മൂന്നു രത്നങ്ങൾ

മൂന്നു രത്നങ്ങൾ.

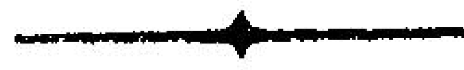
ഗ്രന്ഥകർത്താ:

വിദ്വാൻ എ. എൻ. രാഘവൻ നായർ.
(രാഷ്ട്രഭാഷാ വിശാരദ്, ഹിന്ദിപ്രചാരക്.)

പ്രസാധകന്മാർ:

പി. കെ. ബ്രദേഴ്സ്, കോഴിക്കോട്.

1948] [വില 1-12-0

First Edition, 1948

Registered Publishers:

P. K. BROTHERS, CALICUT.

Regd. No. 66

PRINTED AT

THE PRAKASA KAUMUDI PRINTING WORKS,

CALICUT.

അവതാരിക

"മൂന്നു രത്നങ്ങൾ" എന്ന ഈ ചെറുപുസ്തകത്തിലെ കഥാവസ്തു ലോകവന്ദ്യനായ മഹാത്മജി, ഭാരതജനതയുടെ ഭാഗധേയങ്ങളെ പുനഃസ്സംഘടിപ്പിക്കുന്നതിലും, രൂപവൽക്കരിക്കുന്നതിലും നക്തംദിവം പ്രയത്നിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന സർവ്വജന സമാരാദ്ധ്യനായ ജവഹർലാൽ നെഹറു, പ്രശാന്ത ഗംഭീരമായ പൊതുജന സേവനത്താൽ ആബാലവൃദ്ധം ജനങ്ങളുടെ കണ്ണിലുണ്ണിയായിത്തീർന്ന ബാബുരാജേന്ദ്രപ്രസാദ് എന്നീ മഹാപുരുഷന്മാരുടെ പുണ്യാപദാനങ്ങളാണെന്ന് പറയുന്നതോടുകൂടി അവതാരികാകാരൻെറ ഭാരം തുലോം ലഘൂകൃതമായിപ്പോകുന്നു. അത്രമാത്രം മഹനീയവും പ്രസിദ്ധവുമാണ് ഇതിലെ ഇതിവൃത്തം. എൻെറ മാന്യസ്നേഹിതൻ ശ്രീമാൻ എ എൻ. രാഘവൻനായർ പാവനകുസുമം, പ്രേമാദർശം, കമലകുമാരി, സേവാശ്രമം, സരയൂബാലാ, പ്രേമസദനം എന്നീ ഗ്രന്ഥങ്ങൾമൂലം കേരളീയൎക്ക് സുപരിചിതനുമാണ്. അതിനാൽ വിശിഷ്യ ഒരവതാരികയുടെ ആവശ്യം നേരിടുന്നില്ല. എന്നാൽ ഗതാനുഗതികത്വത്തേയോ, ചിരപരിചിതമായ സാഹിത്യാചാരത്തേയോ കൈവിടുന്നതിലുള്ള വൈമുഖ്യത്തെ അതിജീവിച്ചുകഴിഞ്ഞിട്ടില്ല നമ്മുടെ സാഹിത്യമെന്നുള്ളതാണ് ഈ അവതാരികാവതരണത്തിൽ അന്തർഭവിച്ചിട്ടുള്ള പരമാൎത്ഥം.

അതിവിസ്തൃതങ്ങളായ അനേകം മഹാഗ്രന്ഥങ്ങൾ കൊണ്ടുമാത്രം ഒരുവിധം പറഞ്ഞൊപ്പിക്കുവാൻ സാധിച്ചേ

ക്കാവുന്ന തരത്തിൽ അത്രയും സംഭവബഹുലമാണ് ഇവരിൽ ഓരോരുത്തരുടേയും ജീവിതം. മലയാളത്തിലെന്നു വേണ്ട, മററനേകം ഭാഷകളിലും ഇവരുടെ ജീവചരിത്രങ്ങളെ അധികരിച്ച് അസംഖ്യം ഗ്രന്ഥങ്ങൾ വിപുലമായ രീതിയിൽ നിർമ്മിക്കപ്പെട്ടിട്ടുണ്ട്. എന്നാൽ അവ മുഴുവൻ വായിച്ച് സാരാംശം ഗ്രഹിക്കുന്നത് തുലോം ആയാസസാദ്ധ്യമായ ഒരു കാര്യമാകകൊണ്ട് ഈ പുരുഷരത്നങ്ങളുടെ ആദർശപരമായ ചരിത്രത്തിലെ മുഖ്യാംശങ്ങളെ കരതലാമലകംപോലെ സുഗ്രഹമാക്കി കൊടുപ്പാനുള്ള ഒരത്യാഗ്രഹമാണ് ഗ്രന്ഥകാരന്റ് ഈ ഗ്രന്ഥനിർമ്മാണത്തിൽ പ്രേരകമായിരുന്നിട്ടുള്ളതെന്ന് സുവ്യക്തമാണ്. ആ ഉദ്ദേശം ഇതിൽ വേണ്ടവിധം നിറവേററപ്പെട്ടിട്ടുണ്ടെന്നുള്ളതിൽ അദ്ദേഹം ധന്യവാദാർഹനായിരിക്കുന്നു.

രാഷ്ട്രീയങ്ങളായ വിഷമപ്രശ്നങ്ങളെ വിശകലനംചെയ്ത് വിമർശിച്ച് കാണിച്ച് തന്റെ രാഷ്ട്രമീമാംസാപാണ്ഡിത്യത്തെ കാണിക്കണമെന്നോ, അവയിൽ ഓരോന്നിലും വിശപജനാദരണീയമായ ഓരോ അവസാനവിധി പറഞ്ഞുകളയാമെന്നോ ഉള്ള വ്യാമോഹമല്ല ഈ പ്രകൃഷ്ടപ്രമേയത്തെ തിരഞ്ഞെടുക്കുന്നതിൽ ഗ്രന്ഥകാരനെ പ്രചോദിപ്പിച്ചിട്ടുള്ളത്. ഇന്നത്തെ കേരളീയ വിദ്യാർത്ഥികൾക്ക് തങ്ങളുടെ നേതാക്കന്മാർ ഇന്ന് സമ്പാദിച്ചുകൊടുത്തിട്ടുള്ള ഈ സ്വാതന്ത്ര്യം എത്രമാത്രം വിലപ്പെട്ടതാണെന്നും, അതിന് എന്തെല്ലാം ത്യാഗങ്ങളും സങ്കടങ്ങളും അനുഭവിക്കേണ്ടിവന്നി

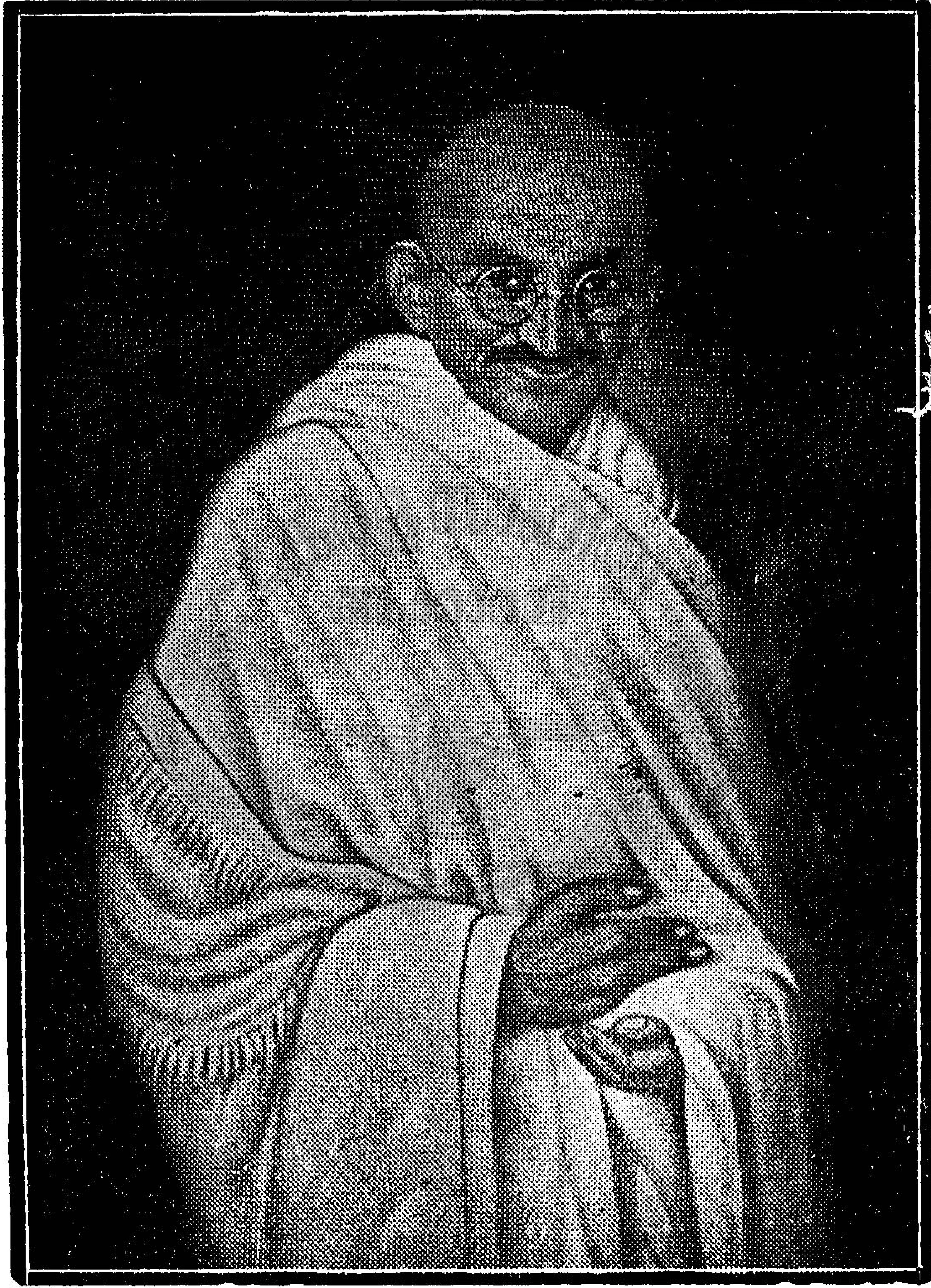
ട്ടുണ്ടെന്നും മനസ്സിലാക്കിക്കൊടുക്കുന്നതോടൊപ്പം ഏതുതരം വിശുദ്ധമായ ആദർശനിഷ്ഠകൾ മാത്രമേ ഇത്തരം മഹനീയ കാര്യങ്ങൾ സാധിക്കാനാകുകയുള്ളൂവെന്നും, അതിന്റെ നിലനില്പിന് ഏതുതരം സഹിഷ്ണുതയും ആദർശപ്രതിപത്തിയുമാണ് കൈക്കൊള്ളേണ്ടതെന്നുമുള്ള മഹത്തരമായ പാഠം കൂടി പഠിപ്പിക്കേണമെന്നുള്ളതാണ് ഗ്രന്ഥകാരന്റെ ഉദ്ദേശം. ഈ ഉൽകൃഷ്ടകാര്യസാദ്ധ്യത്തിനുതകുന്ന സംഗതികളത്രയും ഇതിൽ ഉൾക്കൊള്ളിച്ചിട്ടുണ്ട്. അത്യാവശ്യകങ്ങളല്ലാത്ത പല സംഗതികളും മനഃപൂർവ്വം വിട്ടുകളഞ്ഞിട്ടുമുണ്ട്. വമ്പിച്ച ഒരു രാഷ്ട്രത്തിന്റെ ഭാവിഭാഗ്യങ്ങളെ രൂപപ്പെടുത്തുന്നതിൽ ജാഗരൂകരായ ഇത്തരം മഹാപുരുഷന്മാരുടെ സംഭവഭൂയിഷ്ഠങ്ങളായ ചരിത്രപരമ്പരകളിൽനിന്ന് ത്യാജ്യഗ്രാഹ്യ വിവേചനപുരസ്സരം വിജ്ഞേയാംശങ്ങളെ മാത്രം പെറുക്കിയെടുക്കുക എന്നുള്ളത് എത്രമാത്രം പ്രയാസപ്പെട്ടതാണെന്ന് അത്തരം പരിശ്രമങ്ങളിൽ ഏർപ്പെട്ടവർക്ക് മാത്രമേ അറിഞ്ഞുകൂടൂ. അതിൽ ഗ്രന്ഥകാരൻ തികച്ചും വിജയിയായിട്ടുണ്ടെന്ന് കാണുന്നതിൽ വിശിഷ്യ സന്തോഷിക്കേണ്ടിയിരിക്കുന്നു. ഇതിലെ ഭാഷ അവക്രവും സരളവുമായിട്ടുള്ളതിനാൽ വിദ്യാർത്ഥികളെ കൂടുതൽ ആകർഷിക്കുവാൻ പര്യാപ്തമാണ്.

പ്രതിപാദ്യവസ്തുവിന്റെ പ്രകൃഷ്ടതകൊണ്ടും, പ്രതിപാദനരീതിയുടെ സരളതകൊണ്ടും പ്രസ്തുത ഗ്രന്ഥം കേരളീയജനതയുടെ സമാദരത്തിനു പാത്രമാകുമെന്നതിൽ എ

നിയ്ക്കു് സംശയലേശമില്ല. മേലാലും ഈദൃശങ്ങളായ സാഹിത്യവ്യവസായങ്ങളാൽ കൈരളിയെ സമാരാധിക്കുന്നതിൽ ഗ്രന്ഥകാരൻ ഉത്സുകനായി കാണേണമെന്ന ആശംസയോടെ ഞാൻ ഈ “മൂന്നു രത്നങ്ങളെ” കൈരളീയ മഹാജനസമക്ഷം അവതരിപ്പിച്ചുകൊള്ളട്ടെ.

കോഴിക്കോട്,
1—12—47.

വിദ്വാൻ, വി. എം. ഗോവിന്ദമേനോൻ.

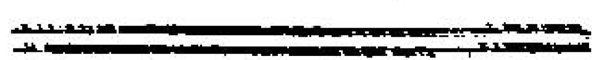

മൂന്നു രത്നങ്ങൾ.

ഖണ്ഡം ഒന്ന്.

മഹാത്മാ ഗാന്ധിജി.

പല മഹാന്മാരുടേയും ജന്മഭൂമിയാണ് ഏഷ്യാ ഭൂഖണ്ഡം. അതിലും വിശേഷിച്ചു ഈ മഹാന്മാരിൽ ഏറിയ ഭാഗവും ഭാരതഭൂമിയിൽതന്നെയാണ് ജനിച്ചിട്ടുള്ളതെന്നോൎക്കുമ്പോൾ ഏതൊരു ഭാരതീയനേയും അഭിമാനംകൊള്ളിക്കുന്ന ഒരു കാൎയ്യമാണത്. ഗൌതമബുദ്ധൻ, ശ്രീശങ്കരാചാൎയ്യർ, ശ്രീരാമകൃഷ്ണപരമഹംസർ, തുടങ്ങിയ ആദ്ധ്യാത്മികചിന്തകന്മാർ ആദ്ധ്യാത്മികതത്വങ്ങളെ ആവിഷ്ക്കാരം ചെയ്യുകയും, അവയെ പ്രചരിപ്പിക്കുകയുംചെയ്തു. എന്നാൽ ഇവരെല്ലാംനിൎവ്വാണമടയുകയും, കാലക്രമേണ വിദേശീയഭരണം ഭാരതത്തിൽ സ്ഥാപിതമാകുകയും ചെയ്തതോടുകൂടി ഭാരതീയരുടെ ധാൎമ്മിക ബോധവും സംസ്കാരവും നശിക്കാൻ തുടങ്ങി. ജ്ഞാനവിജ്ഞാനങ്ങളുടെ കലവറയായിരുന്ന ഭാരതത്തെ വിദേശീയർ ചൂഷണം ചെയ്യാൻ ആരംഭിച്ചതോടുകൂടി ഭാരതജനത ഒന്നുമല്ലാത്ത വിധത്തിൽ കുഴങ്ങാൻ തുടങ്ങി. ഈ അവസരത്തിൽ ജനതയ്ക്കു് ഒരു നേതൃത്വം നല്കി ഉദ്ധരിച്ചു്, രാഷ്ട്രീയബോധത്തേയും മനുഷ്യധൎമ്മത്തേയും പുനഃസ്ഥാപിച്ചു്, നാട്ടിൽ ശാന്തിയും സമാധാനവും

നിലനിൎത്തുന്നതിന് യോഗ്യനായ ഒരു നേതാവിൻെറ ആവശ്യം അനിവാൎയ്യമായിത്തീൎന്നു. "യദായദാഹിധൎമ്മസ്യ ഗ്ലാനിൎഭവതി ഭാരത, അഭ്യുത്ഥാനമധൎമ്മസ്യ തദാത്മാനം സൃജാമ്യഹം" എന്നു ഗീതയിൽ ഭഗവാൻ അൎജ്ജുനനോട് അരുളിച്ചെയ്തിരിക്കുന്ന തത്വമനുസരിച്ച് ഗാന്ധിജി നമ്മുടെ ഇടയിൽ ജനിച്ചു. സത്യം-അഹിംസ എന്ന രണ്ട് മഹനീയ ആദൎശങ്ങളെയാണ് അദ്ദേഹം ഭാരതജനതയ്ക്കു ഉപദേശിച്ചുകൊടുത്തിട്ടുള്ളതു്. മററു മതാചാൎയ്യന്മാരാരുംതന്നെ ഗാന്ധിജിയെപ്പോലെ മനുഷ്യസമുദായത്തിൻെറ സൎവ്വതോമുഖമായ ഉന്നമനത്തിനു വേണ്ടി പരിശ്രമിച്ചിട്ടില്ല. ലോകസേവനമാണ് യഥാൎത്ഥ ഈശ്വരഭക്തി. "ഹരി ഹരിജനങ്ങളിൽ സ്ഥിതി ചെയ്യുന്നതുകൊണ്ട് ഹരിജനങ്ങളെ സേവിക്കുകയാണ് ഹരിയെ അറിയാനുള്ള ശരിയായ മാൎഗ്ഗം" എന്ന കബീർദാസൻെറ പ്രസ്താവനയെ ആസ്പദമാക്കിയാണ് ഗാന്ധിജിയുടെ ഓരോ പ്രവൃത്തിയും. പതിതരെന്നും അപരിഷ്കൃതരെന്നും ധരിച്ചു മാനവസമുദായത്തിൽനിന്നും എത്രയോ അധികം ദൂരെ നിൎത്തിയിരുന്ന ഒരു വമ്പിച്ച ജനവിഭാഗത്തെ സമസൃഷ്ടി സ്നേഹത്തോടുകൂടി ഗാന്ധിജി ഉദ്ധരിച്ചു. ആത്മീയാഭിമാനം നശിച്ച് അടിമത്തശൃംഖലയാൽ ബന്ധിച്ചിരുന്ന ഭാരതീയരിൽ രാഷ്ട്രീയ ബോധവും ദേശപ്രേമവും ഉളവാക്കി. ദാരിദ്ര്യത്തിൻെറ മടിത്തട്ടിൽ കിടന്നു വലയുന്ന സാധാരണ ജനങ്ങൾക്കു 'ചൎക്കാ' എന്ന ദിവ്യായുധം നല്കി. ഇങ്ങിനെ മനുഷ്യരുടെ നാനാവിധമായ അവശതകളേയും മനസ്സിലാക്കി

അവയ്ക്കു് തക്കതായ പരിഹാരങ്ങൾ നിർദ്ദേശിച്ചു് 'സേവന'മെന്ന മഹദാദർശത്തോടുകൂടി പരിപാവനവും ലഘുവും, എന്നാൽ ഉന്നതവുമായ ജീവിതം നയിച്ചു വരുന്ന ഈ ത്യാഗിവര്യൻെറ ജീവചരിത്രം വായിക്കുവാൻ ആരാണിഷ്ടപ്പെടാത്തതു്?

ജനനവും ബാല്യവും.

ഇന്നു് 'പോർബന്ദർ' എന്നറിയപ്പെടുന്നതും കാഠിയവാഡിൽ ദ്വാരകാപുരിക്കു സമീപമായി സ്ഥിതിചെയ്യുന്നതുമായ ഗ്രാമം പുരാതനകാലത്തു് സുദാമപുരി എന്ന നാമധേയത്താലാണറിയപ്പെട്ടിരുന്നതു. 1869 ഒക്ടോബർ മാസം 2-ാംനു- കഥാനായകൻ ഉത്തമ വൈശ്യകുലത്തിൽ ഈ സുദാമപുരിയിൽ ഭൂജാതനായി. പോർബന്ദർ ഗുജറാത്തിലെ രാജാക്കന്മാരുടെ തലസ്ഥാനവും കഥാനായകൻെറ പൂർവ്വികന്മാരിൽ പലരും അവിടത്തെ രാജാക്കന്മാരുടെ മന്ത്രിപദം അലങ്കരിച്ചിട്ടുള്ളവരുമാണ്. ഗാന്ധിജിയുടെ പിതാവായ കർമ്മചന്ദ് 25 വർഷങ്ങൾവരെ പോർബന്ദറിലെ മന്ത്രിയായിരുന്നതിനുശേഷം സ്വസഹോദരനെ മന്ത്രിപദം ഏല്പിച്ചിട്ടു് അദ്ദേഹം രാജകോട്ടിൽ വന്നു താമസമുറപ്പിച്ചു. കർമ്മചന്ദ് സത്യപ്രിയനും, വീരനും ധീരനുമായിരുന്നു. ഗാന്ധിജിയുടെ മാതാവു ധർമ്മതല്പരയും, പൂതസ്വഭാവിനിയുമായ ഒരു സ്ത്രീരത്നമായിരുന്നു. പരദുഃഖത്തിൽ അലിയുന്ന ഹൃദയത്തോടുകൂടിയ ആ മാതാവ് യഥാശക്തി ദരിദ്രന്മാരെ സഹായിക്കുക സാധാരണയായിരുന്നു. മാ

താപിതാക്കന്മാരുടെ ,ഗുണങ്ങറം ബാല്യകാലം മുതൽ ഗാന്ധിജിയിലും പ്രതിഫലിച്ചു് കാണാനുണ്ടായിരുന്നു. പിതാവിനെപ്പോലെ നിർഭയനും, മാതാവിനെപ്പോലെ ദയാലുവുമായ ഗാന്ധിജി ബാല്യകാലത്തിൽതന്നെ അചഞ്ചലമായ മാതൃഭക്തി ഉള്ളവനായിരുന്നു. കമ്മചന്ദ് മോഹൻദാസ് എന്നാണു് അദ്ദേഹത്തിൻെറ പരിപൂണ്ണമായ നാമധേയം.

വിദ്യാഭ്യാസം.

കഥാനായകൻ അഞ്ചുവയസ്സ് പ്രായമുള്ളപ്പോറം പോർബന്ദറിലെ ഗുജറാത്തി പാഠശാലയിൽ ചേന്നു് അദ്ധ്യയനമാരംഭിച്ചു. തദനന്തരം രാജക്കോട്ടിലുള്ള പ്രാഥമികപാഠശാലയിൽ മൂന്നുകൊല്ലം പഠിച്ചു. പത്തുവയസ്സുള്ളപ്പോറം ഇംഗ്ലീഷുവിദ്യാഭ്യാസമാരംഭിക്കുകയും 17-ാമത്തെ വയസ്സിൽ മട്രിക്കുലേഷൻ പരീക്ഷയിൽ വിജയിയാകുകയും ചെയ്തു. അക്കാലത്ത് ബാല്യവിവാഹം സാധാരണയായിരുന്നതിനാൽ കസ്തൂരിബായിയും ഗാന്ധിജിയും തമ്മിലുള്ള വിവാഹം അദ്ദേഹത്തിൻെറ വിദ്യാത്ഥിജീവിതത്തിനിടയിൽതന്നെ നടന്നു. വിവാഹം കഴിഞ്ഞു് ഒരു വഷമായപ്പോഴേക്കും പിതാവു ദിവംഗതനായതിനാൽ ഗാന്ധിജി അസാമാന്യമായ ദുഃഖത്തിലാണ്ടു. സ്കൂളിൽ പഠിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന കാലത്ത് ഗാന്ധിജി ചില അസാന്മാഗ്ഗങ്ങളായ പ്രവൃത്തികളിൽ ഏപ്പെട്ടുകയും, തന്നിമിത്തം ധാമ്മികവിചാരം അദ്ദേഹത്തിൽ ക്രമേണ കുറഞ്ഞുവരികയും ചെയ്തു. കഥാനായകൻെറ

അസാന്മാൎഗ്ഗികനടപടികളിൽ അസ്വസ്ഥയായിത്തീൎന്ന മാതാവ് പുത്രനെ വിളിച്ചു ചോദിച്ചപ്പോൾ മാതൃഭക്തനായ ഗാന്ധിജിക്ക് മാതാവിനോട് കളവു പറയുന്നതിനുള്ള ധൈൎയ്യമില്ലാതിരുന്നതിനാൽ കുററം സമ്മതിക്കുകയും, ആവക സംഗതികൾക്ക് പ്രോത്സാഹിപ്പിച്ചു വന്നിരുന്ന സ്നേഹിതന്മാരുടെ സാഹചൎയ്യം ഉപേക്ഷിക്കുകയും ചെയ്തു.

എൻട്രൻസ് പരീക്ഷയിൽ വിജയിയായതിനു ശേഷം കഥാനായകൻ ഭവനഗരത്തിലുള്ള കോളേജിൽ ചേൎന്ന് അദ്ധ്യയനം ആരംഭിച്ചു. അക്കാലത്ത് രാജക്കോട്ട് നിവാസിയായ ഒരാൾ ഇംഗ്ലണ്ടിൽനിന്നും ബാരിസ്റ്റർ പരീക്ഷയിൽ വിജയിയായി മടങ്ങി എത്തുകയും, ഗാന്ധിജിയുടെ ഒരു സ്നേഹിതൻ അദ്ദേഹത്തെ ബാരിസ്റ്റർ പരീക്ഷക്കു ലണ്ടനിൽ പോയി അദ്ധ്യയനം നടത്തുവാൻ പ്രേരിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ ഗാന്ധിജിയുടെ മാതാവ് ഈ അഭിപ്രായത്തോട് യോജിച്ചിരുന്നില്ല. അതിനെപ്പററി ഗാന്ധിജി സ്വയം ഇപ്രകാരം എഴുതിയിരിക്കുന്നു. "ഞാൻ ഇംഗ്ലണ്ടിൽ പോകുന്നതിനെപ്പററി ആലോചന നടത്തിയപ്പോൾ അമ്മ വളരെ അസന്തുഷ്ടയാകുകയും, അതിൽ ശക്തിയായ വിരോധം പ്രദൎശിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. അവസാനം മദ്യം, മാംസം, പരസ്ത്രീസഹവാസം എന്നിവയിൽനിന്നും ഒഴിഞ്ഞിരിക്കാമെന്ന് ഒരു ജൈനസന്ന്യാസിയുടെ മുമ്പിൽവച്ച് ശപഥം ചെയ്തപ്പോൾ ലണ്ടനിൽ പോകുന്നതിനുള്ള അനുമതി മാതാവ് നല്കി. എൻെറ ഈ ശപഥം ലണ്ടനിൽ

വച്ചു് എന്നെ പല ആപത്തുകളിൽനിന്നും രക്ഷിച്ചു." 1888_ൽ ഗാന്ധിജി വിദ്യാഭ്യാസാൎത്ഥം ലണ്ടനിൽ എത്തി. അവിടെ എത്തിയ ഉടനെ തല്ക്കാലം ഒരു ഹോട്ടലിൽ താമസമുറപ്പിച്ചു. അവിടെ ഓരോ ഋതുവിലും വിവിധ നിറത്തിലും രീതിയിലുമുള്ള വസ്ത്രങ്ങൾ ധരിക്കുകയാണു് പതിവ്. ഗാന്ധിജി ഹിന്ദുസ്ഥാനത്തിൽ വച്ചു് ധരിക്കുന്നതുപോലെയുള്ള വസ്ത്രങ്ങൾ ധരിച്ചുകൊണ്ടു് പുറത്തിറങ്ങി സഞ്ചരിക്കുന്നതു കണ്ടിട്ടു് ജനങ്ങൾ ചിരിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. തദനന്തരം ഒരു സ്നേഹിതൻെറ ഉപദേശപ്രകാരം അദ്ദേഹം ദേശാനുകൂലമായ വസ്ത്രധാരണം ആരംഭിച്ചു. ഒരു പരിഷ്കൃതനായ യുവാവിനെപ്പോലെയായിരുന്നു ആദ്യകാലത്തു് ഇംഗ്ലണ്ടിലുള്ള അദ്ദേഹത്തിൻെറ വാസം.

ഒരു ദിവസം ലണ്ടനിൽ വെച്ചു് ഒരു ഇംഗ്ലീഷുകാരൻ ഗാന്ധിജിയെ ഭക്ഷണത്തിനു ക്ഷണിച്ചതനുസരിച്ചു് അദ്ദേഹം ആതിഥേയൻെറ ഗൃഹത്തിൽ എത്തി. ആഹാരത്തിനു മുമ്പുതന്നെ ഭക്ഷണസാധനങ്ങളുടെ കൂട്ടത്തിൽ മാംസമുണ്ടോ എന്നു് ഗാന്ധിജി ചോദിച്ചതു കേട്ടു് ആതിഥേയൻ കുപിതനാകുകയും, അവിടെനിന്നും ഉടൻതന്നെ പോകുന്നതിനാജ്ഞാപിക്കുകയും ചെയ്തു. ഗാന്ധിജി മിണ്ടാതെ അവിടെനിന്നും ഇറങ്ങിപ്പോരുകയും അന്നുമുതൽ പരിഷ്കാരാനുകൂലമായ വേഷവിധാനങ്ങൾ ഉപേക്ഷിച്ചു സാധാരണ രീതിയിലുള്ള വസ്ത്രധാരണംതന്നെ ആരംഭിക്കുകയും ചെയ്തു. ഒരു ചെറിയ കെട്ടിടം വാടകക്കു് എടുത്തു് സ്വന്തമായി ആഹാരം പാകം

ചെയ്തു കഴിക്കുവാനും തുടങ്ങി. മൂന്നു കൊല്ലംകൊണ്ട് ബാരിസ്റ്റർ പരീക്ഷയിൽ വിജയം സമ്പാദിച്ചുകൊണ്ട് 1891-ൽ ഇന്ത്യയിൽ മടങ്ങി എത്തി. ഗൃഹത്തിൽ എത്തിയപ്പോഴാണ് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ധർമ്മതല്പരയായ മാതാവ് ചരമഗതിയടഞ്ഞു എന്ന ദാരുണമായ ദുഃഖവാർത്ത അറിയുവാനിടയായത്. അക്കാലത്തെ സാമുദായികസമ്പ്രദായമനുസരിച്ച് ഗാന്ധിജി ശുദ്ധി ചെയ്യപ്പെടുകയും, അതിനുശേഷം ബോംബെ ഹൈക്കോടതിയിൽ അഭിഭാഷകവൃത്തിയിൽ ഏപ്പെടുകയും ചെയ്തു. 18 മാസം അഭിഭാഷകവൃത്തി നടത്തിയതിനുശേഷം ഒരു കേസ്സിനുവേണ്ടി അദ്ദേഹത്തിന് ദക്ഷിണാഫ്രിക്കയിൽ പോകുവാനിടയായി. പോർബന്ദർ നിവാസികളായ ഏതാനും കച്ചവടക്കാരുടെ ഒരു കമ്പനി ദക്ഷിണാഫ്രിക്കയിലുള്ള 'പ്രിട്ടോറിയാ'യിൽ വ്യാപാരം നടത്തിവന്നിരുന്നു. ആ കമ്പനിക്കാരുടെ ഒരു കേസ് ഗാന്ധിജിയുടെ ജ്യേഷ്ഠസഹോദരന്റെ നിർബന്ധം നിമിത്തം അദ്ദേഹം സ്വീകരിച്ചു.

ദക്ഷിണാഫ്രിക്കയിലെ മർദ്ദനം.

വനങ്ങൾ, പർവ്വതങ്ങൾ, നദികൾ മുതലായവ നിറഞ്ഞതും നൈസർഗ്ഗികരാമണീയകം വഴിഞ്ഞൊഴുകുന്നതുമായ ഒരു ഭൂവിഭാഗമാണ് ആഫ്രിക്ക. മനുഷ്യവാസം വളരെ കുറവായ ഈ സ്ഥലത്ത് കൃഷി ഒന്നും ചെയ്യാതെ തരിശായി കിടക്കുന്ന ഭൂമി ധാരാളമുണ്ട്. ആഫ്രിക്കയിലെ യഥാർത്ഥ നിവാസികൾ അപരിഷ്കൃതരും ദരിദ്ര

രുമായ ഒരു കൂട്ടം ആളുകളാണ്. ആഫ്രിക്കയിലെ ഭൂമി ഇങ്ങനെ വെറുതെ കിടക്കുന്നതു കണ്ട് ലണ്ടൻ, ഫ്രാൻസ്, ജർമ്മനി, ഡച്ച് മുതലായ രാജ്യങ്ങളിൽനിന്നും ആളുകൾ ഇവിടെ വന്ന് കുടിയേറി പാർക്കാൻ തുടങ്ങി. ആഫ്രിക്കയിലുള്ള 'ട്രാൻസ്‌വാൾ' എന്ന വിശാലമായ ഭൂവിഭാഗത്തെ ഇംഗ്ലീഷുകാർ അവരുടെ അധീനത്തിലാക്കി കൃഷി ചെയ്യുവാൻ ആരംഭിച്ചു. എന്നാൽ യൂറോപ്യന്മാർക്ക് ശാരീരികമായ പ്രയത്നം ചെയ്യുന്നതിനെക്കാൾ 'മുതലാളി'യായിരിക്കുന്നതിലായിരുന്നു കൂടുതൽ ഇഷ്ടം. തന്നിമിത്തം ഭാരതീയരായ ജനങ്ങളെ ആഫ്രിക്കയിലേക്ക് അയപ്പിക്കുന്നതിന് ബ്രിട്ടീഷു ഗവർമേൻറിൻെറ സഹായത്തോടുകൂടി അവർ ചില നിയമങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കിച്ചു. അനേകായിരം ഭാരതീയർ ദക്ഷിണാഫ്രിക്കയിൽ കൂലിവേലക്കായി ചെന്നുചേന്നു. അവിടെ പല മില്ലുകൾ സ്ഥാപിക്കപ്പെടുകയും, വലിയ തോതിൽ കൃഷി ആരംഭിക്കുകയും ചെയ്തു. ഭാരതീയരായ തൊഴിലാളികളുടെ പരിശ്രമഫലമായി ഇംഗ്ലീഷുകാർധനവാന്മാരും,സുഖസന്തോഷമുള്ളവരും ആയിത്തീന്നപ്പോൾ അവർ തൊഴിലാളികളെ ഉപദ്രവിക്കുവാനും, തൊഴിലാളികൾക്ക് വിരുദ്ധമായിട്ടുള്ള നിയമങ്ങൾ അവിടത്തെ ഗവർമേൻറിനെക്കൊണ്ടുണ്ടാക്കിക്കുവാനും തുടങ്ങി. ആഫ്രിക്കയിൽ ഒന്നര ലക്ഷത്തിലധികം തൊഴിലാളികളും മററു കൂലിക്കാരും ഉണ്ടായിരുന്നു. യൂറോപ്യന്മാരുടെ അക്രമങ്ങളെക്കൊണ്ട് അവർ ദുരന്തദുരിതങ്ങൾ അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോഴാണ് ഗാന്ധിജി അവിടെ ചെന്നുചേന്നതു്.

ആഫ്രിക്കയിലെ ഈ ഭൂവിഭാഗം അദ്ദേഹത്തിന് വളരെ നല്ലതായിത്തോന്നിയെങ്കിലും അവിടുത്തെ രീതികൾ കണ്ട് അദ്ദേഹം ആശ്ചര്യപരതന്ത്രനായി. അവിടെയുള്ള യൂറോപ്യന്മാരുടെ പെരുമാററം ഏററവും മൃഗീയമായിരുന്നു. ഗാന്ധിജി കേസ് വാദിക്കുവാൻ വേണ്ടി പ്രീടോറിയായിലേക്ക് ഒരു ഒന്നാംക്ലാസ് ടിക്കററുവാങ്ങി വണ്ടിയിൽ കയറി ഇരുന്നു. അതേ മുറിയിൽതന്നെ ഇരുന്ന ഒരു ഇംഗ്ലീഷുകാരന് ഒരു ഇന്ത്യക്കാരൻ അയാളോടൊപ്പം ഇരിക്കുന്നത് അസഹ്യമായിത്തോന്നി. തൽഫലമായി അയാൾ ഗാഡിനെ വിളിച്ച് ഭാരതീയനെ പുറത്താക്കുവാൻ ആജ്ഞാപിച്ചു. വണ്ടിയിൽനിന്നും ഇറങ്ങി സാമാനവണ്ടിയിൽ പോയി ഇരിക്കുവാൻ ഗാഡ് ഗാന്ധിജിയോടു പറഞ്ഞപ്പോൾ ഞാൻ ഒന്നാംക്ലാസ് ടിക്കററാണ് വാങ്ങിയിട്ടുള്ളതെന്ന് ഗാന്ധിജി പറയുകയും അതുകേട്ട് ക്രുദ്ധനായ ഗാഡ് പോലീസുകാരനെ വിളിച്ചു ബലാല്ക്കാരമായി അദ്ദേഹത്തിനെ വണ്ടിയിൽനിന്നും പുറത്താക്കുകയും ചെയ്തു. സാമാനങ്ങളെല്ലാം പ്ലാററ് ഫാറത്തിൽതന്നെ വലിച്ചെറിഞ്ഞു. അദ്ദേഹം രാത്രി മുഴുവൻ അസഹ്യമായ തണുപ്പിൽ വിറച്ചുകൊണ്ട് അവിടെത്തന്നെ കഴിച്ചുകൂട്ടി. ഒരിക്കൽ കഥാനായകൻ ട്രാൻസ്‌വാൾ ട്രയിനിൽ യാത്ര ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾ ഒരു ഗാഡ് വന്ന് "നീ ഇവിടെനിന്നും മാറി എന്റെ കാല്ക്കൽ ഇരിക്ക്" എന്നുപറഞ്ഞു. അവിടെ എഴുന്നേററുനിന്നിരുന്ന ഗാന്ധിജിയെ ഗാഡ് നിർദ്ദയം പ്രഹരിച്ചു. മററൊരവസരത്തിൽ ആഫ്രിക്കയിലെ യൂറോപ്യന്മാരു

ടെ പ്രസിഡൻറ് താമസിച്ചിരുന്ന ബംഗ്ലാവിൻെറ മുമ്പിൽക്കൂടെയുള്ള റോഡിൽക്കൂടെ സഞ്ചരിച്ചു എന്ന അപരാധത്തിന് ഗാന്ധിജിയെ ഒരു പോലീസുകാരൻ കാലുകൊണ്ട് ചവിട്ടി, അതിലെ നടക്കരുതെന്നു പറഞ്ഞു. ഈ വക അനുഭവങ്ങളാൽ ആഫ്രിക്കയിലെ താമസം മതിയാക്കി ഭാരതത്തിലേക്കു മടങ്ങുവാൻ അദ്ദേഹം ആഗ്രഹിച്ചെങ്കിലും, ഒരു കൊല്ലംവരെ കേസു സംബന്ധമായി അവിടെ താമസിക്കേണ്ടിയിരുന്നതിനാൽ ഈ വിധത്തിലുള്ള കഷ്ടതകളേയും അവമാനങ്ങളേയും സഹിച്ചുകൊണ്ട് അദ്ദേഹം ഒരു കൊല്ലം അവിടെ കഴിച്ചുകൂട്ടുകതന്നെ ചെയ്തു.

ഹിന്ദുസ്ഥാനത്തിലേക്കു ഗാന്ധിജി മടങ്ങുവാൻ തുടങ്ങിയപ്പോഠം ആഫ്രിക്കയിൽ ഭാരതീയക്കുള്ള അവകാശത്തെ നശിപ്പിക്കുന്നതായ ഒരു നിയമം അവിടെ നടപ്പിൽ വരുത്താൻ പോകുന്ന കാര്യം അദ്ദേഹം കേട്ടു. യൂറോപ്യന്മാരിൽനിന്നും പലവിധ കഷ്ടതകളും അനുഭവിക്കാനിടയായ കഥാനായകന് ഈ വാർത്താശ്രവണത്തിൽ തീവ്രമായ ഹൃദയവേദനയുണ്ടായി. അദ്ദേഹം അവിടെയുള്ള ഭാരതീയരായ പതിനായിരം ആളുകളെക്കൊണ്ട് ഒപ്പിടുവിച്ച ഒരു ഭീമഹർജി ലണ്ടനിലെ പാർലിമെൻറ് സെക്രട്ടറിക്ക് അയപ്പിച്ചു. ഞങ്ങഠംക്കുവേണ്ട ഉപദേശങ്ങഠം നല്കുന്നതിനും, ഞങ്ങളുടെ കേസുകഠം നടത്തുന്നതിനും അങ്ങയുടെ സഹായം അത്യന്താപേക്ഷിതമാണെന്ന് ഭാരതീയർ ഗാന്ധിജിയോടഭ്യർത്ഥിച്ചതു നിമിത്തം, തൻെറ ദേശവാസികളായ സഹോദരന്മാരെ സ

റായിക്കുവാൻവേണ്ടി അദ്ദേഹം അവിടെത്തന്നെ താമസമുറപ്പിച്ചു. ഇംഗ്ലീഷുകാർ പല തടസ്സങ്ങളും ഉണ്ടാക്കിയെങ്കിലും ഹൈക്കോടതി ഗാന്ധിജിക്കു അഭിഭാഷകവൃത്തി തുടരുന്നതിനുള്ള അനുമതി നല്കി. രണ്ടുകൊല്ലം വരെ അദ്ദേഹം അഭിഭാഷകവൃത്തി തുടൎന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. ഇതിനിടയിൽ "നെടാൽ ഇന്ത്യൻ കോൺഗ്രസ്സ്" എന്നും, "നെടാൽ ഇൻഡ്യൻ എഡ്യൂക്കേഷൻ" എന്നുമുള്ള പേരുകളിൽ രണ്ടു സ്ഥാപനങ്ങൾ അവിടെ സ്ഥാപിച്ചു.

1896_ൽ ഗാന്ധിജി ഭാൎയ്യയേയും കുട്ടികളേയും കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോകുവാൻവേണ്ടി ഇന്ത്യയിൽ മടങ്ങിവന്നു. ആഫ്രിക്കയിലുള്ള ഭാരതീയർ അനുഭവിക്കുന്ന നരകതുല്യമായ യാതനകളെ പത്രങ്ങളിൽ പ്രസിദ്ധം ചെയ്യിക്കുകയും, തദ്വാരാ ഭാരതീയരായ അനേകംപേരെ അറിയിക്കുകയും ചെയ്തു. ഈ വാൎത്ത ഇംഗ്ലണ്ടിലും പ്രചരിച്ചു. പത്രത്തിൽ ഈ വാൎത്തകൾ വായിക്കുവാനിടയായ ആഫ്രിക്കയിലെ യൂറോപ്യന്മാർ കുറെക്കൂടെ ക്രോധാന്ധരായി. ഇംഗ്ലീഷുകാർ ആഫ്രിക്കയിലുള്ള ഭാരതീയരെ ക്രമാതീതമായി ഉപദ്രവിക്കുന്നു എന്നും അതുകൊണ്ട് ഉടൻതന്നെ മടങ്ങിവരണമെന്നും കാണിച്ചുകൊണ്ടുള്ള കമ്പി ഗാന്ധിജിക്ക് ലഭിക്കുകയാൽ അദ്ദേഹം താമസിയാതെ തന്നെ ഭാൎയ്യാപുത്രന്മാരോടുകൂടി ആഫ്രിക്കയിലേക്ക് പുറപ്പെട്ടു. ഗാന്ധിജി വീണ്ടും ആഫ്രിക്കയിലേക്കു വരുന്നു എന്നുള്ള കാൎയ്യം ഇംഗ്ലീഷുകാർ കേട്ടപ്പോൾ അവർ പല യോഗങ്ങൾ ചേരുകയും അദ്ദേഹത്തിനെ കപ്പലിൽനി

നും ഇറങ്ങുവാൻ അനുവദിക്കാതെ മടക്കി അയക്കുന്ന തിന് പ്രക്ഷോഭണങ്ങൾ കൂട്ടുകയും ചെയ്തു. വെള്ളക്കാരുടെ പ്രക്ഷോഭണത്തിൻെറ ഫലമായി ഗാന്ധിജി കയറിയിരുന്ന കപ്പൽ ഒരുമാസം മുഴുവൻ കരയടുക്കാതേയും, അതിൽനിന്നും ഇന്ത്യക്കാരെ ഇറക്കാതേയുമിരുന്നു. കപ്പലിൻെറ ഉടമസ്ഥൻ വളരെ വിഷമിക്കുകയും അവസാനം അയാളുടെ പ്രയത്നഫലമായി കപ്പൽ 1897 ജനുവരി 13-ാംനു- കരയ്ക്കടുത്തു് യാത്രക്കാരെ ഇറക്കുകയും ചെയ്തു. കരയ്ക്കു് ഇംഗ്ലീഷുകാർ കൂട്ടംകൂടിനിന്ന് ഗാന്ധിജിയെ അന്വേഷിച്ചു. എന്നാൽ ഏതാനും ഇംഗ്ലീഷുകാരുടെതന്നെ സഹായത്തോടുകൂടി അദ്ദേഹം ട്രാൻസ്വാളിലെ പ്രസിദ്ധ വർത്തകപ്രമാണിയായ "രുസ്തംജി പാർസി"യുടെ ഭവനത്തിൽ എത്തിച്ചേർന്നു. വഴിമദ്ധ്യേ ചില ഇംഗ്ലീഷുകാർ അദ്ദേഹത്തിനെ തിരിച്ചറിയുകയും, കുറെക്കെ ദേഹോപദ്രവമേല്പിക്കുകയുമുണ്ടായി.

ബോവാർ യുദ്ധം.

ഗാന്ധിജി പ്രകൃത്യാ തന്നെ ശാന്തി പ്രിയനും സഹനശീലനുമാണു്. തൻെറ ജീവിതലക്ഷ്യമായി അദ്ദേഹം സ്വീകരിച്ചിട്ടുള്ളതു തന്നെ സത്യവും അഹിംസയുമാണു്. ഇംഗ്ലീഷുകാരിൽനിന്നും ഇത്രയും ഉപദ്രവങ്ങൾ സഹിക്കാനിടയായിട്ടു പോലും കഥാനായകൻെറ മനസ്സിൽ ഇംഗ്ലീഷുകാരോടു് വിദ്വേഷമുണ്ടായില്ല. 1899-ൽ ബോവാറുകാരും ഇംഗ്ലീഷുകാരും തമ്മിൽ ആഫ്രിക്കയിൽവെച്ചു യുദ്ധമാരംഭിച്ചു. ബോവാർ (ഡച്ചു് ജനങ്ങൾ)കാക്കു് കച്ച

വടസംബന്ധമായി ഇംഗ്ലീഷുകാരിൽനിന്നും പല ഉപദ്ര വങ്ങളും ഉണ്ടായിക്കൊണ്ടിരുന്നു. തന്നിമിത്തം പ്രതികാ രേച്ഛുക്കളായിത്തീർന്ന ഡച്ചുകാർ യുദ്ധസമയത്ത് ഇംഗ്ലീ ഷുകാരെ പലവിധത്തിലും ഉപദ്രവിച്ചു. ആ സമയത്ത് ഇംഗ്ലീഷുകാർക്ക് ഇന്ത്യക്കാരുടെ സഹായം അനിവാര്യമാ യിത്തീർന്നു. ആപത്തുകാലത്ത് ആരേയും സഹായിക്കേ ണ്ടതു് മനുഷ്യധർമ്മമാണെന്നുള്ള ബോധത്താൽ ഗാന്ധി ജി ഇംഗ്ലീഷുകാരെ സഹായിക്കാൻ തയ്യാറായി. ആയി രം ഭാരതീയരെ ചേർത്തു് ഒരു സംഘം രൂപീകരിച്ചു് യു ദ്ധത്തിൽ മുറിവേററ ജനങ്ങളെ ശുശ്രൂഷിക്കുന്ന ഭാരം ഗാന്ധിജിതന്നെ ഏററു. കഥാനായകൻെറ ആത്മാർത്ഥ മായ ശുശ്രൂഷയാൽ അനേകം പേർ രക്ഷപ്പെട്ടു. അവ സാനം യുദ്ധത്തിൽ ഡച്ചുകാർ പരാജിതരാകുകയും, ട്രാൻ ൻസ്‌വാൾ ഇംഗ്ലീഷുകാരുടെ അധീനത്തിലാകുകയും ചെയ്തു. ജോഹാൻസ്ബർഗ്ഗിൽ ഇംഗ്ലീഷുകാർ ഒരു വിജ യസ്തംഭം പണികഴിപ്പിക്കുകയും അതിൽ യുദ്ധത്തിൽ മൃതി യടഞ്ഞവരുടെ പേരുകൾ ഹിന്ദി, ഉറുദ്, ഇംഗ്ലീഷ് എ ന്നീ ഭാഷകളിൽ എഴുതിവയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. ഇംഗ്ലീഷുകാ ർക്ക് ഭാരതീയരിൽനിന്നും വേണ്ടത്ര സഹായങ്ങൾ ലഭി ച്ചിരിക്കുന്നതുനിമിത്തം അവർ മേലാൽ ഭാരതീയരെ ഉ പദ്രവിക്കുകയില്ലെന്നു് സത്യസന്ധനായ ഗാന്ധിജി വി ശ്വസിച്ചുകൊണ്ടു് ഇന്ത്യയിലേക്കു മടങ്ങി. എന്നാൽ ഏ താനും നാളുകൾ കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ഇംഗ്ലീഷുകാർ വീണ്ടും ഭാരതീയരെ ഉപദ്രവിക്കുന്നു എന്നുള്ള വിവരം ഗാന്ധിജി ക്കു് ലഭിക്കുകയാൽ അദ്ദേഹം 1903_ൽ വീണ്ടും ആഫ്രി ക്കയിലേക്കു് യാത്രതിരിച്ചു.

വീണ്ടും പ്രിടോറിയാസുപ്രീം കോട്ടിൽതന്നെ അഭിഭാഷകവൃത്തി അദ്ദേഹം തുടൎന്നു. ആ സമയത്ത് അദ്ദേഹം "ഇൻഡ്യൻ ഒപ്പീനിയൻ" എന്ന പേരിൽ ഒരു പത്രമാരംഭിച്ച്, ഇന്ത്യക്കാരുടെ ദാരുണമായ ദുഃഖാനുഭവങ്ങൾ അതിൽ പ്രസിദ്ധം ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു. ഗാന്ധിജി ഇംഗ്ലീഷുകാരെ അനേകം സന്ദൎഭങ്ങളിൽ സഹായിച്ചിരുന്നെങ്കിലും, കൃതഘ്നരും വഞ്ചകന്മാരുമായ ഇംഗ്ലീഷുകാൎക്ക ഇന്ത്യക്കാരോടുള്ള വെറുപ്പിന്നും,വിദ്വേഷത്തിന്നും യാതൊരു കുറവും ഉണ്ടായില്ല. അദ്ദേഹം പല പ്രാവശ്യവും അവമാനിതനാക്കപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. ഓരോ ഇന്ത്യക്കാരനും ആഫ്രിക്കയിൽ പേരു റജിസ്റ്റർ ചെയ്യിക്കണമെന്നുള്ള ഒരു നിയമം അവിടെ ഉണ്ടായി. ഇന്ത്യക്കാർ യോഗംചേൎന്ന് ആരും പേരു റജിസ്റ്റർ ചെയ്യിക്കുകയൊ, വിരൽ അടയാളം പതിപ്പിക്കുകയൊ ചെയ്യരുതെന്ന് നിശ്ചയിച്ചു. ഈ നിയമത്തിന്നു വിരുദ്ധമായി ഒരു ഡപ്യൂട്ടേഷൻ ലണ്ടനിലേക്ക് ഗാന്ധിജിയുടെതന്നെ നേതൃത്വത്തിൽ പോയി. അവിടെ പല യോഗങ്ങളിലും ആഫ്രിക്കയിലെ ഇന്ത്യക്കാരുടെ നരകയാതനകളെപ്പററി അദ്ദേഹം പ്രസംഗിച്ചു. ആഫ്രിക്കയിൽ നിയമപൂൎവ്വമായ ഗവൎമ്മേൻറുണ്ടാകുന്നതുവരെ പേരു റജിസ്റ്റർ ചെയ്യേണ്ട ആവശ്യമില്ലെന്ന് ചക്രവൎത്തി മറുപടി പറഞ്ഞതുനിമിത്തം ഗാന്ധിജി ആഫ്രിക്കയിലേക്കു മടങ്ങി. എന്നാൽ അധികം താമസിയാതെ തന്നെ പുതിയ ഗവൎമ്മേൻറുണ്ടാകുകയും പേരു റജിസ്റ്റർ ചെയ്യണമെന്നുള്ള നിയമം പാസാകുകയും ചെയ്തു.

സത്യാഗ്രഹയുദ്ധം.

ഗാന്ധിജി ലണ്ടനിൽനിന്നും മടങ്ങി വന്നതിനുശേഷം ഇന്ത്യക്കാരെ എല്ലാം വിളിച്ചുകൂട്ടി, നമ്മുടെ അധികാരത്തെ ഇപ്പോഠം സംരക്ഷിക്കുന്നില്ലെങ്കിൽ ഇന്ത്യക്കാരുടെ സ്ഥിതി വളരെ വഷളായിത്തീരുമെന്നും, മേലാൽ ഇതിലും കഠിനമായ നിയമങ്ങഠം പാസ്സാക്കപ്പെടുമെന്നും, അദ്ദേഹം ജനങ്ങളെ ഉല്ബോധിപ്പിച്ചു. ഇന്ത്യക്കാർ ശാന്തഭാവത്തോടുകൂടി പേരു റജിസ്റ്റർ ചെയ്യിക്കുകയില്ലെന്നു് ശഠിച്ചു. ഗാന്ധിജിയേയും മററു് അനേകം പേരേയും ഇതുസംബന്ധിച്ചു് ജയിലിൽ അടച്ചു. അതുകൊണ്ടു ഫലമൊന്നും ഉണ്ടാകാതിരുന്നപ്പോഠം ഗവമ്മേൻറു് ഒരുപായം പ്രയോഗിച്ചു. റജിസ്റ്റർചെയ്യുന്ന ഏപ്പാടു് മൂന്നുമാസത്തേക്കു നീട്ടിവയ്ക്കുകയും, ഈ മൂന്നുമാസത്തിനുള്ളിൽ എല്ലാവരും റജിസ്റ്റർ ചെയ്യിക്കുകയാണെങ്കിൽ നിയമം റദ്ദാക്കപ്പെടുന്നതാണെന്നും അറിയിച്ചു. ഗവമ്മേൻറു് വഞ്ചിക്കുമെന്നറിയാമെങ്കിലും ഗവമ്മേൻറിനു, അവസരം നല്കേണ്ടതാണെന്നു് ഗാന്ധിജി ജനങ്ങളോടുപദേശിക്കുകയും തൻെറ പേരു റജിസ്റ്റർ ചെയ്യിക്കുകയും ചെയ്തു. ഈ കാൎയ്യം അവിടെ ഉണ്ടായിരുന്ന ചില മുസൽമാന്മാക്കു് ഇഷ്ടപ്പെട്ടില്ല. അവർ മൂന്നാലു പേർ ചേന്നു് ഗാന്ധിജിയെ പ്രഹരിക്കുകയും, തൽഫലമായി അദ്ദേഹത്തിൻെറ മുൻവശത്തെ ചില പല്ലുകഠം നഷ്ടപ്പെടുകയും ചെയ്തു. തന്നിമിത്തം ഗാന്ധിജി വളരെനാഠംവരെ ശയ്യയെ ശരണം പ്രാപിച്ചു.

വീണ്ടും സത്യാഗ്രഹം

ഗവമ്മേണ്ട് വാഗ്ദാന ലംഘനം ചെയ്തതുനിമിത്തം ഗാന്ധിജി വീണ്ടും സത്യാഗ്രഹസമരം തുടങ്ങുവാൻ നിർബ്ബന്ധിതനായി. ഈ പ്രാവശ്യം ദക്ഷിണാഫ്രിക്കയിലെ പ്രസിദ്ധ ബാരിസ്റ്ററായ മി. 'പോളക്'' വലുതായ സഹായങ്ങഠം ചെയ്തു. ഗാന്ധിജി ജയിലിലായിരുന്നപ്പോഠം പോളക്തന്നെ അദ്ദേഹത്തിൻെറ പ്രവൃത്തികഠം നിവ്വഹിച്ചുവന്നു. ജയിലിൽ തടവുകാരോട് വളരെ നിർദ്ദയമായി പെരുമാറുകയും അവരെ പല വിധത്തിൽ ഉപദ്രവിക്കുകയും കഷ്ടപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു. ആദ്യത്തെ ദിവസംതന്നെ ഗാന്ധിജിയേയും അദ്ദേഹത്തിൻെറ കൂട്ടുകാരേയും കൊണ്ട് ജോലികഠം ചെയ്യിച്ചു. മൺവെട്ടി എടുത്തു വെട്ടിയതു നിമിത്തം അദ്ദേഹത്തിൻെറ കൈകളിൽ കുമിളകഠം ഉണ്ടായി. കുമിളകഠം പൊട്ടി അവയിൽനിന്നു നീരൊഴുകിക്കൊണ്ടിരുന്നു. തടവുകാരുടെ ആഹാരത്തിൽ കൊഴുപ്പു കലത്തിക്കൊടുത്തുവന്നിരുന്നതിനാൽ ആരും ആഹാരം കഴിക്കാതായി. ഗാന്ധിജിക്ക് നെയ്യ് കൊടുക്കാമെന്നു ജയിൽ അധികൃതർ പ്രസ്താവിച്ചപ്പോഠം തൻെറ കൂട്ടുകാക്കും നെയ്യ് കിട്ടണമെന്നദ്ദേഹം ശഠിച്ചു. ജയിലിലെ പ്രവൃത്തികളെപ്പററി "എൻെറ ജയിലിലെ അനുഭവങ്ങഠം" എന്ന പുസ്തകത്തിൽ ഗാന്ധിജി സ്വയം ഇപ്രകാരം എഴുതിയിരിക്കുന്നു. "മൺവെട്ടി എടുത്തു വെട്ടണം. നിർദ്ദയനായ ഒരു ഇൻസ്പെക്ടർ: 'വേഗം; വേഗം' എന്നു മുറവിളിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. അനേകം പേർ കരയുന്നതു കണ്ട് എൻെറ ഹൃദ

യം തകന്നിട്ടുണ്ട്. എൻെറ കൈകറ മുഴവൻ കമളിച്ചു. ഞാനും വളരെ ക്ഷീണിച്ചുപോയിട്ടുണ്ട്. ഈ അവസരങ്ങളിലെല്ലാം ഏതു കഷ്ടതയും സഹിക്കുവാനുള്ള ശക്തി പ്രദാനം ചെയ്യണമെന്നു ഞാൻ ഈശ്വരനെ പ്രാത്ഥിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു.'' രണ്ടുമാസംതികയുന്നതിനു മുമ്പുതന്നെ കഥാനായകൻ ജോഹാൻസ് ബർഗ് ജയിലിലേക്ക് മാററപ്പെട്ടു. തടവുകാരൻെറ വസ്ത്രങ്ങറ ധരിപ്പിച്ചു കാൽനടയായി അദ്ദേഹത്തിനെ ജയിലിലേക്കു കൊണ്ടുപോയി. 'മാഗ്ഗമദ്ധ്യേ അദ്ദേഹത്തിനെ കണ്ടവരിൽ അശ്രുപൊഴിക്കാത്തവർ ആരും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ജോഹാൻസ്ബർഗിൽവച്ചു ഒരുദിവസം ഗാന്ധിജി കച്ചേരിയിൽ പോയി. ഇതിനിടയിൽ ഭയങ്കരാകാരനായ ഒരു പുരുഷൻ അവിടെവന്ന് അസഭ്യം പറയുവാൻ തുടങ്ങി. ഇപ്പോറ എഴുന്നേല്ക്കാമെന്നദ്ദേഹം പറഞ്ഞപ്പോഴേക്കും അയാറ അദ്ദേഹത്തെ പിടിച്ചു പുറത്താക്കി. അദ്ദേഹം പരിഭ്രമിച്ചില്ല, ചിരിച്ചുകൊണ്ട് നടന്നു. എന്നാൽ ഈ കാഴ്ച കണ്ട മററു തടവുകാർ അശ്രുപൊഴിച്ചു.

ജയിലിൽനിന്നും വിമുക്തനായി വന്ന ഉടനെ ഗാന്ധിജി വീണ്ടും ഒരു ഡെപ്യൂട്ടേഷനോടുകൂടി ലണ്ടനിൽ പോയി. അവിടെ പ്രക്ഷോഭണം നടത്തിയതിൻെറ ഫലമായി ചില കാര്യസാദ്ധ്യങ്ങറ ഉണ്ടായി. ഗാന്ധിജിയുടെ സ്നേഹിതനായിരുന്ന 'പോളക്'' ഇതിനിടയിൽ ഇന്ത്യയിൽ എത്തുകയും, ആഫ്രിക്കയിലെ സ്ഥിതിഗതികളെല്ലാം അവിടെയുള്ള ആളുകളെ ധരിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. 1912_ൽ ഗോപാലകൃഷ്ണഗോഖലെ പ്രഭുസഭയിൽ ശ

ക്തിമത്തായ ഭാഷയിൽ ആഫ്രിക്കയിലെ അക്രമണങ്ങളെപ്പററി പ്രസ്താവിച്ചു. അക്കാലത്തു ഇന്ത്യാ വൈസ്രായിയായിരുന്ന ലാർഡ് ഹാർഡിഞ്ച് ഇതിൽ സഹതാപം പ്രകടിപ്പിച്ചു. 1912-ൽ ഇന്ത്യാ ഗവമ്മേൻറ് നിബ്ബന്ധം പിടിച്ച് ഒരു കൊല്ലക്കാലത്തേക്കു റജിസ്റ്റർ ഏർപ്പാട് നിർത്തിവയ്പിച്ചു. ഗാന്ധിജിയുടെ ക്ഷണമനുസരിച്ചു ഗോഖലെ ആഫ്രിക്കയിൽ പോകുകയും, അവിടുത്തെ അധികൃതന്മാരെ സന്ദശിക്കുകയും ചെയ്തു. നിയമനിമ്മാണത്തിൽ വേണ്ടത്ര ശ്രദ്ധ പതിപ്പിക്കുന്നതാണെന്ന് അവർ അദ്ദേഹത്തിനുറപ്പു കൊടുത്തതിനാൽ ഒരു മാസത്തിനുശേഷം ഗോഖലേജി ഇന്ത്യയിലേക്കു മടങ്ങി.

1913-ൽ ആഫ്രിക്കാപാർലിമെൻറ് സമ്മേളിക്കുകയും പല പുതിയ നിയമങ്ങൾ നിർമ്മിക്കുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ പുരാതന നിയമം റദ്ദാക്കിയില്ല. റദ്ദ്ചെയ്യാമെന്ന് ഗവമ്മേണ്ട് ഉറപ്പുതന്ന നിയമം റദ്ദാക്കിക്കാണാത്തതിനാൽ സത്യാഗ്രഹയുദ്ധം ചെയ്യുവാൻ ഞങ്ങൾ നിബ്ബന്ധിതരാകുമെന്ന് ഗാന്ധിജി ഗവമ്മേണ്ടിനു എഴുതി. എന്നാൽ ഗവമ്മേൻറ് ഗാന്ധിജിയുടെ കത്തിനെ അല്പംപോലും മാനിച്ചില്ല. തന്നിമിത്തം 1913-ൽ വീണ്ടും സത്യാഗ്രഹമാരംഭിച്ചു. ഈ പ്രാവശ്യത്തെ സത്യാഗ്രഹസമരത്തിൽ സ്ത്രീകളും പങ്കെടുത്തു. ഗാന്ധിജി പുരുഷന്മാരുടേയും, കസ്തൂരിബായിഗാന്ധി സ്ത്രീകളുടേയും നേതൃത്വം വഹിച്ചു. സ്ത്രീകൾ വലിയ വീരത പ്രദശിപ്പിച്ചു. ഒരു സ്ത്രീയുടെ കുട്ടി റോഡിൽകൂടെ പോകുമ്പോൾ മരിക്കാനിടയായി. ഈ അവസരത്തിൽ "മരിച്ചവരെപ്പററി

ദുഃഖിക്കേണ്ട ആവശ്യമില്ലെന്നും, ജീവിച്ചിരിക്കുന്നവക്കു വേണ്ടി പ്രവത്തിക്കേണ്ടതാണ് കത്തവ്യമെന്നുമാണ്" ആ വീരവനിത പ്രസ്താവിച്ചത്. ഗാന്ധിജിയും അനേകം സ്ത്രീപുരുഷന്മാരും ജയിലിനുള്ളിൽ അടയ്ക്കപ്പെട്ടു. ഇംഗ്ലണ്ടിലും ഇന്ത്യയിലും വലിയ പ്രക്ഷോഭണങ്ങൾ നടന്നു. ഗവമ്മേണ്ടു വാക്ക് പരിപാലിക്കാതിരുന്നതിനാൽ ഗോഖലെ പ്രക്ഷോഭണമുണ്ടാക്കുകയും, പോളകിനെ ലണ്ടനിൽ അയയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. പ്രക്ഷോഭണത്തിൻെറ ശക്തി പ്രതിദിനം വദ്ധിച്ചുവരുന്നതു കണ്ട് ബ്രിട്ടീഷുഗവമ്മേണ്ടു് ആഫ്രിക്കയിലെ സ്ഥിതിഗതികളെപ്പററി അന്വേഷിക്കുവാൻ ഒരു കമ്മീഷനെ അയക്കുകയും, ജയിലിലാക്കപ്പെട്ട തടവുകാരെയെല്ലാം മോചിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. കമ്മീഷൻ 1914 മാച്ചിൽ റിപ്പോട്ടു് പാർലിമെണ്ടിൽ സമപ്പിച്ചു. ഇന്ത്യക്കാരുടെ പേരിലുള്ള അന്യായപൂണ്ണങ്ങളായ നിയമങ്ങളെ എല്ലാം എടുത്തുകളയുന്നതിനും, ഇന്ത്യൻ റിലീഫ്ബിൽ പാസാക്കുന്നതിനും റിപ്പോട്ടിൽ പ്രത്യേകം ശുപാശ്ചെയ്തിരുന്നു. റിലീഫ്ബിൽ ഉടൻ പാസ്സായി. ഇങ്ങിനെ ആഫ്രിക്കാ സത്യാഗ്രഹത്തിൽ വിജയശ്രീലാളിതനായി ഗാന്ധിജി ഇന്ത്യയിലേക്ക് മടങ്ങി.

സാബർമതി ആശ്രമം

ഹിന്ദുസ്ഥാനത്തിൽ മടങ്ങി എത്തിയതിനു ശേഷം ഗാന്ധിജി ഒരു കൊല്ലംവരെ യാതൊരു യോഗങ്ങളിലും പ്രസംഗിക്കുന്നതല്ലെന്നു നിശ്ചയിച്ചു. ഈ ഒരു കൊല്ലം മുഴവൻ അദ്ദേഹം ഭാരതത്തിൻെറ യഥാത്ഥ

സ്ഥിതി മനസ്സിലാക്കുന്നതിന്നു വേണ്ടിയുള്ള പരിശ്രമത്തിൽ ഏർപ്പെട്ടു. തൽഫലമായി ദേശസേവനത്തിന്നു വേണ്ടി പ്രാണാർപ്പണം ചെയ്യുവാൻ തയാറുള്ള ഏതാനും യുവാക്കന്മാരെ സംഘടിപ്പിക്കണമെന്നദ്ദേഹം തീരുമാനിച്ചു. ഈ വിചാരസാദ്ധ്യത്തിനുവേണ്ടി നൈസർഗ്ഗികരാമണീയകം തിരതല്ലുന്ന സാബർമതി നദീതീരത്ത് 1915 മേ മാസം 30-ാംതീയതി കഥാനായകൻ ഒരാശ്രമം സ്ഥാപിച്ചു. ആശ്രമത്തിലെ അന്തേവാസികൾ എല്ലാം സത്യം, അഹിംസ, ബ്രഹ്മചര്യം എന്നീ വ്രതങ്ങളെ അനുഷ്ഠിക്കുന്നവരും, സ്വദേശി പ്രചരണത്തിൽ തല്പരരും ആയിരിക്കണമെന്നുള്ളതായിരുന്നു ഇവിടത്തെ നിർബ്ബന്ധം. 12 വയസ്സിൽ കുറഞ്ഞ പ്രായമുള്ള കുട്ടികളെ ആശ്രമത്തിൽ പ്രവേശിപ്പിച്ചിരുന്നില്ല. കൃഷി, നെയ്ത്ത്, തോൽവ്യവസായം എന്നിവയ്ക്കും പുറമെ, അക്ഷരാഭ്യാസവും ആശ്രമത്തിൽ പരിശീലിപ്പിച്ചുവന്നിരുന്നു. രാഷ്ട്രീയവിജ്ഞാനത്തിൻെറ കേന്ദ്രമായിരുന്ന ഈ ആശ്രമത്തിൽ പരിശീലനം സിദ്ധിച്ച നിരവധി സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ ദേശസേവനത്തിനുവേണ്ടി തങ്ങളുടെ അമൂല്യമായ ജീവനെ ബലി കഴിച്ചിട്ടുണ്ട്.

1913-ൽ ലഖ്നൌവിൽ അഖിലേന്ത്യാ കോൺഗ്രസ്സമ്മേളനം നടന്ന അവസരത്തിൽ ഗാന്ധിജിയും അതിൽ സംബന്ധിച്ചിരുന്നു. ബീഹാറിൽ ഇംഗ്ലീഷുകാരായ സെമിന്ദാരന്മാരുടെ വലിയ അക്രമങ്ങൾ നടക്കുന്നുണ്ടെന്നും, അതിനെപ്പററി എന്തെങ്കിലും സംസാരിക്കണമെന്നും ചിലർ ഗാന്ധിജിയോടപേക്ഷിച്ചു. ബീഹാ

റിൽ പോയി അവിടത്തെ സ്ഥിതിഗതികൾ നേരിട്ടറിയാതെ തനിയ്ക്കൊന്നും തന്നെ പറയാൻ സാദ്ധ്യമല്ലെന്ന് അദ്ദേഹം മറുപടി പറഞ്ഞു. 1917 ഏപ്രിൽ 15-ാംതീയതി ഗാന്ധിജി ബീഹാറിലേക്ക് പുറപ്പെടുകയും, അവിടത്തെ പല ജില്ലകളിലും സഞ്ചരിച്ച് കൃഷികരുടെ യഥാർത്ഥ സ്ഥിതികൾ നേരിട്ട് കണ്ടറിയുകയും ചെയ്തു. നീലം കൃഷിയിൽനിന്നും കൂടുതൽ നികുതി ഈടാക്കുകയും, കൃഷ്കരെക്കൊണ്ട് കൂലി കൊടുക്കാതെ അവിടെ വളരെ പണി എടുപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു വന്നിരുന്നു.

അവിടത്തെ സ്ഥിതിഗതികൾ നേരിട്ടു കണ്ട് മനസ്സിലാക്കിയ ഗാന്ധിജി നാനാവിധ ചിന്തകൾക്കും അധീനനായിത്തീർന്നു. തൽഫലമായി ഏതു വിധേനയും അവരെ ഈ ആപത്തിൽനിന്നും മോചിപ്പിക്കേണ്ടതാണെന്ന് ദീനാനുകമ്പിയായ അദ്ദേഹം തീരുമാനിച്ചു. ഉടൻതന്നെ ഒരു വലിയ പ്രക്ഷോഭണം മുഖേന വിവരം ഗവർമ്മേൻറിനെ അറിയിച്ചു. പ്രക്ഷോഭണഫലമായി ഗവർമ്മേൻറ് മഹാത്മജി ഉൾപ്പെടെയുള്ള ഒരു കമ്മീഷനെ നിയമിച്ചു. കമ്മീഷൻ റിപ്പോർട്ട് ഗവർമ്മേൻറ് സ്വീകരിക്കുകയും, ഇങ്ങനെ ബീഹാറിലെ കൃഷകർ ഒരു വലിയ അക്രമത്തിൽനിന്നും രക്ഷ പ്രാപിക്കുകയുംചെയ്തു. കൃഷകക്ക് അനുകൂലമായ നിയമം നടപ്പിൽ വരുത്തിയതിനു ശേഷവും ഗാന്ധിജി ഏതാനും നാളുകൾക്കൂടെ ബീഹാറിൽതന്നെ താമസിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഈ താമസക്കാലത്ത് കൃഷകരുടെ കുട്ടികളുടെ വിദ്യാഭ്യാസ

ത്തിനുവേണ്ടി അവിടെ ആൺകുട്ടികൾക്കും പെൺകുട്ടികൾക്കും ഓരോ വിദ്യാലയം സ്ഥാപിക്കുകയും ചെയ്തു.

1918_ൽ അഹമ്മദ്ബാദിൽ മില്ലുടമസ്ഥന്മാർ തൊഴിലാളികളുടെ ശമ്പളത്തിൽ കുറവു വരുത്തിയതു നിമിത്തം തൊഴിലാളികൾ ഹർത്താൽ അനുഷ്ഠിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. തൊഴിലാളികൾക്ക് ന്യായമായ ശമ്പളംകൊടുത്ത് അവരെ തൃപ്തിപ്പെടുത്തുന്നതുവരെ ഞാൻ ആഹാരം കഴിക്കുന്നതല്ലെന്ന് ഗാന്ധിജി പ്രതിജ്ഞ ചെയ്തു. അദ്ദേഹം ഒരാഴ്ച നിരാഹാരവ്രതം അനുഷ്ഠിച്ചപ്പോഴേക്കും മില്ലുടമസ്ഥന്മാർ തൊഴിലാളികളുടെ ശമ്പളം വർദ്ധിപ്പിക്കുകയും ഹർത്താൽ അവസാനിക്കുകയും ചെയ്തു.

ഹിന്ദിപ്രചാരണം.

1918_ൽ ഹിന്ദിസാഹിത്യ സമ്മേളനത്തിൻെറ വാർഷികസമ്മേളനം ഇൻഡോറിൽ വച്ച് ഗാന്ധിജിയുടെ അദ്ധ്യക്ഷതയിൽ ആഡംബരപൂർവ്വം ആഘോഷിക്കപ്പെട്ടു. ഈ അവസരത്തിൽ ഏതൊരു രാഷ്ട്രത്തിൻേറയും വളർച്ചക്ക്, ആ രാഷ്ട്രത്തിന് സ്വന്തമായി ഒരു ഭാഷ ഉണ്ടായിരിക്കേണ്ടതു് അത്യന്താപേക്ഷിതമാണെന്ന് ഗാന്ധിജിക്ക് തോന്നി. ഭാരതത്തിൽ പുരാതന കാലംമുതൽ പ്രചാരത്തിലിരിക്കുന്നതും, ഭാരതത്തിലെ ഭൂരിപക്ഷം ജനങ്ങൾ സംസാരിച്ചു വരുന്നതുമായ ഹിന്ദുസ്ഥാനിയെതന്നെ രാഷ്ട്രഭാഷയാക്കിത്തീക്കണമെന്ന് അദ്ദേഹം നിശ്ചയിച്ചു. തൽഫലമായി ഹിന്ദി പ്രചാരം ഇല്ലാതിരിക്കുന്ന മദ്രാസ് സംസ്ഥാനത്തുകൂടെ ഈ ഭാഷ

യെ പ്രചരിപ്പിക്കണമെന്നുള്ള ഉദ്ദേശത്തോടുകൂടി മദ്രാസിൽ "ദക്ഷിണഭാരത ഹിന്ദിപ്രചാരസഭ" എന്ന പേരിൽ ഒരു സ്ഥാപനമേർപ്പെടുത്തി. തദനന്തരം സ്വപുത്രനായ ദേവദാസ് ഗാന്ധിയെ ഹിന്ദിപ്രചരണാർത്ഥം മദ്രാസിലേക്കയച്ചു. ഈ സ്ഥാപനം ഇന്ന് ദക്ഷിണഭാരതമെങ്ങും പ്രശസ്തമായ വിധത്തിൽ ഹിന്ദിപ്രചരണം നടത്തിവരികയും, ഇത് ദക്ഷിണഭാരതത്തിലെ ഒരു വലിയ രാഷ്ട്രീയസ്ഥാപനമായി പരിലസിക്കുകയും ചെയ്തുവരുന്നുണ്ട്.

യൂറോപ്പിൽ ലോകമഹായുദ്ധം നടക്കുന്ന കാലമായിരുന്നു അത്. യുദ്ധത്തിൽ ഇംഗ്ലീഷുകാരെ സഹായിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി വൈസ്രോയി ഒരു യോഗം വിളിച്ചുകൂട്ടുകയും, ഗാന്ധിജി അതിൽ സംബന്ധിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. സത്യപ്രിയനായ മഹാത്മജി വൈസ്രോയിയുടെ വാക്കിൽ വിശ്വസിക്കുകയും, ഇംഗ്ലീഷുകാരെ സഹായിക്കാമെന്ന് വാഗ്ദാനം ചെയ്യുകയും ചെയ്തു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ പ്രേരണയാൽ അനവധി ഇന്ത്യക്കാർ പട്ടാളത്തിൽ ചേർന്നു. യുദ്ധം അവസാനിക്കുകയും ഇംഗ്ലീഷുകാർ വിജയികളാകുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ വഞ്ചകന്മാരായ ഇംഗ്ലീഷുകാർ അവരുടെ പ്രതിജ്ഞയെ പാലിച്ചില്ലെന്നു തന്നെയല്ല, ഭാരതീയരെ പുതിയ പുതിയ നിയമങ്ങൾ മുഖേന കൂടുതൽ ഉപദ്രവിക്കാൻ തുടങ്ങുകയും ചെയ്തു.

റൌലട് ആക്ട്.

ബ്രിട്ടീഷ് ഗവർമേൻറിനെ ഭാരതത്തിൽനിന്നും തുരത്താൻവേണ്ടി എവിടെ എല്ലാം എന്തെല്ലാം ശ്രമ

ങ്ങൾ നടക്കുന്നുണ്ടെന്നറിയുവാനായി 1917-ൽ ബ്രിട്ടീഷ് ഗവർമ്മേൻറ് ഒരു കമ്മററിയെ നിയമിച്ചു. "റൌലട്കമ്മററി" എന്നായിരുന്നു അതിൻെറ പേർ. ഗവർമേൻറിന് യാതൊരുവിധ ഭയവും കൂടാതെ നിർബാധമായി ഇവിടുത്തെ ഭരണം തുടരുന്നതിന് ചില നിയമങ്ങൾ ഉണ്ടാക്കുവാൻ ഈ കമ്മററി ശുപാശ് ചെയ്തു. റൌലട്ബിൽ കൌൺസിൽ കൊണ്ടുവന്നപ്പോൾ എല്ലാ മെമ്പർമാരും ഒന്നുപോലെ അതിനെ എതിർത്തു. കോൺഗ്രസ് പ്രക്ഷോഭണത്തെ അവസാനിപ്പിക്കണമെന്നുള്ളതായിരുന്നു ഗവർമേൻറിൻെറ പ്രധാന ഉദ്ദേശം. റൌലട് ആക്ടിന് വിപരീതമായി സത്യാഗ്രഹസമരം നടത്തുവാൻവേണ്ടി ഗാന്ധിജി ജനങ്ങൾക്ക് ആഹ്വാനം നല്കുകയും, ഈ ആക്ട് റദ്ദ്ചെയ്യപ്പെടാതിരിക്കുകയാണെങ്കിൽ ഗവർമേൻറിൻെറ മററു നിയമങ്ങളും ലംഘിക്കപ്പെടുന്നതാണെന്ന് ഗവർമേൻറിനെ അറിയിക്കുകയും ചെയ്തു. അന്നത്തെ വൈസ്രോയി ആയിരുന്ന 'ചെംസ്ഫോർഡ്' കൂടിക്കാഴ്ചക്കുവേണ്ടി ഗാന്ധിജിയെ ക്ഷണിച്ചെങ്കിലും, അതുകൊണ്ട് പ്രയോജനമൊന്നും ഉണ്ടായില്ല. ഒരു മാസത്തിനുള്ളിൽ സംസ്ഥാനങ്ങളിലെല്ലാം സത്യാഗ്രഹസമരത്തിനുള്ള സഭകൾ ചേരുകയും 'പ്രസ്' നിയമം ലംഘിക്കുകയും ചെയ്തു. ഈ പ്രക്ഷോഭണത്തിൽ ഹിന്ദുക്കളും മുസൽമാന്മാരും ഒരുപോലെ പങ്കെടുത്തു എന്നതു് പ്രത്യേകം പ്രസ്താവ്യമാണ്.

നാട്ടുമുഴുവൻ സ്വാതന്ത്ര്യപ്രക്ഷോഭണത്തിൽ പ്രക്ഷുബ്ധമായ ഒരു കാലഘട്ടമായിരുന്നു അതു്. പഞ്ചാബിലും

ജനങ്ങൾ ഉദ്ബുദ്ധരായിത്തീൎന്നു. അന്നത്തെ പഞ്ചാബ് ഗവർണർ 'മൈക്കൾ ഒഡയാർ' ആയിരുന്നു. മഹാത്മജി പഞ്ചാബിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു എങ്കിലും, മാൎഗ്ഗമദ്ധ്യേ തന്നെ അദ്ദേഹം ബന്ധനസ്ഥനാക്കപ്പെട്ടുകയും, ബോംബയിൽ കൊണ്ടുവന്നു് വിട്ടയക്കപ്പെട്ടുകയും ചെയ്തു. പല സ്ഥാനങ്ങളിലും വെടിവെയ്പുണ്ടായി. വെടിവെയ്പു നിമിത്തം അനേകം പേർ കൊല്ലപ്പെട്ടുകയും, അനേകം പേൎക്കു് ക്ഷതമേല്ക്കുകയും ചെയ്തു. അമൃതസരസ്സിലുള്ള ജലിയൻവാലാ ബാഗിൽ നടന്ന കൂട്ടക്കൊലയുടെ സ്മരണയുണ്ടാകുമ്പോൾ തന്നെ ഏതൊരു ഭാരതീയനിലും ആവേശമുണ്ടായിപ്പോകുന്നു. ഈ കൂട്ടക്കൊല ഹിന്ദുമുസ്ലീം മൈത്രിയുടെ വേരുറപ്പിച്ചു. പഞ്ചാബിലുള്ള നേതാക്കന്മാരെ എല്ലാം ജയിലിനുള്ളിൽ അടച്ചു. സത്യാഗ്രഹവും ശക്തിയായി നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. ഇതിനിടയിൽ സത്യാഗ്രഹികളുടെ ഇടയിൽ അഭിപ്രായവ്യത്യാസമുള്ളതായി കാണുകയാൽ ഗാന്ധിജി 72 മണിക്കൂർനേരം ഉപവാസം അനുഷ്ഠിക്കുകയും, സത്യാഗ്രഹം അനിശ്ചിതകാലത്തേക്കു് നിൎത്തിവയ്ക്കുകയും ചെയ്തു. തദനന്തരം മഹാത്മജി സ്വദേശിപ്രചാരണം ആരംഭിച്ചു. 1929 അക്ടോബർ 16-ാംനു- ഗാന്ധിജി പഞ്ചാബിൽ പ്രവേശിക്കാൻ പാടില്ലെന്നുള്ള നിരോധനം പിൻവലിച്ചു. മദനമോഹന മാളവ്യ, മോതിലാൽ നെഹറു മുതലായ നേതാക്കന്മാരോടുകൂടി മഹാത്മജി പഞ്ചാബിൽ ഒരു പൎയ്യടനം നടത്തി, അവിടെയുണ്ടായ കൂട്ടക്കൊലയെപ്പററി അന്വേഷിച്ചു് ഒരു റിപ്പോൎട്ടു് പ്രസിദ്ധം ചെയ്യിച്ചു. "നെഹറു

റിപ്പോർട്ട്" എന്ന പേരിൽ ഈ റിപ്പോർട്ട് ഏററവും പ്രാമാണ്യത്തെ അർഹിക്കുന്ന ഒന്നാണ്.

നിസ്സഹകരണപ്രസ്ഥാനം:

ഗവർമ്മേൻറ ഭാരതീയരുടെ ആവശ്യങ്ങളെപ്പററി അല്പവും ശ്രദ്ധിക്കുന്നില്ലെന്നുകണ്ടപ്പോൾ ഗവർമ്മേൻറുമായി പൂർണ്ണരൂപത്തിൽ നിസ്സഹകരിക്കുകയല്ലാതെ നിവൃത്തി ഇല്ലെന്ന് ഗാന്ധിജി തീരുമാനിച്ചു. ഭാരതം മുഴുവൻ നിസ്സഹകരണ പ്രസ്ഥാനത്തോട നുകൂലിച്ചപ്പോൾ. ലണ്ടനിലുള്ള ഇംഗ്ലീഷുകാർ പരിഭ്രാന്തരായി. നിസ്സഹകരണത്തിന്നിടയാക്കിയ കാരണങ്ങളെപ്പററി ഗാന്ധിജി "യംഗ്ഇൻഡ്യാ" പത്രത്തിൽ വിശദീകരിച്ചുള്ള ലേഖനങ്ങൾ പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തിയിരുന്നു. മാളവ്യജി, ദേശബന്ധുദാസ്, മുഹമ്മദ്അലി, ജിന്ന മുതലായവർ കോൺഗ്രസ് സമ്മേളിച്ചപ്പോൾ നിസ്സഹകരണപ്രസ്ഥാനത്തിൻെറ സിദ്ധാന്തങ്ങളോട് വിരോധം പ്രകടിപ്പിച്ചു. (1) ബഹുമതികളും, ശമ്പളമില്ലാതുള്ള ഗവർമ്മേൻറ ജോലികളും, ഡിസ്ട്രിക് ബോർഡുകളിലേക്കും, മുൻസിപ്പാലിററികളിലേക്കുമുള്ള തെരഞ്ഞെടുപ്പുകൾ മുതലായവയും ബഹിഷ്ക്കരിക്കുക, (2) ഗവർമ്മേൻറ ആഘോഷങ്ങളും ഡർബാർ സമ്മേളനവും ബഹിഷ്ക്കരിക്കുക, (3) ഗവർമ്മേൻറവിദ്യാലയങ്ങളും കോടതികളും ബഹിഷ്ക്കരിക്കുക, (4) കൌൺസിൽ, (5) വിദേശസാധനങ്ങൾ ബഹിഷ്ക്കരിക്കുകയും സ്വദേശിയെ പ്രചരിപ്പിക്കുകയും ചെയ്യുക. ഇവയായിരുന്നു നിസ്സഹകരണപ്രസ്ഥാനത്തിൻെറ മൂലസിദ്ധാന്തങ്ങൾ. നാഗപൂർ കോൺഗ്രസ് സമ്മേളന

ത്തിൽ ഭൂരിപക്ഷത്തോടുകൂടി ഗാന്ധിജിയുടെ ഈ അഭിപ്രായം ഒരു പ്രമേയം മുഖേന പാസായി. പ്രസ്ഥാനത്തെ വിജയിപ്പിക്കുവാൻവേണ്ടി ഗാന്ധിജി ആലീ സഹോദരന്മാരോടുകൂടി ഭാരതം മുഴുവൻ ഒരു പര്യടനം നടത്തി. മുസൽമാന്മാരുടെ ഏക സംഘടനയായ ഖിലാഫത്തും ഇതിനോടുകൂടി സഹകരിച്ചു. നാടുമുഴുവൻ കൊടുങ്കാറ്റെന്നപോലെ പ്രക്ഷോഭണം ശക്തിമത്തായിത്തീൎന്നു. നിരവധി വിദ്യാൎത്ഥികൾ വിദ്യാലയങ്ങളും, അനേകം വക്കീൽമാർ കോടതികളും ബഹിഷ്കരിച്ചു. അലഹബാദിലെ സുപ്രസിദ്ധ അഭിഭാഷകനും, ത്യാഗമൂൎത്തിയുമായ മോതിലാൽ നെഹറുവും, ബംഗാളിലെ ചിത്തരഞ്ജനദാസും ഗാന്ധിജിയെ ആത്മാൎത്ഥമായി സഹായിച്ചു.

ഈ സമയത്തു് ചെമ്സ്ഫോർഡിനുപകരം വൈസ്രായിയായിട്ടു് ലാർഡ് റീഡിംഗ് ഭാരതത്തിൽ എത്തി. വൈസ്രായിയും ഗാന്ധിജിയുംതമ്മിൽ ഒരു സന്ധിയുണ്ടാക്കുവാൻ വേണ്ടി മാളവ്യജി വളരെ ശ്രമിച്ചു. തൽഫലമായി 1921 മെയ്മാസത്തിൽ ഗാന്ധിജിയും വൈസ്രായിയും തമ്മിൽ ഒരു കൂടിക്കാഴ്ചയുണ്ടായി. പക്ഷെ, അതുകൊണ്ടു് വിശേഷലാഭമൊന്നും ഉണ്ടായില്ല. പ്രക്ഷോഭണം അഹിംസാത്മകമായിരിക്കണമെന്നു് മഹാത്മജി വളരെ ആഗ്രഹിച്ചെങ്കിലും, ചില സ്ഥലങ്ങളിൽ ചുരുക്കം ചില ഹിംസകളും നടക്കാതെയിരുന്നില്ല. പ്രക്ഷോഭണം അത്യുഗ്രമായി നടക്കുന്ന ഇക്കാലത്താണു് വെയിൽസ് രാജകുമാരൻ ഇന്ത്യയിലേക്കു പുറപ്പെട്ടതു്. രാഷ്ട്രീയകക്ഷികൾ അദ്ദേഹത്തിനെ ബഹിഷ്കരിക്കുവാ

നം, ഗവമ്മേൻറ് അദ്ദേഹത്തെഗംഭീരമായി സ്വാഗതം ചെയ്യുവാനും വേണ്ട ഏപ്പാടുകഠം ചെയ്തു. രാജകുമാരൻ ബോംബെ തുറമുഖത്തു് കപ്പലിൽനിന്നും ഇറങ്ങിയദിവസംതന്നെ അവിടെ വലുതായ ഹത്താൽ ഉണ്ടായി. ഇതിനെതുടന്നു് പല കുഴപ്പങ്ങളും ഉണ്ടായി. രാജകുമാരൻ ഐക്യസംസ്ഥാനം, കൽക്കത്ത മുതലായ സ്ഥലങ്ങഠം സന്ദശിച്ചപ്പോഠം അവിടങ്ങളിലും പരിപൂണ്ണമായ ഹത്താൽ ആചരിക്കപ്പെട്ടു. ഇക്കാലത്ത്തന്നെയാണ് മലബാറിൽ മാപ്പിളലഹള പൊട്ടിപ്പുറപ്പെട്ടതും. വലിയ വലിയ രാഷ്ട്രീയ നേതാക്കന്മാരെ എല്ലാം ബന്ധനത്തിലാക്കി.

ചൌരീചൌര

ഇതിനിടയിൽ അഹമ്മദ്ബാദിൽവച്ചു് കോൺഗ്രസ് സമ്മേളനം ചേന്നു. സി. ആർ. ദാസിനെ അദ്ധ്യക്ഷനായി തെരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ടിരുന്നെങ്കിലും അദ്ദേഹം ജയിലിലായിരുന്നതു നിമിത്തം, ഹക്കീം അജമൽഖാനെ അദ്ധ്യക്ഷനായി സ്വീകരിച്ചു. ബഹിഷ്കരണവും സത്യാഗ്രഹവും ഉഗ്രമായി നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. ബർദോളി സത്യാഗ്രഹത്തിൻെറ കേന്ദ്രമായിരുന്നു. ഈ സമയത്തു് ഗോരഖപൂർ ജില്ലയിലുള്ള ചൌരീചൌരായിൽ ജനങ്ങഠം ഒരു പോലിസുസ്റ്റേഷനു് തീവയ്ക്കുകയും, ഉദ്ദേശം 22 പോലീസ്ഭടന്മാരെ കൊലപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തു. ഈ അനിഷ്ടസംഭവത്താൽ ഗാന്ധിജി അത്യന്തം വ്യാകുലനായിത്തീന്നു. തന്നിമിത്തം ബഹിഷ്കരണവും, ബ

ർദോളിയിൽ ആരംഭിക്കാനിരുന്ന സത്യാഗ്രഹവും തല്ക്കാലത്തേക്ക് നിത്തിവയ്ക്കേണ്ടതായി വന്നു. 1922 മാൎച്ച് 11_ാംനു-ഗാന്ധിജിയെ ബന്ധനത്തിലാക്കുകയും 6കൊല്ലത്തെക്ക് ശിക്ഷിക്കുകയും ചെയ്തു. 2കൊല്ലംവരെ അദ്ദേഹംജയിലിൽ കഴിഞ്ഞു. ഇതിനിടയിൽ ഗാന്ധിജി രോഗബാധിതനായിത്തീരുകയാൽ അദ്ദേഹം ബന്ധനമുക്തനാക്കപ്പെട്ടു. ദേശബന്ധുദാസ്, മോതിലാൽ നെഹറു എന്നിവർ കൌൺസിലിനുള്ളിൽ കടന്ന് പ്രചരണം നടത്തേണ്ടതാണെന്ന് അഭിപ്രായപ്പെടുകയും, ഗാന്ധിജിയും അതിനെ അനുകൂലിക്കുകയുംചെയ്തു. ചില മാസക്കാലങ്ങളായി നാട്ടിൽ അങ്ങിങ്ങായി ചില അക്രമണങ്ങളും, കൊലപാതകങ്ങളും നടക്കുകയാൽ ഗാന്ധിജി അത്യന്തം ചിന്താകുലനായിത്തീൎന്നു. നാട്ടിൽ ശാന്തിയും സമാധാനം പുലൎത്തുവാൻവേണ്ടി അദ്ദേഹം 22 ദിവസം നിരാഹാരവ്രതം അനുഷ്ഠിക്കുന്നതാണെന്ന് പ്രസ്താവിക്കുകയും, ഉപവാസം ആരംഭിക്കുകയും ചെയ്തു. ഉപവാസക്കാലത്ത് മഹാത്മജി ഡൽഹിയിലുള്ള മുഹമ്മദ് ആലിയുടെ ഗൃഹത്തിലാണ് വസിച്ചിരുന്നതു്. ഡാക്ടർ അൻസാരി, ഹക്കിം അജമൽഖാൻ, മൌലാനാ മുഹമ്മദ് ആലി മുതലായവർ ഹിന്ദുമുസ്ലീം ഐക്യത്തിനുവേണ്ടിയും, സമാധാന സ്ഥാപനത്തിനുവേണ്ടിയും വളരെ ശ്രമിച്ചു. തൽഫലമായി തല്ക്കാലത്തേക്ക് നാടു മുഴവൻ ശാന്തമായി. അതിനുശേഷം ഗാന്ധിജി ഉപവാസം അവസാനിപ്പിക്കുകയും, ഹിന്ദുമുസ്ലിം ഐക്യത്തിനുവേണ്ടി ഡൽഹിയിൽവച്ചു ഒരു സമ്മേളനം കൂട്ടുകയും ചെയ്തു.

ബെൽഗാവ് കോൺഗ്രസ്.

1924 ഡിസംബർമാസത്തിൽ ബെൽഗാവിൽ കോൺഗ്രസ് സമ്മേളിക്കുകയും, ഗാന്ധിജി അദ്ധ്യക്ഷനായി തെരഞ്ഞെടുക്കപ്പെടുകയുംചെയ്തു. ഈ സമ്മേളനത്തിൽ വച്ച് ഹിന്ദുമുസ്ലിം ഐക്യത്തെപ്പററിയുള്ള പ്രശ്നം ഉത്ഭവിക്കുകയും, ഗാന്ധിജിയും ദാസും തമ്മിൽ യോജിപ്പുണ്ടാകുകയും ചെയ്തു. വിദേശസാമാനങ്ങളുടെ ബഹിഷ്കരണം, ഹരിജനോദ്ധാരണം എന്നീ രണ്ടു മഹനീയ സംഗതികഠം ഈ സമ്മേളനത്തിൽ തീരുമാനിച്ചു. തദനന്തരം മഹാത്മജി ഭാരതം മുഴുവൻ ഒന്നുചുററി സഞ്ചരിച്ചു. ഹരിജനോദ്ധാരണവും ഖദർപ്രചരണവുമായിരുന്നു ഈ യാത്രയുടെ മുഖ്യ ഉദ്ദേശം. ഇതിനിടയിൽ കോൺഗ്രസിൽ രണ്ടു കക്ഷികഠം ഉത്ഭവിച്ചു. സത്യാഗ്രഹപ്രക്ഷോഭണം അവസാനിപ്പിച്ചതു നന്നായില്ലെന്നും, പൂർണ്ണ സ്വാതന്ത്ര്യ പ്രമേയം അവതരിപ്പിച്ച് കോൺഗ്രസ്സിൻെറ പരിപാടി ശക്തിപ്പെടുത്തുകയാണ് വേണ്ടതെന്നും, ജവാഹർലാൽ നെഹറു, സുഭാഷ്ബോസ്, ശ്രീനിവാസയ്യങ്കാർ മുതലായ തീവ്രവാദികഠം അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. 1929 ഡിസംബറിൽ ത്യാഗമൂർത്തി ശ്രീ. മോതിലാൽനെഹറുവിൻെറ അദ്ധ്യക്ഷതയിൽ കൽക്കത്തയിൽ കോൺഗ്രസ് സമ്മേളിക്കുകയും, പൂർണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യപ്രമേയം അവതരിപ്പിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തു.

ഇക്കാലത്ത് ലണ്ടനിലെ മന്ത്രിസഭ മാറി പുതിയ മന്ത്രിസഭ നടപ്പിൽവന്നു. റേംസെമേക്ഡേനാഠഡ് പ്ര

ധാനമന്ത്രിയായും, വേഡ്ജ്‌വുഡ്ബെൻ ഇന്ത്യാസെക്രട്ടറിയായും തീൎന്നു. പുതിയ മന്ത്രിമണ്ഡലത്തിൻെറ ആവിൎഭാവത്തോടുകൂടി ഭാരതത്തിൽ അല്പം സമാധാനമുണ്ടായി. ലണ്ടനിലായിരുന്ന വൈസ്രായി ഇർവിൻപ്രഭുവും 1929 അക്ടോബർ 25-ാംതീയതി ഭാരതത്തിൽ മടങ്ങിഎത്തി. ഇർവിൻ തൻെറ രാജ്യതന്ത്രത്തിൽ ചില പരിവൎത്തനങ്ങൾ വരുത്തുകയും, ഗാന്ധിജി, പട്ടേൽ, മാളവ്യജി, മോതിലാൽനെഹറു മുതലായവരെ ക്ഷണിച്ചുവരുത്തി ഒരു വട്ടമേശസമ്മേളനം നടത്തുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ സ്വാതന്ത്ര്യദാനത്തെക്കുറിച്ച് നിശ്ചിതമായി വൈസ്രായിയ്ക്കു് ഒന്നും പറയുവാൻ സാധിക്കാതെ വന്നതിനാൽ ഈ സമ്മേളനം പരാജയമടഞ്ഞു.

ലാഹോർ കോൺഗ്രസ്സ്.

കൽക്കത്താ കോൺഗ്രസിൽ പൂൎണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യപ്രമേയം അവതരിപ്പിക്കപ്പെട്ടെങ്കിലും 1929 ഡിസംബർ മാസത്തിൽ ജവാഹർലാൽ നെഹറുവിൻെറ അദ്ധ്യക്ഷതയിൽ കൂടിയ ലാഹോർ കോൺഗ്രസ്സിലാണ് ഈ പ്രമേയം പാസായതു്. പൂൎണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യപ്രമേയം പാസായതോടുകൂടി ഭാരതജനതയിൽ അത്ഭുതപൂൎവ്വമായ ഉണർവും ഉത്സാഹവും ഉളവായി വന്നു. പ്രക്ഷോഭണം മിതവാദികളായ വൃദ്ധന്മാരിൽനിന്നും, തീവ്രവാദികളായ യുവാക്കളുടെ ഹസ്തങ്ങളിലേക്ക് പകൎന്നു. ലണ്ടനിൽവച്ചു് നടത്താൻ നിശ്ചയിച്ചിരുന്ന വട്ടമേശസമ്മേളനത്തിൽ പങ്കുകൊള്ളണമെന്ന് മിതവാദികളും, അതിൽ സംബന്ധി

ക്കാൻ പാടില്ലെന്ന് തീവ്രവാദികളും ശഠിച്ചു. ഇരുകക്ഷികളും തമ്മിൽ ഒരു ഒത്തുതീപ്പുണ്ടാക്കണമെന്നുള്ള ഉദ്ദേശത്തോടുകൂടി ഗാന്ധിജി താഴെ പറയുന്ന ആവശ്യങ്ങളെ കാണിച്ച് ബ്രിട്ടീഷ് പ്രധാനമന്ത്രിയ്ക്കും, ഇന്ത്യാവൈസ്രായിയ്ക്കും ഓരോ കത്തെഴുതി.

(1) കൃഷ്കരുടെ നികുതി 50 ശതമാനം കുറയ്ക്കുക.

(2) ഉപ്പുനികുതി നിൎത്തൽ ചെയ്യുക.

(3) സൈനികച്ചിലവു 50 ശതമാനം കുറയ്ക്കുക.

(4) വലിയ വലിയ ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരുടെ ശമ്പളം പകുതിയാക്കി കുറയ്ക്കുക.

(5) വിദേശവസ്ത്രങ്ങളുടെ നികുതി വൎദ്ധിപ്പിക്കുക.

(6) രാഷ്ട്രീയ തടവുകാരെ എല്ലാം മോചിപ്പിക്കുകയും, നിയമവിരുദ്ധമെന്ന് ഗവൎമേൻറ് പറയുന്ന സ്ഥാപനങ്ങളെ നിയമപരമാണെന്ന് സമ്മതിക്കുകയും ചെയ്യുക.

(7) സി. ഐ. ഡി. ഡിപ്പാൎട്ടുമെൻറ് നിൎത്തൽ ചെയ്യുക.

(8) ആത്മരക്ഷക്കുവേണ്ടി ആയുധങ്ങൾക്ക് ലൈസൻസ് നല്കുക.

ഈ ആവശ്യങ്ങൾ നിറവേററാത്തപക്ഷം വട്ടമേശസമ്മേളനത്തിൽ സംബന്ധിക്കുന്നതല്ലെന്നും, വീണ്ടും സത്യാഗ്രഹം ആരംഭിക്കുന്നതാണെന്നും ഗാന്ധിജി അതിൽ പ്രത്യേകം വ്യക്തമാക്കിയിരുന്നു. ഇതുകൊണ്ടും പ്രയോജനമൊന്നും ഇല്ലെന്ന് കണ്ടപ്പോൾ അഹിംസാത്മകമായ വിധത്തിൽ സത്യാഗ്രഹം ആരംഭിക്കുന്നതിന്

മഹാത്മജി ജനതക്ക് ആഹ്വാനം നല്കി. 1930 ഫെബ്രു വരിയിൽ അഹമ്മദാബാദിൽവച്ച് കോൺഗ്രസ് പ്രവർത്തകസമിതി സമ്മേളിക്കുകയും, സത്യാഗ്രഹം സംബന്ധിച്ചുള്ള സകല ചുമതലകളും ഗാന്ധിജിയുടെ പരിപൂർണ്ണനിയന്ത്രണത്തിൽ വിട്ടുകൊടുക്കുകയും ചെയ്തു. സത്യാഗ്രഹം ആരംഭിക്കുന്നതിനു മുമ്പ് ഗാന്ധിജി സാബർമതി ആശ്രമത്തിൽ പാർത്തിരുന്ന ഇംഗ്ലീഷുകാരനായ ഒരു യുവാവിന്റെ കയ്യിൽ വൈസ്രോയിക്ക് ഒരു കത്ത് കൊടുത്തയച്ചു. ഈ കത്തിന്ന് അനുകൂലമായ മറുപടി ഒന്നും ലഭിക്കാതിരുന്നതുനിമിത്തം ഉപ്പുനിയമം ലംഘിക്കുവാൻ വേണ്ടി തന്റെ ആശ്രമ ശിഷ്യന്മാരോടുകൂടി ഗാന്ധിജി "ദണ്ഡിയാത്ര" എന്ന ചരിത്രപ്രധാനമായ കാൽനടയാത്രയുള്ള യാത്ര ആരംഭിച്ചു. ഈ യാത്രയുടെ പരിണതഫലമായി നാടു മുഴുവൻ പ്രക്ഷോഭണം വായുവേഗത്തിൽ വ്യാപിക്കുകയും, ഉപ്പുനിയമലംഘനം ശക്തിമത്തായിത്തീരുകയും ചെയ്തു. സാബർമതി ആശ്രമം ജനശൂന്യമായിത്തീർന്നു. "ഒന്നുകിൽ നാം നമ്മുടെ പ്രവൃത്തിയിൽ വിജയ ശ്രീലാളിതരായി മടങ്ങും, അല്ലെങ്കിൽ എന്റെ ശവം കടലിൽ കിടന്ന് നീന്തും" എന്നാണ് ആശ്രമത്തിൽനിന്നും പുറപ്പെട്ട അവസരത്തിൽ ഗാന്ധിജി പ്രസ്താവിച്ചതു്. ഏപ്രിൽ 5-ാംനു- ഗാന്ധിജി ദണ്ഡിയിൽ എത്തി. "ഞാൻ ബന്ധനത്തിലാകുകയാണെങ്കിൽ എനിക്കു ശേഷം അബ്ബാസ് തയ്യബ്ജിയും, അദ്ദേഹത്തിനുശേഷം സരോജനി നായിഡുവും പ്രസ്ഥാനം നയിക്കുന്നതായിരിക്കുമെന്ന്" ഗാന്ധിജി ജനങ്ങൾക്കു അറിവുനല്കി. ആ

സമയത്ത് തന്നെ രാഷ്ട്രീയവാരവും ആഘോഷിക്കുവാൻ നിശ്ചയിച്ചു. ധർമ്മഭടന്മാർ ഉപ്പുനിയമം ലംഘിച്ചുതുടങ്ങി. ഇന്ത്യയിലെ പ്രധാനപ്പെട്ട എല്ലാ സ്ഥലങ്ങളിലും നിയമലംഘനം ശക്തിയായിത്തീൎന്നു. ജവാഹർലാൽനെഹറു, വല്ലഭായിപട്ടേൽ, നരിമാൻ, സെൻഗുപ്ത തുടങ്ങിയ നേതാക്കന്മാരെല്ലാം തടവിലാക്കപ്പെട്ടു. ആയിര കണക്കിന് സ്ത്രീപുരുഷന്മാർ ജയിലുകളിലേക്ക് ത്വരിത പ്രയാണം ചെയ്തുതുടങ്ങി. ഈ സമയത്ത് ഗവൎമ്മേൻറ് ബംഗാറം ആർഡിനൻസും, പ്രസ് ആർഡിനൻസും പാസാക്കിയതുനിമിത്തം പല വൎത്തമാനപത്രങ്ങളും നിന്നുപോയി.

വി. ജെ. പട്ടേലിൻെറ രാജി.

അന്ന് കേന്ദ്രഅസംബ്ലി പ്രസിഡണ്ടായിരുന്ന വിട്ടൽഭായിപട്ടേൽ തൻെറ സ്ഥാനം രാജിവെച്ച് പ്രക്ഷോഭണത്തിൽ പങ്കെടുത്തത് ഒരു പ്രധാന സംഭവമായിരുന്നു. 1930 മെയ് 4-ാംനു- ഗാന്ധിജിയെ അറസ്റ്റ് ചെയ്ത് യർവാദാ ജയിലിൽ പാൎപ്പിച്ചു. മഹാത്മജിയുടെ ബന്ധനത്തെ പ്രതിഷേധിച്ച് ഇന്ത്യാമുഴവൻ 24 മണിക്കൂർനേരം ഹത്താൽ അനുഷ്ഠിച്ചു. മഹാത്മജിക്കുശേഷം അബ്ബാസ് തയബ്ജിയേയും സരോജനിനായിഡുവിനേയും അറസ്ററുചെയ്തു. ഇതിനിടയിൽ അലഹബാദിൽ കോൺഗ്രസ് പ്രവൎത്തകസമിതി സമ്മേളിക്കുകയും സത്യാഗ്രഹം തുടൎന്നുകൊണ്ടുപോകണമെന്നുള്ള പ്രമേയം പാസാക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തതുനിമിത്തം സത്യാഗ്രഹത്തി

ൻ്റെ ശക്തി ഒന്നുകൂടെ വദ്ധിച്ചു. നാട്ടിലെ ഭൂരിപക്ഷം നേതാക്കന്മാരും ജയിലിനുള്ളിലാക്കപ്പെട്ടു. പ്രവത്തകസമിതി നിയമവിരുദ്ധമാണെന്ന് ഗവമ്മേൻറു പ്രഖ്യാപിക്കുകയുംചെയ്തു. സത്യാഗ്രഹപ്രസ്ഥാനത്തിൻെറ ശക്തി കണ്ട് ഗവമ്മേൻറു ആകപ്പാടെ അമ്പരന്നു.

സന്ധി.

സർ തേജ്ബഹദൂർ സപ്രൂവിൻേറയും ജയക്കറിൻേറയും പരിശ്രമത്താൽ സന്ധിസംഭാഷണം നടന്നു. നേതാക്കന്മാരായ തടവുകാരെല്ലാം യർവാദാ ജയിലിൽ കൊണ്ടുവരപ്പെട്ടു. കോൺഗ്രസ്കാർ വട്ടമേശസമ്മേളനത്തിൽ സഹകരിക്കണമെന്ന് പ്രധാനമന്ത്രി റേംസേ മേക്ഡേനാൽഡ് ഒരു പ്രസംഗത്തിൽ പ്രസ്താവിച്ചു.ഇതിനെസംബന്ധിച്ച് 1931 ജനവരി 5-ാംനു- വൈസ്രായി ലാർഡ് ഇർവിൻ ഒരു പ്രസംഗം ചെയ്യുകയും ഗാന്ധിജിയെ മോചിപ്പിക്കുകയുംചെയ്തു. പ്രവത്തകസമിതി നിയമവിരുദ്ധമാണെന്നുള്ള നിരോധനാജ്ഞ പിൻവലിക്കപ്പെട്ടു. മോതിലാൽ നെഹറു രോഗംനിമിത്തം ജയിൽമുക്തനാക്കപ്പെട്ടെങ്കിലും അപ്പോഠംമുതൽ അദ്ദേഹം ശയ്യാവലംബിയായിത്തീരുകയാണ് ചെയ്തതു്. ഗാന്ധിജി മോതിലാലിനെ സന്ദർശിക്കുവാൻ അലഹബാദിൽ എത്തി; എന്നാൽ മോതിലാൽ രോഗാധിക്യംനിമിത്തം ചരമഗതിയടഞ്ഞു. നെഹറുവിൻെറ ദേഹവിയോഗം ഗാന്ധിജി തുടങ്ങിയ നേതാക്കന്മാൎക്ക് സാരമായ ഹൃദയവ്യഥയ്ക്കു് കാരണമായിത്തീൎന്നു. ഗാന്ധിജിയും വൈസ്രായിയും

തമ്മിൽ ഒരു കൂടിക്കാഴ്ചയുണ്ടാകുകയും 15 ദിവസം അവർ തമ്മിലുള്ള സംഭാഷണങ്ങൾ നീണ്ടുനില്ക്കുകയുംചെയ്തു. ഈ സംഭാഷണങ്ങളുടെ പരിണതഫലമായി ഗാന്ധിജിയും വൈസ്രോയിയും തമ്മിൽ ഒരു സന്ധി ഉണ്ടാകുകയും, കോൺഗ്രസ് വട്ടമേശസമ്മേളനത്തിൽ സഹകരിക്കാമെന്ന് സമ്മതിക്കുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ ഗാന്ധിജിയുടെ സന്ധി സോഷ്യലിസ്റ്റ് കക്ഷികൾക്ക് ഇഷ്ടമായില്ല. അക്കാലത്ത് ലാഹോർ രാജദ്രോഹക്കേസും, അസംബ്ലിയിലെ ബോംബുകേസും വൈസ്രോയിയുടെ മുമ്പിൽ വിചാരണക്ക് വന്നിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. മററു രാഷ്ട്രീയതടവുകാരെപ്പോലെ ഭഗത്സിംഗ് മുതലായവരെ മോചിപ്പിക്കുമെന്ന് സോഷ്യലിസ്റ്റ് കക്ഷികൾ ഉദ്ദേശിച്ചിരുന്നെങ്കിലും, ഭഗത്സിംഗിനെ തൂക്കിക്കൊല്ലുകയും, വട്ടകേശരദത്തിനെ നാടുകടത്തുകയുമാണ ചെയ്തതു്. ഈ സംഭവംനിമിത്തം സോഷ്യലിസ്ററുകക്ഷിക്കാർ ഗാന്ധിജിയോട് കൂടുതൽ പിണങ്ങി.

കറാച്ചികോൺഗ്രസ്.

ശ്രീ. വല്ലഭായി പട്ടേലിൻെറ അദ്ധ്യക്ഷതയിൽ 1931 മാച്ച് 25_ാംനു- കറാച്ചിയിൽ കോൺഗ്രസിൻെറ വാഷികസമ്മേളനം കൂടി. സോഷ്യലിസ്ററുകാർ ചുവന്നതും കറുത്തതുമായ കൊടികൾ പിടിച്ചുകൊണ്ടു് അവരുടെ വിരോധം പ്രകടിപ്പിച്ചു. സമ്മേളനത്തിൽ ചില കുഴപ്പങ്ങൾ ഉണ്ടാകുന്ന ലക്ഷണങ്ങൾ കണ്ടുതുടങ്ങി. അൻപതിനായിരം ആളുകൾ സമ്മേളിച്ചിരുന്ന ആ ജനക്കൂ

ട്ടത്തിൻെറ മദ്ധ്യത്തിൽ നിന്നുകൊണ്ടു് "യുവാക്കന്മാർ കോൺഗ്രസ് സമ്മേളനം ഭംഗിയായി നടത്താൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നില്ല. നിങ്ങളുടെ പ്രകടനങ്ങൾകൊണ്ടു് ഭഗത് സിംഗിനെ ജീവിപ്പിക്കാൻ സാധിക്കുന്നതല്ല. എൻെറ വിശ്വാസം അഹിംസയിലാണു്" ഇത്രയും ഗാന്ധിജി പറഞ്ഞതിനുശേഷം യുവാക്കന്മാരുടെ ഏക നേതാവായ ശ്രീ സുഭാഷ് ബോസുമായി അദ്ദേഹം കുറെനേരം സംഭാഷണം നടത്തിയതിൽെറഫലമായി യുവാക്കന്മാർ കോൺഗ്രസിന് യാതൊരുവിധമായ ഹാനിയും ഉണ്ടാകുന്നതല്ലെന്നു് ബോസ് മഹാത്മജിയ്ക്കു ഉറപ്പുകൊടുക്കുകയും, സമ്മേളനം വിജയകരമായി നടക്കുകയുംചെയ്തു. ഗാന്ധിജി പൂർണ്ണ സ്വാതന്ത്ര്യത്തിനുവേണ്ടി വാദിക്കുവാൻ വട്ടമേശസമ്മേളനത്തിൽ പങ്കെടുക്കണമെന്നുള്ള ഒരു പ്രമേയവും പാസാക്കപ്പെട്ടു. ഈ സമ്മേളനത്തിൽ ഹിന്ദുമുസ്ലിം മൈത്രിയ്ക്കുവേണ്ടിയും ഗാന്ധിജി വളരെ ശ്രമങ്ങൾ നടത്തി. സമ്മേളനത്തിനുശേഷം അദ്ദേഹം അമൃതസ്സരസ്സിൽപോയി സിക്കുനേതാക്കന്മാരേയും, ഡൽഹിയിൽവെച്ചു മുസ്ലീം നേതാക്കന്മാരേയും സന്ദർശിച്ചു് ഐക്യം സ്ഥാപിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി ദീർഘസംഭാഷണങ്ങൾ നടത്തി. പുതിയ വൈസ്രായിയായിട്ടു് ലാർഡ് വില്ലിംഗ്ടൻ ഇന്ത്യയിൽ വന്നുചേന്നു. മഹാത്മജി വൈസ്രായിയെ സന്ദർശിക്കുകയും, ബർദോളി മുതലായ സ്ഥലങ്ങളിലെ സ്ഥിതികളെപ്പററി അന്വേഷിക്കുന്നതിനു ഒരു കമ്മററിയെ നിയമിക്കേണ്ട ആവശ്യം മുതലായ പല വിഷയങ്ങളെപ്പററി അദ്ദേഹം വൈസ്രായിയുമായി

സംഭാഷണം നടത്തുകയും ചെയ്തു. 1931 മാച്ച് 5-ാംനു ഗാന്ധിജിയും വൈസ്രോയിയുമായി ഒരു സന്ധിയുണ്ടാകുകയും അദ്ദേഹം വട്ടമേശസമ്മേളനത്തിൽ സംബന്ധിക്കുവാൻവേണ്ടി ലണ്ടനിലേക്ക് പോകുകയും ചെയ്തു. അദ്ദേഹത്തോടൊരുമിച്ച് മാളവ്യജിയും ശ്രീമതി സരോജനി നായിഡുവും പോയിട്ടുണ്ടായിരുന്നു.

വട്ടമേശസമ്മേളനം.

വട്ടമേശസമ്മേളനത്തിൽ മഹാത്മജി ആകഷ്കമായ ഒരു പ്രസംഗംചെയ്തു. ഭാരതത്തിലെ ഏററവും വലിയ രാഷ്ട്രീയസ്ഥാപനം കോൺഗ്രസാണെന്നും, അതിന്റെ ആഹ്വാനമനുസരിച്ച് ഭാരതജനത ജീവനെ ബലികഴിക്കുവാൻപോലും സന്നദ്ധമാണെന്നും അദ്ദേഹം പ്രസ്താവിച്ചു. ഭാരതത്തിൽ ഏഴുലക്ഷം ഗ്രാമങ്ങളുണ്ടെന്നും, ഗ്രാമം മുഴുവൻ ഇന്ന് ദാരിദ്ര്യം നശിമാട്ടുകയാണെന്നും, ദാരിദ്ര്യനിവാരണാത്ഥം കോൺഗ്രസ് രണ്ടായിരം ഗ്രാമങ്ങളിൽ ചക്കാസംഘം മുഖേന പരിശ്രമം ചെയ്തുവരുന്നുണ്ടെന്നും ഗാന്ധിജി പ്രസംഗമദ്ധ്യേ പറയുകയുണ്ടായി. ഇന്ത്യാ പൂർണ്ണ സ്വാതന്ത്ര്യത്തിൽ എത്തുന്നതുവരെ കോൺഗ്രസ് പ്രക്ഷോഭണം തുടന്നുകൊണ്ടുപോകുമെന്നും, ബ്രിട്ടൻ തന്റെ നീതിയിൽ ഒരു പരിവത്തനം വരുത്തി, ഇന്ത്യക്കാരുടെ സ്നേഹമാജ്ജിക്കുകയാണ് വേണ്ടതെന്നും അദ്ദേഹം ഉദ്ബോധിപ്പിച്ചു. പിന്നീട് മഹാത്മജി ഇങ്ങിനെ തുടന്നു:—"ഈ വട്ടമേശസമ്മേളനത്തിൽ മററാരും സംബന്ധിച്ചു കാണാത്തതുകൊണ്ട ഇതു വെ

റം ഒരു കപടതന്ത്രം മാത്രമായിട്ടേ ഞാൻ കരുതുന്നുള്ളു. ഹിന്ദുക്കറം, മുസ്ലീംകറം, സിക്കുകാർ, കൃസ്ത്യാനികറം, മില്ലുടമസ്ഥന്മാർ, തൊഴിലാളികറം, കഷ്കർ എന്നിങ്ങിനെയുള്ള നാനാജാതിയിലും, വിവിധപ്രവൃത്തികളിലും ഉള്ള ആളുകളെ പ്രതിനിധീകരിക്കുന്ന ഏക സ്ഥാപനമാണ് കോൺഗ്രസ്. ഹിന്ദുകളും മുസൽമാന്മാരും സിക്കുകാരും സ്വീകരിക്കുന്ന ഒരു പദ്ധതിയെ കോൺഗ്രസ് സ്വീകരിക്കും. ന്യൂനപക്ഷക്കാക്ക് പ്രത്യേക സ്ഥാനങ്ങറം കോൺഗ്രസ് അനുവദിക്കുന്നതല്ല. ഹരിജനോദ്ധാരണത്തിനുവേണ്ടി അനവരതം പ്രയത്നിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നവനാണ് ഞാൻ. അവർ അഭിവൃദ്ധിപ്പെടാതെ ഭാരതം അഭിവൃദ്ധിപ്പെടുന്നതല്ല, എന്നുള്ള ദൃഢവിശ്വാസവും എനിയ്ക്കുണ്ട്. ഹിന്ദുമതത്തിൻെറ അധോഗതിയുടെ പ്രധാനകാരണം മരത്തിലെ വെൺചിതൽ എന്നപോലെ ജാതിയിൽ കടന്നുകൂടിയ അസ്പൃശ്യതയാണ്. മുസൽമാന്മാർ എന്നും മുസൽമാന്മാരായും, സിക്കുകാർ എന്നും സിക്കുകാരായും ഇരിക്കും. എന്നാൽ ഹരിജനങ്ങറം എന്നും അസ്പൃശ്യതയുള്ളവരായിരിക്കുകയില്ല. ഇപ്രകാരം ആവേശജനകമായ വിധത്തിൽ ഗാന്ധിജി പലതും പ്രസ്താവിച്ചെങ്കിലും സമ്മേളനംകൊണ്ട് വിശേഷലാഭമൊന്നുമില്ലാതെ അദ്ദേഹം ഇന്ത്യയിലേക്ക് മടങ്ങി.

മഹാത്മജിയുടെ ബന്ധനം

ലണ്ടനിൽനിന്നും ഗാന്ധിജി ഇന്ത്യയിൽ വന്നുചേന്നപ്പോറം ഇവിടെ മട്ടനം നടമാടുകയായിരുന്നു. ഖാൻ അബ്ദുൽഗഫർഖാൻ, ജവാഹർലാൽനെഹറു, ശേർ

വാണി മുതലായ നേതാക്കന്മാർ ജയിലിനുള്ളിൽ അടയ്ക്കപ്പെട്ടു. ബോംബയിലെ ആസാദ് മൈതാനത്തുവെച്ച് ഗാന്ധിജി ഒരു പ്രസംഗം ചെയ്തു. അതിനുശേഷം വൈസ്രോയിയ്ക്ക് ഒരു കത്ത് അയയ്ക്കുകയും അതിൻെറ മറുപടി ആവശ്യപ്പെടുകയും ചെയ്തു. "എൻെറ സഹപ്രവത്തകന്മാരെ എല്ലാം നിങ്ങൾ എന്തിനാണ് പിടിച്ച് ജയിലിനുള്ളിൽ അടച്ചിരിക്കുന്നത്? അതിർത്തിപ്രദേശത്തുള്ള മുസൽമാന്മാരുടെനേക്ക് നിർദ്ദയമായി വെടിവെച്ചതെന്തിന്? മരണത്തിനു ശേഷമെങ്കിലും പാരതന്ത്ര്യത്തിൽ നിന്നും മുക്തിനേടുവാനുള്ള അധികാരം ഞങ്ങൾക്കുണ്ട്." എന്നു ഗഫർഖാൻ പറഞ്ഞതപരാധമാണോ? ബംഗാളിലും നിങ്ങളുടെ മർദ്ദനം സീമാതിതമായിത്തീന്നിരിക്കുന്നു. നിങ്ങളുടെ ഉദ്ദേശം ഇതായിരുന്നെങ്കിൽ എന്നെ എന്തിന് ലണ്ടനിലേക്കയച്ചു? എൻെറ കത്തിന് ശരിയായ മറുപടി ലഭിക്കാത്തപക്ഷം നിങ്ങളുടെ യാതൊരു ശക്തിയാലും നശിപ്പിക്കാൻ കഴിയാത്ത വിധത്തിൽ സമരം ഉഗ്രമായിത്തീരും." ഗാന്ധിജിയുടെ ഈ കത്ത് വൈസ്രോയി വില്ലിംഗ്ടനെ കുപിതനാക്കിത്തീക്കുകയും, ഉടൻതന്നെ മഹാത്മജിയെ ബോംബയിലുള്ള മണിഭവനത്തിൽ രാത്രി ഉറങ്ങിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന അവസരത്തിൽ അറസ്ററ്ചെയ്തു യർവാദാ ജയിലിനുള്ളിൽ പാപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു.

ഹരിജനങ്ങൾക്കുവേണ്ടി ഉപവാസം

ഹരിജനങ്ങളെ ഹിന്ദുക്കളിൽനിന്നും പ്രത്യേകം വേർതിരിച്ചിട്ട് അവക്ക് ചില അധികാരങ്ങൾ കൊടു

ത്തിരിക്കുന്നതായി ഇന്ത്യാ സെക്രട്ടറിയുടെ പുതിയ ഭരണപരിഷ്ക്കാര വിളംബരത്തിൽനിന്നും ഗാന്ധിജിയ്ക്കു മനസ്സിലായി. ഈ കാര്യം മഹാത്മജിയ്ക്കു് തീരെ ഇഷ്ടപ്പെട്ടില്ല. ഹരിജനങ്ങളും ഹിന്ദുസമുദായത്തിൽ പെട്ടവരാകകൊണ്ടു് അവരെ വേർതിരിച്ചതിൽ അദ്ദേഹം അത്യന്തം ദുഃഖിതനായി. അന്നു രാത്രി മുഴുവൻ ഗാന്ധിജി നിദ്രാവിഹീനനായി കഴിയുകയും, ഗവമ്മേണ്ടിന്റെ ഈ നിശ്ചയത്തിന് ഏതു വിധത്തിൽ വ്യത്യാസം വരുത്താൻ സാധിക്കുമെന്നുള്ള ചിന്തയിൽ ഏൎപ്പെടുകയും ചെയ്തു. പിറെറ ദിവസം അന്നത്തെ ഇന്ത്യാസെക്രട്ടറിയായിരുന്ന ശമുവേൽ ഹോറിന്നു "നിങ്ങളുടെ പുതിയ ഭരണപരിഷ്ക്കാരമനുസരിച്ചു് ഹരിജനങ്ങളെ ഹിന്ദുക്കളിൽനിന്നും വേർതിരിക്കപ്പെടുകയാണെങ്കിൽ ഞാൻ മരണപൎയ്യന്തം ഉപവാസം വരിക്കുന്നതാണ്." എന്നു ഗാന്ധിജി ഒരു കത്തെഴുതി. ഇന്ത്യാസെക്രട്ടറി തന്റെ നിശ്ചയത്തിന്് മാററം വരുത്തിയില്ല. തന്നിമിത്തം അദ്ദേഹം മരണപൎയ്യന്തം ഉപവാസം പ്രഖ്യാപിച്ചു. നാട്ടിലുള്ള നേതാക്കന്മാർ പലരും യർവാദാ ജയിലിൽ എത്തി ഉപവാസമനുഷ്ഠിക്കരുതെന്നു് അപേക്ഷിച്ചെങ്കിലും അദ്ദേഹം തന്റെ ശപഥത്തിൽനിന്നും അണുമാത്രംപോലുംവ്യതിചലിച്ചില്ല. ഈ ഉപവാസം നിമിത്തം ഭാരതത്തിലുള്ള അനേകം ദേവാലയങ്ങൾ ഹരിജനങ്ങൾക്കുവേണ്ടി തുറക്കപ്പെട്ടു. അഞ്ചുദിവസത്തെ ഉപവാസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ മററു നേതാക്കന്മാരുടെ പ്രയത്നഫലമായി ഇന്ത്യാസെക്രട്ടറിയുടെ വിളംബരം റദ്ദാക്കുകയും, തൻമൂലം ഗാന്ധിജി ഉപ

വാസം അവസാനിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. ഉടൻതന്നെ അദ്ദേഹം ബന്ധനമുക്തനും ആക്കപ്പെട്ടു.

ക്ഷേത്രപ്രവേശനം.

ബന്ധനമുക്തനായെങ്കിലും ഗാന്ധിജിയുടെ ആരോഗ്യം തീരെ നശിച്ചിരുന്നു. വീണ്ടും ആരോഗ്യലാഭമുണ്ടായപ്പോൾ ഹരിജനോദ്ധാരണത്തിനുവേണ്ടി അദ്ദേഹം പരിശ്രമിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. 1932 ഡിസംബർമാസത്തിൽ ഹരിജനങ്ങളെ ക്ഷേത്രങ്ങളിൽ പ്രവേശിപ്പിക്കണമെന്നുള്ള പ്രക്ഷോഭണം ഗാന്ധിജി ആരംഭിച്ചു. ദക്ഷിണഭാരതത്തിലുള്ള മലബാറിൽ 'ഗുരുവായൂർക്ഷേത്രം' പ്രസിദ്ധിയുള്ള ഒന്നാണ്. ആ ക്ഷേത്രത്തിൽ ഹരിജനങ്ങളെ ആരാധന നടത്തുവാനനുവദിക്കണമെന്നുള്ള തന്റെ അഭിപ്രായം ഗാന്ധിജി പ്രകടിപ്പിച്ചു. എന്നാൽ ക്ഷേത്രഉടമസ്ഥനായ സാമൂതിരി അതിൽ വിരോധം പ്രദർശിപ്പിക്കുകയാണ് ചെയ്തതു്. 1933_ൽ മഹാത്മജി 21 ദിവസത്തെ ഉപവാസമനുഷ്ഠിച്ചു. ഇതിനിടയിൽ അനേകം ക്ഷേത്രങ്ങൾ ഹരിജനങ്ങൾക്കുവേണ്ടി തുറന്നുകൊടുത്തു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ ശ്രദ്ധ അധികവും പതിഞ്ഞിരുന്നതു് ഹരിജനോദ്ധാരണത്തിലായിരുന്നു. 1934_ൽ സത്യാഗ്രഹസമരം അനിശ്ചിതകാലത്തേയ്ക്കു് നിർത്തിവയ്ക്കപ്പെട്ടു.

ഇതിനുശേഷം ഗാന്ധിജി ഒരു പര്യടനമാരംഭിച്ചു. "ഇന്നത്തെ ഭരണസമ്പ്രദായമാണ് ഭാരതത്തിലെ ദാരി

ദ്ര്യത്തിന് പ്രധാന കാരണമായിത്തീന്നിരിക്കുന്നത്. നമ്മുടെ രാജ്യത്തെ ധനം നമ്മുടെ രാജ്യത്തുതന്നെ ഇരുന്നാൽ മാത്രമേ ഭാരതത്തിലെ ദാരിദ്ര്യം ശമിക്കുകയുള്ളൂ. അതിനാൽ നിങ്ങൾ ഓരോരുത്തരും സ്വദേശി സാധനങ്ങൾ ഉപയോഗിക്കുകയും, വിദേശിസാധനങ്ങൾ ഉപയോഗിക്കുന്നതു് പാപമാണെന്നു ധരിക്കുകയുംചെയ്യണം. ഗവമ്മേൻറ് നമ്മുടെ പ്രക്ഷോഭണത്തെ നശിപ്പിക്കുവാൻ കച്ചകെട്ടി ഇറങ്ങിയിരിക്കുകയാണ്. എന്നാൽ അത് അത്ര വേഗത്തിൽ നശിക്കുന്നതല്ല. രാജ്യത്തെ അടിമത്വശൃംഖലയിൽനിന്നും മോചിപ്പിക്കേണ്ടതു ഓരോ ഭാരതീയൻേറയും കത്തവ്യമാണ്. ഹരിജനങ്ങൾ നമ്മുടെ സഹോദരന്മാരാണ്. അവരെ നമ്മിൽനിന്നും അകററിനിത്തുന്നതു് അധമ്മവും അന്യായവുമാണ്.'' ഇപ്രകാരമുള്ള ഉദ്ബോധനങ്ങൾ ഗാന്ധിജി സന്ദശിച്ച ഗ്രാമങ്ങളിലെജനങ്ങൾക്കു നല്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു.

രാസ് സത്യാഗ്രഹം

പൂനക്കു് സമീപമുള്ള രാസ്ഗ്രാമം, കഷകരിൽ ഉണർവും ഉത്സാഹവും ഉണ്ടാക്കിത്തീക്കാൻ വേണ്ടി ഒരു സത്യാഗ്രഹകേന്ദ്രമാക്കിത്തീത്തു. മഹാത്മജിയോടൊരുമിച്ചു് അനവധി ധമ്മഭടന്മാർ സത്യാഗ്രഹസമരത്തിൽ പങ്കുകൊള്ളുവാൻവേണ്ടി അവിടെ വന്നുചേന്നു. എന്നാൽ 1933 ഡിസമ്പർ മാസത്തിൽ മഹാത്മജി അറസ്ററുചെയ്യപ്പെടുകയും, പൂനയിൽതന്നെ താമസിപ്പിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തു. ഗവമ്മേൻറ് അനുമതികൂടാതെ ഗാ

ന്ധിജി പൂനവിട്ടു പുറത്തുപോകാൻ പാടില്ലെന്ന് അദ്ദേഹത്തിന് ഒരു നിരോധനാജ്ഞ നല്കി. ഗാന്ധിജി ആ നിരോധനാജ്ഞയെ ലംഘിച്ച് പൂന വിട്ടുവാൻ തുടങ്ങുകയും, വീണ്ടും ബന്ധനത്തിലാക്കപ്പെട്ടുകയും ചെയ്തു. ഈ പ്രാവശ്യം മഹാത്മജിയെ ഒരു കൊല്ലം ശിക്ഷിച്ച് വീണ്ടും ജയിലിലടച്ചു.

ഗാന്ധിജി ബന്ധനമുക്തനായി വന്നപ്പോഴേക്കു നാട്ടിലെ സ്ഥിതി വളരെ അപകടത്തിലായിത്തീൎന്നു. പലയിടങ്ങളിലും കൊലകൾ നടന്നു. ഹിംസയാൽ ദുഃഖിതനായ മഹാത്മജി സാബർമതി ആശ്രമം ഉപേക്ഷിച്ച് ഏതെങ്കിലും വിജനപ്രദേശത്തു പോയി ഏകാന്തവാസം അനുഷ്ഠിക്കുവാൻപോലുമാലോചിച്ചു. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ അനന്യഭക്തനായ സേഠ് ജമനലാൽബജാജിന് ഗാന്ധിജിയുടെ ഉദ്ദേശം മനസ്സിലാകുകയും, അദ്ദേഹം ഗാന്ധിജിയോട് അപ്രകാരം ചെയ്യാതിരിക്കുന്നതിനപേക്ഷിച്ച്. വൎദ്ധയിലേക്ക് കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോകുകയും ചെയ്തു. അവിടെ 'സേംഗാവ്'' എന്ന ഗ്രാമത്തിൽ മനോഹരമായ ഒരു കുടില് പണി കഴിപ്പിച്ചു. ഇന്നു രാഷ്ട്രീയ പ്രക്ഷോഭണങ്ങളുടെ എല്ലാം കേന്ദ്രമായിരിക്കുന്ന ആ ആശ്രമത്തിൽ ഗാന്ധിജി വാസമാരംഭിച്ചു.

കോൺഗ്രസിൽ പ്രവേശനം

സോഷ്യലിസ്റ്റ് കക്ഷിക്കാരുടെ ശക്തി നാൾക്കുനാൾ വൎദ്ധിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. കോൺഗ്രസ്സ് പക്ഷക്കാരുടെ അഭിപ്രായത്തിലും ചില വ്യത്യാസങ്ങൾ ഉള്ളതാ

യി കാണപ്പെട്ടു. കൌൺസിലിനുള്ളിൽ പ്രവേശിച്ച് ഭരണാധികാരം കരസ്ഥമാക്കണമെന്നുള്ള അഭിപ്രായക്കാരുടെ സംഖ്യ വദ്ധിച്ചു. ജവാഹർലാൽ നെഹറു ബന്ധനവിമുക്തനായ ഉടനെ അദ്ദേഹം ആരോഗ്യലാഭത്തെ ഉദ്ദേശിച്ച് വിദേശയാത്ര പുറപ്പെട്ടു. കൌൺസിലിനുള്ളിൽ പ്രവേശിച്ച് പുതിയ ഭരണപരിഷ്കാരം നശിപ്പിക്കണമെന്ന് പ്രവൎത്തകസമിതിയും ഒരു പ്രമേയം പാസ്സാക്കി. തെരഞ്ഞെടുപ്പുസംബന്ധിച്ച വലിയ പ്രചരണങ്ങോളികഠം നടത്തിയതിൻെറ ഫലമായി എട്ടു സംസ്ഥാനങ്ങളിൽ ഭൂരിപക്ഷത്തോടുകൂടി കോൺഗ്രസിന് വിജയം സിദ്ധിച്ചു. സംസ്ഥാനഗവർണർമാരും, വൈസ്രായിയും കോൺഗ്രസ്സുകാരും തമ്മിൽ ചില അഭിപ്രായവ്യത്യാസങ്ങഠം ഉണ്ടാകുകയാൽ മന്ത്രിമാരെ തെരഞ്ഞെടുക്കാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. അവസാനം മഹാത്മജിയുടെ വ്യക്തിമാഹാത്മ്യത്താൽ ഒരു സന്ധിയുണ്ടാകുകയും, കോൺഗ്രസ് മന്ത്രിസഭകഠം രൂപീകരിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഉപദേശവും നിർദ്ദേശവുമനുസരിച്ച് മദ്യനിരോധനം, ഗ്രാമോദ്ധാരണം മുതലായ ലോകോപകാരപ്രദങ്ങളായ കാര്യങ്ങഠംക്ക് പ്രാധാന്യം കല്പിച്ചുകൊണ്ട് കോൺഗ്രസ് മന്ത്രിസഭ ഭരണമാരംഭിച്ചു.

തദനന്തരം രാജ്യത്തിൻെറ നാനാഭാഗങ്ങളിലുള്ള ജയിലുകളിലുമായി അടച്ചിരുന്ന രാഷ്ട്രീയതടവുകാരെ എല്ലാം മോചിപ്പിക്കുവാൻ മഹാത്മജി പരിശ്രമിക്കുകയും, അതു സഫലമായിത്തീരുകയും ചെയ്തു.

ഹരിപുരം കോൺഗ്രസ് ശ്രീ. സുഭാഷ്ബോസിന്റെ അദ്ധ്യക്ഷതയിൽ സമ്മേളിച്ചു. ഖാദിയുടേയും കുടിൽവ്യവസായങ്ങളുടേയും 'പ്രദർശനം' ഗാന്ധിജി ഉദ്ഘാടനം ചെയ്തു.

ഖരേയുടെ രാജി.

കോൺഗ്രസ് മന്ത്രിസഭകൾ രൂപീകരിച്ചിട്ടും മദ്ധ്യസംസ്ഥാനത്ത് കോൺഗ്രസ് കക്ഷികളിൽ ഭിന്നിപ്പുണ്ടായിക്കൊണ്ടിരുന്നു. മന്ത്രിമാർ തമ്മിലും പരസ്പരവിശ്വാസമില്ലാതെ കലഹിച്ചുവന്നു. പ്രധാനമന്ത്രി 'ഖരെ' സഹപ്രവത്തകന്മാരെ വിശ്വസിക്കാതെ അവരുടെ പ്രവൃത്തികളെ സൂക്ഷിക്കാൻ സി. ഐ. ഡി.യെ നിയോഗിച്ചിരുന്നു. അയാൾ കോൺഗ്രസ് വക്കിംഗ് കമ്മററിയെപ്പോലും അവഗണിച്ചു ഗവർണറുമായി ചേന്ന് ആദ്യത്തെ മന്ത്രിസഭ പിരിച്ചുവിടുകയും, പിറെറ ദിവസംതന്നെ വേറൊരു മന്ത്രിസഭ രൂപീകരിക്കുകയും ചെയ്തു. ഇപ്രകാരമുള്ള പ്രവൃത്തികളാൽ കോൺഗ്രസ് സംഘടനക്കു കോട്ടം തട്ടുകയും, ഗവർമേൻറിന്റെ ദൃഷ്ടിയിൽ അവജ്ഞക്കിടയായിത്തീരുകയും ചെയ്തു. ഇതു സംബന്ധിച്ച് മററു ഉപായങ്ങളൊന്നും കാണാതിരുന്നതിനാൽ ഖരേയോട് രാജി സമപ്പിക്കുന്നതിനും, ഏതാനും നാളത്തേക്ക് കോൺഗ്രസിൽ ഉത്തരവാദമുള്ള കായ്യങ്ങൾ അയാളെ ഏല്പിക്കാതിരിക്കാനും മഹാത്മജി ഉപദേശിച്ചു. ഇതു സംബന്ധിച്ച് ചിലർ വപരീതാഭിപ്രായം പ്രകടിപ്പിച്ചെങ്കിലും കോൺഗ്രസ്സിന്റെ സംഘടനയേയും അന്തസ്സിനേ

യും സംരക്ഷിക്കുവാൻ വേണ്ടി ഇതല്ലാതെ വേറെ മാർഗ്ഗമൊന്നും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല.

സുബാഷ് ചന്ദ്രബോസ്.

1939_ലെ ത്രിപുരികോൺഗ്രസിൽ അദ്ധ്യക്ഷനായി ഗാന്ധിജി പട്ടാഭിസീതാരാമയ്യായെ തെരഞ്ഞെടുക്കണമെന്നാഗ്രഹിച്ചെങ്കിലും ഭൂരിപക്ഷത്തോടുകൂടി സുബാഷ്ബോസ് തെരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ടു. ഇത് തൻെറ പരാജയമാണെന്ന് ഗാന്ധിജി അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. ഗാന്ധിജി തൻെറ അഭിപ്രായംപ്രകടിപ്പിക്കുമ്പോഠം സുഭാഷ് സ്ഥാനം ത്യജിക്കുമെന്നു പലരും ആശിച്ചെങ്കിലും അദ്ദേഹം അങ്ങനെ ചെയ്യാതെ രോഗശയ്യയിൽ കിടന്നുകൊണ്ടുതന്നെ കോൺഗ്രസിൽ പങ്കെടുത്തു. ആ സമയത്ത് വക്കിംഗ്കമ്മററി മുഴവൻ രാജി സമർപ്പിച്ചു. സമ്മേളനത്തിൽ ബംഗാളിലെ പ്രതിനിധികഠം ബഹളമുണ്ടാക്കിയിട്ടും മററ പ്രതിനിധികഠം ഗാന്ധിജിയിലും, കഴിഞ്ഞ പ്രവർത്തകസമിതിയിലും വിശ്വാസം രേഖപ്പെടുത്തി. സമ്മേളനത്തിനുശേഷം സുഭാഷ്ബോസിന് അദ്ധ്യക്ഷസ്ഥാനം ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടിവന്നു.

രണ്ടാം ലോകമഹായുദ്ധം.

1939_ൽ യൂറോപ്പിൽ സമരാഗ്നി പൊട്ടിപ്പുറപ്പെട്ടു. സമാധാനപരമായ മാർഗ്ഗങ്ങളിൽക്കൂടെ കാര്യം നേടാൻ ഗാന്ധിജി ഹിററ്ലറോടപേക്ഷിച്ചു. യുദ്ധം ആരംഭിച്ചപ്പോഠം ഒരു അഹിംസാവാദിയുടെ നിലയിൽ ഗാന്ധിജി യുദ്ധം സംബന്ധിച്ചുള്ള കാര്യങ്ങളിൽ പങ്കെടു

ക്കുന്നതിനെ നിഷേധിച്ചു. 1940_ൽ പ്രസംഗസ്വാതന്ത്ര്യത്തിനും, ലേഖനങ്ങൾ എഴുതുന്നതിനുള്ള സ്വാതന്ത്ര്യത്തിന്‌വേണ്ടിയും ഗാന്ധിജി വ്യക്തിപരമായ സത്യാഗ്രഹം നടത്തി. ഗവർമേൻറിനെ വിഷമിപ്പിക്കണമെന്നുള്ളതല്ലായിരുന്നു ഇതിൽ ഗാന്ധിജിയുടെ ഉദ്ദേശം, പ്രത്യുത, ഭാരതത്തെ സംബന്ധിച്ചു് ഗവർമേൻറ് നയത്തിൽ പരിവത്തനമുണ്ടാക്കണമെന്നുള്ളതായിരുന്നു. അനേകം നേതാക്കന്മാരെ ബന്ധനത്തിലാക്കിയെങ്കിലും അവസാനം എല്ലാ പേരേയും വിട്ടയച്ചു.

ക്രിപ്സിൻെറ ആഗമനം.

ലോകം മുഴവൻ യുദ്ധമഹാഗ്നി വ്യാപിച്ചു. ജമ്മനിയും ജപ്പാനും കൂടെച്ചേന്നു് ഇംഗ്ലീഷുകാരെ വിവശരാക്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഓരോന്നായി പല ദേശങ്ങളും ഇംഗ്ലീഷുകാക്ക്‌ ഉപേക്ഷിക്കേണ്ടിവന്നു. യുദ്ധത്തിൻെറ കുഴഞ്ഞ സ്ഥിതി കണ്ടിട്ടു് ഭാരതീയരെക്കൂടെ യുദ്ധത്തിൽ സഹകരിപ്പിക്കുന്നതിനും, അവരുടെ സഹായങ്ങൾ പ്രാപ്തമാക്കുന്നതിനും വേണ്ടി ഇംഗ്ലീഷുകാർ സമത്ഥനും വാഗ്മിയുമായ ക്രിപ്സിനെ ചില അധികാരങ്ങളോടുകൂടി ഇന്ത്യയിലേക്കയച്ചു. ക്രിപ്സ് ഇന്ത്യയിൽ എത്തിയതിനു ശേഷം ഭിന്നകക്ഷികളിലുള്ള നേതാക്കന്മാരുമായി സംഭാഷണം നടത്തി. മഹാത്മജിയേയും ക്ഷണിച്ചു. ആദ്യത്തെ സംഭാഷണത്തിൽനിന്നുതന്നെ കോൺഗ്രസിന്‌ ആശിക്കത്തക്കയാതൊന്നും ക്രിപ്സിൽനിന്നും ലഭിക്കുകയില്ലെന്നു മനസ്സിലാക്കിയ ഗാന്ധിജി പ്രവത്തകസമിതി വിളിച്ചുകൂട്ടുകയും,

ക്രിപ്സ് നിർദ്ദേശങ്ങൾ സ്വീകരിക്കുന്നതുകൊണ്ട് ഇന്ത്യയ്ക്ക് യാതൊരു പ്രയോജനവും ഉണ്ടാകുന്നതല്ലെന്ന് ഗാന്ധിജി ഖണ്ഡിതമായി പറയുകയും ചെയ്തു. ഗാന്ധിജിയെപ്പോലെ തന്നെ മററു നേതാക്കന്മാരും ക്രിപ്സ്നിർദ്ദേശത്തെ നിരാകരിക്കുകയാൽ ക്രിപ്സ് മടങ്ങിപ്പോയി.

ഇന്ത്യയുടെ അതിർത്തിപ്രദേശങ്ങളിലും യുദ്ധം വ്യാപിക്കുകയും, ഗവർമേൻറ് ശക്തിയായി ജനങ്ങൾക്ക് പല പ്രലോഭനങ്ങളും നല്കി അവരെ സൈന്യത്തിൽ ചേർക്കുകയും, പല പേരുകളിൽ ജനങ്ങളിൽനിന്ന് പണപ്പിരിവ് നടത്തുകയും ചെയ്തുവന്നിരുന്നു. 1942 ആഗസ്റ്റ്മാസത്തിൽ കോൺഗ്രസ് ബോംബെയിൽ സമ്മേളിച്ചപ്പോൾ "ബ്രിട്ടീഷുകാർ ഇന്ത്യ വിടുക" എന്നുള്ള പ്രമേയം പാസാക്കി. ഗവർമേൻറ് കോൺഗ്രസ് പ്രവൃത്തികളെ സൂക്ഷിച്ചു വീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുകയായിരുന്നു. ഭാരതത്തിൻെറ സ്വാതന്ത്ര്യലബ്ധിയ്ക്കുവേണ്ടി ഉചിതമെന്നു തോന്നുന്ന മാർഗ്ഗം സ്വീകരിക്കുവാൻ പ്രവർത്തകസമിതി ഗാന്ധിജിയെ ഭരമേല്പിച്ചു. വൈസ്രോയിയുമായിട്ട് കത്തിടപാടുകൾ നടത്തുന്നതിനും, അനുകൂലമായ മറുപടി ലഭിക്കാത്തപക്ഷം പ്രക്ഷോഭണം ആരംഭിക്കുന്നതിനും തീരുമാനിച്ചു.

നേതാക്കന്മാരുടെ ബന്ധനം.

പ്രവർത്തകസമിതി "ബ്രിട്ടീഷുകാർ ഇന്ത്യ വിടുക" എന്നുള്ള പ്രമേയം പാസാക്കിയതിനുശേഷം കോൺഗ്രസ് ഏതു നയമാണ് ഇനി കൈക്കൊള്ളുന്നതെന്ന് ഭാര

തജനത ഉൽക്കണ്ഠയോടുകൂടി പ്രതീക്ഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോഴാണ് ആഗസ്റ്റ് 8-ാംതീയതി രാത്രിയിൽ പ്രധാനപ്പെട്ട നേതാക്കന്മാരെ എല്ലാം ഒരുമിച്ചുതന്നെ ബോംബായിൽവച്ച് അറസ്ററു ചെയ്തു എന്നുള്ള വാർത്ത നാടെങ്ങും പരന്നതു്. നേതാക്കന്മാരുടെ ഈ ബന്ധനംനിമിത്തം ജനങ്ങൾ അസന്തുഷ്ടരായിത്തീരുകയും, ഗവൺമെൻറും ജനങ്ങളും തമ്മിൽ കലഹം ആരംഭിക്കുകയും ചെയ്തു. ഗവർമേൻറു ജനങ്ങളെ അടിച്ചമർത്തുവാൻ ചതുരപായങ്ങളും പ്രയോഗിച്ചു. ഈ കലഹത്തിൽ ഭാരതീയർക്ക് വലിയ നഷ്ടങ്ങൾ സഹിക്കാനിടയായെങ്കിലും സഹനശക്തിയോടും ധൈര്യത്തോടുംകൂടി അവർ അവയെ എല്ലാം എതിരിടുകതന്നെ ചെയ്തു.

കോൺഗ്രസ് പ്രക്ഷോഭണം മന്ദീഭവിച്ചതോടുകൂടി ഗവർമേൻറ് അതിൽ പങ്കെടുത്തവരെ ശിക്ഷിക്കാനാരംഭിച്ചു. അനേകം പേരെ ജയിലിലടയ്ക്കുകയും, പല സ്ഥലങ്ങളിലും കൂട്ടപ്പിഴകൾ ചുമത്തുകയും ചെയ്തു. 1942-ൽ ഉണ്ടായ ലഹളകൾക്കു കാരണം കോൺഗ്രസ് നേതാക്കന്മാരാണെന്ന് പറഞ്ഞുകൊണ്ട് ഗവർമേൻറു ഒരു റിപ്പോർട്ട് പരസ്യം ചെയ്തു. ഈ റിപ്പോർട്ടു വായിക്കുവാനിടയായ മഹാത്മജി അതിനെ ഖണ്ഡിച്ചുകൊണ്ടു് കോൺഗ്രസ് നേതാക്കന്മാരല്ല, പ്രത്യുത ഗവർമേൻറാണ് ലഹളയുണ്ടാക്കിച്ചതെന്ന് പറഞ്ഞുകൊണ്ട് വൈസ്രായിയുമായി എഴുത്തുകുത്തുകൾ നടത്തി; കോൺഗ്രസിൻെറ നിർദ്ദോഷതയെ സ്പഷ്ടമാക്കി.

മഹാത്മജി ആഗാഖാൻ കൊട്ടാരത്തിൽ തടവുകാരനായിക്കഴിയുമ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പരമഭക്തനും സഹപ്രവൎത്തകനുമായിരുന്ന മഹാദേവദേശായി ചരമഗതിയടഞ്ഞു. ദേശായിയുടെ ആകസ്മികവിയോഗം മൂലമുണ്ടായ ഹൃദയവേദന ശമിക്കുന്നതിനു മുമ്പുതന്നെ ഗാന്ധിജിയുടെ ധൎമ്മപത്നിയായ കസ്തൂർബായുടെ ദേഹവിയോഗവും ഉണ്ടായി. ആഗാഖാൻ കൊട്ടാരത്തിൽ വച്ചു് ഗാന്ധിജി സ്വന്തം കൈകൾകൊണ്ടുതന്നെ മഹാദേവദേശായിയുടെ ശവസംസ്കാരാദികൾ നിൎവ്വഹിച്ചു. ഈ രണ്ടു ചരമങ്ങളും ഗാന്ധിജിയെ സാരമായി ക്ഷീണിപ്പിക്കുകതന്നെ ചെയ്തു.

മൂന്നാഴ്ചത്തെ ഉപവാസം.

1942 ആഗസ്റ്റിൽ ഉണ്ടായ വിപ്ലവം ഒരുവിധത്തിൽ അവസാനിച്ചു. അന്നത്തെ വിപ്ലവത്തിനു കാരണക്കാർ കോൺഗ്രസ് നേതാക്കന്മാരാണെന്നു് വിദേശങ്ങളിൽ ഇംഗ്ലീഷുകാർ പ്രചരണം നടത്തിവന്നിരുന്നു. ഗാന്ധിജി വൈസ്രോയിക്കു് കത്തെഴുതിയെങ്കിലും അതുകൊണ്ടു് പ്രയോജനമൊന്നും ഉണ്ടായില്ല. തന്നിമിത്തം മഹാത്മജി ഉപവാസമാരംഭിച്ചു. ഈ ഉപവാസം ഇന്ത്യയിലും വിദേശങ്ങളിലും ഒരിളക്കമുണ്ടാക്കിത്തീൎത്തു. മൂന്നാഴ്ച കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ഉപവാസം അദ്ദേഹം അവസാനിപ്പിച്ചു. ഈ ഉപവാസംനിമിത്തം ഗാന്ധിജിയുടെ ആരോഗ്യം തീരെ നശിച്ചുപോയിരുന്നു. ജനങ്ങൾക്കു അദ്ദേഹത്തിന്റെ ജീവനിൽപ്പോലും ആശങ്ക നേരിട്ടു

ഈ അവസരത്തിലാണ് കസ്തൂർബായുടെദേഹാന്തമു ണ്ടായതു്. 1944 മേയ് 7-ാംതീയതി ഗാന്ധിജി മോചി പ്പിക്കപ്പെട്ടു.

ഗാന്ധി-ജിന്നാസന്ദർശനം.

1944-ലും 45-ലും ഇടയിൽ ഗാന്ധിജിയും ജി ന്നയും തമ്മിൽ ബോംബയിൽവച്ചും സന്ദർശനം നടന്നു കൊണ്ടിരുന്നതും കോൺഗ്രസിൻെറ ചരിത്രത്തിൽ ഒരു പ്രധാന അദ്ധ്യായം കുറിക്കുന്നുണ്ട്. കോൺഗ്രസും മുസ്ലീം ലീഗും തമ്മിൽ ഒരു യോജിപ്പുണ്ടാകണമെന്നും, ഇരുകൂട്ട രുംകൂടെ ചേൎന്നു് ഇന്ത്യയുടെ സ്വാതന്ത്ര്യത്തിനുവേണ്ടി ശ്രമിക്കണമെന്നുമുള്ളതായിരുന്നു ഈ കൂടിക്കാഴ്ചയുടെ ഉദ്ദേശം. ഗാന്ധിജിയും ജിന്നയും തമ്മിൽ പല പ്രാവശ്യ വും അഭിമുഖസംഭാഷണം നടത്തി, എങ്കിലും ജിന്ന ശാ ഠ്യത്തിൽനിന്നും വ്യതിചലിക്കാതിരുന്നതിനാൽ കോൺഗ്ര സിനും മുസ്ലീംലീഗിനും തമ്മിൽ യോജിക്കാൻ കഴി ഞ്ഞില്ല.

കസ്തൂർബാട്രസ്റ്റ്.

ഗാന്ധിജി വീണ്ടും വൎദ്ധയിലുള്ള ആശ്രമത്തിൽ താ മസമാരംഭിച്ചു. കസ്തൂർബായുടെ ഒരു സ്മാരകം ഉണ്ടാക്ക ണമെന്നു് നേതാക്കന്മാരിൽ പലരും അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. എല്ലാ സ്ഥലങ്ങളിലും ഇതിനെപ്പററിയുള്ള ചൎച്ചയുണ്ടാ കുകയും, ഒരുകോടി ഉറുപ്പിക പിരിച്ചുണ്ടാക്കുകയും, കസ്തൂ ർബാസ്മാരകത്തിനു് ഒരു ട്രസ്റ്റ് ഏൎപ്പെടുത്തുകയുംചെയ്തു. ആദ്യകാലങ്ങളിൽ ഗാന്ധിജി ഇതിൽനിന്നും ഒഴിഞ്ഞുനി

ന്നു, എങ്കിലും ജനങ്ങളുടെ അഭിപ്രായപ്രകാരം അദ്ദേഹം തന്നെ ട്രസ്റ്റിൻെറ അദ്ധ്യക്ഷനായിത്തീൎന്നു.

സിംലാസമ്മേളനം.

ഭാരതജനതയും ഗവൎമേൻറും തമ്മിൽ ഒരു യോജിപ്പുണ്ടാക്കിത്തീൎക്കാൻ വേണ്ടി വൈസ്രോയി ലാർഡ് വേവൽ സിംലയിൽ ഒരു സമ്മേളനം വിളിച്ചുകൂട്ടി. ലീഗിനേയും കോൺഗ്രസിനേയും തമ്മിൽ ഏതുവിധേനയെങ്കിലും യോജിപ്പിക്കണമെന്നുള്ള ഒരു ഉദ്ദേശവും ഈ സമ്മേളനത്തിൽ ഉണ്ടായിരുന്നു. വേവൽപ്രഭു ലണ്ടനിൽ പോയി അവിടെയുള്ള പ്രധാനപ്പെട്ട ആളുകളുമായി സംഭാഷണങ്ങൾ നടത്തി, അവരുടെ അഭിപ്രായം അറിഞ്ഞതിനുശേഷം ഇന്ത്യയിൽ എത്തി. തദനന്തരം ഭാരതത്തിലെ പ്രധാന നേതാക്കന്മാരെ എല്ലാം ക്ഷണിച്ചുവരുത്തി സിംലയിൽ സമ്മേളനമാരംഭിച്ചു. ഗാന്ധിജിയും ജിന്നയും ഇതിൽ പങ്കെടുത്തിരുന്നു. സമ്മേളനം വിജയകരമായി പൎയ്യവസാനിക്കുമെന്നും, കോൺഗ്രസ്സും ലീഗുമായി ഒരു ഒത്തുതീൎപ്പുണ്ടാകുമെന്നും ജനങ്ങൾ പ്രതീക്ഷിച്ചു. എന്നാൽ ഇതുകൊണ്ടും ഉദ്ദിഷ്ടകാൎയ്യത്തിന് പ്രയോജനമൊന്നും ഉണ്ടായില്ല.

വീണ്ടും ജനങ്ങൾ നിരാശാഭരിതരായിത്തീരുകയും, മഹാത്മജി തൻെറ നിൎമ്മാണപരിപാടികളിൽ ഏൎപ്പെടുകയും ചെയ്തു. ഇതിനിടയിൽ ജപ്പാനും യുദ്ധത്തിൽ പരാജയമടഞ്ഞതിനാൽ ലണ്ടനിൽ പാർലിമെൻറിലേക്കുള്ള പുതിയ തെരഞ്ഞെടുപ്പു നടന്നു. ഈ തെരഞ്ഞെടുപ്പിൽ

ചിൽ പരാജിതനാകുകയും, തൊഴിലാളി ഗവർമേൻറ് ആവിർഭവിക്കുകയും ചെയ്തു. തൽഫലമായി രാഷ്ട്രീയ നേതാക്കന്മാരെ എല്ലാം മോചിപ്പിക്കുകയും, നാട്ടിൽ ഒരു പുതിയ ഉണർവുണ്ടാകുകയും ചെയ്തു. നേതാക്കന്മാരെ എല്ലാം മോചിപ്പിച്ചതിനുശേഷം കേന്ദ്രഅസംബ്ലിയിലേക്കും, സംസ്ഥാന അസംബ്ലികളിലേക്കുമുള്ള തെരഞ്ഞെടുപ്പ ഗവർമേൻറ പ്രഖ്യാപിച്ചു. കോൺഗ്രസ്സും തെരഞ്ഞെടുപ്പിൽ മത്സരിക്കുവാൻ നിശ്ചയിച്ചു.

ബംഗാൾ പര്യടനം.

കേന്ദ്ര അസംബ്ലിയിലേക്കുള്ള തെരഞ്ഞെടുപ്പ് അവസാനിച്ചു. ചില സംസ്ഥാനങ്ങളിലെ തെരഞ്ഞെടുപ്പും അവസാനിച്ചിരുന്നു. ക്ഷാമപീഡിതമായ ബംഗാളിനെ സന്ദർശിക്കുവാൻ വേണ്ടി ഗാന്ധിജി അവിടേയ്ക്കു പുറപ്പെട്ടു. മഹാത്മജി കല്ക്കത്തയിൽ എത്തിയതോടുകൂടി അവിടെ ഒരു നവോന്മേഷം ഉളവായി. അദ്ദേഹം സൈദപുരത്തുള്ള ആശ്രമത്തിൽ താമസിച്ചു.

ഭാരതത്തിലെ വിഭിന്നകക്ഷികളുമായി ഒരു യോജിപ്പുണ്ടാക്കി, ഒരു ഇടക്കാലഗവമ്മേൻറ് സ്ഥാപിക്കുന്നതിലേക്കായി ബ്രിട്ടീഷുഗവമ്മേൻറ് ഇന്ത്യാ സെക്രട്ടറിയേയും, മന്ത്രിസഭയിലെ മററു രണ്ടംഗങ്ങളേയും ഇന്ത്യയിലേക്കയച്ചു. ആ പ്രതിനിധികൾ മൂന്നുമാസം ഇവിടെ താമസിച്ചു. കോൺഗ്രസ്സും, ലീഗും, ബ്രിട്ടീഷു ഗവമ്മേൻറുമായി ഒരു യോജിപ്പുണ്ടാക്കുവാൻ വേണ്ടി ഗാന്ധിജി വളരെ ശ്രമിച്ചു. എന്നാൽ ലീഗ് ഇടക്കാലഗവമ്മേൻറിൽ ചേരുന്നതിനനുകൂലിക്കയും, ജനപ്രതിനിധിസഭ

യിൽ ചേരുവാൻ വിസമ്മതിക്കുകയും ചെയ്തു. രാഷ്ട്രീയ ഗവൎമ്മേൻറ് സ്ഥാപിക്കാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ ജിന്നയുടെ ശാഠ്യത്തിൻേറയും, ദുരാഗ്രഹത്തിൻേറയും ഫലമായി ഗവൎമ്മേൻറ് രൂപീകരിക്കാതിരിക്കുകയും, മന്ത്രിസഭാംഗങ്ങൾ ലണ്ടനിലേക്ക് മടങ്ങിപ്പോകുകയും ചെയ്തു.

ജിന്ന ഇടക്കാലഗവൎമ്മേണ്ടിൽ ചേരുന്നതിനുള്ള നിൎദ്ദേശത്തെ സ്വീകരിക്കുകയും, ജനപ്രതിനിധിസഭയിൽ ചേരുന്നത് നിരാകരിക്കുകയും ചെയ്ത സംഗതി മുൻപ് പ്രസ്താവിച്ചല്ലൊ. ഈ കാൎയ്യം വൈസ്രോയി സമ്മതിച്ചില്ല. ആഗസ്റ്റ് 16-ാംതിയതി "ഡയരക്ട് ആക്ഷൻ" ദിവസമായി ആചരിക്കുവാൻ ജിന്നലീഗിന് നിൎദ്ദേശം നല്കി. തൽഫലമായി ഒരാഴ്ചയോളം കൽക്കത്തയിൽ ഭയങ്കരമായ കൊലപാതകം നടക്കുകയും, ഇവിടെ ഗവൎമ്മേൻെറാന്നുമില്ലെന്നു തോന്നിപ്പോകുകയും ചെയ്തു. നാട്ടിൽ അരാജകത്വവും അക്രമവും നടമാടുന്നതുകണ്ടു വൈസ്രോയി അന്നത്തെ കോൺഗ്രസ്സ്പ്രസിഡണ്ടായ ജവാഹർലാൽ നെഹറുവിനെ ക്ഷണിച്ച്‌വരുത്തി, ഇടക്കാലഗവൎമ്മേൻറ് രൂപീകരിക്കുവാൻ ആവശ്യപ്പെട്ടു. കോൺഗ്രസ്സിൻെറ സന്ദേഹത്തെ ദൂരീകരിക്കുകയും, അതിൻെറ ചില കരാറുകൾ വൈസ്രോയി സ്വീകരിക്കുകയും ചെയ്തതിനാൽ നെഹറു ഇടക്കാലഗവൎമ്മേൻറിൽ ചേരാമെന്ന് സമ്മതിച്ചു. പണ്ഡിത നെഹറു ഉപദേശത്തിനുവേണ്ടി ഗാന്ധിജിയെ ക്ഷണിച്ചതുനിമിത്തം മഹാത്മജി കൽക്കത്തയിൽനിന്നും ഡിസമ്പർ 23-ാംതീയതി ഡൽഹിയിൽ എത്തി.

ഇതിനിടയിൽ കിഴക്കൻബംഗാളിലുള്ള ഹിന്ദുക്കളെ മുസൽമാന്മാർ ക്രമാതീതമായി ഉപദ്രവിച്ചു. അനവധി പേരുടെ ഗൃഹങ്ങൾ കൊള്ള ചെയ്യുകയും, നിരവധി ഹിന്ദുസ്ത്രീകളെ ബലാൽവിവാഹം ചെയ്യുകയും, മററു പലരെ നിർബ്ബന്ധിച്ചു മതം മാററുകയും, അതിനും സമ്മതിക്കാതിരുന്നവരെ വധിക്കുകയും ചെയ്തു. ഈ വാർത്താശ്രവണത്തിൽ ഗാന്ധിജി അത്യന്തം ദുഃഖിതനാകുകയും, യാതനകളനുഭവിക്കുന്ന ഹിന്ദുക്കളെ രക്ഷിക്കുന്നതിനും സമാശ്വസിപ്പിക്കുന്നതിനുമായി ഒക്ടോബർ 29-ാംതീയതി ബംഗാളിലേക്ക് പുറപ്പെടുകയും ചെയ്തു. ഹിന്ദുക്കൾക്ക് കൂടുതൽ നാശങ്ങളും നഷ്ടങ്ങളും നേരിട്ട സ്ഥലങ്ങളിലേക്ക് ഗാന്ധിജി പോയി. അവിടെ എത്തിയതിനു ശേഷം തൻെറ കൂടെ ഉണ്ടായിരുന്നവരെയെല്ലാം പ്രത്യേകം പ്രത്യേകം ജോലികൾക്ക് നിയോഗിച്ചതിനുശേഷം നിമ്നോന്നതങ്ങളും, കല്ലും മുള്ളും നിറഞ്ഞതുമായ ഗ്രാമപ്രദേശങ്ങളിൽ ഈ വാൎദ്ധക്യാവസ്ഥയിലും കേവലം രണ്ടു കൂട്ടുകാരോടുകൂടി ആ മഹാത്മാവു് സഞ്ചരിച്ചു. 1947 ജനവരി 1-ാംതീയതിമുതൽ ഓരോ ഗ്രാമത്തിലും, ദിവസവും ഏതെങ്കിലും ഹിന്ദുവിൻേറയൊ, മുസൽമാൻേറയൊ ഗൃഹത്തിൽ താമസിക്കുകയും, പിറെറ ദിവസം അവിടെനിന്നും രണ്ടോ മൂന്നോ മൈൽ ദൂരം സഞ്ചരിക്കുകയും ചെയ്യത്തക്കവിധത്തിലുള്ള ഒരു പരിപാടിയുണ്ടാക്കി. ഇങ്ങനെ ഓരോ ഗ്രാമത്തിലും സഞ്ചരിച്ച്, ഹിന്ദുക്കളെ സമാശ്വസിപ്പിക്കുകയും, മുസൽമാന്മാരെ സമീപിച്ച് ന്യൂനപക്ഷക്കാരെ സഹായിക്കേണ്ടതു് അവരുടെ കർത്തവ്യ

മാണെന്നു ഉദ്ബോധിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തുവന്നിരുന്നു. ഇതിനും പുറമെ ഗൃഹങ്ങൾ നശിച്ചവൎക്കു ഗൃഹങ്ങൾ നിൎമ്മിച്ചുകൊടുക്കുന്നതിനും, ബലാൽക്കാരമായി മതം മാററിയ ഹിന്ദു സ്ത്രീകളെ അവരുടെ ബന്ധുക്കൾക്ക് തിരിയെ ഏല്പിച്ചുകൊടുക്കുന്നതിന് ബംഗാൾ ഗവർമ്മേൻറിനെ നിൎബ്ബന്ധിച്ചുകൊണ്ടുമിരുന്നു. ഗൃഹങ്ങളും, വസ്തുവകകളും ഉപേക്ഷിച്ച്, പ്രാണനെ മാത്രം രക്ഷിക്കണമെന്നുള്ള ഏക വിചാരത്തോടുകൂടി അന്യസ്ഥലങ്ങളിലേക്ക് പ്രയാണം ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നവരെ സാന്ത്വന വചനങ്ങളാൽ സമാശ്വസിപ്പിച്ച് വീണ്ടും സ്വഗൃഹങ്ങളിലേക്കു തന്നെ പോകുവാൻ പ്രേരിപ്പിച്ചു. ഓരോ ഗ്രാമത്തിലും സമാധാനം പുനഃസ്ഥാപിക്കുവാൻ വേണ്ടി ഹിന്ദുക്കളും, മുസൽമാന്മാരുമടങ്ങിയ സമാധാന കമ്മിററികൾ രൂപീകരിച്ചു. ഇങ്ങനെ തൻെറ അക്ഷീണ പരിശ്രമത്താലും, വ്യക്തിമാഹാത്മ്യത്താലും ഗാന്ധിജി ബംഗാളിൽ വീണ്ടും ഹിന്ദു-മുസ്ലിം മൈത്രി സ്ഥാപിക്കുക തന്നെ ചെയ്തു.

1920 മുതൽ കോൺഗ്രസിൻെറ നേതൃത്വം പൂൎണ്ണരൂപത്തിൽ ഗാന്ധിജിയിലായി. അന്നു മുതൽ രാഷ്ട്രീയ പ്രക്ഷോഭണത്തിൽ ഒരു വലിയ പരിവൎത്തനമുണ്ടായി. അടിയുറച്ച ആത്മവിശ്വാസത്തോടുകൂടി, സത്യത്തെ മുൻനിൎത്തി അഹിംസാത്മകമായിട്ട് ഗാന്ധിജി പ്രസ്ഥാനം നയിക്കാൻ തുടങ്ങി. ആത്മാവിൻെറ അടിത്തട്ടിൽ നിന്നും ഉദ്ഭൂതമായ പ്രചോദനത്തെ തടയുവാൻ മനുഷ്യശക്തികൾക്കൊ, ആയുധങ്ങൾക്കൊ ശക്തിയില്ലാതായിത്തീൎന്നു. 1920 മുതൽ 1945വരെ ഗാന്ധിജി രാഷ്ട്ര

ത്തിനെ നയിച്ച രീതി ലോകത്തിനെ മുഴുവൻ അമ്പരപ്പിച്ചു—അതിശയിപ്പിച്ചു. അവസാനം ആത്മീയശക്തിയെ നശിപ്പിക്കാൻ ഭൗതികശക്തിയ്ക്കു് സാദ്ധ്യമല്ലെന്നു് ബ്രിട്ടന്നു് മനസ്സിലായി. അപ്പോഠം ആ ആത്മീയശക്തിയുടെ മുമ്പിൽ ബ്രിട്ടൻ തലതാഴ്ത്തുകതന്നെ ചെയ്തു. വാസ്തവത്തിൽ 'റാംമോഹൻറായ്'' ആണു് രാഷ്ട്രപിതാവെങ്കിലും, രാഷ്ട്രത്തിൻെറ സകല വളച്ചയ്ക്കും, സ്വാതന്ത്ര്യസമ്പാദനത്തിനും കാരണഭൂതനായിട്ടുള്ളതു് ഗാന്ധിജി തന്നെയാണ്. ഈ സ്വാതന്ത്ര്യയജ്ഞത്തിൽ അനേകം ദേശാഭിമാനികളുടെ വിലയേറിയ ആത്മാക്കഠം ആഹുതി ചെയ്യപ്പെട്ടു. പ്രതിബന്ധങ്ങളെ വകവയ്ക്കാതേയും, തികഞ്ഞ ദേശാഭിമാനത്തോടും, നിസ്വാത്ഥമായ സേവനതൃഷ്ണയോടുംകൂടി അനേകം പേർ ധീരധീരം സമരം ചെയ്തതിൻെറ പരിണതഫലമാണു് ഇന്ത്യൻ സ്വാതന്ത്ര്യം. എന്നാൽ ഇന്നത്തെ സ്വാതന്ത്ര്യത്തിൽ യഥാത്ഥത്തിൽ ഗാന്ധിജിയ്ക്കു് സന്തോഷമില്ല. അനേകം നാളനുഭവിച്ച യാതനകളുടേയും ത്യാഗങ്ങളുടേയും ഫലമായി സിദ്ധിച്ച സ്വാതന്ത്ര്യത്തോടൊപ്പംതന്നെ ഏകീകൃതമായിരുന്ന ഇന്ത്യ വിഭജിക്കപ്പെട്ടു.

ഒരു ഏകീകൃതഇന്ത്യയിൽ കുചേലകുബേര ഭേദമെന്യെ എല്ലാ സമുദായങ്ങളും, സൌഹാദ്ദത്തോടും ക്ഷേമത്തോടുംകൂടി ജീവിക്കുന്നതു് കാണുവാനാണു് ഗാന്ധിജി ചിരകാലമായി ആശിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതു്. എന്നാൽ ഭാരതത്തിൻെറ ദൌർഭാഗ്യംകൊണ്ടോ, അഥവാ ചില പ്രതിലോമശക്തികളുടെ പ്രവത്തനത്താലൊ അതു് പരി

പൂർണ്ണമായി സാധിച്ചില്ല. താൻ വളരെക്കാലമായി വളൎത്തിവന്ന തന്റെ ആശാലത ശരിയായി പുഷ്പിക്കാത്തതിൽ ഗാന്ധിജിയ്ക്കു് അത്യധികമായ ഹൃദയവേദനയുണ്ടു്. സത്യത്തിന്റേയും നീതിയുടേയും പേരിൽ ആൎക്കും വഴങ്ങിക്കൊടുക്കുന്നവനായ ഗാന്ധിജി ഖേദഹൃദയനായിട്ടാണ് ഇന്ത്യയുടെ വിഭജനംതന്നെ സമ്മതിച്ചതു്. ഈ വിഭജനംകൊണ്ടെങ്കിലും ഹിന്ദുക്കൾക്കും, മുസൽമാന്മാൎക്കും ഒരുപോലെ സമാധാനമുണ്ടാകുകയും, രണ്ടു രാഷ്ട്രങ്ങളും ലോകത്തിൽ ആശ്വൎയ്യബുദ്ധിയോടുകൂടി ഔന്നത്യത്തെ പ്രാപിക്കുകയും ചെയ്യുമെന്നദ്ദേഹം ആശിച്ചു.

എന്നാൽ സത്യത്തിലും അഹിംസയിലും അടിത്തറകെട്ടിപ്പൊക്കിയ ഭാരതരാഷ്ട്രം സ്വാതന്ത്ര്യം കൈവന്നതോടുകൂടി ഹിംസയിലേക്കു് കുതിയ്ക്കുകയാണു് ചെയ്തതു്. ബംഗാൾ ഒരുവിധം ശാന്തമായപ്പോൾ അവിടുത്തെ പ്രത്യാഘാതങ്ങൾ പഞ്ചാബിലും ഡൽഹിയിലും ഉണ്ടായി. പഞ്ചാബിലെ നരവേട്ടയെക്കുറിച്ചുള്ള സ്മരണയുണ്ടാകുമ്പോൾതന്നെ മനുഷ്യൻ നടുങ്ങിപ്പോകുന്നു. ഇംഗ്ലീഷുകാരനായ ഗവർണറുടെ ഭരണകാലത്തു് പഞ്ചാബിൽ നടന്ന കൂട്ടക്കൊലയെപ്പോലും അധഃകരിക്കത്തക്കവിധത്തിലുള്ള ഭയങ്കര നരവേട്ടയാണു് അവിടെ നടന്നതു്. അനേകം ഗ്രാമങ്ങൾ അഗ്നിക്കിരയായി. അനേകം പേർ കൊല്ലപ്പെട്ടു. അസംഖ്യം ആളുകളെ ബലാല്ക്കാരമായി മതപരിവൎത്തനം ചെയ്തു. മനുഷ്യനു് ചിന്തിക്കാൻപോലും പാടില്ലാത്തവിധത്തിൽ അനേകം ഉത്തമകുലജാതകളായ സ്ത്രീകളെ മാനഭംഗംചെയ്തു. കൊലയും കൊള്ളയും,

നടമാടുവാൻ തുടങ്ങിയതോടുകൂടി ശാന്തിയും സമാധാനവും എന്നെന്നേക്കുമായി അസ്തമിച്ചു. ഈ നിരാശയുടെ കൂരിരുട്ടിലും മഹാത്മജി ശുഭപ്രതീക്ഷയോടുകൂടിയവൻതന്നെയാണ്. താല്ക്കാലികമായുണ്ടായ വ്യാമോഹത്തിൽപെട്ട് വഴിപിഴച്ചുപോയിട്ടുള്ള മുസ്ലീം സഹോദരന്മാർ കാലക്രമേണ അവരുടെ തെററ് മനസ്സിലാക്കുകയും, വീണ്ടും അവർ നല്ലമാർഗ്ഗം സ്വീകരിച്ച്, വിഭജിക്കപ്പെട്ട ഇന്ത്യയെ ഒന്നാക്കിത്തീർക്കുവാൻ ശ്രമിക്കുമെന്നുമാണ് ഗാന്ധിജിയുടെ വിശ്വാസം. ജാതിമതാദികൾക്കതീതമായിരിക്കുന്ന മനുഷ്യത്വത്തെയാണ് അദ്ദേഹം സ്നേഹിക്കുന്നതും ആദരിക്കുന്നതും. മനുഷ്യൻ ഏതു ജാതിയിൽപെട്ടവനായാലും അവൻെറ പ്രവൃത്തികൾ മനുഷ്യോചിതമായിരിയ്ക്കണമെന്നുള്ളതാണ് ഗാന്ധിജിയുടെ നിർബന്ധം. മാനവസമുദായത്തെ സർവ്വതോമുഖമായി ഉദ്ധരിക്കുവാൻവേണ്ടി ആത്മത്യാഗം ചെയ്തിട്ടുള്ള ഇതുപോലെയുള്ള ഒരു വിശ്വപ്രേമിയെ ഭാരതത്തിലല്ലാതെ മറെറവിടെയാണ് കണ്ടുകിട്ടുക !!

ഉപസംഹാരം.

മതപ്രവാചകന്മാരും മഹാപുരുഷന്മാരും ശതവർഷങ്ങൾക്കുശേഷം മാത്രമേ മനുഷ്യസമുദായത്തിൽ പ്രത്യക്ഷപ്പെട്ടുകാണാറുള്ളു. അങ്ങനെയുള്ളവരിൽ ഈശ്വരാംശം പ്രതിഫലിച്ച് കാണാനുമുണ്ട്. അവർ അജ്ഞാനാന്ധകാരത്തിൽ മുഴകി കിടക്കുന്ന മാനവസമുദായത്തെ ഉദ്ധരിച്ച് സൽപഥത്തിലേക്ക് ആനയിക്കുകയാണ് ചെ

യ്യാറുള്ളതു്. എന്നാൽ മനുഷ്യർ ഈ മഹാപുരുഷന്മാരെക്കുറിച്ചു് ഒന്നും അറിയുന്നില്ലെങ്കിൽ അവക്കു് സത്യത്തേയും അസത്യത്തേയും—നന്മയേയും തിന്മയേയും തിരിച്ചറിയാൻ കഴിയുന്നില്ലെന്നാണ് പറയേണ്ടിയിരിക്കുന്നതു്. മഹാത്മാഗാന്ധി മേൽപ്രസ്താവിച്ച മഹാപുരുഷന്മാരിലൊരാളാണെന്നു് നിസ്സംശയം പറയാം. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തെ അറിയുന്നവർ ചുരുക്കം പേർ മാത്രമേയുള്ളു.

രാഷ്ട്രീയനേതാക്കന്മാർ ലോകത്തിൽ കുറവല്ല, ഭാരതത്തിലും കുറവല്ല. ദേശഭക്തന്മാരുടെ ഒരു പട്ടിക എടുത്തുനോക്കുകയാണെങ്കിൽ ദാദാഭായിനവറോജി, ലോകമാന്യതിലക്, ദേശബന്ധുദാസ്, ലാലാലജപതറായ്, മോതിലാൽനെഹറു മുതലായവരുടെ നാമധേയങ്ങൾ ഹൃദയാകാശത്തിൽ മുഴങ്ങുകതന്നെ ചെയ്യും. ഇവരുടെ ത്യാഗവും, മാതൃഭൂമിയോടുള്ള പ്രേമവും നിസ്തുലം തന്നെയാണ്. എന്നാൽ ഗാന്ധിജി ഭാരതത്തിനു നല്കിയിട്ടുള്ള ഉത്തേജനപരവും, ഉദ്ബോധജനകവുമായ പ്രചോദനം മററു നേതാക്കന്മാക്കാക്കും എന്തുകൊണ്ടു് നല്കാൻസാധിച്ചിട്ടില്ല? കുചേലൻ മുതൽ കുബേരൻവരെ ഒന്നുപോലെ അദ്ദേഹത്തിൻെറ പരിപാവന നാമത്തെ ഭക്തിപുരസ്സരം ഉച്ചരിക്കുന്നതെന്തുകൊണ്ടു്? ഗാന്ധിജിയിൽ അന്തർഭവിച്ചുകിടക്കുന്ന വിശേഷശക്തി എന്തു്? അദ്ദേഹം ഏതൊരു വിശിഷ്ടഗുണംകൊണ്ടാണ് ലോകത്തെ മുഴുവൻ ആകർഷിക്കുന്നതു്?

ഭാരതീയർ ജ്ഞാനശൂന്യരായി കിടന്നിരുന്നപ്പോൾ—ആധുനികപരിഷ്കാരത്തിൻെറ തീവ്രമായ പ്രവാഹ

ത്തിൽപെട്ട് ആത്മവിശ്വാസമില്ലാത്തവരായി, നിഷ്പ്രജ്ഞരായിത്തീർന്നിരുന്നപ്പോൾ—മനുഷ്യൻ തന്റെ ബുദ്ധിയേയും ശക്തിയേയും കുറിച്ച് സൂക്ഷ്മജ്ഞാനമില്ലാതെ പാശ്ചാത്യപരിഷ്കാരത്തിൽ ഭ്രമിച്ച് കിടന്നിരുന്നപ്പോൾ—ധനത്തിലുള്ള പ്രലോഭനങ്ങൾ നിമിത്തം നമ്മൾ സ്വാർത്ഥാന്ധന്മാരായിത്തീർന്നപ്പോൾ—ഗാന്ധിജിയുടെ ദിവ്യവാണി ആകസ്മികമായി മിന്നൽപ്പിണർപോലെ നമ്മളിൽ പ്രകാശിക്കുവാൻ തുടങ്ങി.

കഷ്ടപ്പാടുകളുടെ കൂരിരുട്ടിൽ തപ്പിത്തടഞ്ഞു് മാർഗ്ഗഭ്രമമേപ്പെട്ട ഭാരതജനതയ്ക്കു് ഗാന്ധിജി ധ്രുവനക്ഷത്രത്തെപ്പോലെ സ്ഥിരവും അചഞ്ചലവുമായ മാർഗ്ഗനിർദ്ദേശം ചെയ്തു. ഈ ദുർബ്ബലഗാത്രന്റെ അന്യാദൃശമായ ധൈര്യം നമ്മളെ ആകർഷിക്കുന്നു. ധനികന്മാരും ഭരണാധികാരികളും ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ വിലക്ഷണധൈര്യം കണ്ട് അമ്പരക്കുന്നു. ആത്മവിശ്വാസത്തിന്റെ സാക്ഷാത്മൂർത്തിയാണ് ഗാന്ധിജി; പരദുഃഖത്തിൽ ദുഃഖിതനും, ദരിദ്രന്മാർക്ക് ഏകാവലംബനവുമാണദ്ദേഹം.

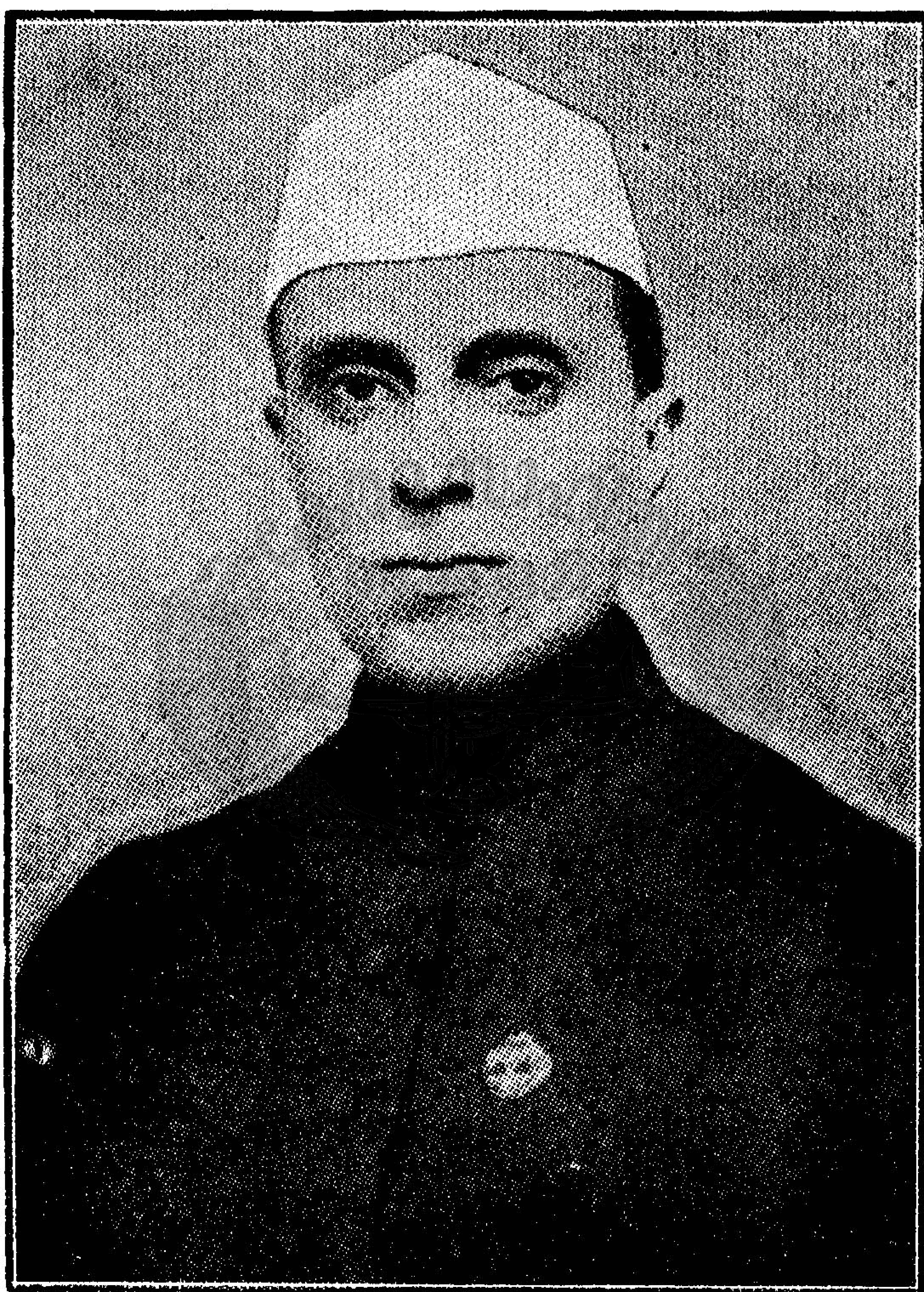
ജനനാൽ വൈശ്യനും, ആദർശംകൊണ്ട് ബ്രാഹ്മണനുമായിട്ടുള്ള ഗാന്ധിയിൽ ഭാരതത്തിലെ സമുദായവ്യവസ്ഥകൾ മുഴുവൻ പ്രതിബിംബിച്ചുകാണാം. ധർമ്മത്തിലും ആദർശത്തിലും അടിയുറച്ച നിഷ്ഠയോടുകൂടിയ അദ്ദേഹത്തിന്റെ ത്യാഗസമ്പൂർണ്ണമായ ജീവിതം, ആദർശനിഷ്ഠനായ ഒരു ബ്രാഹ്മണന്റെ ജീവിതമാണ്. ഈ ആദർശത്തെ പ്രവൃത്തിപദ്ധതിയിൽ കൊണ്ടുവരുന്നതിനുവേണ്ടിയുള്ള അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉത്സാഹവും, യുദ്ധവും കണ്ടാൽ അദ്ദേഹം ഒരു ആദർശക്ഷത്രിയനാണെന്നു് തോന്നും. ഗാ

ന്ധിജിയുടെ സഹനശക്തിയും, പരിശ്രമവും, കൎമ്മകുശലതയും, ബുദ്ധിശക്തിയും കണ്ടാൽ അദ്ദേഹം ഒരു ശ്രേഷ്ഠനായ വൈശ്യനാണെന്ന് തോന്നിപ്പോകും. സ്നേഹം, നിരന്തരമായ സേവനതല്പരത, കൃഷകരേയും കൂലിക്കാരേയുംപോലുള്ള ലഘുജീവിതം, പരോപകാരതല്പരത മുതലായവയാൽ കഥാപുരുഷൻ ശൂദ്രനാണ്. ഇങ്ങനെ നോക്കുന്നതായാൽ ഭാരതീയാദൎശങ്ങളുടേയും, സംസ്കാരങ്ങളുടേയും ഒരു സമന്വയമാണ് ഗാന്ധിജി. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ജീവിതത്തെ സൂക്ഷ്മദൃഷ്ട്യാ ദൎശിക്കുന്ന ഒരാളിന് അദ്ദേഹം ഭാരതരാഷ്ട്രത്തേയും, ഭാരതീയ സംസ്കാരത്തേയും ഉദ്ധരിക്കുവാൻവേണ്ടി നിരന്തരപരിശ്രമം നടത്തുന്ന ഒരു കൎമ്മയോഗിയാണെന്ന് ബോദ്ധ്യപ്പെടും.

ദേശീയാഭിമാനത്തോടൊപ്പം രാഷ്ട്രീയബോധം കൂടെ വളൎത്തുവാൻ പ്രേരിപ്പിക്കുകയാണ് ഗാന്ധിജി ചെയ്തിട്ടുള്ളത്. മനുഷ്യൻെറ ആത്മീയവികാസത്തിനു പ്രതിബന്ധങ്ങളായി നില്ക്കുന്ന നിയമങ്ങളെ അഹിംസകൊണ്ടും സത്യംകൊണ്ടും എതിൎക്കുവാൻ അദ്ദേഹം നമ്മളെ പഠിപ്പിച്ചു. സമുദായാഭിവൃദ്ധിക്ക് വിഘ്നങ്ങളുണ്ടാക്കുന്ന പാരമ്പൎയ്യങ്ങളേയും, ദുരാചാരങ്ങളേയും ഉൻമൂലനാശം ചെയ്യുവാൻ അദ്ദേഹം പ്രവൃത്തിരൂപേണ കാണിച്ചുതന്നു. നീതിയുടെ പേരിൽ നടത്തുന്ന അനീതികളെ സഹിഷ്ണുതയോടുകൂടെ എതിരിടേണ്ടതു ഒരു സത്യപ്രേമിയുടെ കൎത്തവ്യമാണെന്ന് ലോകത്തിന് ബോദ്ധ്യപ്പെടുത്തി. അദ്ദേഹത്തിൻെറ സത്യാഗ്രഹപ്രസ്ഥാനം വിശുദ്ധമായ ഭാര

തിയ സംസ്കാരത്തിൻെറ മൂലസിദ്ധാന്തമാണ്. ശ്രീബുദ്ധനുശേഷം അഹിംസയിലും സത്യത്തിലും ഇത്ര അടിയുറച്ച വിശ്വാസവും നിഷ്ഠയും ഗാന്ധിജിയല്ലാതെ മററാരിലും ദൃശ്യമാകുന്നില്ല. ആംഗ്സംസ്കാരത്തിൻെറ മാലിന്യങ്ങളെ എല്ലാം അകററി ഒരു 'രാമരാജ്യം' സ്ഥാപിയ്ക്കുക എന്നുള്ളതാണ് ഈ മഹാത്മാവിൻെറ ഏകലക്ഷ്യം. ശ്രീരാമൻെറ രാജ്യഭരണ കാലത്ത് ഭാരതത്തിൽ തൊഴിലില്ലാതെ കഷ്ടപ്പെടുന്നവനോ, ദാരിദ്ര്യം അനുഭവിക്കുന്നവനോ ആയി ആരുംതന്നെ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അക്രമമൊ കൊള്ളയൊ തലപൊക്കിനോക്കുകപോലും ചെയ്തിരുന്നില്ല. പ്രജകൾ സന്തോഷത്തോടും സുഖത്തോടുംകൂടി ജീവിതം നയിച്ചു വന്നിരുന്നു. ശാന്തിയും സമാധാനവും എവിടേയും ദൃശ്യമായിരുന്നു. ധാമ്മികബോധവും, ആത്മാഭിമാനവും, ഐക്യവും ജനങ്ങളിൽ ഉജ്ജ്വലമായി പ്രശോഭിച്ചിരുന്നു. ആ അവസ്ഥയിലേക്ക് വീണ്ടും ഭാരതത്തെ എത്തിക്കുന്നതിനുള്ള ഒരു ഘോരവിപ്ലവമാണ് ഗാന്ധിജി ഉണ്ടാക്കിയിട്ടുള്ളതു്.

ഖണ്ഡം രണ്ട്

പണ്ഡിത ജവഹർലാൽ നെഹറു.

മാനവചരിത്രത്തിൻെറ ആദികാലത്തിൽ, ഇന്നത്തെ പരിഷ്കൃതരെന്നഭിമാനിക്കുന്ന പാശ്ചാത്യർ അജ്ഞാനാന്ധകാരത്തിൽ മുഴുകി മൃഗീയമായ ഒരു ജീവിതം നയിച്ചിരുന്ന കാലത്തുപോലും പരിപാവനയായ ഭാരതഭൂമി ഉൽകൃഷ്ടമായ ഒരു പദവിയിൽ എത്തിയിരുന്നു. പല മഹാന്മാരും ഈ പവിത്രഭൂമിയിൽ ജന്മമെടുക്കുകയും നിർവാണമടയുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. കന്യാകുമാരിമുതൽ ഹിമാലയംവരെ വ്യാപിച്ചുകിടക്കുന്ന ഭാരതഭൂമി പ്രകൃതിദേവിയുടെ നൃത്തരംഗംതന്നെയാണെന്നു നിസ്സംശയം പറയാം. ബാലഭാസ്കരൻെറ ചെങ്കതിരുകൾ തട്ടി മിന്നിത്തിളങ്ങുന്ന ഉന്നത ശൈലവൃന്ദങ്ങൾ—അവയുടെ സാനുപ്രദേശങ്ങളിൽ പരിലസിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന ഋഷിശ്രേഷ്ഠന്മാരുടെ പവിത്ര പർണ്ണശാലകൾ—കർണ്ണാനന്ദകരമായ മധുരധ്വനിയെ ഉൽഗമിപ്പിച്ചുകൊണ്ട് പാഞ്ഞൊഴുകുന്ന അനേകം സരിത്തുകൾ—അംബരചുംബികളായ ഭൂരുഹനികരങ്ങൾ—നിർമ്മല ജലം നിറഞ്ഞ തടാകങ്ങൾ—കളകൂജനം പൊഴിക്കുന്ന വിഹംഗങ്ങൾ തുടങ്ങിയ പ്രകൃതിവിഭവങ്ങൾ ഭാരതത്തിലെപ്പോലെ മറെറവിടെയാണുള്ളതു്!

ഭാരതീയർ പുരാതന കാലം മുതല്ക്കു സംസ്കാരത്തിലും പരിഷ്കാരത്തിലും ഉന്നതപദവിയെ പ്രാപിച്ചിരുന്നവർ തന്നെയാണ്. ജ്ഞാനവിജ്ഞാനങ്ങളുടെ ഉത്ഭവ

സ്ഥാനവും ഭാരതം തന്നെയാണ്. കൃഷി, വാണിജ്യം, വസ്ത്രനിമ്മാണം മുതലായ തൊഴിലുകളാൽ ഭാരതീയർ മററു രാജ്യക്കാക്ക് അസൂയാവഹമായ നിലയിൽ ഉന്നതിയെ പ്രാപിച്ചിരുന്നു. അന്ന് നമ്മുടെ രാജ്യം ധനധാന്യസമ്പൂണ്ണവും ജനങ്ങഠം സുഖികളുമായിരുന്നു. എന്നാൽ പാശ്ചാത്യഭരണവും, പാശ്ചാത്യ പരിഷ്കാരത്തിലുള്ള ഭാരതീയരുടെ ഭ്രമവും നിമിത്തം ഭാരതത്തിലെ വ്യവസായങ്ങളും കൃഷികളും നശിച്ചു, ഭാരതീയർ ദാരിദ്ര്യദുർഭൂതത്തിൻെറ കരാളമായ ബാധയ്ക്കധീനരായിത്തീന്നു. ഭാരതീയരുടെ വീര്യവും ആത്മാഭിമാനവും അടിമത്തത്തിൽ ലയിച്ചു. പാശ്ചാത്യസംസ്കാരത്തിൻെറ ശക്തിയേറിയ പ്രവാഹത്തിൽ ഭാരതീയാദശ്ശങ്ങളും സംസ്കാരവും വിലയം പ്രാപിച്ചു.

വീരന്മാർ മരിക്കുന്ന ദേശത്തെപ്പററിയല്ല, പ്രത്യുത വീരന്മാർ മരിക്കാനില്ലാത്ത ദേശത്തെപ്പററിയാണ് ദുഃഖിക്കേണ്ടതു് എന്നുള്ളതു് സവ്വവിദിതമായ ഒരു പരമാത്ഥം മാത്രമാണ്. ഭാരതവും ഭാരതീയജനതയും ദൈനംദിനം അധഃപതനത്തിലേക്ക് ത്വരിതപ്രയാണം ചെയ്യുവാനാരംഭിച്ചപ്പോഠം ദേശാഭിമാനികളും കമ്മവീരന്മാരുമായ ഏതാനുമാളുകളുടെ ദൃഷ്ടി അതിൽ പതിഞ്ഞു. അവർ സ്വാതന്ത്ര്യസമരത്തിനുവേണ്ടി ജനതയ്ക്കും ആഹ്വാനം നല്കി. തൽഫലമായി അനേകം ധീരവീരന്മാർ ആ സമരത്തിൽ വീരധമ്മം പ്രാപിച്ചു.

തീത്ഥരാജനായ പ്രയാഗ ഭാരതത്തിൽ സവിശേഷമായി ലോകരുടെ ശ്രദ്ധയ്ക്കും ആദരവിനും ഇടയായിട്ടു

ള്ളതാണ്. ഈ പുണ്യഭൂമിയിൽ ഒരുൽകൃഷ്ടകുടുംബത്തിൽ ജനിച്ചു ഭാരതീയൎക്കാകമാനം ആരാധ്യനും ലോകവന്ദ്യനുമായ ജവഹർലാൽ നെഹറുവിനെപ്പററി അറിയുകയോ കേൾക്കുകയൊ ചെയ്യാത്തവരായി ആരുംതന്നെ ഇൗ ഭൂമുഖത്തിൽ എവിടെ എങ്കിലും ഉണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. അദ്ദേഹത്തിൻെറ ത്യാഗസുന്ദരമായ ജീവിതം ശത്രുക്കളെപ്പോലും ആകൎഷിച്ചിട്ടുള്ളതാണ്. ഇത്ര മഹാനും ധീരനുമായ ഒരു ധൎമ്മയോദ്ധാവിനെ ഭാരതത്തിലല്ലാതെ മറെറങ്ങാനും കണ്ടുകിട്ടുന്ന കാൎയ്യം സംശയമാണ്. ഒരു പ്രഭുകുമാരനെപ്പോലെ ബാല്യകാലം മുഴവൻ നയിച്ച നെഹറുവിനു യൌവ്വനാരംഭത്തോടുകൂടി ദാരിദ്ര്യത്തിലും അടിമത്വത്തിലും കിടന്നു വലയുന്ന സ്വന്തം ദേശവാസികളെക്കുറിച്ചുള്ള ഉൽക്കടമായ ചിന്തയുണ്ടായി. അദ്ദേഹം തൻെറ സൎവ്വ സുഖങ്ങളേയും മാതൃഭൂമിയുടെ കാല്ക്കൽ അൎപ്പണം ചെയ്തിട്ടു സ്വസഹോദരന്മാരെ ഉദ്ധരിക്കുവാൻവേണ്ടി ഒരുമ്പെട്ടു. അന്ധകാരനിബിഡമായ രജനിയിലെ ഒരുജ്ജ്വലനക്ഷത്രം—കാറും കോളും കൊണ്ടിളകി കിടക്കുന്ന സമുദ്രത്തിൽക്കൂടെ തോണിയെ നയിക്കുന്ന ചതുരനായ ഒരു തോണിക്കാരൻ—ഏതൊരു മദിച്ച സിംഹത്തിനേയും അടക്കിനിൎത്തുന്ന ഒരു യോദ്ധാവ്—ദരിദ്രലക്ഷങ്ങൾക്കു ഏക ആശാകേന്ദ്രം എന്നാണ് ജവഹർലാൽ നെഹറുവിനെപ്പററി സാമാന്യമായി പറയുവാനുള്ളത്. അങ്ങിനെയുള്ള ഒരു ത്യാഗിയുടേയും കൎമ്മകുശലൻേറയും ജീവചരിത്രം ആരിലും, വിശിഷ്യാ, വിദ്യാൎത്ഥികളിൽ ആത്മീയാഭിമാനത്തേയും രാ

ഷ്ട്രീയബോധത്തെയും ഉദ്ദീപിപ്പിക്കുമെന്നുള്ളതിൽ പക്ഷാന്തരമില്ല. സ്ഥൈര്യം, കർമ്മധീരത, ത്യാഗം എന്നീ മഹൽഗുണങ്ങൾനിമിത്തമാണ് ഭാരതത്തിലുള്ള ഓരോ വ്യക്തിയുടേയും ഹൃദയത്തെ കവരുന്നതിന് നെഹറുവിന് സാധിച്ചിട്ടുള്ളത്.

ജനനവും ബാല്യവും.

പരിപാവനമായ പ്രയാഗയിലാണ് ജവഹർലാൽ നെഹറു ജനിച്ചതെന്ന് മുമ്പ് പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. എന്നാൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ പിതാമഹനായ പണ്ഡിത് ഗംഗാധർനെഹറു കാശ്മീരിലുള്ള ഐശ്വര്യസമ്പന്നമായ ഒരു ബ്രാഹ്മണകുടുംബത്തിലാണ് ജനിച്ചിരുന്നത്. യൌവ്വനാരംഭത്തോടുകൂടി അദ്ദേഹം ഡൽഹിപട്ടണത്തിൽ ഒരു പോലീസ് ഇൻസ്പെക്ടരായി നിയമിക്കപ്പെടുകയും തന്നിമിത്തം അവിടെ വാസമാരംഭിക്കുകയും ചെയ്തു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ കൃത്യനിഷ്ഠയും കർത്തവ്യബോധവും കണ്ടു് മേലുദ്യോഗസ്ഥന്മാർ ഗംഗാധരനെഹറുവിനോട് അത്യന്തം സന്തുഷ്ടരായിത്തീർന്നു. വംശീലാൽനെഹറു, നന്ദലാൽനെഹറു, മോതിലാൽനെഹറു എന്നിങ്ങിനെ മൂന്നു പുത്രന്മാർ ഗംഗാധരനെഹറുവിൻെറ സന്താനങ്ങളായി ജനിച്ചു. ഇവരിൽ മോതിലാൽനെഹറു തൻെറ സഹോദരന്മാരെ അപേക്ഷിച്ച് കൂടുതൽ പ്രതിഭാശാലിയായി കാണപ്പെട്ടിരുന്നു. അതിനാൽ പന്ത്രണ്ടു വയസ്സു പ്രായമുള്ളപ്പോൾ ഇദ്ദേഹത്തെ വിദ്യാഭ്യാസാർത്ഥം പ്രയാഗയിലേക്കയച്ചു. മോതിലാൽ 'പ്രവേശിക' പരീക്ഷയിൽ വിജയി ആയതിന്നു ശേഷം ആഗ്രാ

കോളേജിൽ ചേൎന്ന് അദ്ധ്യയനം ആരംഭിച്ചു. അവിടെ നിന്നു എഫ്. എ. പരീക്ഷയിൽ പാസായതിന്നുശേഷം വക്കീൽപരീക്ഷയ്ക്കു പഠിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്രതിഭയും ധിഷണാശക്തിയും അവിടേയും നിസ്തുലമായി പ്രശോഭിച്ചതിനാൽ പ്രശസ്തമായ വിധത്തിൽ വക്കീൽപരീക്ഷയിൽ വിജയം നേടുന്നതിന്നു അദ്ദേഹത്തിന്ന് സാധിച്ചു.

മോതിലാൽ നെഹറുവിന്റെ ജീവിതത്തിന്ന് ഒരു പരിവൎത്തനമാരംഭിക്കുന്നത് ഇവിടെവെച്ചാണ്. അദ്ദേഹം ലോകരംഗത്തേക്കിറങ്ങി കാൺപൂരം കോടതിയിൽ അഭിഭാഷകവൃത്തി ആരംഭിച്ചു. നാലു വൎഷത്തിനുള്ളിൽ അഭിഭാഷകവൃത്തിയിൽ അന്യാദൃശ്യമായ ഒരു സ്ഥാനം നെഹറു കരസ്ഥമാക്കി. കാൺപൂരത്തെ പ്രമുഖന്മാരായ അഭിഭാഷകരുടെ കൂട്ടത്തിൽ ഇദ്ദേഹം എണ്ണപ്പെടുകയും വമ്പിച്ച പല കേസ്സുകളുടേയും വക്കാലത്ത് ഇദ്ദേത്തിനു കിട്ടിത്തുടങ്ങുകയും ചെയ്തു. നാലു കൊല്ലത്തിനുശേഷം മോതിലാൽ നെഹറു ഹൈക്കോടതിയിൽ വ്യവഹരിക്കുവാൻ വേണ്ടി അലഹബാദിലേക്ക് പോകുകയും അവിടെയുള്ള മീർഗഞ്ച് എന്ന തെരുവിൽ വാസമുറപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. അനന്യസാധാരണമായ പ്രതിഭാവിലാസത്താൽ ഹൈക്കോടതിയിലും ഒന്നാംതരം ഒരഭിഭാഷകപ്രമാണിയായി പ്രശോഭിക്കുവാൻ അദ്ദേഹത്തിനുസ ാധിച്ചു ഈ മീർഗംജിൽവച്ചാണ് ഭാരതീയരുടെ കണ്ണിലുണ്ണിയാംയ ജവഹർലാൽ ഭൂജാതനായതു്.

1889 നവമ്പർ മാസം 14-ാം തിയ്യതി പ്രയാഗ് ഹൈക്കോടതിയിലെ അഭിഭാഷകപ്രമാണിയായ പ

ണ്ഡിത് മോതിലാൽ നെഹറുവിൻെറ മീർഗംജിലുള്ള ഗൃഹത്തിൽ നമ്മുടെകഥാനായകൻ ജനിച്ചു. ഈ സന്താനലാഭത്തോടുകൂടി മോതിലാൽ നെഹറുവിൻെറ ഭാഗ്യതാരവും അത്യുജ്ജ്വലമായി പ്രശോഭിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. പുത്രലാഭത്താൽ സന്തുഷ്ടഹൃദയനായിത്തീന്നമോതിലാൽ പുത്രൻെറ ജന്മോത്സവം ആഡംബരപൂവ്വം ആഘോഷിച്ചു. ഈ ഉത്സവാഘോഷത്തിൽ നെഹറു അനേകായിരം ഉറപ്പിക ചെലവഴിച്ചു. പാശ്ചാത്യപരിഷ്കാരത്തിൽ അത്യധികം ഭ്രമിച്ചിരുന്ന മോതിലാൽ സ്വപുത്രനെ പാശ്ചാത്യസമ്പ്രദായങ്ങൾക്കനുസരിച്ചുതന്നെ വളത്തുവാൻ വേണ്ടി യൂറോപ്യൻധാത്രിമാരെ നിയമിച്ചു. രാജകുമാരന്മാക്കുപോലും അസുലഭമായ സുഖസൌകയ്യങ്ങളോടുകൂടിയാണ് ഈ ഓമനശിശുവിനെ മോതിലാൽ വളത്തിവന്നതു്. പന്ത്രണ്ടു വയസ്സുവരെ ജവഹർലാലിനെ അദ്ധ്യയനം ചെയ്യിച്ചിരുന്നതു് ആംഗ്ലേയവനിതകൾതന്നെ ആയിരുന്നു. ഇക്കാലത്ത് പ്രസിദ്ധ തത്വജ്ഞാനിയായ മി: എഫ്. ടി. ബ്രൂക്ക്സ് ഭാരതം സന്ദശിക്കുകയും 1901 മുതൽ 1904 വരെ അദ്ദേഹം ഇവിടെ താമസിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. ഭാരതവഷത്തോട് പ്രത്യേകം മമതയുണ്ടായിരുന്ന ഇദ്ദേഹമാണ് പിന്നീട് ജവഹർലാലിൻെറ അദ്ധ്യാപകനായി നിയമിക്കപ്പെട്ടതു്. മി: ബ്രൂക്ക്സ് ഇംഗ്ലീഷ്ഭാഷയിൽ ഒരു നല്ല ലേഖകനായിരുന്നു. അദ്ദേഹം രചിച്ചിട്ടുള്ള ഗ്രന്ഥങ്ങൾക്ക് ഇന്നും ഇംഗ്ലീഷ്സാഹിത്യത്തിൽ സവിശേഷമായ ഒരു സ്ഥാനമുണ്ടു്. വിദ്യാഭ്യാസത്തെപ്പററിയും, വിദ്യാത്ഥികളുടെ ആദശപരമായ ജീവി

ത്തെപ്പററിയും പ്രത്യേകം ശ്രദ്ധയുണ്ടായിരുന്ന ഒരാളായിരുന്നു അദ്ദേഹം. സ്വതെതന്നെ ലഘുജീവിതം അവലംബിച്ചിരിക്കുന്നവനും, സരളസ്വഭാവിയുമായിരുന്ന മി: ബ്രൂക്ക്സിൻെറ ശ്രദ്ധ തൻെറ ശിഷ്യൻെറ മാനസികമായഉന്നതിയിലാണ് പതിഞ്ഞിരുന്നതു്. അദ്ധ്യാപകൻെറ ആദശജീവിതത്തിൻേറയും ഉന്നതവിചാരങ്ങളുടേയും പരിപൂണ്ണമായ പ്രതിഫലനം ജവഹർലാലിൽ കാണ്മാനുതുടങ്ങി. എന്നാൽ 1904-ൽ ഭാരതത്തിലുള്ള ആത്മവിദ്യാസംഘക്കാർ തമ്മിൽ അഭിപ്രായവ്യത്യാസമുണ്ടായതുനിമിത്തം മി: ബ്രൂക്ക്സ് ആ സംഘത്തിൽനിന്നു വിട്ട് ഇംഗ്ലണ്ടിലേക്ക് മടങ്ങിപ്പോയി. ബ്രൂക്സിൻെറ യാത്രക്കശേഷം ഗവർമ്മേണ്ടു് ഹൈസ്കൂൾ ഹെഡ്മാസ്റ്ററായിരുന്ന മി: ഗാർഡൻ ജവഹർലാലിനെ ഗൃഹത്തിൽവച്ചു് പഠിപ്പിക്കുവാനാരംഭിച്ചു. ഗാർഡനും പ്രതിഭാശാലിയായ ഒരദ്ധ്യാപകൻതന്നെയായിരുന്നു. തൻെറ ഉത്തമന്മാരായ രണ്ട് അദ്ധ്യാപകന്മാരിൽ നിന്നും അനേകംസംഗതികൾ ബാല്യത്തിൽതത്തെ കഥാനായകന് ഗ്രഹിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞു. പാശ്ചാത്യസമ്പ്രദായമനുസരിച്ചുള്ള രീതിയിൽ സ്വപുത്രനെ അദ്ധ്യയനം ചെയ്യിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന മോതിലാൽ ജവഹർലാലിനെ ഉപരിപഠനത്തിനുവേണ്ടി പിന്നീടു ലണ്ടനിലേക്കയക്കുവാൻ തീരുമാനിച്ചു. എന്നാൽ ഏകപുത്രനും, തൻെറ ആശകളുടെഎല്ലാം കേന്ദ്രവുമായ ബാലനെ വേർപെട്ടിരിക്കുന്നതിനുള്ള ധൈര്യം വാത്സല്യനിധിയായ ആ പിതാവിന്നുണ്ടായിരുന്നില്ല. അതിനാൽ അദ്ദേഹം ധർമ്മപത്നിയായ സ്വരൂപാറാണി

യോടുകൂടി പുത്രൻെറ വിദ്യാഭ്യാസാത്ഥം ലണ്ടനിലേക്ക പുറപ്പെട്ടു. അവിടെ എത്തിയതിന്നുശേഷം ലണ്ടനിലെ സുപ്രസിദ്ധ സ്കൂളായ "ഹീരോആഫ് ദി ഹിൽ"ൽ ജവഹർലാലിനെ അദ്ധ്യയനത്തിന്നാക്കി. നമ്മുടെ കഥാനായകൻ അദ്ധ്യയനത്തിന്നേപ്പെട്ട ഈ സ്കൂൾ ലണ്ടനിൽ ഏററവും പ്രസിദ്ധിനേടിയിട്ടുള്ള ഒന്നാണ്. 'മിഡിൽസെക്സ്' എന്ന പേരോടുകൂടിയ ഗ്രാമത്തിൽ പ്രകൃതിമനോഹരമായ ഒരു കുന്നിൻെറ മുകളിലാണ് ഈ സ്കൂൾ സ്ഥിതിചെയ്യുന്നത്. അതുകൊണ്ടുതന്നെയാണ് ഇതിൻെറ പേരു് "ഹീരോ ആഫ് ദി ഹിൽ" എന്നായിതീന്നതു്. ഈ വിദ്യാലയത്തിൽ വലിയ വലിയ രാജാക്കന്മാരുടേയും, പ്രഭുക്കന്മാരുടേയും മക്കൾ മാത്രമാണ് അദ്ധ്യയനത്തിന്ന വന്നുചേരാറുള്ളതു്. ഇവിടെ വിദ്യാത്ഥികൾ അദ്ധ്യയനത്തിലും വ്യായാമത്തിലും പ്രത്യേകം ശ്രദ്ധ പതിപ്പിക്കാറുണ്ടു്. ബാലന്മാരെ ഉത്തമ പൌരന്മാരും, വിദ്വാന്മാരുമാക്കിത്തീക്കുകയെന്നുള്ളതാണ് ഈ സ്കൂളിലെ പ്രധാന ഉദ്ദേശം. തന്നിമിത്തം ഇവിടെ നിയമിക്കപ്പെടുന്ന അദ്ധ്യാപകന്മാരെല്ലാംതന്നെ സുന്ദരമായ ജീവിതരീതിയോടുകൂടിയവരും, തികഞ്ഞ പണ്ഡിതന്മാരുമായിരുന്നുവെന്ന് പ്രത്യേകം പറയേണ്ടതില്ലല്ലൊ. അദ്ധ്യയനം കഴിഞ്ഞു് ഈ വിദ്യാലയത്തിൽനിന്നു പുറത്തിറങ്ങിയിട്ടുള്ള അധികംപേരും ലോകത്തിലെ സുപ്രസിദ്ധവിദ്വാന്മാരായി അറിയപ്പെടുന്നവരാണ്. അവരിൽ പ്രഥമസ്ഥാനമലങ്കരിക്കുന്നതു് നമ്മുടെ കഥാനായകൻതന്നെയാണ്.

വിദ്യാഭ്യാസം.

വിദേശത്തുള്ള ഈ വിദ്യാലയത്തിൽ ജവഹർലാൽ സ്വാതന്ത്ര്യബുദ്ധമായ ഉത്സാഹത്തോടും ശ്രദ്ധയോടും കൂടി തൻെറ അദ്ധ്യയനമാരംഭിച്ചു. വിദ്യാൎത്ഥിജീവിതത്തിൽ തന്നെ വ്യായാമം ചെയ്യുന്നതിലും പ്രസംഗം ചെയ്യുന്നതിലും അദ്ദേഹത്തിന്ന് കൂടുതൽ താല്പൎയ്യമുണ്ടായിരുന്നു. ജവഹർലാലിൻെറ പ്രതിഭാവിലാസം കണ്ടിട്ടു അവിടുത്തെ അദ്ധ്യാപകന്മാർപോലും അത്ഭുതപരതന്ത്രരായിട്ടുണ്ട്. അദ്ധ്യാപകന്മാർ ഇദ്ദേഹത്തോടു എപ്പോഴും സന്തോഷമുള്ളവരായിരുന്നു. തൻെറ ബുദ്ധിവിലാസത്താലും ഉത്സാഹത്താലും ജവഹർലാൽ പ്രവേശികപരീക്ഷയിൽ പ്രശസ്തമാംവിധം വിജയം നേടി. പ്രവേശിക പരീക്ഷയിൽ വിജയിയായതിനു ശേഷം "നെഹെറു" കേംബ്രിഡ്ജ് വിശ്വവിദ്യാലയത്തിൻെറഅധീനതയിലുള്ള 'ട്രിൻടി' കാളേജിൽചേൎന്നു പഠിത്തംആരംഭിച്ചു. ഈ കോളേജിലും ഹീരോ ആഫ് ഭിഹിൽ സ്കൂളിലെപ്പോലെ വലിയ കോടീശ്വരന്മാരുടെ മക്കളല്ലാതെ സാധാരണക്കാരുടെ കുട്ടികൾ അദ്ധ്യയനത്തിനു വരുന്ന പതിവില്ല. വിദ്യാൎത്ഥികളുടെ മാനസിക വികാസത്തിന്നും, ഉന്നതിക്കും കേംബ്രിജ്‌വിശ്വവിദ്യാലയത്തിൽ ശ്രദ്ധപതിപ്പിക്കുന്നതുപോലെ ലോകത്തിൽ മറെറവിടെയെങ്കിലും ശ്രദ്ധിക്കുന്നുണ്ടോ എന്നുള്ള കാൎയ്യം സംശയമാണ്. ജവഹർലാൽ ട്രിൻടികോളേജിൽ പഠിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന കാലത്ത് ഭാരതീയരായ തസ്ദുക്ഹുസൈൻ, കപൂർതല, ബറോഡ എന്നിവിടങ്ങളിലെ രാജകുമാരന്മാർ, ശേർവാണി, ഡാക്ടർ സൈഫുദ്ദീൻകിച്ചു

ലു, ജസ്റ്റീസ് സുലൈമാൻ മുതലായവരും ആ കോളേജിൽ അദ്ധ്യയനം നടത്തുന്നുണ്ടായിരുന്നു. സ്വദേശവാസികളായ ഇവരോടു കഥാനായകൻ അത്യന്തം സ്നേഹാദരങ്ങളോടുകൂടിയാണു് പെരുമാറിയിരുന്നതു്. കോളേജ്ജീവിതകാലത്തു് എല്ലാ വിദ്യാർത്ഥികളിലും കൂടുതൽ പ്രതിഭാവിലാസമുണ്ടായിരുന്നതു് കഥാനായകനായിരുന്നു. അന്യാദൃശ്യമായ ശ്രദ്ധയോടും ഉത്സാഹത്തോടുംകൂടി അദ്ധ്യയനം നടത്തിയതുനിമിത്തം ബി. എ. പരീക്ഷ പാസായതോടുകൂടി അവിടുത്തെ പ്രൊഫസർമാർ ഇദ്ദേഹത്തിനു് എം. എ. ബിരുദം നല്കി.

ജവാഹർലാൽ നെഹറു കേംബ്രിജ് വിശ്വവിദ്യാലയത്തിൽ പഠിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന കാലത്താണു് ഭാരതത്തിൽ സ്വാതന്ത്ര്യപ്രക്ഷോഭണത്തിന്റെ ആവിർഭാവമുണ്ടായതു. ലോകമാന്യതിലകന്റേയും ലജപതറായിയുടേയും പ്രവർത്തനങ്ങളും പ്രസംഗങ്ങളും വർത്തമാനപത്രങ്ങളിൽ അലതല്ലിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന കാലമായിരുന്നു അതു്. ശ്രീമതി ആനിബസന്റിന്റെ ഹോംറൂൾ പ്രസ്ഥാനവും ഇതിന്നു് ശക്തികൂട്ടിക്കൊണ്ടിരുന്നു. തൽഫലമായി ഭാരതം മുഴുവൻ സ്വാതന്ത്ര്യ പ്രക്ഷോഭണം കൊടുങ്കാററുപോലെ പ്രഖരമായി വീശിത്തുടങ്ങി. ദിനംദിനം വർദ്ധിച്ചുവരുന്ന ഈ സ്വാതന്ത്ര്യപ്രക്ഷോഭണത്തിന്റെ ശക്തിയും ഗതിയും കണ്ടിട്ടു ഗവർമ്മേൻറും ഭയന്നുതുടങ്ങി. ലജപതറായിയുടെ ഉത്തേജകമായ ഓരോ വാക്കും പ്രവൃത്തിയും ജനതയിൽ സ്വാതന്ത്ര്യബോധത്തെ ഉജ്ജ്വലിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നതിനാൽ ഗവർമ്മേൻറു് അദ്ദേഹത്തിന്റെ പ്ര

വൎത്തനങ്ങളിൽ വിശേഷിച്ചും ദ്രഷ്ടിപതിപ്പിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. സ്വാതന്ത്ര്യതാല്പൎയ്യങ്ങൾക്കു കോട്ടം തട്ടിയേക്കുമെന്നു ഭയന്ന ഗവമ്മേൻറ് ആ പുരുഷസിംഹത്തെ ബന്ധനത്തിലാക്കി നാടുകടത്തൽ ശിക്ഷ കൊടുത്ത് മാൺഡലെ ജയിലിനുള്ളിൽ അടച്ചു. ഭാരതത്തിൻെറ ജീവനാഡിയായിരുന്ന ലജപതറായിയുടെ ആംഗ്യമനുസരിച്ചു പ്രാണനെപ്പോലും ബലികഴിക്കുവാൻ ഭാരതീയ യുവാക്കന്മാർ ഒരുക്കമായിരുന്നു. ഭാരതത്തിലും വിദേശങ്ങളിലുമുള്ള പത്രങ്ങൾ ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ ബന്ധനവാൎത്തയെക്കുറിച്ച് മുഖപ്രസംഗങ്ങൾ എഴുതി. ലണ്ടനിൽ അദ്ധ്യയനം നടത്തിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന ജവഹർലാലിലും ലാലാജിയുടെ ബന്ധനവാൎത്ത ഒരു ആഘാതമുളവാക്കി. വിദേശത്ത് അദ്ധ്യയനം ചെയ്യുകയാണെങ്കിലും സ്വദേശത്തെ പററിയുള്ള ചിന്ത ജവഹർലാലിന് എപ്പോഴും ഉണ്ടായിരുന്നു. ലണ്ടനിൽ വസിച്ചിരുന്നവരായ ഭാരതീയർ ലാലാജിയുടെ ബന്ധനത്തെ പ്രതിഷേധിക്കുന്നതിനായി കൂടിയ പല യോഗങ്ങളിലും കഥാപുരുഷനും പ്രധാനമായ പങ്കെടുത്തിരുന്നു. ലോകമാന്യതിലക്, ഗോഖലെ, ആനിബസൻറ്, ലാലാലജപതറായ് എന്നിവർ ഇതിന്നിടയ്ക്ക് ജവഹർലാലിൻെറ ഹൃദയതലത്തിൽ ദേശപ്രേമത്തിൻെറ വിത്തു പാകി കഴിഞ്ഞിരുന്നു. എന്നാൽ ബാരിസ്റ്റർപരീക്ഷക്കു പഠിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന നെഹറു ആ സമയത്ത് കൂടുതലായി ഒന്നും പ്രവൎത്തിക്കുവാൻ ഒരുമ്പെടാതെ 1912ൽ ബാരിസ്റ്റർ പരീക്ഷയിൽ വിജയം നേടി സ്വദേശത്തേക്കു മടങ്ങുകയാണ് ചെയ്തതു്.

പണ്ഡിത് മോതിലാൽ നെഹറുവിൻെറ പ്രശസ്തി അത്യന്തം വ്യാപിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ഒരു കാലമായിരുന്നു അത്. ഭാരതം മുഴവൻ അദ്ദേഹം അഭിഭാഷകവൃത്തിയിൽ പ്രസിദ്ധനായിത്തീൎന്നിരുന്നു. സ്വദേശത്ത് എത്തിയതിനു ശേഷം അച്ഛൻെറ അധീനതയിൽ ജവഹർലാലും അഭിഭാഷകവൃത്തി ആരംഭിച്ചു. വക്കീൽ പണിയിൽ കഥാനായകന് വലിയ താല്പൎയ്യമൊന്നും ഉണ്ടായിരുന്നില്ലെങ്കിലും വലിയ വലിയ കേസ്സുകറം ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ അടുത്തും വന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. തന്നെപ്പോലെതന്നെ സ്വപുത്രനും അഭിഭാഷകവൃത്തിയിൽ പ്രഖ്യാതി നേടണമെന്നായിരുന്നു മോതിലാൽനെഹറുവിൻെറ ആത്മാൎത്ഥമായ അഭിലാഷം. എന്നാൽ ഭാരതീയ നേതാക്കന്മാരുടെ പ്രസംഗങ്ങറം കഥാനായകനിൽ ഉളവാക്കിയിരുന്ന ദേശപ്രേമം അദ്ദേഹത്തെ അധികകാലം അഭിഭാഷകവൃത്തിതുടരുവാൻ അനുവദിച്ചില്ല. കഥാപുരുഷൻ ഒരുവിധത്തിൽ എട്ടു വൎഷക്കാലം അഭിഭാഷകവൃത്തി തുടൎന്നു വന്നു. പിതാവിൻെറ ഇഷ്ടത്തിന് വിപരീതമായി പ്രവൎത്തിക്കുവാനുള്ള ശക്തി കഥാപുരുഷനുണ്ടായിരുന്നില്ല. അല്ലായിരുന്നെങ്കിൽ ജവഹർലാൽ ഒരു ദിവസംപോലും അഭിഭാഷകനായി കഴിയുമായിരുന്നോ എന്നുള്ള കാൎയ്യം സന്ദേഹാസ്പദമാണ്.

വിവാഹം.

ഡൽഹിയിലെ സുപ്രസിദ്ധ ധനാഢ്യനും, വണിക്ശ്രേഷ്ഠനുമായ ജവഹർലാൽകൌലിന് 1900-ൽ ഒരു പെൺകുട്ടി ജനിച്ചു. ആ കുട്ടിയാണ് രാഷ്ട്രം അതിൻെറ യഥാൎത്ഥ ഐശ്വൎയ്യദേവതയായി കരുതിവന്നിരുന്ന

ശ്രീമതി കമല. കാശ്മീരി സമ്പ്രദായമനുസരിച്ച് 'കൌൽ' തന്റെ പുത്രിയെ ആദ്യമായി ഹിന്ദി എഴുതുവാനും വായിക്കുവാനും പഠിപ്പിച്ചു. അതിനുശേഷം കുട്ടിയ്ക്കു് 7വയസ്സു പ്രായമുള്ളപ്പോൾ കമല തന്റെ ഒരു ബന്ധുവിനോടുകൂടി പ്രയാഗയിൽ വന്നു് താമസമാരംഭിച്ചു. ഇവിടെ താമസിക്കുന്ന കാലത്ത് ഗൃഹത്തിൽവച്ചു് കുട്ടിയെ പഠിപ്പിക്കുന്നതിനു വേണ്ട ഏർപ്പാടുകൾ പിതാവ് ചെയ്തിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. കമല ഉന്നതനിലയിൽ വിദ്യാഭ്യാസം ചെയ്തിട്ടില്ലെങ്കിലും ഹിന്ദിയിലും ഇംഗ്ലീഷിലും വേണ്ടത്ര ജ്ഞാനം ഉണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ ഹിന്ദിപോലെ ഇംഗ്ലീഷ് സംസാരിക്കുന്നതിനുള്ള പരിചയം സിദ്ധിച്ചിരുന്നില്ല. പ്രയാഗയിൽ 'ജോർജ്ജ്ടൌൺ' എന്ന സ്ഥലത്താണ കമല താമസിച്ചിരുന്നത്. കൌലുമായുള്ള പരിചയം നിമിത്തം മോതിലാൽനെഹറുവിന് പല പ്രാവശ്യവും കമലയെ കാണുന്നതിനുള്ള അവസരം ലഭിച്ചിരുന്നു. ആ സൌന്ദര്യധാമം സൽഗുണസമ്പന്നയും, വിനയാന്വിതയുമായിരുന്നു. അവരുടെ ഗുണവിശേഷത്തെക്കുറിച്ച് മോതിലാൽനെഹറു അറിഞ്ഞതിന്റെ ഫലമോ, അഥവാ ജവഹർലാലിന്റെ സ്വഭാവവൈശിഷ്ട്യത്തിൽ കമലയുടെ മാതാപിതാക്കന്മാർ മുഗ്ദ്ധരായതിന്റെ ഫലമോ ഏതാണ് ഇവരുടെ വിവാഹത്തിന് പ്രേരണയായിത്തീൎന്നതെന്നു് തീൎത്തുപറയുക സാദ്ധ്യമല്ല. ഇംഗ്ലണ്ടിൽ പഠിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന കഥാനായകൻ ഭാരതത്തിൽ മടങ്ങി എത്തിയപ്പോഴേക്കും അദ്ദേഹത്തിന്റെ വിവാഹാലോചന പ്രയാഗ മുഴുവൻ വ്യാപിച്ചിരുന്നു.

ദേഹസുഖാത്ഥം കഥാനായകൻ ഒരിക്കൽ മൻസൂരി എന്ന സുഖവാസസ്ഥലത്ത് താമസിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോഠം ശ്രീമതി കമലയും അവരുടെ ബന്ധുജനങ്ങളോടുകൂടി അവിടെ താമസിക്കുന്നുണ്ടായിരുന്നു. ഇവിടെ വച്ചാണ് ജവഹർലാലും കമലയും തമ്മിൽ ആദ്യമായി കാണുന്നതും പരിചയപ്പെടുന്നതും. ഇതിനുശേഷവും രണ്ടുപേക്കും പരസ്പരം കാണുന്നതിനുള്ള പല അവസരങ്ങളും ഉണ്ടായിട്ടുണ്ട്.

1916 ൽ കഥാനായകനും കമലയും തമ്മിലുള്ള വിവാഹം അത്യന്തം ആഡംബരപൂർവ്വം ആഘോഷിക്കപ്പെട്ടു. ജവഹർലാൽ ബാരിസ്റ്റർ പരീക്ഷയിൽ വിജയിയായി ഭാരതത്തിൽ മടങ്ങിവന്ന അവസരത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ അംഗങ്ങഠം തോറും പാശ്ചാത്യപരിഷ്കാരം പ്രതിഫലിച്ചു കാണാമായിരുന്നു. ഭാരതീയാചാരങ്ങളോടും സമ്പ്രദായങ്ങളോടും അദ്ദേഹത്തിന് അന്നു കഠിനമായ വെറുപ്പാണുണ്ടായിരുന്നത്. എന്നാൽ മാതാപിതാക്കന്മാരെക്കുറിച്ചുള്ള അപാരമായ സ്നേഹവും ഭക്തിയും നിമിത്തം, പിതാവിൻെറ ആജ്ഞാനുസരണം, ഭാരതീയാദശ്വും രീതിയും അനുസരിച്ചുതന്നെ കമലയെ വിവാഹം ചെയ്യേണ്ടിവന്നു. ഈ വിവാഹത്തിൽ ഇരുപക്ഷത്തുനിന്നും ധാരാളം പണം ചെലവഴിച്ചു. തദവസരത്തിൽ മോതിലാൽനെഹറു ഉദ്യോഗസ്ഥാനുദ്യോഗസ്ഥന്മാരേയും, പൌരപ്രമാണികളേയും ക്ഷണിച്ചു വരുത്തി നടത്തിയ വിരുന്നുസല്ക്കാരം ഇന്നും സ്മരണീയമായ ഒന്നാണ്. കഥാനായകനും കമലക്കും തമ്മിലുള്ള പൊരു

ത്തം അന്യാദൃശവും അസൂയാജനകവുമായിരുന്നു. നെഹ്റുവിനെ ഭർത്താവായി ലഭിച്ചതു നിമിത്തം കമല എത്രമാത്രം ആദരണീയയായിത്തീർന്നുവോ അതിനെക്കാൾ കൂടുതൽ, കമലയെ പത്നിയായി ലഭിച്ചതു നിമിത്തം ജവഹർലാലും ധന്യനായിത്തീർന്നു. ഈ കാര്യം നെഹ്റു സ്വയം സമ്മതിച്ചിട്ടുള്ള ഒന്നാണ്.

വിവാഹത്തിനുശേഷം കമലആനന്ദഭവനത്തിലെ ഉജ്ജ്വലമായ ഒരു ദീപമെന്നോണം പ്രശോഭിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. അല്പദിവസങ്ങൾക്കുള്ളിൽ തൻെറ പെരുമാററ വിശേഷത്താൽ ആ മഹതി അവിടെയുള്ളവരെ എല്ലാം ആകൃഷ്ടരാക്കിത്തീർത്തു. ഇരുപതാം നൂററാണ്ടിലെ ഒരു മഹിളാരത്നം തന്നെയായിരുന്ന കമലയോടുകൂടിയുള്ള കഥാനായകൻെറ ദാമ്പത്യജീവിതം അത്യന്തം മോഹനമായിരുന്നു. ഭർത്താവിനെ ആരാധ്യ പുരുഷനായിട്ടാണ് കമല കരുതിവന്നിരുന്നതു്. സ്വഭർത്താവിൻെറ ആവശ്യങ്ങളറിഞ്ഞ് സന്ദർഭാനുസാരം പ്രവൃത്തിക്കുന്നതിനുള്ള സാമർത്ഥ്യം കമലക്കു ഒന്നു പ്രത്യേകംതന്നെയായിരുന്നു. കഥാനായകനെ അതാതുസന്ദർഭങ്ങൾക്കനുസരിച്ചു് വേണ്ട ഉത്തേജനം നല്കി കർമ്മക്ഷേത്രത്തിലേക്കു് നയിച്ചിരുന്നതു് വാസ്തവത്തിൽ കമലതന്നെയായിരുന്നു. കമല ഗൃഹത്തിലും, വിദേശങ്ങളിലുമെന്നപോലെ സമരാങ്കണത്തിലും സ്വഭർത്താവിനെ അനുഗമിച്ചിരുന്നു. ഭാരതത്തിന് ഒരു നവജീവൻ പ്രദാനംചെയ്തുകൊണ്ടു് കാലയവനികക്കുള്ളിൽ തിരോധാനം ചെയ്ത തൻെറ സഹധർമ്മിണിയെപ്പററിയുള്ള ചിന്തയുണ്ടാകുമ്പോൾകഥാനായകൻെറ

വീരഹൃദയംതന്നെ തുടിച്ചുപോകാറുണ്ട്. കമലക്ക് സൌന്ദര്യസമ്പത്ത് ധാരാളമുണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും, ആരോഗ്യസമ്പത്ത് വളരെ കുറവായിരുന്നു. തൻെറ സാധമ്മിണിയുടെ ആരോഗ്യത്തെ വീണ്ടെടുക്കുന്നതിനായി കഥാനായകൻ ചെയ്യാത്തതായി ഒന്നുംതന്നെ ബാക്കിയില്ല. അനേക പ്രാവശ്യം വിദേശയാത്രചെയ്തു. അനവധി നാളുകറം പത്നിയുടെ അടുക്കൽതന്നെ ഇരുന്ന് സ്വയം ശുശ്രൂഷചെയ്തു. കമലയുടെ ആരോഗ്യം പ്രതിദിനം ക്ഷയിച്ചുവന്നു. അവരെ വീണ്ടും ആരോഗ്യവതിയായി കാണുന്നത് സാദ്ധ്യമല്ലെന്ന് തോന്നിയ മോതിലാൽനെഹറു വംശരക്ഷക്കുവേണ്ടി രണ്ടാമതൊരു വിവാഹം ചെയ്യുവാൻ സ്വപുത്രനെ പ്രേരിപ്പിച്ചെങ്കിലും, ജവഹർലാൽ അച്ഛൻെറ ഈ ആഗ്രഹത്തിന് വിധേയനായിത്തീരാതിരുന്നതുകൊണ്ടുതന്നെ അദ്ദേഹത്തിന് സ്വപത്നിയോടുണ്ടായിരുന്ന പ്രേമം എത്രമാത്രം അഗാധമായിരുന്നു എന്നൂഹിക്കാം. 1916ൽ വിവാഹം നടന്നു. 1917_ൽ തന്നെ കമല ഒരു പെൺസന്താനത്തെ പ്രസവിച്ചു. ആ കുട്ടിയാണ് ഇന്ന് ലോകത്തിൽ ജവഹർലാലിൻെറ "ഇന്ദിര" എന്ന പേരിൽ പ്രസിദ്ധയായിത്തീന്നിട്ടുള്ളത്. ഒരുപൌത്രൻെറ മുഖം ദശിച്ചാൽ കൊള്ളാമെന്ന് മോതിലാലിന് തീവ്രമായ ആഗ്രഹമുണ്ടായിരുന്നു. ഈ അഭിലാഷത്താൽ പ്രേരിതനായിട്ട് ഒരു ദിവസം മോതിലാൽനെഹറു "ഈ ആനന്ദഭവനത്തിൽ അവസാനം ഒരു ദീപം കത്തിക്കുവാൻ ആരുണ്ട്?" എന്ന് ജവഹർലാലിനോട് ചോദിച്ചപ്പോറം "ഇന്ദിര"യുണ്ടെന്നാണ് കഥാനായകൻ മറുപടിപറഞ്ഞത്. എന്തൊരുപ്രേമം! എന്തൊരുത്യാഗം!

1920-ം 21-ം ഭാരതത്തിന്റെ സ്വാതന്ത്ര്യചരിത്രത്തിൽ ഒരു നൂതനഅദ്ധ്യായം സൃഷ്ടിക്കുകതന്നെ ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. ഗാന്ധിജി നിസ്സഹകരണപ്രസ്ഥാനം പ്രഖ്യാപനം ചെയ്തതോടുകൂടി ഭാരതമെങ്ങും ഒരുണർവും ഇളക്കവുമുണ്ടായി. ഗാന്ധിജിയുടെ വ്യക്തിമാഹാത്മ്യത്താൽ ജനങ്ങൾ പ്രേരിതരായിത്തീരുകയും, ഭാരത നഭോമണ്ഡലം ജയധ്വനികളാൽ മുഖരിതമാകാൻ തുടങ്ങുകയും ചെയ്തു. ഈ പ്രസ്ഥാനം നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന കാലത്ത് ജനങ്ങൾ മോതിലാൽ നെഹറുവിനെയും പുത്രനേയും തങ്ങളുടെ അനിഷേധ്യനേതാക്കന്മാരായി കരുതിവന്നിരുന്നു ജനത ഈ പിതൃപുത്രന്മാരെപ്പററി സ്വകപോലകല്പിതങ്ങളായ പല കഥകളും പറഞ്ഞുവന്നിരുന്നു. നിസ്സഹകരണപ്രസ്ഥാനം പ്രഖ്യാപനംചെയ്തത് മഹാത്മാഗാന്ധിയായിരുന്നെങ്കിലും അതിനെ വിജയപ്രദമാക്കിത്തീർത്തത് നെഹറു കുഡുംബത്തിന്റെ വിശിഷ്ടത്യാഗമായിരുന്നു എന്ന് നിസ്സംശയം പറയാം. കമല ജീവിച്ചിരുന്ന കാലമത്രയും സ്വദേശിപ്രചരണം തന്റെ കർത്തവ്യമായി കരുതുകയും, ഗ്രാമങ്ങളിൽ ചുററിസഞ്ചരിച്ച് ഗ്രാമീണരുടെ ഇടയിൽ പ്രസംഗങ്ങൾ നടത്തി വരികയും ചെയ്തിരുന്നു. ആ നാരീരത്നത്തിന്റെ മഹനീയത്യാഗം മററു ഭാരതവനിതകളെ ആ പ്രസ്ഥാനത്തിലേക്ക് കൂടുതലായി ആകർഷിച്ചു. ഇങ്ങനെ നാനാവിധത്തിലും തന്റെ നിഴലെന്നോണം സഹകരിച്ചുവന്ന സഹധർമ്മിണിയുടെ വേർപാട് കഥാനായകന് മാത്രമല്ല, ഭാരതത്തിനാകമാനം തന്നെ അപരിഹാരമായ ഒരു നഷ്ടം തന്നെയാണ്. ഒരവ

സരത്തിൽ ഡൽഹിൽവച്ച് ജവഹർലാൽ ചെയ്ത ഒരു പ്രസംഗത്തിൽ ഇപ്രകാരം പ്രസ്താവിക്കുകയുണ്ടായി- "എന്റെ സകല ശക്തികൾക്കും നിദാനമായിരുന്ന എന്റെ കമല എന്നെ വെടിഞ്ഞുപോയതിലുള്ള എന്റെ സീമാതീതമായ ദുഃഖം നിങ്ങളുടെ ഒക്കെ സ്നേഹംകൊണ്ടു എനിയ്ക്കു് മറക്കാൻ സാധിക്കുമെങ്കിൽ ഞാൻ ധന്യനായി." വിവാഹാനന്തരം ഏതാനും നാളുകൾ കഥാനായകന് സുന്ദരമായ ഒരു ദാമ്പത്യജീവിതം നയിക്കാൻ സാധിച്ചെങ്കിലും സ്വപത്നിയുടെ ആകസ്മികമായുണ്ടായ വേർപാട് അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഹൃദയത്തിൽ ഒരു ക്ഷതമേല്പിക്കുകതന്നെ ചെയ്തു. പണ്ഡിത് നെഹറു സ്വിട്സർലണ്ടിലായിരുന്നപ്പോൾ അദ്ദേഹം രാഷ്ട്രപതിയായി തെരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ടു. ഈ വാർത്താശ്രവണമാത്രയിൽ ദേശഭക്തയായിരുന്ന കമല പറഞ്ഞതിപ്രകാരമായിരുന്നു. "അങ്ങ് എന്നെപ്പററി ചിന്തിക്കേണ്ട, സ്വദേശത്തുപോയി ഭാരതമാതാവിനെ ഉദ്ധരിക്കുന്നതിന് ശ്രമിച്ചാലും." എന്നാൽ തന്റെ വലത്തുകയ്യ് എന്നോണം പ്രവർത്തിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന സഹധർമ്മിണിയെ പ്രേമവാരിധിയായ ജവഹർലാൽ എങ്ങിനെ ഉപേക്ഷിച്ചിട്ടു പോകും? ഈശ്വരനിയമം അലംഘനീയം തന്നെയാണല്ലോ! ഏതാനും നാളുകൾ കഴിഞ്ഞപ്പോൾ 1936 ഫെബ്രുവരി 28-ാംനു- കമല ഇഹലോകവാസം വെടിഞ്ഞു. ലൂസാനിൽ വെച്ചു തന്നെ ആ വീരനാരിയുടെ ശവസംസ്കാരാദികർമ്മങ്ങൾ നിർവ്വഹിച്ചു. അവിടെനിന്നും കമലയുടെ ശവശരീരത്തിൽ അണിയിച്ചിരുന്ന പുഷ്പങ്ങളും എടുത്തുകൊണ്ട് ജവ

ഹർലാൽ ഭാരതത്തിലേക്ക് മടങ്ങി. 'ബമറൌലി' വിമാനസങ്കേതത്തിൽവച്ച് ജനങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തെ സ്വീകരിച്ചു. ആദിവസം തന്നെ ആനന്ദഭവനത്തിൽനിന്നും ഒരു ഘോഷയാത്ര പുറപ്പെടുകയും അത് മുഹമ്മദ്ആലി പാക്കിൽ എത്തിയപ്പോൾ ഒരു യോഗമായി രൂപാന്തരപ്പെടുകയുംചെയ്തു.

അനേകായിരം ജനങ്ങൾ സംബന്ധിച്ചിരുന്ന ആ യോഗത്തിൽ ചിലരെല്ലാം കമലയുടെ ഗുണങ്ങളെ പ്രകീത്തിച്ചുകൊണ്ടു പ്രസംഗിക്കുകയുണ്ടായി. സദസ്യരാകമാനം ശോകനിമഗ്നരായി കാണപ്പെട്ടിരുന്നു. ഇതിനു മുമ്പും അലഹബാദിൽ ചില അനുശോചനയോഗങ്ങൾ നടന്നിട്ടുണ്ടെങ്കിലും ഇതുപോലെയുള്ള ഒരു ദുഃഖം ഒരിക്കലും പ്രകടമായി കാണപ്പെട്ടിരുന്നില്ല. മുഹമ്മദുആലി പാക്കിൽനിന്നും വീണ്ടും ഘോഷയാത്ര പുറപ്പെട്ട് ത്രിവേണിയിൽ എത്തുകയും പണ്ഡിത്ജി കമലയുടെ പുഷ്പങ്ങളും അസ്ഥികളും ഗംഗയിൽ അപ്പണം ചെയ്യുകയും ചെയ്തു. ജവഹർലാൽ തിരമാലകളാൽ കമലയുടെ അന്ത്യപുഷ്പങ്ങൾ വഹിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ആ കാഴ്ച ഏററവും കരുണാജനകമായ ഒന്നായിരുന്നു. ഭാരതമാതാവിൻെറ വക്ഷസിനെ അലങ്കരിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന ഒരു മഹനീയ രത്നം അങ്ങനെ കാലത്താൽ അപഹരിക്കപ്പെട്ടു.

ആഫ്രിക്കാ സത്യാഗ്രഹം.

തെക്കെ ആഫ്രിക്കയിലെ യൂനിയൻ ഗവമ്മേൻറ് അവിടെയുള്ള ഇന്ത്യക്കാരോട് ഏററവും മൃഗീയമായി

പെരുമാറിയിരുന്ന ആ ദിവസങ്ങൾ ഇന്നു ആരും മറന്നിട്ടില്ല. അടിമകളോടും, കേവലം കൂലിവേല ചെയ്യുന്നവരോടും പെരുമാറിയിരുന്നതിനെക്കാൾ നികൃഷ്ടമായിട്ടാണ് ഗവൎമ്മേണ്ടു ഭാരതീയരോട് പെരുമാറിവന്നിരുന്നത്. ഗവൎമ്മേണ്ടിൽനിന്നു കൂടെക്കൂടെ ഉണ്ടായിക്കൊണ്ടിരുന്ന അക്രമങ്ങൾ സഹിച്ച് ജനങ്ങൾ വിവശരായിതീൎന്നു. അവസാനം ഗത്യന്തരമില്ലാതെ ജനങ്ങൾ ഗവൎമ്മേണ്ടിന് വിരുദ്ധമായി പ്രക്ഷോഭണം ആരംഭിച്ചു. നിരവധി ജനങ്ങൾ ഗവൎമ്മേണ്ടിന്റെ ക്രൂരമൎദ്ദനങ്ങൾക്കു വിധേയരാകയും, അനേകംപേർ ജയിൽവാസമനുഷ്ഠിക്കകയും ചെയ്തു. ഗവൎമ്മേണ്ടിന്റെ അന്യായമായ ഈ പെരുമാററത്തെ അധിക്ഷേപിച്ചുകൊണ്ടു ലോകത്തിലുള്ള പ്രധാന പത്രങ്ങളെല്ലാം മുഖപ്രസംഗങ്ങൾ എഴുതിയിരുന്നു. സ്വ സഹോദരന്മാരുടെ ദയനീയസ്ഥിതി അറിയുവാനിടയായ ഭാരതീയരുടെ ഹൃദയങ്ങൾ പ്രക്ഷുബ്ധങ്ങളായിത്തീൎന്നു. അവരെ സഹായിക്കുവാൻവേണ്ടി ജനങ്ങൾ തയാറായി. ഇവരിൻ മഹാത്മാഗാന്ധിയുടെ പാവനനാമം സർവഥാ പ്രാമാണ്യത്തെ അൎഹിക്കുന്നുണ്ട്. ദക്ഷിണ ആഫ്രിക്കയിൽ വസിക്കുന്നവരായ ഭാരതീയൎക്കുവേണ്ടി കൂടുതൽ കഷ്ടതകൾ സഹിച്ചതു് ആ മഹാപുരുഷനായിരുന്നു. ഗാന്ധിജി രണ്ടു പ്രാവശ്യം ആഫ്രിക്കയിൽപോയി കാൎയ്യങ്ങൾ മനസ്സിലാക്കിയശേഷം ഇന്ത്യയിലേക്കുതന്നെ മടങ്ങി. ഇവിടെ വന്നതിന്നുശേഷം ആഫ്രിക്കയിൽ പോയി വേണ്ടകാൎയ്യങ്ങൾ പ്രവൎത്തിക്കുന്നതിന്നായി അദ്ദേഹം ഉടൻതന്നെ ഗോഖലയെ അങ്ങോട്ടയച്ചു. അവിടെ എ

ത്തിച്ചേന്ന ഗോഖല അവിടത്തെ ഭാരതീയർ അനുഭവിക്കുന്ന നരകയാതനകഠം കണ്ടു് ദുഃഖാധിക്യത്താൽ കണ്ണുനീർ വാക്കുകതന്നെ ചെയ്തു. ആഫ്രിക്കയിൽ നരകയാതനകഠം അനുഭവിക്കുന്ന സ്വസഹോദരന്മാരെ സഹായിക്കുവാൻ ഭാരതീയർ ഹൃദയം തുറന്നു് സഹായം ചെയ്യേണ്ടതാണെന്നു് അദ്ദേഹം അവിടെവെച്ചു് ആവേശകരമായ ഒരു പ്രസ്താവന പുറപ്പെടുവിച്ചു. പ്രസ്തുത അഭ്യത്ഥനയുടെ ഫലമായി ഭാരതവാസികഠം ധാരാളമായി ധനസഹായം ചെയ്തു. ഇക്കാലത്തു് കഥാപുരുഷൻ പ്രയാഗഹൈക്കോടതിയിൽ അഭിഭാഷകനായി കഴിയുകയായിരുന്നു. ഗോഖലയുടെ അഭ്യത്ഥന പത്രപംക്തികളിൽ വായിച്ച നെഹറുവിൻെറ ഹൃദയം തകന്നുപോയി. അദ്ദേഹം അവരെ സഹായിക്കുവാൻവേണ്ടി പെട്ടെന്നു് അൻപതിനായിരം ഉറുപ്പിക പിരിച്ചു് ഗോഖലയുടെ പേക്കയച്ചുകൊടുത്തു. കൂടാതെ ദക്ഷിണാഫ്രിക്കയിലെ പ്രക്ഷോഭണത്തെ വിജയകരമാക്കിത്തീക്കുന്നതിന്നു അദ്ദേഹം സജീവമായി പരിശ്രമിക്കുകയും ചെയ്തു. ദാരിദ്ര്യത്തിൻെറ കെടുതികളെപ്പററി നല്ലതുപോലെ അറിയുവാനിടയായ പ്രസ്തുത സംഭവത്തിന്നുശേഷം കഥാനായകൻെറ ജീവിതരീതിയിൽ ഒരു വലിയ പരിവത്തനമുണ്ടായി. അദ്ദേഹം കാര്യക്ഷമമായി പലതും പ്രവൃത്തിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ഇത്തരം പ്രവൃത്തികഠം നിമിത്തമാണ് ജവഹർലാൽ ലോകത്തിലെ മഹാപുരുഷന്മാരുടെ കൂട്ടത്തിൽ അദ്വിതീയനായിത്തീന്നതു്.

ഹോംറൂം പ്രസ്ഥാനം.

ദക്ഷിണാഫ്രിക്കയിലെ ഈ ദുരിതങ്ങൾക്ക് ഒരുപശാന്തി ലഭിക്കുന്നതിനു മുമ്പുതന്നെ ലോകംമുഴുവൻ മഹായുദ്ധമാകുന്ന അഗ്നി കത്തി ജ്വലിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. പാശ്ചാത്യരാജ്യങ്ങൾ മുഴുവൻ ഒന്നു് മറ്റൊന്നിനെ വിഴുങ്ങുവാനുള്ള ദുർമ്മോഹത്തിൽ മുഴുകികിടന്നിരുന്നു. ഇംഗ്ലീഷുകാരും യുദ്ധത്തിൽ പങ്കുകൊള്ളുവാൻ നിർബന്ധിതരായി. അവർ ഭാരതജനതയോട് സഹായം അഭ്യർത്ഥിച്ചു. അന്നു് ഭാരതത്തിൽ മിതവാദികളെന്നും തീവ്രവാദികളെന്നും രണ്ടു കക്ഷിക്കാർ ഉണ്ടായിരുന്നു. തീവ്രവാദികക്ഷിയുടെ നേതാവു് ലോകമാന്യതിലക് ആയിരുന്നു. ഭാരതീയർ ഈ യുദ്ധത്തിൽ ബ്രിട്ടനെ സഹായിക്കുകയാണെങ്കിൽ യുദ്ധം അവസാനിച്ചാലുടൻ ഭാരതത്തിന് "പുത്രികാഭരണം" എന്ന നിലയിൽ സ്വാതന്ത്ര്യം നൽകുന്നതാണെന്നു് ബ്രിട്ടീഷ് ഗവർമ്മേണ്ടു് പ്രഖ്യാപിച്ചു എങ്കിലും, തിലക് ബ്രിട്ടനെ സഹായിക്കരുതെന്നുള്ള അഭിപ്രായക്കാരനായിരുന്നു. എന്നാൽ ഈ അവസരത്തിൽ ബ്രിട്ടനെ സഹായിക്കണമെന്നുള്ള അഭിപ്രായം ഗാന്ധിജി പുറപ്പെടുവിച്ചു. ഈ പ്രശ്നം ഏതാനും നാളുകളോളം ഭാരതീയരുടെ ഇടയിൽ ഒരു വലിയ വാദവിഷയമായിത്തീൎന്നു. അവസാനം ഗാന്ധിജിയുടെ അഭിപ്രായമനുസരിച്ചു് ഭാരതീയർ ബ്രിട്ടനെ സഹായിക്കുവാൻ തന്നെ നിശ്ചയിച്ചു. എത്രയോ പേർ സൈന്യത്തിൽ ചേൎന്നു എത്രയോ പേർ ധീരധീരം സമരാങ്കണത്തിൽ പ്രാണനെ ഉപേക്ഷിച്ചു. എന്നാൽ ഇതുകൊണ്ടൊന്നും യാതൊരു ഫലവുമുണ്ടാകാ

ത്തവിധം കൃതഘ്നരായ ബ്രിട്ടീഷുകാർ അവരുടെ വാഗ്ദാനത്തെ ലംഘിക്കുകയാണ് ചെയ്തത്. തന്നിമിത്തം ഭാരതീയക്ക് ബ്രിട്ടനോട് അവിശ്വാസവും അപ്രീതിയും വദ്ധിച്ചു.

ഈ അവസരത്തിൽ ശ്രീമതി ആനിബസൻറ് ഇന്ത്യൻ സ്വാതന്ത്ര്യത്തിനുവേണ്ടി ഹോംറൂൾ പ്രസ്ഥാനമെന്നപേരിൽ ഒരു പ്രക്ഷോഭം ഭാരതമെങ്ങും വ്യാപിപ്പിച്ചു. ഈ പ്രസ്ഥാനത്തിൻെറ പ്രചാരത്തിനുവേണ്ടി നാട്ടുതോറും കമ്മററികൾ രൂപീകരിക്കപ്പെട്ടു. സഹസ്ര കണക്കിനു സ്ത്രീ പുരുഷന്മാരടങ്ങിയ ഭാരത ജനത ഇതിൽ പങ്കെടുത്തു. ഹോംറൂൾ പ്രസ്ഥാനം കഥാനായകൻെറ ശ്രദ്ധയേയും ആകർഷിച്ചു. ആനിബസൻറിൻെറ പ്രസംഗങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിലും ചില പരിവത്തനങ്ങളുണ്ടാക്കി. ദിനാനുകമ്പിയായ ജവാഹർലാലിന് നാട്ടിൻെറ ദുദ്ദശയിൽ അതിയായ ദുഃഖമുണ്ടാകുകയും, അദ്ദേഹം ഹോംറൂൾ പ്രസ്ഥാനത്തിൽ സജീവമായി പ്രവത്തിക്കുവാൻ തുടങ്ങുകയും ചെയ്തു. ഇക്കാലത്ത് ലോകമാന്യതിലകായിരുന്നു ഭാരതത്തിൻെറ യഥാത്ഥ നേതാവ്. കഥാപുരുഷൻ തിലകൻെറ പ്രവത്തനങ്ങളെപ്പററി ധാരാളമായി അറിഞ്ഞിരുന്നെങ്കിലും അദ്ദേഹവുമായി നേരിട്ടുള്ള പരിചയമുണ്ടായിരുന്നില്ല. തിലക് പ്രയാഗ സന്ദശിക്കുന്ന അവസരങ്ങളിൽ ആനന്ദഭവനത്തിൽ താമസിച്ചു വന്നിരുന്നതു നിമിത്തം അദ്ദേഹത്തെ ദശിക്കുന്നതിനും പരിചയപ്പെടുന്നതിനുമുള്ള അവസരവും ജവാഹർലാലിന് ലഭിച്ചു. മുമ്പുപ്രസ്താവിച്ചിട്ടുള്ള തീവ്രവാദികക്ഷികളും മിതവാദികക്ഷി

ക്ഷികളും അവരവരുടെ പക്ഷം പ്രബലമാക്കിത്തീർക്കുന്നതിന്ന് ശക്തിമത്തായി പ്രവൎത്തിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. മിതവാദികളുടെ പത്രമായ 'ലീഡർ' ഈ വിഷയത്തിൽ അവരെ നല്ലതുപോലെ സഹായിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. എന്നാൽ തീവ്രവാദികൾക്ക പത്രങ്ങളൊന്നുമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഇതിന്നു പുറമെ ദേശത്തിന്റെ യഥാൎത്ഥസ്ഥിതിഗതികളെപ്പററി പ്രതിപാദിക്കുന്ന പത്രങ്ങളൊന്നുംതന്നെ അക്കാലത്ത് ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ഈ സമയത്ത് കഥാനായകന്റെ ശ്രദ്ധ ആ കുറവിനെ പരിഹരിക്കുന്ന വിഷയത്തിൽ പതിഞ്ഞു.

പഞ്ചാബിലെ കൂട്ടക്കൊല.

അക്കാലത്ത് ഭാരതജനതയെ ഒന്നുപോലെ ആകൎഷിച്ച മറെറാരു സംഭവമുണ്ടായി. ഒരുപ്രാവശ്യം പഞ്ചാബിലെ സുപ്രസിദ്ധമായ ജലിയൻവാലാ ഉദ്യാനത്തിൽ വെച്ച് ഒരു പൌര മഹായോഗം ചേൎന്നു. പഞ്ചാബിലെ ആബാലവൃദ്ധം ജനങ്ങൾ ഇതിൽ പങ്കെടുത്തിരുന്നു. നിസ്സാരമായ ഒരു സംഗതിയിൽ ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാരുടെ ഭാവം പകരുകയും, അവിടുത്തെ ഗവൎണറായിരുന്ന മൈക്കേൽ ഒഡയാറിന്റെ ആജ്ഞ അനുസരിച്ച് സഭാവാസികളുടെ നേൎക്ക് വെടിവെപ്പു നടത്തുകയും ചെയ്തു. വെടിവെപ്പു മാത്രമല്ല, ഏതൊരു മനുഷ്യഹൃദയത്തേയും ക്ഷോഭിപ്പിക്കുന്ന മററുപല അക്രമപ്രവൃത്തികളും അതോടൊന്നിച്ച് നടത്തുകയുണ്ടായി. ഇതുസംബന്ധിച്ച് പഞ്ചാബ് മുഴുവൻ പട്ടാളനിയമം നടപ്പിൽവരുത്തി. ജയിലിൽ ജനങ്ങളെ അടയ്ക്കുക എന്നുള്ളത് ഒരു സാധാരണ കൃത്യം

മാത്രമായിത്തീൎന്നു. പഞ്ചാബ് മുഴുവൻതന്നെ അതിഭയങ്കരമായ ഒരവസ്ഥാന്തരത്തെ പ്രാപിച്ചു. ആ നരവേട്ടയെപ്പററി ഓക്കുമ്പോഠം ഏതൊരു ഭാരതവാസിയുടേയും ഹൃദയം തകൎന്നുപോകുകതന്നെ ചെയ്യും. ആ ദാരുണസംഭവം മൂലം എത്രപേർ വധിക്കപ്പെട്ടുവെന്നും, എത്ര സ്ത്രീ പുരുഷന്മാർ ഭിക്ഷക്കാരായിത്തീൎന്നുവെന്നും പറയുവാൻ പ്രയാസം. നാട്ടു മുഴുവൻ പ്രക്ഷുബ്ധമായി. ഭാരതത്തിൽ നാനാഭാഗത്തും സഭകഠംകൂടി ഗവർമ്മേൻറിൻെറ ഈ അക്രമപ്രവൃത്തിയെ പ്രതിഷേധിച്ചുകൊണ്ടുള്ള പ്രമേയങ്ങഠം പാസ്സാക്കപ്പെട്ടു. ഈ സംഭവത്തിൽ മോതീലാൽ നെഹ്റുവും ആത്മാത്ഥമായി പങ്കെടുത്തു. അദ്ദേഹം ഇന്ത്യാസെക്രട്ടറിക്കും, പാർലിമെൻറ് സെക്രട്ടറിക്കും ഈ ക്രൂരകൃത്യത്തെപ്പററി ഒരു പരസ്യാന്വേഷണം നടത്താൻവേണ്ടി കമ്പികഠം അയച്ചു. ഈ പ്രക്ഷോഭണത്തിൻെറ ഫലമായി പഞ്ചാബിൽനടന്ന കൂട്ടക്കൊലയെപ്പററി അന്വേഷിക്കുവാൻ ഗവമ്മേൻറ് ഒരു കമ്മീഷനെ നിയമിച്ചു. ഈ കമ്മീഷനെക്കൊണ്ടു ജനങ്ങഠംക്കെന്തു ഗുണമാണ് സിദ്ധിച്ചതെന്നു അറിയാവുന്നവക്ക് മാത്രം അറിയാം. ഇതുവരെ കാൺഗ്രസ്‌വളരെ ശാന്തമായിരുന്നു. പഞ്ചാബിലെ സ്ഥിതിയെപ്പററി അന്വേഷിക്കുവാൻ കാൺഗ്രസ്സും ഒരു കമ്മററിയെ നിയമിച്ചു. ആ കമ്മിററിയിൽ മോതിലാൽ നെഹറു, സി. ആർ. ദാസ്, ജയക്കർ എന്നിവരുടെ പേരുകഠം സ്മരണീയമാണ്. ഈ കമ്മിററിയിൻ കഥാനയകനും ഒരംഗമായിരുന്നതിനാൽ പിതാവിനോടൊരുമിച്ചു അദ്ദേഹവും പഞ്ചാബിൽ

പോയി. പിതാവും പുത്രനും ആത്മാർത്ഥമായി പഞ്ചാബികളെ സഹായിച്ചു. അവരുടെ സേവനത്തിൽ സന്തുഷ്ടരായ ജനങ്ങൾ ആ വർഷത്തിൽ തന്നെ അമൃതസരസ്സിൽവെച്ചു കൂടിയ കോൺഗ്രസ്സ് സമ്മേളനത്തിൽ അദ്ധ്യക്ഷനായി ശ്രീ മോതിലാൽ നെഹറുവിനെതന്നെ തിരഞ്ഞെടുത്തു. അമൃതസരസ്സിലെ ജനങ്ങൾ മോതിലാലിനു നല്കിയ സ്വീകരണം ഏററവും വമ്പിച്ചതായിരുന്നു. കോൺഗ്രസ് കമ്മററി പഞ്ചാബിലെ സ്ഥിതിഗതികളെപ്പററി അന്വേഷിച്ച് ഒരു റിപ്പോർട്ടു തയ്യാറാക്കി. റിപ്പോർട്ടു ദേശബന്ധുദാസ് ആണു തയ്യാറാക്കിയതെന്നിരിക്കിലും ജവഹർലാലിനു അതിൽ ഒരു പ്രധാന പങ്കുണ്ടായിരുന്നു. ജവഹർലാലിന്റെ മഹനീയമായ സേവനത്തെപ്പററി സി. ആർ. ദാസുതന്നെ പ്രശംസിച്ചു പറയുകയുണ്ടായി. ദേശബന്ധുദാസിന്റെ ത്യാഗസുന്ദരമായ ജീവിതരീതിയുടെ പ്രഭാവം കഥാനായകനിലും സാരമായവിധത്തിൽ പ്രതിഫലിക്കുകയുണ്ടായി.

ദേശത്തിലെ യഥാർത്ഥസ്ഥിതികളെ പ്രതിപാദിക്കുന്നതായ വർത്തമാനപത്രങ്ങൾ ഒന്നും ഉണ്ടായിരുന്നില്ലെന്നു മുമ്പ് പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലൊ. ഉണ്ടായിരുന്ന പത്രങ്ങളെല്ലാം മിതവാദിപക്ഷത്തു നിന്നുകൊണ്ടു സ്വാർത്ഥലാഭം നേടുന്നവ മാത്രമായിരുന്നു. അവകൊണ്ട് ദേശത്തിനോ ജനങ്ങൾക്കൊ യാതൊരു പ്രയോജനവും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ജവഹർലാൽ നെഹറുവിന്റെ ശ്രദ്ധ ഇതിൽ പതിയുകയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഇഷ്ടാനുസര

ണം മോതിലാൽജി "ഇൻഡിപെൻഡൻഡ്" എന്ന പേരിൽ ഒരു പത്രം ആരംഭിക്കുകയും ചെയ്തു. ഈ പത്രം തീവ്രവാദികളുടെ വിചാരങ്ങളെ പ്രകടിപ്പിക്കുന്നതിനായിരുന്നു. കോൺഗ്രസ്സ് പ്രസ്ഥാനത്തിനും ശക്തിവർദ്ധിച്ചുതുടങ്ങി. മഹാത്മാഗാന്ധി സത്യാഗ്രഹസമരത്തെ പ്രഖ്യാപനം ചെയ്യുകയും ചെയ്തിരുന്നു. മോതിലാൽജിയുടെ സ്വഭാവത്തിലും പറയത്തക്ക ഒരു പരിവർത്തനമുണ്ടായി. അല്പനാളുകൾക്കുള്ളിൽ 'ഇൻഡിപെൻഡൻഡ്' പത്രത്തിന് അസാമാന്യമായ പ്രചാരം സിദ്ധിച്ചു. ഈ പത്രത്തിന്റെ നിയന്ത്രണം ജവഹർലാലിന്റെ അധീനത്തിലായിരുന്നു. അദ്ദേഹം അന്നെഴുതിയിരുന്ന ലേഖനങ്ങൾ വായിക്കുവാൻ സൗകര്യമുണ്ടായവരെല്ലാം ജവഹർലാൽജി ഒരു കാലം ഭാരതത്തിന്റെ പ്രഭാവശാലിയായ ഒരു നേതാവായിത്തീരുമെന്നു അഭ്യൂഹിച്ചിരുന്നു. 1919-ൽ ആണു മഹാത്മാഗാന്ധി സത്യാഗ്രഹസമരം പ്രഖ്യാപിച്ചത്. അക്കാലത്ത് ഭാരതം മുഴുവൻ ഗാന്ധിജിയുടെ വ്യക്തിമാഹാത്മ്യത്തിൽ വിശ്വസിക്കുകയും അദ്ദേഹത്തിന്റെ ഉപദേശങ്ങൾ സ്വീകരിക്കുകയും ചെയ്തുവന്നിരുന്നു. മഹാത്മജിയുടെ ഈ വ്യക്തിമാഹാത്മ്യമാണ് അദ്ദേഹത്തെ ലോകാദരണീയനാക്കിത്തീർത്തിട്ടുള്ളത്. ഗാന്ധിജിയുടെ വ്യക്തിമാഹാത്മ്യത്തെപ്പറ്റി മനസ്സിലായതോടുകൂടെ ജവഹർലാൽജി ഹൃദയംകൊണ്ട് അദ്ദേഹത്തിന്റെ അനുയായി ആയിത്തീർന്നുകഴിഞ്ഞിരുന്നു. തന്നിമിത്തം 1919-ൽ ഗാന്ധിജി സത്യാഗ്രഹപ്രസ്ഥാനത്തെപ്പറ്റി പ്രഖ്യാപനംചെയ്തപ്പോൾ അച്ഛന് ഇഷ്ടമില്ലാതി

രുന്നിട്ടും ജവഹർലാൽജി പ്രതിജ്ഞാപത്രത്തിൽ ഒപ്പിട്ടുകൊടുത്തു. ഇതിനുശേഷമാണ് പഞ്ചാബിലെ കൂട്ടക്കൊല ഉണ്ടായതും അന്വേഷണകമ്മിററിയിലെ ഒരംഗമെന്ന നിലയിൽ ജവഹർലാലിന് പഞ്ചാബ് സന്ദർശിക്കാനിടയായതും. പഞ്ചാബിൽനിന്നു മടങ്ങി എത്തിയ ജവഹർലാലിൽ കാണികളെ ആശ്ചര്യപരതന്ത്രരാക്കത്തക്കവിധത്തിലുള്ള ഒരു പരിവർത്തനം ദൃശ്യമായിരുന്നു. അക്കാലത്ത് കൃഷകരുടെ ദയനീയസ്ഥിതിയെപ്പററിയുള്ള ചർച്ച ദേശം മുഴവൻ നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. നെഹറു കൃഷകരുടെ പരിതാപകരമായ ജീവിതരീതിയിൽ സഹതപിക്കുകയും: അവരുടെ ഉന്നമനത്തിനുവേണ്ടി പ്രവർത്തിക്കുന്നതിനായി ഒരുങ്ങി പുറപ്പെടുകയും ചെയ്തു. അയോദ്ധ്യ, പരതാബഗഡ് എന്നീ ജില്ലകളിൽ കഥാപുരുഷൻ ചുററി സഞ്ചരിച്ച് കൃഷകരെ സംഘടിപ്പിക്കുകയും, അവരിൽ ഉണർവും ഉത്സാഹവും ഉണ്ടാക്കിത്തീർക്കുകയും ചെയ്തു.

കഥാനായകന്റെ ഈ പരിശ്രമത്തിന്റെ ഫലമായി മേൽപറഞ്ഞ രണ്ടു ജില്ലകളിലേയും കൃഷകരുടെ നിലയ്ക്ക് സാരമായ പല ആനുകൂല്യങ്ങളും സിദ്ധിക്കാനിടയായി. സെമിന്ദാരന്മാരുടെ അധർമ്മവും അന്യായവുമായ പ്രവൃത്തികൾക്കു അല്പം ശമനം ഉണ്ടായി. ഈ കൃഷകപ്രക്ഷോഭത്തിൽ ജവഹർലാൽജി ഒരു ദരിദ്രനായ കൃഷിക്കാരനെപ്പോലെതന്നെ ദിവസങ്ങൾ നയിച്ചിരുന്നു. അദ്ദേഹം ദരിദ്രന്മാരും കൃഷകരുമായ ജനങ്ങളുമായി വളരെ അടുത്തു പെരുമാറി.

മൻസൂരിയിൽ

1920-ലെ വേനൽക്കാലത്ത് കഥാനായകൻ മാതാവ്, സഹോദരി, ഭാര്യ എന്നിവരോടുകൂടെ ദേഹസുഖാർത്ഥം 'മൻസൂരി' എന്ന പ്രസിദ്ധ സുഖവാസസ്ഥലത്തേക്ക് പോയിരുന്നു. ജവാഹർലാൽ മൻസൂരിയിൽ എത്തിയ അവസരത്തിൽ അഫ്ഗാൻ രാജദൂതനും ബ്രിട്ടീഷ് പ്രതിനിധിയെ സന്ദർശിക്കാൻ വേണ്ടി അവിടെ എത്തിയിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. പണ്ഡിത്ജി ഈ അഫ്ഗാൻ രാജദൂതനുമായി വല്ല സംഭാഷണങ്ങളും നടത്തുമോ എന്ന് ഗവർമ്മേണ്ടിന്ന് സംശയം ഏർപ്പെട്ടു. എന്നാൽ കഥാനായകൻ അഫ്ഗാൻ രാജദൂതനെ കാണണമെന്നോ, അദ്ദേഹവുമായി എന്തെങ്കിലും സംസാരിക്കണമെന്നോ ഉദ്ദേശിച്ചിരുന്നില്ലെങ്കിലും ഗവർമ്മേണ്ട് എങ്ങിനേയോ സംശയിച്ചുവശായി. തന്നിമിത്തം ഭയവിഹ്വലനായ പൊളിററിക്കൽ ഏജൻറ് ജവഹർലാൽ അഫ്ഗാൻ പ്രതിനിധിയെ സന്ദർശിക്കുകയോ, അദ്ദേഹവുമായി സംഭാഷണം ചെയ്യുകയോ ചെയ്യുകയില്ലെന്ന് ഒരുറപ്പ് നല്കണമെന്നാവശ്യപ്പെട്ടു. എന്നാൽ നെഹറുവിന്ന് അടിസ്ഥാനരഹിതമായ പൊളിററിക്കൽ ഏജൻറിൻെറ സംശയത്തിൽ പെട്ടെന്ന് കോപമുണ്ടാകുകയും, അദ്ദേഹം ഏജൻറിൻെറ ആജ്ഞക്ക് വഴങ്ങാതിരിക്കുകയും ചെയ്തു. തൽഫലമായി 24 മണിക്കൂറിനുള്ളിൽ മൻസൂരി വിട്ടുപൊയ്ക്കൊള്ളുവാനുള്ള ഒരാജ്ഞ ഗവർമ്മേണ്ടിൽനിന്നും ജവഹർലാലിന്ന് കിട്ടി. ആരോഗ്യസമ്പാദനത്തിനുവേണ്ടി മൻസൂരിയിൽ എത്തിയ കുഡുംബാം

ഗങ്ങളെ വിട്ട് പോകുന്നതിൽ കഥാനായകന് വലുതായ ദുഃഖം ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും തല്ക്കാലം അവരെ വിട്ടുപിരിയുകതന്നെ ചെയ്തു. അദ്ദേഹം പ്രയാഗയിൽ എത്തിയ ഉടനെതന്നെ അതിർത്തിദേശഗവമ്മേണ്ടിന് ഇങ്ങനെ ഒരു കത്തെഴുതി. "ഗവമ്മേണ്ട് അനാവശ്യമായ ഈ നിരോധം പിൻവലിക്കാത്തപക്ഷം ഗവമ്മേണ്ടാജ്ഞക്ക് വിപരീതമായി ഞാൻ മൻസൂരിയിലേക്ക് പുറപ്പെടുവാൻ നിർബന്ധിതനായിത്തീരും" ഈ കത്തു കിട്ടിയ ഉടനെതന്നെ ഗവമ്മേണ്ട് ആ നിരോധാജ്ഞ പിൻവലിച്ചു. ഗവമ്മേണ്ടും കഥാനായകനുമായുണ്ടായ ആദ്യത്തെ ഏറ്റുമുട്ടൽ ഇതായിരുന്നു.

കോൺഗ്രസിൽ

മാതൃഭൂമിയോടുള്ള നിസ്തുലഭക്തിയാലും, ദരിദ്രരായ കൃഷീവലന്മാരോടുള്ള ഹാർദ്ദമായ സഹതാപത്താലും പ്രേരിതനായ കഥാനായകൻ കുബേരതുല്യമായ തൻെറ ജീവിതരീതികളെ പാടെ ത്യജിച്ചിട്ട് കുചേലതുല്യമായ ജീവിതരീതിയെ അവലംബിച്ചു. ഇത്തരം ഒരു ധീരനായ ത്യാഗിയെ ഭൂമണ്ഡലം മുഴുവൻ അന്വേഷിച്ചാൽതന്നെ കിട്ടുമോ എന്ന് സംശയമാണ്. ബാല്യകാലം മുതൽതന്നെ നെഹറുവിന് കോൺഗ്രസ് സിദ്ധാന്തങ്ങളിൽ വിശ്വാസവും പ്രീതിയും ഉണ്ടായിരുന്നു. 1903_ൽ "ഹെൻറീകാട്ടൻെറ" അദ്ധ്യക്ഷതയിൽ മദ്രാസിൽവച്ചു ചേന്ന കോൺഗ്രസ് സമ്മേളനത്തിൽ സന്ദർശകനെന്ന നിലയിൽ ജവഹർലാലും പിതാവിനോടൊന്നിച്ച് സന്നിഹിതനായിരുന്നു. 1912_ലെ ബാംകിപുരം സമ്മേളനത്തിലും

പങ്കുകൊണ്ടിട്ടുണ്ട്. അതിനുശേഷം നടന്നിട്ടുള്ള കറാച്ചി, മദ്രാസ് എന്നിവിടങ്ങളിലെ കോൺഗ്രസ് സമ്മേളനങ്ങളൊഴിച്ചുള്ള മററെല്ലാ സമ്മേളനങ്ങളിലും കഥാപുരുഷൻ പങ്കുകൊണ്ടിട്ടുണ്ട്. അദ്ദേഹത്തിന്റെ സ്ഥൈര്യം, ധൈര്യം, കർമ്മകുശലത, സേവനൌത്സുക്യം എന്നീ ഗുണങ്ങളാൽ സന്തുഷ്ടനായ ഭാരതജനത 1928_ൽ അദ്ദേഹത്തെ കോൺഗ്രസിന്റെ ജനറൽ സെക്രട്ടറിയായി തെരഞ്ഞെടുത്തു. അടുത്തുതന്നെ ലാഹോർ കോൺഗ്രസ് സമ്മേളനത്തിൽ കഥാനായകൻ അദ്ധ്യക്ഷനായിത്തീരുകയും, പിന്നീട് ലഖ്നൌവിൽവെച്ച് കൂടാനിരുന്ന സമ്മേളനത്തിന്റെ അദ്ധ്യക്ഷനായി തെരഞ്ഞെടുക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തിരുന്നു. മഹാത്മാഗാന്ധി നിസ്സഹകരണപ്രസ്ഥാനം ആരംഭിച്ചപ്പോൾ മുസൽമാന്മാർ 'ഖിലാഫത്' എന്ന പേരിൽ ഒരു സംഘടനയും രൂപീകരിച്ചിട്ടുണ്ടായിരുന്നു. ഹിന്ദുക്കളും മുസൽമാന്മാരും അവരുടെ അധികാരങ്ങൾക്കും അവകാശങ്ങൾക്കുംവേണ്ടി ഗവമ്മേണ്ടിനോട് എതിരിടുവാൻ തുടങ്ങി. അക്കാലത്ത് ഹിന്ദുക്കളും മുസൽമാന്മാരും തമ്മിൽ കൂടുതൽ സൌഹാർദ്ദമുണ്ടായിരുന്നു. ജവഹർലാൽ ഗാന്ധിജിയുടെ നിസ്സഹകരണപ്രസ്ഥാനത്തെ ഹൃദയംഗമമായി സ്വാഗതംചെയ്യുകയും, കല്ക്കത്തയിലുംനാഗപ്പൂരിലും വെച്ച് നടന്ന കോൺഗ്രസ് സമ്മേളനത്തിൽ തന്റെ അഭിപ്രായങ്ങളെ വെളിപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തിരുന്നു. നിസ്സഹകരണപ്രസ്ഥാനം പ്രഖ്യാപിച്ചതോടുകൂടി വക്കീലന്മാർ കോടതികളും, വിദ്യാർത്ഥികൾ വിദ്യാലയങ്ങളും ബഹിഷ്കരിച്ചുതുടങ്ങി.

കഥാനായകൻ തൻെറ ബാരിസ്റ്റർവേഷം ദൂരെവലിച്ചെറിഞ്ഞിട്ട് സ്വദേശി വസ്ത്രങ്ങൾ ധരിക്കുവാൻ ആരംഭിച്ചു. അക്കാലത്തു ജവഹർലാൽ സംസ്ഥാനകോൺഗ്രസ് കമ്മററിയുടെ സെക്രട്ടറിയായിരുന്നു. സെക്രട്ടറിയുടെ നിലയിൽ അദ്ദേഹംതൻെറ പ്രവൃത്തികളെ താല്പൎയ്യത്തോടും കാൎയ്യക്ഷമതയോടുംകൂടി നടത്തിവന്നിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ പ്രവൎത്തനചാതുൎയ്യവും ഉത്സാഹവും കണ്ടിട്ട് മററുള്ള സഹപ്രവൎത്തകന്മാരിലും ഒരുണർവ്വുണ്ടാകുന്നതിനിടയായി. ഒരു ഭാഗത്തു പണ്ഡിത്ജിയുടെ പ്രചരണവേലകളും, മറുഭാഗത്ത് ഇൻഡിപെൻഡൻഡ് പത്രം വഴിയായുള്ള അദ്ദേഹത്തിൻെറ വിചാരഗതികളും ജനങ്ങൾക്ക് പ്രചോദനം നല്കിക്കൊണ്ടിരുന്നു. ഒരു പ്രാവശ്യം ഇൻഡിപെൻഡൻഡ് പത്രത്തിൽ പ്രസിദ്ധംചെയ്ത ഒരു ലേഖനം കണ്ടു ഗവൎമ്മേൻറു അതിൻെറ പത്രാധിപരായിരുന്ന രങ്കയ്യരോടും പണ്ഡിത്ജിയോടും പശ്ചാത്താപം പ്രകടിപ്പിക്കുവാനാവശ്യപ്പെട്ടു. എന്നാൽ ഭാരതസ്വാതന്ത്ര്യസമരത്തിനായി ജീവിതം ഉഴിഞ്ഞിട്ടിട്ടുള്ള ജവഹർലാൽ എങ്ങിനെ പശ്ചാത്താപം പ്രകടിപ്പിക്കും! ഗവൎമ്മേൻറു കേസ്സ്നടത്തി, പത്രാധിപരെ ഒരുകൊല്ലം കഠിനതടവിന്നു ശിക്ഷിച്ചു. കഥാനായകനെ വെറുതെ വിടുകയും ചെയ്തു. ഈ സമയത്താണ് "എഡ്വേർഡ് എട്ടാമൻ എന്ന പ്രഖ്യാതിപെററിരുന്ന "പ്രിൻസ് ആഫ് വേൽസ്" ഭാരതം സന്ദശിച്ചത്. വേൽസ് രാജകുമാരൻ ഭാരതത്തിൽ വരുന്ന സമയത്തു അദ്ദേഹത്തിനെ ബഹിഷ്കരിക്കണമെന്നു കോൺ

ഗ്രസ് നിശ്ചയിച്ചിരുന്നു. കോൺഗ്രസ്സിൻെറ ഈ നിശ്ചയമനുസരിച്ച് ജനങ്ങൾ രാജകുമാരനെ ബഹിഷ്കരിച്ചു. ഇതുകാരണം കോൺഗ്രസ് വളണ്ടിയർസേന നിയമവിരുദ്ധമാണെന്ന് പ്രഖ്യാപിക്കുകയും ജവാഹർലാലിനെ കുടുംബസഹിതം ബന്ധനത്തിലാക്കുകയും ചെയ്തു. അദ്ദേഹത്തിനെ കുടുംബാംഗങ്ങളോടുകൂടെ ലഖ്നൌ ജയിലിലുള്ള സിവിൽവാർഡിൽ പാർപ്പിച്ചു. എന്നാൽ മൂന്നു മാസം കഴിയുന്നതിനു മുമ്പുതന്നെ അദ്ദേഹത്തിൻെറ പേരിലുള്ള കേസിനെപ്പററി പുനർവിചാരണചെയ്യുന്നതിന് കോടതി കൂടി. ആ കോടതി കുടുംബസഹിതം പണ്ഡിത്ജിയെ മോചിപ്പിച്ചു. ജയിലിൽനിന്നു മുക്തനായ ഉടനെതന്നെ കഥാപുരുഷൻ മഹാത്മജിയെ സന്ദർശിക്കുവാൻവേണ്ടി അഹമ്മദ്ബാദിലേക്കു പോയി. എന്നാൽ നെഹറു അവിടെ എത്തുന്നതിന് മുമ്പ്തന്നെ ഗാന്ധിജി ബന്ധനസ്ഥനാക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. ഗാന്ധിജിയുടെ ബന്ധനം നെഹറുവിൻെറ ഹൃദയത്തെ പ്രക്ഷുബ്ധമാക്കിത്തീർത്തു. അദ്ദേഹം പൂർവ്വാധികം തൻെറ പ്രവർത്തനങ്ങൾ തുടൎന്നു. അക്കാലത്ത് വിദേശവസ്ത്രബഹിഷ്കരണം ഭാരതത്തിൽ ശക്തിമത്തായി നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. വിദേശവസ്ത്രഷാപ്പുകളിലെല്ലാം പിക്കററിംഗ്ഗും തുടൎച്ചയായി നടക്കാൻതുടങ്ങി. അഹമ്മദ്ബാദിൽനിന്നും പ്രയാഗയിൽ എത്തിയതിനുശേഷം ഈ പ്രവൃത്തിയിൽ പണ്ഡിത്ജിയും ഏൎപ്പെട്ടു. പണ്ഡിത്ജിയുടെ ആഗമനത്തോടുകൂടി പ്രയാഗയിൽ വിദേശവസ്ത്രബഹിഷ്കരണം മൂൎദ്ധന്യദശയിലെത്തി. ഈ ബഹിഷ്കരണം ഗവമ്മേൻറിന് അ പ

ഹ്യമായിത്തീൎന്നു. പണ്ഡിത്ജിയേയും അദ്ദേഹത്തോടൊപ്പം വേറേ ചില പ്രവൎത്തകന്മാരേയും അറസ്റ്റുചെയ്തു. കഥാനായകന്റെ പേരിൽ കേസ്നടത്തി ഗവൎമ്മേന്റു അദ്ദേഹത്തിനെ ഒന്നരവൎഷം ശിക്ഷിച്ചു. എന്നുവരികിലും എട്ടുമാസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ മോചിപ്പിക്കപ്പെട്ടു.

ബന്ധനവിമുക്തനായതിനുശേഷം ജവഹർലാൽ വീണ്ടും കോൺഗ്രസ് പ്രവൎത്തനങ്ങളിൽ ഏൎപ്പെട്ടുകൊണ്ടിരുന്നു. കൌൺസിൽ പ്രവേശനത്തെക്കുറിച്ചു കോൺഗ്രസ്സുകാരുടെ ഇടയിൽ അഭിപ്രായവ്യത്യാസം ഉണ്ടായിരുന്ന ഒരു കാലമായിരുന്നു അതു്. കോൺഗ്രസ്സുകാരുടെ ഇടയിലുള്ള ഈ അഭിപ്രായവ്യത്യാസത്തെ ദൂരീകരിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി ജവഹർലാൽജി ബുദ്ധിപൂൎവ്വകമായി പരിശ്രമിച്ചു. ഇതിനുവേണ്ടി ഡൽഹിയിൽവെച്ച് കോൺഗ്രസ് സമ്മേളനംകൂടി. ഈ സമ്മേളനത്തിനുശേഷം ശ്രദ്ധേയമായ ഒരു സംഭവമുണ്ടായി 'നാഭാ'രാജ്യത്തെ രാജാവായിരുന്ന 'രിപുദമനസിംഹനെ' ബ്രിട്ടീഷുഗവൎമ്മേന്റു സിംഹാസനഭ്രഷ്ടനാക്കുകയും അതിനെ തുടൎന്നു അവിടുത്തെ പ്രജകൾ സത്യാഗ്രഹസമരം ആരംഭിക്കുകയും ചെയ്തു. അകാലികൾ സത്യാഗ്രഹസമരത്തിൽ പ്രാണത്യാഗംപോലും ചെയ്യുവാൻ സന്നദ്ധരായി. ഈ സംഭവമറിഞ്ഞു് നാഭയിലെ സ്ഥിതിഗതികളെപ്പറ്റി അന്വേഷിക്കുവാൻവേണ്ടി കഥാനായകൻ അവിടേക്കു് പുറപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹം ഡൽഹിയിൽനിന്നും മുക്തേശ്വരത്തു എത്തി. അകാലിസംഘത്തെ സന്ദൎശിച്ചു് കാൎയ്യങ്ങൾ മനസ്സിലാക്കി. തദനന്തരം 'ജൈതു' ,'മുല്ലൻ' മുതലാ

യ ദേശങ്ങളിൽക്കൂടെ സഞ്ചരിച്ച് ചീനായിൽ എത്തി. ചീനായിൽ ഇദ്ദേഹം പല അകാലിസംഘങ്ങളേയും സന്ദർശിച്ചു. പണ്ഡിത്ജിയും ആ സംഘങ്ങളോടുചേർന്ന് നാഭയിലേക്കു പുറപ്പെടുവാൻ തുടങ്ങി. എന്നാൽ പണ്ഡിത്ജിയുടെ ഈ ഉദ്യമത്തെ അവിടുത്തെ പോലീസ് അധികൃതർ തടയുകയും രാജ്യംവിട്ട് പോകണമെന്നും അല്ലാത്തപക്ഷം ബന്ധനത്തിലാക്കുന്നതാണെന്ന് അദ്ദേഹത്തെ ഭീഷണിപ്പെടുത്തുകയുംചെയ്തു. എന്നാൽ ഈ ഭീഷണിക്കു വഴങ്ങുന്നവനല്ല നെഹറു എന്നു പോലീസ് ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാർ അനന്തരനടപടികൾകൊണ്ടു് മനസ്സിലാക്കി. അദ്ദേഹം പോലീസിന്റെ ആജ്ഞയെ അവജ്ഞയോടുകൂടി ധിക്കരിക്കുകയും മുമ്പോട്ട് നടക്കാൻ തുടങ്ങുകയും ചെയ്തു. നെഹറു ബന്ധനത്തിലാക്കപ്പെട്ടു. നാഭാകോടതിയിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെപേരിൽ കേസുവിചാരണ ആരംഭിച്ചു. കഥാനായകൻ ആ കോടതിയിൽ നല്കിയ ഒരു പ്രസ്ഥാവനയിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ അപാരമായ ദേശപ്രേമം പ്രതിഫലിച്ചു കാണാമായിരുന്നു. കോടതി അദ്ദേഹത്തിന് രണ്ടുവഷത്തെ കഠിനതടവു ശിക്ഷ നല്കി എങ്കിലും ഭരണാധികാരെ ഉടൻതന്നെ അദ്ദേഹത്തിനു മാപ്പുനല്കി ബന്ധനവിമുക്തനാക്കുകയാണ് ചെയ്തതു്. നാഭയിലെ സ്ഥിതികൾ അന്വേഷിച്ചറിഞ്ഞതിനുശേഷം ജവഹർലാൽജി പ്രയാഗയിലേക്കു മടങ്ങി.

മുൻസിപ്പാൽ ചെയർമാൻ

കൌൺസിൽ പ്രവേശനംപോലെ കാൺഗ്രസുകാർ മുൻസിപ്പാൽ ബോഡുകളിലും, ഡിസ്ത്രിക്ട്ബോർഡുകളി

ലും പ്രവേശിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ഈ ബോർഡുകൾക്കുള്ളിൽ പ്രവേശിച്ചു ദേശസേവനം ചെയ്യുന്നതിന് ധാരാളം സൌകര്യങ്ങൾ ഉണ്ടായിരുന്നു. കാൺഗ്രസ് സമരങ്ങൾ എല്ലാം ഒരുവിധം അവസാനിച്ചു. മഹാത്മാഗാന്ധി ചക്രയുടേയും കുടിൽ വ്യവസായങ്ങളുടേയും പ്രചരണത്തിൽ ഏപ്പെട്ടു. പണ്ഡിത് ജവഹർലാൽജിയും ഈ പ്രവർത്തനങ്ങളിൽതന്നെ ഏപ്പെട്ടിരിക്കുകയായിരുന്നു. ഈ സമയത്താണ് പ്രയാഗ് മുൻസിപ്പാലിററിയിലേക്കുള്ള പുതിയ തിരഞ്ഞെടുപ്പുണ്ടായത്. തിരഞ്ഞെടുപ്പിൽ എതിർസ്ഥാനാർത്ഥികളായി നിന്നിരുന്ന രണ്ടുപേരേയും പരാജിതരാക്കി ജവാഹർലാൽ പ്രശസ്തമായനിലയിൽ വിജയംനേടി. കഥാനായകൻ ഏപ്പെടുന്ന കാര്യങ്ങൾ ശ്രദ്ധാപൂർവ്വം നിർവ്വഹിക്കുകയും, അതിനിടയിൽ മറെറാന്നിൽ ഏപ്പെടാതിരിക്കുക ചെയ്യുക എന്നുള്ളതു അദ്ദേഹത്തിൻെറ സ്വഭാവവിശേഷമാണ്. ചെയർമാനായിരുന്ന കാലത്ത് അദ്ദേഹം പ്രയാഗനിവാസികളുടെ സൌകര്യങ്ങൾക്കുവേണ്ടി വളരെ അധികം പ്രവർത്തിച്ചു. പ്രയാഗനിവാസികൾ ഇന്നും കഥാനായകൻ ചെയർമാനായിരുന്ന കാലം സ്മരിക്കുന്നുണ്ടാവാം. അദ്ദേഹം ചെയർമാനായിരുന്ന കാലത്ത് സ്കൂളുകളിൽ ചക്രയും, കൈത്തറിയും നടപ്പാക്കി. മുൻസിപ്പാലിററിയിലെ മിക്ക റിക്കാർഡുകളും ഇംഗ്ലീഷിൽ അച്ചടിപ്പിക്കുന്നതിനു പകരം ഹിന്ദി അക്ഷരങ്ങളിൽ അച്ചടിപ്പിച്ചു. ഇന്ത്യയിലെ പ്രധാന നേതാക്കന്മാർ ആരെങ്കിലും പ്രയാഗ സന്ദർശിക്കുന്നതായാൽ അവർക്കു മംഗളപത്രങ്ങൾ സമർപ്പിക്കുവാൻ തുടങ്ങി.

ഷ്ട്രീയകാര്യങ്ങളിൽ പ്രവർത്തിക്കുന്നതിനുള്ള സ്വാതന്ത്ര്യം വിദ്യാർത്ഥികൾക്കും നല്കപ്പെട്ടു. ഏതാനും നാളുകൾക്കുള്ളിൽ പ്രയാഗ മുൻസിപ്പാലിററി ഒരു ആദർശമുൻസിപ്പാലിററിയായി മാറി. ദേശവാസികളും, കാൺഗ്രസുകാരുമല്ലാതെ വലിയ വലിയ ഗവൺമെൻറ് ഉദ്യോഗസ്ഥന്മാർ പോലും പ്രയാഗ് മുൻസിപ്പാലിററിയുടെ ഭരണവ്യവസ്ഥ കണ്ടിട്ടു മുക്തകണ്ഠം പ്രശംസിച്ചിട്ടുണ്ട്. അലഹബാദ് ഡിവിഷൻ കമ്മീഷണർ മി. സ്റ്റാവേൽ അക്കാലത്തെ പ്രയാഗ മുൻസിപ്പാലിററിയെ സംബന്ധിച്ചു ഇപ്രകാരം പറയുകയുണ്ടായി. ജവഹർലാൽജി ചെയർമാനായിരുന്ന കാലത്ത് പ്രയാഗ മുൻസിപ്പാൽ ബോർഡിന് കഴിഞ്ഞ വർഷത്തെ അപേക്ഷിച്ചു ഒരുലക്ഷത്തി അമ്പത്തിഏഴായിരത്തി അറുനൂററിരണ്ടുറുപ്പിക കൂടുതൽ വരവുണ്ടായിട്ടുണ്ട്. ഈ വർഷം വെള്ളത്തിനുള്ള ക്ഷാമവും ജനങ്ങൾക്കുണ്ടായിട്ടില്ല. സ്കൂളുകളുടെ നടത്തിപ്പും ഏററവും പ്രശംസനീയമാണ്. വിദ്യാർത്ഥികളുടെ സംഖ്യയും കഴിഞ്ഞ വർഷങ്ങളെ അപേക്ഷിച്ചു വളരെ കൂടുതലാണ്. ഇതിലെല്ലാം മഹത്തരമായ മറെറാരു സംഗതി മുൻസിപ്പാൽ അതൃത്തിക്കുള്ളിൽ നിർബ്ബന്ധ വിദ്യാഭ്യാസം നടപ്പിൽ വരുത്തി എന്നതാണ്. റോഡുകളുടെ എല്ലാം കേടുപാടുകൾ പോക്കുകയും ശുചീകരണ വിഷയത്തിൽ കൂടുതൽ ശ്രദ്ധ പതിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്."

യൂറോപ്പു പര്യടനം.

പണ്ഡിത്ജി തൻെറ സഹധർമ്മിണിയായ ശ്രീമതി കമലയോട് അത്യന്തം പ്രേമമുള്ളവനായിരുന്നു. അദ്ദേ

ഹത്തെപ്പോലെതന്നെ കമലയും തന്റെ ഭത്താവിനെ പ്രാണനായി കരുതിയിരുന്നു. ജവഹർലാൽജിക്ക തന്റെ ശരീരത്തിനെപ്പററി പ്രത്യേകമായ യാതൊരു ശ്രദ്ധയും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. കിട്ടുന്നതിനെ ഭക്ഷിക്കുകയും, കിട്ടുന്ന വസ്ത്രങ്ങഠം ധരിക്കുകയുമാണ് പതിവു്. ഈ പ്രകൃതം ശ്രീമതി കമലക്ക് നല്ലതുപോലെ അറിയാമായിരുന്നു. അവർ ഓരോ സമയത്തും അദ്ദേഹത്തിന്റെ കാര്യം ശ്രദ്ധിക്കുകയും അദ്ദേഹത്തിനാവശ്യമുള്ള സാധനങ്ങഠം നേരത്തെത്തന്നെ തയാറാക്കി വയ്ക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. കമലാനെഹറു തന്റെ ജീവിതത്തിൽ വളരെ കുറച്ചുകാലം മാത്രമെ ആരോഗ്യവതിയായിരുന്നിട്ടുള്ളു. 1926ൽ അവരുടെ രോഗം വദ്ധിച്ചു. അവരുടെ സ്ഥിതി ശോചനീയമായിത്തീന്നു. പ്രസിദ്ധന്മാരായ വൈദ്യന്മാരുടേയും ഡാക്ടർമാരുടേയും ഔഷധങ്ങഠം ഉപയോഗിച്ചു എങ്കിലും വിശേഷിച്ച് ഫലമൊന്നും ഉണ്ടായില്ല. ശ്രീമതി കമലയുടെ ആരോഗ്യലാഭത്തിനുവേണ്ടി പണ്ഡിത്ജി ഏതാനും നാളുകഠം മലയിൽ പോയി താമസിച്ചു എന്നു വരികിലും ആ മഹതിയുടെ ആരോഗ്യത്തിനു പറയത്തക്ക വ്യത്യാസമൊന്നുമുണ്ടായില്ല. അവസാനം കഥാനായകൻ ഡാക്ടർമാരുടെ ഉപദേശമനുസരിച്ച് ധമ്മപത്നിയുടെ ചികിത്സക്കുവേണ്ടി യൂറോപ്പിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു. പണ്ഡിതജി ആരോഗ്യലാഭത്തിന് പ്രശസ്തി നേടിയിട്ടുള്ള സ്വിററ്സർലണ്ടിലേക്കു പത്നിയേയും കൊണ്ടു് യാത്രചെയ്തു. നെഹറുജി ജിനോവയിൽ ഒരു കൊല്ലം പത്നിയെ ചികിത്സിപ്പിച്ചു. ഏതാനും നാളുകഠംക്കു

ശേഷം ശ്രീമതി കമലക്ക് അല്പം സുഖമുണ്ടായി. കമലക്ക് ആശ്വാസമുണ്ടെന്ന് കണ്ടപ്പോറം അദ്ദേഹം യൂറോപ്പ ദേശങ്ങളിൽ പൎയ്യടനം ആരംഭിച്ചു. യൂറോപ്യൻദേശങ്ങളിലെ രാജനീതികളെ അദ്ധ്യയനം ചെയ്യുകയായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിൻെറ പൎയ്യടനത്തിൻെറ പ്രധാന ഉദ്ദേശം. ഈ പൎയ്യടനകാലത്ത് കഥാപുരുഷൻ ഇററലി, ഫ്രാൻസ്, ഹാളണ്ട്, ഇംഗ്ലണ്ട്, ബൽജിയം, റഷ്യ മുതലായ രാജ്യങ്ങറം സന്ദൎശിച്ചു. ഓരോ ദേശത്തെയും പ്രമുഖ നേതാക്കന്മാരെ സന്ദൎശിച്ച് അവരുമായി സംഭാഷണങ്ങറം നടത്തുകയും ഭാരതത്തിൽനിന്നും നാടുകടത്തപ്പെട്ടവരായ അനേകം ഭാരതീയരെ ദൎശിക്കുകയും ചെയ്തു. 1927 ഫെബ്രുവരിയിൽ ഡൻമാക്കിലെ രാജധാനിയായ "ബ്രൂസെൽസി"ൽവച്ച് സാമ്രാജ്യവാദത്തിന് എതിരായി ഒരു സമ്മേളനം ഉണ്ടായി. സമ്മേളനത്തിൽ ഭാരതവും ക്ഷണിക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. കോൺഗ്രസ്സ് ഈ സമ്മേളനത്തിൽ പങ്കുകൊള്ളുവാൻ ജവഹർലാൽജിതന്നെ യോഗ്യനെന്നു നിശ്ചയിക്കുകയും ഭാരതത്തിൻെറ പ്രതിനിധിയായി സമ്മേളനത്തിൽ പങ്കുകൊള്ളുന്നതിന് അദ്ദേഹത്തെ അധികാരപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തു. ആ സമ്മേളനത്തിൽവച്ച് കഥാനായകൻ ഭാരതത്തെപ്പററി ചെയ്ത പ്രസംഗം കേട്ട് സഭയിലെ സുപ്രസിദ്ധന്മാരായ സഭാവാസികറംപോലും അദ്ദേഹത്തിൻെറ യോഗ്യതയിൽ ആകൃഷ്ടരായിത്തീൎന്നു. ഇംഗ്ലീഷിലുള്ള അനേകം വൎത്തമാനപത്രങ്ങറം നെഹറുവിൻെറ പ്രസംഗത്തെ മുക്തകണ്ഠം പ്രശംസിച്ച് എഴുതിയിരുന്നു. ആ സഭയിലെ

പ്രവൎത്തകകമ്മിററിയിലെ ഒരംഗമായി അദ്ദേഹം തിരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ടു. ഭാരതപ്രതിനിധി എന്ന നിലയിൽ പണ്ഡിത്ജി സഭാപ്രവൎത്തനങ്ങൾ കാൎയ്യക്ഷമമായി ചെയ്തു. വിദേശങ്ങളിൽ ക്രമേണ നെഹറുവിൻെറ പേരു പ്രശസ്തമായിത്തീൎന്നു. വലിയ വലിയ തൊഴിലാളിനേതാക്കന്മാർ അദ്ദേഹത്തിൻെറ മിത്രങ്ങളായി ഭവിച്ചു. ഇക്കാലത്ത് 1927ൽ സോവിയററ റഷ്യയുടെ പത്താമത്തെ വാൎഷികോത്സവം ആഘോഷിക്കുന്നതിനുള്ള ഒരുക്കങ്ങൾ ചെയ്തു വരികയായിരുന്നു. പ്രസ്തുത അഘോഷത്തിൽ പങ്കുകൊള്ളുന്നതിനായി പണ്ഡിത്ജി ക്ഷണിക്കപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹം റഷ്യയിൽ പോകുകയും അവിടുത്തെ ക്ഷണനം സ്വീകരിച്ചു വാൎഷികോത്സവത്തിൽ ഭാഗഭാക്കാകുകയും ചെയ്തു. റഷ്യയിലെ പല നേതാക്കന്മാരേയും അദ്ദേഹം സന്ദൎശിച്ചു. അവിടുത്തെ അല്പനാളത്തെ താമസത്തിനുള്ളിൽ പണ്ഡിത്ജി സ്ഥിതിസമത്വവാദത്തെ (സോഷ്യലിസം) നല്ലതുപോലെ പഠിച്ചു. അവിടുത്തെ സ്ഥിതിസമത്വസിദ്ധാന്തം നെഹറുവിന്നു അഭികാമ്യമായിതോന്നി. അതിനാൽ പ്രേരിതനായ കഥാപുരുഷൻ ഇംഗ്ലീഷിൽ "സോവിയേററ റഷ്യ" എന്ന ഒരു പുസ്തകം എഴുതി. സന്ദൎഭം കിട്ടുന്ന അവസരങ്ങളിൽ അദ്ദേഹം റഷ്യയിലെ സമത്വവാദത്തെപ്പററി ചൎച്ചചെയ്തിട്ടുണ്ട്. നെഹറു ഭാരതംവിട്ടുപോയിട്ടു രണ്ടുകൊല്ലം ആയിരുന്നതിനാലും മദ്രാസിൽവച്ചു കാൺഗ്രസ് സമ്മേളനം നടക്കുവാൻ കാലമായിരുന്നതുകൊണ്ടും അദ്ദേഹത്തിനു റഷ്യയിൽ കൂടുതൽ ദിവസം താമസിക്കാൻ സാധിച്ചില്ല. അ

ത്തുകൊണ്ടു അവിടെനിന്നും വേഗത്തിൽ ഇന്ത്യയിലേക്കു മടങ്ങി.

കഥാനായകൻ ഒരു പുതിയ ജ്ഞാനസമ്പത്തോട് കൂടിയാണ് ഇന്ത്യയിൽ മടങ്ങി എത്തിയത്. സോവിയേററ് റഷ്യയിൽവെച്ച് അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായ അനുഭവങ്ങൾ ഹൃദയതന്ത്രികളെ ചലിപ്പിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. കോൺഗ്രസ് സ്വാതന്ത്ര്യത്തിലേക്ക് പുരോഗമനം ചെയ്യുന്നുണ്ടെങ്കിലും അതിന്നു വേണ്ടത്ര വേഗത ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. അതിൻെറ പുരോഗമനത്തെ ത്വരിതപ്പെടുത്തുന്നതിനുവേണ്ടി മദ്രാസ് കോൺഗ്രസ് സമ്മേളനത്തിൽ രണ്ടു പ്രമേയങ്ങൾ അവതരിപ്പിക്കുവാൻ കഥാനായകൻ തീച്ചയാക്കിയിരുന്നു. കോൺഗ്രസുകാരായ നിരവധിപേർ ജവഹർലാലിൻെറ പ്രമേയത്തെ എതിത്തു എങ്കിലും ആ പ്രമേയങ്ങൾ പാസ്സാക്കപ്പെടുകതന്നെ ചെയ്തു. ആ സമയത്ത് പല നേതാക്കന്മാരും ഹൃദയംഗമമായി പണ്ഡിത്ജിയെ പ്രശംസിച്ചു. ഇതുവരെ മോതിലാൽജിയുടെ മാത്രം കണ്ണിലുണ്ണിയായിരുന്ന ജവഹർലാൽ ഭാരതജനങ്ങളുടെ മുഴുവൻ കണ്ണിലുണ്ണിയായിത്തീന്നു. മദ്രാസിൽവച്ച് അദ്ദേഹം ''ഹിന്ദുസ്ഥാനി സേവാദലി''ൻെറ അദ്ധ്യക്ഷപദം സ്വീകരിച്ചു. മദ്രാസ് കോൺഗ്രസ് സമ്മേളനത്തിൽവെച്ച് ജവഹർലാൽ വീണ്ടും ഭാരതമഹാജനസഭയുടെ സെക്രട്ടറിയായി തെരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ടു. ഭാരതത്തിലെ ഭിന്നഭിന്നസംഘങ്ങളുടേയും വഗ്ഗങ്ങളുടേയും പ്രതിനിധികളുമായി ആലോചിച്ച്, ഭാരത സ്വാതന്ത്ര്യത്തിൻെറ ഒരു കരടുരൂപം തയാറാക്കണമെന്നുള്ള

ഒരു ആലോചന ഒരു പ്രമേയം മുഖേന മദ്രാസ് സമ്മേളനത്തിൽ പാസാക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. മദ്രാസ് സമ്മേളനം അവസാനിച്ചയുടനെ പണ്ഡിത്ജി ഈ പ്രവൃത്തിയിൽ ഏർപ്പെട്ടു. ഇതുസംബന്ധിച്ച് നെഹ്റു പല ആളുകളുമായി നേരിട്ടു സംഭാഷണം നടത്തുകയും പലരുടേയും അഭിപ്രായം കത്തുമുഖേന അറിയുകയും ചെയ്തു. ഇതിന്റെ പരിണതഫലമായി ദൽഹിയിൽവച്ച് വിഭിന്ന കക്ഷികളുടെ ഒരു യോഗം ചേർന്നു. ഈ കക്ഷികളെ എല്ലാം യോജിപ്പിച്ച് ഭാരതസ്വാതന്ത്ര്യം വീണ്ടെടുക്കുന്നതിനുവേണ്ടി ജവഹർലാൽജി ആത്മാർത്ഥമായി പരിശ്രമിച്ചെങ്കിലും പറയത്തക്ക പ്രയോജനമൊന്നുമുണ്ടായില്ല. ഹിന്ദുക്കളും മുസൽമാന്മാരും തമ്മിൽ യോജിക്കാത്ത ഒരന്തരീക്ഷം അവിടെ ഉണ്ടാകുകയും തന്നിമിത്തം ഡൽഹി സമ്മേളനം അവസാനിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ പണ്ഡിത്ജി നിരാശനാകാതെ കക്ഷികൾ തമ്മിൽ യോജിപ്പുണ്ടാക്കാൻ തീവ്രയത്നം ചെയ്തുകൊണ്ടുതന്നെയിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിന്റെ പരിശ്രമഫലമായി ദ്വിതീയസർവ്വകക്ഷി സമ്മേളനം ബോംബെയിൽ സമ്മേളിക്കുകയും, എല്ലാവിധ പ്രശ്നങ്ങളെപ്പറ്റിയും പര്യാലോചിക്കുവാൻ ഒരു കമ്മിററി ഏർപ്പെടുത്തുകയും ചെയ്തു. ഈ കമ്മററി മോതിലാൽജിയുടെ അദ്ധ്യക്ഷതയിലാണ് രൂപീകരിക്കപ്പെട്ടത്. അതുകൊണ്ടു ഇതിനെ "നെഹ്റു കമ്മററി" എന്നു പറയപ്പെട്ടിരുന്നു. നെഹ്റുകമ്മററി ഒരു റിപ്പോർട്ട് തയാറാക്കി. ജനങ്ങളുടെ മുമ്പാകെവച്ചു. ഈ റിപ്പോർട്ട് തയാറാക്കുന്നതിനു കമ്മററിയെ ജവഹർലാ

ൽജി യഥാശക്തി സഹായിച്ചു. ആ റിപ്പോർട്ടിൽ പണ്ഡിത്ജിയുടെ നിസ്തുലമായ സേവനത്തെപ്പററി വളരെ പ്രശംസിച്ചിട്ടുണ്ട്.

മദ്രാസ് കാൺഗ്രസ് സമ്മേളനത്തിൽ മററു പ്രമേയങ്ങളെപ്പോലെ സൈമ്മൺ കമ്മീഷണരെ ബഹിഷ്ക്കരിക്കുന്നതിനുള്ള ഒരു പ്രമേയവും പാസ്സാക്കിയിരുന്നു. കാൺഗ്രസിൻെറ ഈ പ്രമേയം അനുസരിച്ചു. കമ്മീഷൻ ഭാരതത്തിൽ കാലുവച്ച സമയംമുതൽ "കമ്മീഷൻ മടങ്ങിപ്പോകുക" എന്നുള്ള മുദ്രവാക്യം ഭാരതം മുഴവൻ ഒന്നുപോലെ മുഴങ്ങി. ഇതിൻെറ നേതൃത്വവും പണ്ഡിത്ജി തന്നെ സ്വീകരിച്ചിരുന്നു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ പരിശ്രമ ഫലമായി അലഹബാദിൽ ഫെബ്രുവരി 3–ാംതിയതി പരിപൂൎണ്ണമായ ഹൎത്താൽ അനുഷ്ഠിക്കുകയും പ്രതിഷേധ സൂചകമായി പലയിടത്തും യോഗങ്ങൾ ചേരുകയും ചെയ്തു. ആ ദിവസം മഴയുണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും വലിയതോതിൽ ജനങ്ങൾ യോഗത്തിൽ പങ്കെടുത്തിരുന്നു. നെഹറുജി സൈമൺകമ്മീഷനെ ബഹിഷ്ക്കരിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി അലഹബാദിൽ മാത്രമല്ല സംസ്ഥാനത്തിൻെറ നാനാഭാഗങ്ങളിലും ശക്തിയായ പ്രവൎത്തനം നടത്തിയിരുന്നു. ഇതു സംബന്ധിച്ചു ലക്നൌവിൽവച്ച് ഭാരതീയരുടെ ആരാധ്യപുരുഷനായ അദ്ദേഹത്തിനു ലാത്തികൊണ്ടുള്ള പ്രഹരമേററ് പരുക്കേല്ക്കുക കൂടെ ചെയ്തു. ലക്നൌവിൽ ബഹിഷ്ക്കരണം സാരമായ വിധത്തിൽ ഉണ്ടാകുകയില്ലെന്നാണ് ഗവൎമ്മേണ്ടു കരുതിയിരുന്നതു്. എന്നാൽ നവമ്പർ 22–ാം തിയതിയി

ലെ സുന്ദരമായ ഒരു ശബ്ദവാഹിനി ഒഴുകുന്നതുപോലെയുള്ള ഘോഷയാത്ര കാണാനിടയായ ഗവർമേണ്ടിനു അപ്പോഴാണ് കായ്യത്തിൻെറ ഗൌരവം മനസ്സിലായത്. അതുകൊണ്ടു് അടുത്ത ദിവസം പുറപ്പെടുന്ന ഘോഷയാത്ര ലാത്തിചാൎജ്ജ് നടത്തി പിരിച്ചുവിടുവാൻ ഗവമ്മേൻറ് തീച്ച്യയാക്കി. 29-ാംതിയ്യതി വീണ്ടും ഘോഷയാത്ര പുറപ്പെടുകയും പോലീസ് ജനങ്ങളുടെ മേൽ ലാത്തിചാൎജ്ജ് നടത്തുകയും ചെയ്തു. ഇതിൽ അനവധി പേൎക്കു പരുക്കു് പററി. ഈ വിവരം ടെലിഫോൺ മുഖേന പണ്ഡിതജിക്കു മനസ്സിലായപ്പോഠം അദ്ദേഹം ഉടൻതന്നെ ലക്നോവിലേക്കു് പുറപ്പെട്ടു. പോലീസ്കമ്മീഷണർ ജവഹർലാൽജിയെക്കൊണ്ടു് ചില വ്യവസ്ഥകഠം സമ്മതിപ്പിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചു എങ്കിലും ആ വീരസിംഹം അതിനെ അഗണ്യമാക്കുകയാണ് ചെയ്തതു. ജവഹർലാൽജിയുടെ പ്രവൎത്തനഫലമായി ലക്നൌവിൽ കോൺഗ്രസ്സിനു് ഉദ്ദേശിച്ചിരുന്നതിൽ കൂടുതൽ പ്രാപ്തിയുണ്ടായി.

നെഹറുറിപ്പോർട്ട്.

നെഹറുറിപ്പോർട്ടു് തയ്യാറാക്കുന്നതിൽ ജവഹർലാൽജി പ്രശംസനീയമായ സഹായങ്ങഠം ചെയ്തു എന്നു മുമ്പു പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലൊ. എന്നാൽ ആ റിപ്പോർട്ടിലെ മിക്ക സംഗതികളേയും പണ്ഡിത്ജി അനുകൂലിച്ചിരുന്നില്ല. ആഗസ്റ്റു് 28-ാംതിയതി ലക്ക്നൌവിൽവച്ചു കൂടിയ യോഗത്തിൽ നെഹറുറിപ്പോർട്ടു് ആലോചനക്കെടുത്തപ്പോഠം പണ്ഡിത്ജി ആ റിപ്പോർട്ടിനെ ശക്തി

യായി എരുത്തു അഗ്നിപർവ്വതത്തിനുള്ളിൽ കത്തിക്കാളിക്കൊണ്ടിരിക്കുന്ന അഗ്നിപോലെ നെഹ്റുവിന്റെ ഹൃദയത്തിനുള്ളിലും വളരെ നാളായി ചില ചിന്താശകലങ്ങൾ എരിഞ്ഞുകൊണ്ടിരിക്കുകയായിരുന്നു. എന്നാ പരമാർത്ഥം, അവിടെ വച്ച് അദ്ദേഹം ചെയ്ത പ്രസംഗത്തിൽനിന്നു ശ്രോതാക്കൾക്ക് ഗ്രഹിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞു. ഈ സമ്മേളനത്തിൽ സമത്വവാദ (സോഷ്യലിസം) ത്തെപ്പററിയും നെഹ്റു പ്രസ്താവിക്കുകയുണ്ടായി. പൂർണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യം വേണമെന്നുള്ള പക്ഷക്കാർ ഈ യോഗത്തിൽ സന്നിഹിതരായില്ല; അതിനാൽ നവംബർ 24-ാംതിയതി പണ്ഡിതജി ദൽഹിയിൽവച്ച "ഇൻഡിപെൻൻഡൻസ് ലീഗി"ന്റെ അസ്ഥിവാരമിട്ടു. അഹിംസാസിദ്ധാന്തങ്ങൾക്കനുസരിച്ച് ഭാരതം പൂർണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യമുള്ളതാക്കിത്തീർക്കുകയായിരുന്നു ഈ ലീഗിന്റെ പ്രധാന ഉദ്ദേശം. ഇതിന്റെ സെക്രട്ടറിയായി ജവഹർലാൽജിതന്നെ തിരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ടു.

ഇക്കാലത്ത് പിതാവും പുത്രനും തമ്മിൽ അഭിപ്രായവ്യത്യാസമുണ്ടായിക്കൊണ്ടിരുന്നു. പുത്രികാഭരണംകൊണ്ട് തൃപ്തിപ്പെടേണമെന്നു പിതാവും, പൂർണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യം തന്നെ വേണമെന്നു പുത്രനും വാദിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. ഈ സമയത്ത് ഭാരതമഹാജനസഭ കൽക്കത്തയിൽ സമ്മേളിച്ചു. ഈ സമ്മേളനം മോത്തിലാൽജിയുടെ അഭിപ്രായത്തോട് വിരോധം പ്രകടിപ്പിക്കുകയും പൂർണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യപ്രമേയം അവതരിപ്പിക്കുവാൻ ആഗ്രഹിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. എന്നാൽ മഹാത്മാഗാന്ധിയുടെ മാദ്ധ്യ

സ്ഥലത്തിൽ ആ പ്രമേയം അവതരിപ്പിക്കാതെ 'പുത്രികാംഭരണം' എന്ന പ്രമേയം പാസാക്കി. ഇതിൽ ജവഹർലാലിന് വലുതായ കുണ്ഠിതവും ഹൃദയവേദനയുമുണ്ടായി. എന്നാൽ നെഹറു റിപ്പോർട്ട അനുസരിച്ചു. ഒരു കൊല്ലത്തിനുള്ളിൽ ഗവമ്മേൻറ് പുത്രികാഭരണം നല്കാത്തപക്ഷം കാൺഗ്രസ് പൂർണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യം പ്രഖ്യാപനം ചെയ്യുമെന്നും, നിയമലംഘന പ്രസ്ഥാനങ്ങൾ മുഖേന സ്വാതന്ത്ര്യസമരം നടത്തുമെന്നുള്ള ഒരു മുന്നറിയിപ്പ് ഗവമ്മേൻറിന് നല്കുന്നതായ ഒരു പ്രമേയവും പാസ്സാക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. കാൺഗ്രസിൻെറ ഈ വക സംരംഭങ്ങളൊന്നുകൊണ്ടും ഗവമ്മേൻറിന് യാതൊരു കുലുക്കവും ഉണ്ടായില്ല. ജവഹർലാൽജിക്കു ഈ കാര്യം നേരത്തെ തന്നെ അറിയാമായിരുന്നു. ബ്രിട്ടൻെറ കുതന്ത്രങ്ങളും ശുദ്ധനിതികളും നല്ലവണ്ണം മനസ്സിലാക്കിയിട്ടുള്ള ഒരു രാജ്യതന്ത്രജ്ഞനാണ് കഥാനായകൻ.

യൂറോപ്പു പര്യടനം കഴിഞ്ഞ് ഭാരതത്തിൽ മടങ്ങി എത്തിയതിനുശേഷം നെഹറുവിൽ പല പുതിയ ആദർശങ്ങളും വിചാരങ്ങളും പ്രതിഫലിച്ചു കാണാനുണ്ടായിരുന്നു. അദ്ദേഹം യുവാക്കന്മാരെ സംഘടിപ്പിക്കുന്നതിലും യഥാശക്തി വർഗ്ഗീയചിന്തകളെ ദൂരീകരിക്കുന്നതിനും പ്രവത്തിച്ചു വന്നിരുന്നു. വർഗ്ഗീയചിന്തകൾ മനുഷ്യത്വത്തെ നശിപ്പിക്കുന്നതാണെന്നുള്ള അഭിപ്രായക്കാരനാണ് പണ്ഡിത്ജി. അദ്ദേഹം പല സംസ്ഥാനങ്ങളിലും പര്യടനം നടത്തുകയും ഉറങ്ങിക്കിടന്നിരുന്ന യുവാക്കളെ ഉണത്തി അവരിൽ രാഷ്ട്രീയപ്രബുദ്ധത ഉണ്ടാക്കിത്തീർത്തു.

ജനങ്ങൾ സ്വാതന്ത്ര്യത്തിൻെറ മഹത്വം മനസ്സിലാക്കി അഹിംസാ സിദ്ധാന്തങ്ങളനുസരിച്ച മുമ്പോട്ടു കാലുവെയ്ക്കുവാൻ തയാറായിത്തീൎന്നു. ലാഹോർ കാൺഗ്രസ് സമീപിച്ചിരിക്കുകയായിരുന്നു. ലാഹോർസമ്മേളനം ഭാരത ചരിത്രത്തിൽ മഹത്വപൂൎണ്ണമായ ഒരു അദ്ധ്യായം സൃഷ്ടിക്കാനുള്ളതായിരുന്നു. ഗവമ്മേൻറ് പുത്രികാഭരണം പ്രദാനം ചെയ്യുന്നില്ലെങ്കിൽ പൂൎണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യം പ്രഖ്യാപനം ചെയ്യേണ്ട സമ്മേളനം ഇതാണ്. കാൺഗ്രസ്അദ്ധ്യക്ഷനായി ജനങ്ങൾ മഹാത്മാഗാന്ധിയെ അഭിപ്രായപ്പെട്ടു. എന്നാൽ ഗാന്ധജി ഈ അവസരത്തിൽ കാൺഗ്രസിൻെറ അദ്ധ്യക്ഷപദമലങ്കരിക്കുവാൻ സൎവ്വഥാ യോഗ്യനായ പുരുഷൻ ജവഹർലാൽജിയാണെന്നു അഭിപ്രായപ്പെടുകയും ജനങ്ങൾ ഐക്യകണ്ഠ്യേന ആ അഭിപ്രായത്തെ അനുകൂലിക്കുകയും ചെയ്തു. അങ്ങനെ ദേശത്തിൻെറ കടിഞ്ഞാൺ ഈ വീരയുവനേതാവിങ്കൽ അൎപ്പിച്ചു. കാൺഗ്രസ്സമ്മേളനത്തിനുമുമ്പു പണ്ഡിത്ജി 'ഝരിയാ'യിൽ സമ്മേളിക്കാൻ പോകുന്ന തൊഴിലാളിസംഘത്തിൻെറ അദ്ധ്യക്ഷപദം സ്വീകരിച്ചിരുന്നു ഇതിൻെറ മൂന്നാമത്തെ ആഴ്ചയിലാണ് ലാഹോറിൽ കാൺഗ്രസ്സമ്മേളനമുണ്ടായത്. (ഈ സമ്മേളനത്തിൻെറ അദ്ധ്യക്ഷനായി നെഹറു തിരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ടു) അവസാന നിമിഷംവരെ ഗവമ്മേൻറിൽനിന്നും ആശാജനകമായ യാതൊരു മറുപടിയും ലഭിച്ചില്ല. 1930 ജനുവരി ഒന്നാംതിയതിയിലെ സുപ്രഭാതത്തിൽ പൂൎണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യ പ്രമേയം മഹാത്മാഗാന്ധി ഭാരതജനതയുടെ മു

നമാകെ അവതരിപ്പിച്ചു. പ്രമേയം സർവ്വസമ്മതമായി പാസാക്കപ്പെട്ടു. ഈ പ്രമേയം പാസ്സായപ്പോഠം ഉണ്ടായതുപോലുള്ള ഒരു ആനന്ദം ജവാഹർലാൽജിക്കു അതിനുമുമ്പ് ഒരിക്കലും ഉണ്ടായിട്ടില്ല. അദ്ധ്യക്ഷപീഠത്തിൽ നിന്നുകൊണ്ടു പണ്ഡിത്ജി ചെയ്ത പ്രസംഗം ഉത്തേജകവും അത്ഥഗർഭവുമായിരുന്നു. കർഷകരോടും, തൊഴിലാളികളോടും അദ്ദേഹത്തിനുള്ള അനുഭാവം ആ പ്രസംഗത്തിൽ പ്രത്യേകം പ്രതിഫലിച്ചു കാണാനുണ്ടായിരുന്നു.

പിതാവിൻെറ ചരമം

ലാഹോർസമ്മേളനം അവസാനിച്ചപ്പോഠം അതിലെ നിശ്ചയമനുസരിച്ച് സിവിൽ നിയമലംഘനം ആരംഭിക്കുവാൻ പോകുന്നതിനെപ്പററി ഗാന്ധിജി ഗവർമ്മേൻറിന് ഒരു മുന്നറിയിപ്പ് നല്കി. എന്നാൽ ഗവർമ്മേൻറിന് ഇതുകൊണ്ടു യാതൊരു ഇളക്കവും ഉണ്ടായില്ല. ഗാന്ധിജി ഉപ്പുനിയമം ലംഘിക്കുവാൻ കാൺഗ്രസ് ആഹ്വാനം നൽകി. ഈ ആഹ്വാനം അനുസരിച്ച് നാട്ടുമുഴുവൻ ഉപ്പുനിയമം ലംഘിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. പണ്ഡിത് ജവഹർലാൽജിയും പ്രയാഗയിൽവെച്ച് ഏപ്രിൽ 10_ാംതിയതി ഒരു വലിയ സംഘം ആളുകളോടുകൂടി ഉപ്പുനിയമം ലംഘിച്ചു. ആ ദിവസം അദ്ദേഹം അറസ്റ്റ് ചെയ്യപ്പെട്ടില്ല. എന്നാൽ രണ്ടുദിവസത്തിനുശേഷം പണ്ഡിത്ജി കാറിൽവരുമ്പോഠം വഴിമദ്ധ്യേ അദ്ദേഹത്തിൻെറ കാറു തടയുകയും അറസ്റ്റ്ചെയ്ത് ജയിലിനുള്ളിൽ അടക്കുകയും ചെയ്തു. നെഹറുജി ജയിലിൽനിന്നും മുക്തനായി അക്ടോബർ 11_ാംതിയതി പ്രയാഗയിൽ എത്തി

യപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിൻെറ പിതാവ് രോഗം നിമിത്തം ശയ്യയെ ശരണം പ്രാപിച്ചിരിക്കുകയായിരുന്നു. എന്നാൽ സ്വാതന്ത്ര്യപിപാസുവായിരുന്ന പണ്ഡിത്ജി അച്ഛൻെറ രോഗകാര്യത്തെപ്പററി കൂടുതൽ ശ്രദ്ധിക്കാതെ പൂർവ്വാധികം ശക്തിയോടും ഉത്സാഹത്തോടും കൂടി സമരാങ്കണത്തിൽ പ്രവൃത്തി ആരംഭിച്ചു. ഏഴുദിവസം മാത്രമേ കഥാനായകന് സമരം ചെയ്യുവാൻ സാധിച്ചുള്ളു. അപ്പോഴേക്കും അദ്ദേഹത്തിനെ വീണ്ടും ബന്ധനസ്ഥനാക്കി. പണ്ഡിത്ജി ജയിലിൽപോയിട്ടു മൂന്നു മാസം കഴിഞ്ഞപ്പോൾ ഇവിടെ കാൺഗ്രസുമായി ഗവർമ്മേൻറ് സന്ധി സംഭാഷണത്തിൽ ഏർപ്പെട്ടു. ഈ സന്ധി അനുസരിച്ച് രാഷ്ട്രീയതടവുകാരെല്ലാം മോചിക്കപ്പെട്ടു. ജവഹർലാൽജിയും മുക്തനായി പ്രയാഗയിൽ എത്തി. എന്നാൽ ആ അവസരത്തിൽ മോതിലാൽജിയുടെ സ്ഥിതി ആശങ്കാജനകമായിത്തീർന്നിരുന്നു. നാട്ടിലെ നേതാക്കന്മാരെല്ലാം ചിന്താഗ്രസ്തരായിത്തീരുകയും മോതിലാൽജിയെ സന്ദർശിക്കുവാൻവേണ്ടി ഓരോരുത്തരായി പ്രയാഗയിൽ എത്തിച്ചേരുകയും ചെയ്തു. ഫെബ്രുവരി നാലാം തിയതി എക്സറെ പരിശോധനക്കുവേണ്ടി മോതിലാൽജിയെ ലഖ്നൌവിൽ കൊണ്ടുപോകുകയും ആറാം തിയതി അദ്ദേഹം അവിടെവെച്ചുതന്നെ ഇഹലോകവാസം വെടിയുകയും ചെയ്തു. ത്രിവേണിതടത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിൻെറ സംസ്കാരകർമ്മം നിർവ്വഹിക്കപ്പെട്ടു.

സന്ധി അനുസരിച്ചു മഹാത്മാഗാന്ധി വട്ടമേശസമ്മേളനത്തിൽ പങ്കുകൊള്ളുവാൻവേണ്ടി ലണ്ടനിൽ

പോയി. ഈ സമയത്ത് പണ്ഡിത്ജി ഐക്യസംസ്ഥാനം മുഴവൻ ഒരു പര്യടനം നടത്തി. ജയിൽവാസം നിമിത്തവും പല സ്ഥലങ്ങളിലും തുടച്ചയായുണ്ടായ യാത്ര നിമിത്തവും നെഹറുവിൻെറ ആരോഗ്യത്തിന് ഹാനിതട്ടിത്തുടങ്ങി. അദ്ദേഹം പത്നീസഹിതം ആരോഗ്യസമ്പാദനത്തിനുവേണ്ടി സിലോണിലേക്ക പോയി. സിലോണിലും പണ്ഡിത്ജി ഒരു പര്യടനം നടത്തി. പല യോഗങ്ങളിലും പ്രസംഗിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ പ്രസംഗങ്ങൾ അവിടുത്തെ ആംഗ്ലോഇന്ത്യൻ പത്രങ്ങൾ മുക്തകണ്ഠം പ്രശംസിച്ച് പ്രസിദ്ധംചെയ്തിരുന്നു. ഗാന്ധിജി ലണ്ടനിൽ ആയിരുന്ന അവസരത്തിൽ ഭാരതത്തിൽ വീണ്ടും പ്രക്ഷോഭത്തിൻെറ ആരംഭം ഉണ്ടായി. "നികുതി നിഷേധപ്രസ്ഥാനം" ഉഗ്രരൂപം അവലംബിച്ചിരുന്നു. നാട്ടിൽ ധാരാളമായി അറസ്റ്റ്കൾ തുടങ്ങി. ഗാന്ധിജി ലണ്ടനിൽ നിന്നും മടങ്ങി എത്തിയ ഉടനെതന്നെ അദ്ദേഹവും അറസ്റ്റ്ചെയ്യപ്പെട്ടു. നാടുമുഴവൻ ഇളകിയിരിക്കുന്നതായി കണ്ട് ഗവർമ്മേൻറ് ഉടൻതന്നെ ജവഹർലാലിനേയും അറസ്റ്റ്ചെയ്തു. അല്പകാലത്തിനുള്ളിൽ ഇന്ത്യയിലുള്ള ജയിലുകളെല്ലാം സത്യാഗ്രഹികളെക്കൊണ്ട് നിറയ്ക്കപ്പെട്ടു. നാട്ടിലുള്ള നേതാക്കന്മാരെല്ലാം കാരാഗൃഹങ്ങൾക്കുള്ളിലായിത്തീർന്നതിനാൽ പ്രക്ഷോഭണം മന്ദീഭവിച്ചു. തൽഫലമായി ഗവർമ്മേൻറ് നേതാക്കന്മാരേയും, ഇതര സത്യാഗ്രഹിതടവുകാരേയും വീണ്ടും ബന്ധനമുക്തരാക്കി. ഇക്കാലത്താണ് ഗാന്ധിജി ഹരിജനോദ്ധാരണപ്രസ്ഥാനം ആരംഭിച്ചത്. ഹരിജനോദ്ധാരണം ഒരു പ

തിയ പ്രക്ഷോഭമായിരുന്നതിനാൽ മററു നേതാക്കന്മാരും ജനങ്ങളും അതിൽ ഊജ്ജിതമായി പ്രവത്തിച്ചുതുടങ്ങി. മിക്കനേതാക്കന്മാരും ജയിൽ മുക്തരായിത്തീന്നിരുന്നെങ്കിലും ജവഹർലാൽ അപ്പോഴും ജയിലിനുള്ളിൽ തന്നെയായിരുന്നു. അല്പംകൂടെ താമസിച്ചു അദ്ദേഹം മുക്തനായി പുറത്തുവന്നയുടനെ കാൺഗ്രസിൻേറയും നാട്ടിൻേറയും സ്ഥിതിയെപ്പററി കൂലങ്കഷമായ ഒരന്വേഷണംനടത്തി. കാൺഗ്രസ്പ്രവത്തനങ്ങളിലുള്ള മന്ദത കണ്ടിട്ടു കഥാപുരുഷൻ അത്യന്തം ദുഃഖിതനായിത്തീന്നു. ഏതാനും നാളുകൾക്കുശേഷം പണ്ഡിത്ജി ബംഗാൾ സന്ദശിക്കുകയും അവിടെവച്ചു് ആവേശജനകമായ ഒരു പ്രസംഗം നടത്തുകയും ചെയ്തു. അക്കാലത്ത് ബീഹാറിൽ ഭയങ്കരമായ ഭൂകമ്പമുണ്ടാകുകയും അവിടെ വലുതായ നാശങ്ങൾ സംഭവിക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. പണ്ഡിത്ജി ഉടൻതന്നെ അവിടെ എത്തുകയും ദുഃഖിതരായ ബീഹാർനിവാസികളെ സമാശ്വസിപ്പിക്കുകയുംചെയ്തു. അദ്ദേഹം തന്നത്താൻ മൺവെട്ടി എടുത്തു് വെട്ടുന്നതുകണ്ടിട്ടു ഉദ്യോഗസ്ഥവഗ്ഗം ആശ്ചയ്യപ്പെട്ടുപോയി. കൽക്കത്തയിൽവച്ച് ജവഹർലാൽജി ചെയ്ത പ്രസംഗം രാജദ്രോഹപരമായിരുന്നു എന്ന അപരാധം ചുമത്തി കൽക്കത്താകോടതി ആ ത്യാഗിയെ 2 വഷത്തേക്കു വീണ്ടും ജയിലിൽ അയച്ചു.

ജവഹർലാൽജിയെ ആദ്യം കൽക്കത്താ സെൻട്രൽ ജയിലിൽ പാപ്പിച്ചു. എങ്കിലും അവിടെ ചൂടു വദ്ധിച്ചപ്പോൾ ഐക്യസംസ്ഥാനത്തുള്ള അൽമോഡാജയി

ലിലേക്കു മാററി താമസിപ്പിച്ചു. ഈ സമയത്ത് കഥാനായകൻെറ സഹധമ്മിണിയായ ശ്രീമതി കമലയുടെ ആരോഗ്യം വീണ്ടും ക്ഷയിക്കുവാൻ തുടങ്ങിയിരുന്നു. അവരുടെ ആരോഗ്യസ്ഥിതി ഏതാണ്ട് ആശങ്കാജനകമായനിലയിൽ എത്തിച്ചേന്നു. നാട്ടിലുള്ള വത്തമാനപത്രങ്ങളെല്ലാം പണ്ഡിത്ജിയെ മോചിപ്പിക്കുന്നതിന് പ്രക്ഷോഭം കൂട്ടിത്തുടങ്ങി. ഗവർമ്മേൻറ് യാതൊരു വ്യവസ്ഥയും കൂടാതെ ഏതാനും നാളത്തേക്കു കഥാനായകനെ വിട്ടയച്ചു. ജവഹർലാൽജി പ്രയാഗയിൽ എത്തിച്ചേന്നു. അദ്ദേഹം ജയിലിലേക്കുതിരിച്ചുപോകുന്നതുവരെ തൻെറ ധമ്മപത്നിയെ വിട്ടുപിരിയാതെ വേണ്ട ശുശ്രൂഷകൾ ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു. ഇതിനകം കമലക്ക് അല്പം ആശ്വാസം ലഭിച്ചിരുന്നു. ഗവമ്മേൻറ് ഈ അവസരത്തിൽ ജവഹർലാലിനെ വീണ്ടും ജയിലിൽത്തന്നെ പാപ്പിച്ചു. അല്പനാളുകൾ കഴിഞ്ഞപ്പോൾ കമലയുടെ സ്ഥിതി വീണ്ടും വിഷമാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചു. ഡാക്ടർമാരുടെ ചികിത്സകൊണ്ടു യാതൊരു പ്രയോജനവും ഉണ്ടായില്ല. അവസാനം ഡാക്ടർ അടല്ലിനോടും പുത്രിയായ ഇന്ദിരയോടുംകൂടി ശ്രീമതി കമല സ്വിട്സർലണ്ടിലേക്കു ചികിത്സാത്ഥം പുറപ്പെട്ടു. അവിടെവച്ച് അല്പദിവസത്തേക്ക് ആശ്വാസം ലഭിക്കുകയും വീണ്ടും വിഷമസ്ഥിതിയിലാകുകയുംചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു. കമലാനെഹറുവിൻെറ സ്ഥിതി വീണ്ടും ആശങ്കാജനകമായ അവസ്ഥയിൽ എത്തിച്ചേന്നപ്പോൾ പണ്ഡിത്ജിയുടെ മോചനത്തിനുവേണ്ടി ജനങ്ങൾ പ്രക്ഷോഭം കൂട്ടി. തൽഫലമായി പണ്ഡിത്ജി

ബന്ധനവിമുക്തനാക്കപ്പെട്ടു. ബന്ധനമുക്തനായ ഉടൻ വിമാനമാർഗ്ഗം നെഹറുജി സ്വിട്സർലണ്ടിൽ എത്തിച്ചേൎന്നു. തന്റെ പ്രിയ പത്നിയുടെ ചികിത്സക്കുവേണ്ടി അദ്ദേഹം യാതൊരു ലോപവുമില്ലാതെ പണം ചെലവാക്കി. എന്നാൽ "അലംഘനീയ കമലാസനാജ്ഞ" എന്ന ആപ്തവാക്യമനുസരിച്ച് ഭാരത നിവാസികളെ ആകമാനം ദുഃഖജലധിയിൽ നിമഗ്നരാക്കിയിട്ട് ഫെബ്രുവരി 28-ാംനു- ശ്രീമതി കമല സ്വിട്സർലണ്ടിലുള്ള ലൂസാനിൽവച്ച് ഇഹലോകവാസം വെടിഞ്ഞു. കമലയുടെ ശവദാഹ ക്രിയകളെല്ലാം അവിടെവച്ചുതന്നെ നടത്തി.

ലഖ്നൌ കാൺഗ്രസ്.

പണ്ഡിത്ജി സ്വിട്സർലണ്ടിലായിരുന്നപ്പോഠം തന്നെ ലഖ്നൌവിൽ വെച്ചുനടക്കുവാൻ പോകുന്ന കാൺഗ്രസ്സമ്മേളനത്തിൽ അദ്ധ്യക്ഷനായി അദ്ദേഹം തിരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ടിരുന്നു. ഈ വിവരം ശ്രീമതി കമല അറിഞ്ഞപ്പോഠം "അങ്ങ് എന്നെപ്പററി ദുഃഖിക്കേണ്ട, സ്വദേശത്ത് പോയി ദേശസേവനമനുഷ്ഠിച്ചാലും" എന്നാണ് ആ മഹതി പറഞ്ഞിരുന്നത്. തനിയ്ക്കു് എപ്പോഴും ഉത്സാഹവും സന്തോഷവും ഉണ്ടാക്കിതന്നുകൊണ്ടിരുന്ന വീരയായ സഹധൎമ്മിണിയെ എന്നന്നേക്കുമായി ഉപേക്ഷിച്ചിട്ട് പണ്ഡിത്ജി മാച്ച് 11-ാംതിയതി പ്രയാഗയിൽ എത്തിച്ചേൎന്നു. അല്പദിവസം പ്രയാഗയിൽ താമസിച്ചതിനുശേഷം അദ്ദേഹം ഡൽഹിയിൽ പോയി മഹാത്മാജിയെ സന്ദശിക്കുകയും രാഷ്ട്രീയകാൎയ്യങ്ങളെപ്പ

ററി ചച്ചചെയ്യുകയും ചെയ്തു. 1936ലെ കാൺഗ്രസ് സമ്മേളന കാലത്ത് പണ്ഡിത്ജി സ്വിട്സർലണ്ടിലായിരുന്നെങ്കിലും ജനങ്ങൾ രാഷ്ട്രപതിയായി അദ്ദേഹത്തെ തന്നെ തിരഞ്ഞെടുത്ത കഥ മുമ്പു പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലൊ. കമലയുടെ വിയോഗത്താൽ പണ്ഡിത്ജിക്ക് സാരമായ ഹൃദയവ്യഥയുണ്ടായിരുന്നു എന്നുവരികിലും ജനങ്ങളുടെ അഭിലാഷമനുസരിച്ച് അദ്ദേഹം രാഷ്ട്രപതിസ്ഥാനം കയ്യേററു. ലഖ്നൌ കാൺഗ്രസ്സമ്മേളനത്തിൽവച്ച് പുതിയ ഭരണരീതിയെ അദ്ദേഹം കഠിനമായി അധിക്ഷേപിക്കുകയും ജനങ്ങളെ വീണ്ടും അവരുടെ കത്തവ്യനിവ്വഹണത്തിന് പ്രോത്സാഹിപ്പിക്കുകയുംചെയ്തു. കഥാനായകൻെറ കമ്മകുശലതയിലും, സേവനനിരതയിലും മനോസ്ഥൈയ്യത്തിലും ആകൃഷ്ടരായിത്തീന്ന ഭാരതജനത അടുത്ത കൊല്ലവും രാഷ്ട്രപതിയായി അദ്ദേഹത്തെതന്നെ തിരഞ്ഞെടുത്തു.

ലഖ്നൌ കാൺഗ്രസിനുശേഷം സംസ്ഥാനനിയമസഭകളിലും കേന്ദ്രനിയമസഭകളിലും പ്രതിനിധികളെ അയക്കുവാൻ കാൺഗ്രസ്തീരുമാനിച്ചിരുന്നു. ഓരോ സംസ്ഥാനത്തിലും കാൺഗ്രസ്പ്രതിനിധികൾ തെരഞ്ഞെടുപ്പിന് നിന്നിരുന്നു. കാൺഗ്രസ് പ്രതിനിധികളുടെ വിജയത്തിനുവേണ്ടി നെഹറുജി അത്യദ്ധ്വാനം ചെയ്തു. അദ്ദേഹം നാടുമുഴവൻ ആ ഉദ്ദേശസാദ്ധ്യത്തിനുവേണ്ടി ചുററിസഞ്ചരിച്ചു. ഗ്രാമപ്രദേശങ്ങളിൽ പലയിടത്തും കാൽനടയായിതന്നെ സഞ്ചരിച്ചു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ കൂട്ടുകാർ പണ്ഡിത്ജിയുടെ ഉത്സാഹവും പരിശ്ര

മവും കണ്ട് അത്ഭുതപ്പെട്ടിരുന്നു. ഓരോ ദിവസവും അനേകം മൈൽ സഞ്ചരിക്കുകയും വലിയ വലിയ യോഗങ്ങളിൽ പ്രസംഗിക്കുകയും ചെയ്തുവന്നിരുന്നു. കഥാനായകൻെറ കഠിനപരിശ്രമത്തിൻെറ ഫലമായി കാൺഗ്രസുകാർക്ക് ഉദ്ദേശിച്ചതിൽ കൂടുതൽ വിജയം സിദ്ധിച്ചു. ഈ തിരഞ്ഞെടുപ്പിൻെറ ഫലമായി എട്ടു സംസ്ഥാനങ്ങളിൽ കാൺഗ്രസിന് മന്ത്രിസഭകൾ രൂപീകരിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞു. ശ്രീമതി കമലയുടെ ചരമം നിമിത്തമുള്ള ദുഃഖത്തിന് ഒരു ശമനമുണ്ടാകുന്നതിനുമുമ്പുതന്നെ ജവഹർലാൽജിയുടെ മാതാവായ സ്വരൂപറാണിയും 1938 ജനുവരിമാസം 10-ാം തിയതി കാലയവനികക്കുള്ളിൽ തിരോധാനംചെയ്തു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ മാതാവിൻെറ ശവസംസ്കാരാദികൾ നടക്കുന്നതിനുമുമ്പ്തന്നെ മാതൃസഹോദരിയും ചരമഗതിയടഞ്ഞു. മാതാവിൻെറ മരണത്താൽ പണ്ഡിത്ജിയുടെ വീരഹൃദയവും ചഞ്ചലമായിത്തീരുകയും അദ്ദേഹത്തിൻെറ നയനങ്ങളിൽ നിന്നും അശ്രുധാര പൊഴിയുകയും ചെയ്തു.

വിദേശയാത്ര

ഭരണാധികാരം കയ്യേററതോടുകൂടി കാൺഗ്രസ് ഒരു നിർജീവാവസ്ഥയെ പ്രാപിച്ചു. കാൺഗ്രസ് യഥാർത്ഥമായ കർത്തവ്യം വിട്ടിട്ടു അധികാരത്തിൽ ഏർപ്പെട്ടതു് വാസ്തവത്തിൽ ജവഹർലാലിന് അല്പംപോലും ഇഷ്ടമുള്ള ഒരു കാര്യമായിരുന്നില്ല. കാൺഗ്രസിൻെറ നിർജീവാവസ്ഥകണ്ട് ശാന്തനായിരിക്കുന്ന പ്രകൃതക്കാരനായിരുന്നില്ല കഥാനായകൻ. കാൺഗ്രസിലെ വലിയ

വലിയ പ്രവൎത്തകന്മാരെല്ലാം ഭരണാധികാരികൾ ആയി ത്തീൎന്നതോടുകൂടി ജവഹർലാൽജി കാൺഗ്രസ് പ്രചരണാൎത്ഥം പൎയ്യടനം ആരംഭിച്ചു. കഥാപുരുഷൻ ആദ്യമായിത്തന്നെ അതിൎത്തിപ്രദേശങ്ങളിലും ഗഢ്വാലിലും യാത്രചെയ്തു. ഹിന്ദു-മുസ്ലിം പ്രശ്നത്തെപ്പററി ഈ സമയത്ത് ജവഹർലാൽജിയും ജിന്നയും തമ്മിൽ എഴുത്തുകുത്തു നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കുകയായിരുന്നു. ആ കൊല്ലത്തിൽ തന്നെ ചൈനക്കാരെ സഹായിക്കുന്നതിനായി കാൺഗ്രസിൻെറ നേതൃത്വത്തിൽ ഇവിടെനിന്നു ഒരു വൈദ്യസംഘത്തെ അയക്കുകയും ചൈനയിൽ കാൺഗ്രസ് പ്രചരണം നടത്തുകയും ചെയ്തു. 1938 ജൂൺ രണ്ടാംതിയതി ജവഹർലാൽജി യൂറോപ്പിലേക്കു യാത്രപുറപ്പെട്ടു. കഥാനായകൻ സ്പെയിനിൽ എത്തി. അവിടത്തെ ഭരണാധികാരികളെ സന്ദൎശിക്കുകയും ഭാരതത്തെക്കുറിച്ചു അവരുടെ ഹൃദയങ്ങളിൽ ഒരു സഹതാപമുണ്ടാക്കിത്തീൎക്കുകയും ചെയ്തു. സ്പെയിനിൽവച്ച് പണ്ഡിത്ജി ചെയ്ത റേഡിയോ പ്രക്ഷേപണപ്രസംഗം അത്യന്തം ശക്തിമത്തായ ഒന്നായിരുന്നു. സ്പെയിനിൽനിന്നും പുറപ്പെട്ടു ലണ്ടനിൽ എത്തുകയും, അവിടെയുള്ള വലിയ വലിയ രാജ്യതന്ത്രജ്ഞന്മാരുമായി സംഭാഷണം ചെയ്തു. അവരുടെ ഹൃദയങ്ങളിലും ഭാരതത്തിൻെറ യഥാൎത്ഥരൂപം ഒരിക്കലും മായാത്തവിധത്തിൽ ചിത്രണം ചെയ്യുകയും ചെയ്തു. നവമ്പർ മാസത്തിൽ വീണ്ടും സ്വദേശത്ത് എത്തിച്ചേൎന്ന്, ഗാന്ധിയും മററു നേതാക്കന്മാരുമായി ആശയവിനിമയം ചെയ്തുകൊണ്ടിരുന്നു. ഈ സമയത്ത് നാട്ടുരാജ്യങ്ങ

ളിലും പ്രക്ഷോഭങ്ങരം ഉണ്ടാകുകയും അതിൽ പങ്കുകൊള്ളുന്നതിന് അങ്ങോട്ടുപോകുകയും ചെയ്തു. ലൂധിയാനായിൽ വച്ചുണ്ടായ നാട്ടുരാജ്യപ്രജാ പരിഷത്തിൽ അദ്ദേഹം അദ്ധ്യക്ഷനായി തിരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ടു. ഇതിനിടക്ക് രവീന്ദ്രനാഥടാഗോറിൻെറ ശാന്തിനികേതനത്തിൽ "ഹിന്ദിഭവനം" ഉദ്ഘാടനം ചെയ്യുവാൻ കൽക്കത്തയിലേക്കു യാത്രചെയ്തു. ത്രിപുരി കോൺഗ്രസ് സമ്മേളനത്തിൻെറ അദ്ധ്യക്ഷപദത്തിലേക്കുള്ള കലഹം നിമിത്തം മഹാത്മജിയുടേയും സുഭാഷ്ബോസിൻെറയും രണ്ടു കക്ഷികരം ഉത്ഭവിച്ചകാലമായിരുന്നു അത്. എന്നാൽ പണ്ഡിത്ജി വളരെ നയവൈദഗ്ദ്ധ്യത്തോടുകൂടി കാൺഗ്രസിനുള്ളിലുണ്ടായ അന്തഃഛിദ്രം സ്തുത്യർഹമായ വിധത്തിൽ ഇല്ലാതാക്കി.

യുദ്ധം.

1939ൽ യൂറോപ്പിൽ യുദ്ധം പൊട്ടിപുറപ്പെട്ടു. അക്കാലത്ത് ചൈനയിൽനിന്നും ക്ഷണനം ലഭിച്ചിരുന്നതിനാൽ പണ്ഡിത്ജി അങ്ങോട്ടു പുറപ്പെട്ടു. ചീനക്കാരും ജനറൽ "ചാംഗ്കൈഷക്" ഉം ജവഹർലാൽജിയെ ഹൃദയംഗമമായി സ്വാഗതം ചെയ്തു. ചൈനയിൽ നിന്നും സ്വദേശത്ത് മടങ്ങി എത്തിയപ്പോരം ഇവിടുത്തെ പരിതഃസ്ഥിതികരം പാടെ മാറിയിരുന്നു. ബ്രിട്ടനും ജമ്മനിയും തമ്മിൽ യുദ്ധമാരംഭിക്കുകയും ഭാരതീയരുടെ സമ്മതം കൂടാതെ ബ്രിട്ടൻ ഇന്ത്യയെക്കൂടെ യുദ്ധത്തിൽ വലിച്ചിടുകയും ചെയ്തിരുന്നു. ഈ സംഗതിയിൽ കാൺഗ്രസും ഗവർമ്മേൻറും തമ്മിൽ അഭിപ്രായ വ്യത്യാസം

ഉണ്ടായി. ഈ കാര്യത്താൽ കാൺഗ്രസ് മന്ത്രിസഭകൾ രാജി സമർപ്പിച്ചു. ഗവർമ്മേൻറും കാൺഗ്രസുകാരും അവരവരുടെ പ്രവൃത്തികൾ ആരംഭിച്ചു. പണ്ഡിത്ജി ബ്രിട്ടീഷ് ഗവർമ്മെൻറിനെ ശക്തിയായ ഭാഷയിൽ ആക്ഷേപിക്കുകയും ജനങ്ങളുടെ ഇടയിൽ കാൺഗ്രസ് സിദ്ധാന്തങ്ങളെ പ്രചരിപ്പിക്കാൻ തുടങ്ങുകയും ചെയ്തു. ഈ സമയത്ത് ഗവർമ്മേൻറ് വളരെ കുഴങ്ങുകയും കാൺഗ്രസുമായി ഒരു സന്ധിയുണ്ടാക്കുവാൻ വേണ്ടി ലണ്ടനിൽനിന്നു ക്രിപ്സിനെ ഇന്ത്യയിലേക്കയക്കുകയും ചെയ്തു. മഹാത്മജി, നെഹറു മുതലായ പ്രസിദ്ധ നേതാക്കന്മാരെല്ലാം ക്രിപ്സുമായി സംഭാഷണം നടത്തി എങ്കിലും പ്രയോജനമൊന്നുമുണ്ടായില്ല. തന്നിമിത്തം ക്രിപ്സ് മടങ്ങിപ്പോയി. ക്രിപ്സ് മടങ്ങിപോയതിനുശേഷം കാൺഗ്രസും ഗവർമ്മേൻറുമായി ഒരു വലിയ അകൽച്ചയുണ്ടാകുകയും അതു് നാൾക്കുനാൾ വർദ്ധിക്കുവാൻ തുടങ്ങുകയും ചെയ്തു. 1942 ആഗസ്റ്റ് ഏഴാംതിയതി ബോംബെയിൽ വച്ച് കാൺഗ്രസ് സമ്മേളിക്കുകയും അതിൽ Quit India (ഭാരതം ഉപേക്ഷിച്ചു പോകുവിൻ) പ്രമേയം സർവ്വസമ്മതമായി പാസ്സാക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തു. ഈ പ്രമേയം പാസാക്കപ്പെട്ടതുനിമിത്തം ആഗസ്റ്റ് 8-ാംതിയതി നേതാക്കന്മാരെല്ലാം കൂട്ടത്തോടെ അറസ്റ്റ്ചെയ്യപ്പെട്ടു. പണ്ഡിത്ജിയും ബന്ധനസ്ഥനാക്കപ്പെടുകയും പൂനാക്കു സമീപമുള്ള "ആഗാഖാൻ കൊട്ടാരത്തിൽ" ഗവർമ്മേൻറ് അധീനത്തിൽ പാർപ്പിക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തു. ജവഹർലാൽജി രണ്ടരകൊല്ലംവരെ ഈ നിലയിൽ അവി

ടെ പാർത്ഥ. ഇതിന്ശേഷം 1945 ഏപ്രിൽ മാസത്തിൽ അദ്ദേഹത്തിനെ നൈനി സെൻട്രൽ ജയിലിൽ കൊണ്ടു വരികയും, അവിടെ നിന്നും ബറേലിയിലേക്ക് അയക്കുകയും ചെയ്തു. 1945ൽ ലോകത്തിൻെറ സ്ഥിതികളം വലുതായ ഒരു പരിവർത്തനമുണ്ടായി. ബ്രിട്ടീഷുകാർ യുദ്ധത്തിൽ വിജയികളാകുകയും കാൺഗ്രസ്നേതാക്കന്മാരെ എല്ലാം മോചിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. ജൂൺമാസത്തിൽ ജവഹർലാൽജിയും മുക്തനാക്കപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹം ബന്ധനമുക്തനായി പ്രയാഗയിൽ എത്തിയപ്പോൾ ജനങ്ങൾ അദ്ദേഹത്തിന് വമ്പിച്ച ഒരു സ്വീകരണം നല്കി. പണ്ഡിത്ജി വീണ്ടും രാഷ്ട്രീയ കാര്യങ്ങളിൽ ഏർപ്പെട്ടു. ഇന്ത്യാ വൈസ്രായിയായിരുന്ന ലാർഡ് വേവലിൻെറ ഉത്സാഹത്തിൽ വീണ്ടും കാൺഗ്രസുമായി സന്ധി ആലോചന ആരംഭിച്ചു എങ്കിലും പറയത്തക്ക പ്രയോജനമൊന്നുമുണ്ടാകാതെ ആ ശ്രമം പരാജയമടഞ്ഞു. സിംലാ സംഭാഷണത്തിനുശേഷം കൌൺസിൽ തിരഞ്ഞെടുപ്പ് ആരംഭിക്കുകയും അതിനെ ഫലപ്രദമാക്കിത്തീക്കുന്നതിനുവേണ്ടി ജവഹർലാൽജി ശ്രമിക്കാൻ തുടങ്ങുകയും ചെയ്തു. പഞ്ചാബ്, കാശ്മീർ, അതിർത്തിസംസ്ഥാനം, ബംഗാൾ, ബോംബെ മുതലായ സംസ്ഥാനങ്ങളിൽ പണ്ഡിത്ജി ചുററി സഞ്ചരിച്ച് ജനങ്ങളെ കാൺഗ്രസ് സന്ദേശം അറിയിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. അദ്ദേഹം സന്ദർശിച്ച സ്ഥലങ്ങളിൽ അത്ഭുത പൂർവ്വമായ സ്വീകരണങ്ങൾ ഉണ്ടാകുകയും, ഒരിടത്ത്വച്ച് കറൻസി നോട്ടുകൊണ്ടുള്ള മാല ധരിപ്പിക്കുകയും, മറെറാരിടത്ത് വെള്ളികൊ

ണ്ടു് തുലാഭാരം നടത്തുകയും ചെയ്തു. കഥാനായകൻെറ പ്രയത്നത്താൽ കാൺഗ്രസ്സിന്നു് വലുതായ വിജയം ഉണ്ടായി.

ഈ അവസരത്തിലാണ് "ആസാദ്ഹിന്ദ്" സേനയെപ്പററിയുള്ള ഒരു മുഴക്കം ഭാരതത്തിലുണ്ടായതു്. തടവുകാരായി പാപ്പിക്കപ്പെട്ടിരുന്ന ആസാദ്ഹിന്ദ് സേനയിലെ സൈനികരെ മുക്തരാക്കുന്നതിനുള്ള പ്രക്ഷോഭം ആദ്യമായി നടത്തിയത് പണ്ഡിത്ജിയായിരുന്നു. നെഹറുജിയുടെ ശ്രമത്തിൻെറ ഫലമായിട്ടാണ് നാടു മുഴവൻ അതിനെപ്പററിയുള്ള പ്രക്ഷോഭം പരന്നുപിടിച്ചപ്പോഠം ഗവർമ്മേൻറും പരുങ്ങലിലായി. അനവധി ആഫീസർമാരേയും ഭടന്മാരേയും മോചിപ്പിച്ചു. അക്കാലത്ത് കഥാനായകന്നു് ഇൻഡോനേഷ്യായിൽ നിന്നും ക്ഷണനം ലഭിച്ചതനുസരിച്ച് അദ്ദേഹം വിമാനമാഗ്ഗം അവിടെ എത്തി. മലയായിലും ഇൻഡോനേഷ്യായിലും നെഹറുജിക്കു പ്രശംസനീയമായ സ്വീകരണം ഉണ്ടായി.

അനവധിവഷങ്ങളായിട്ടു് രാഷ്ട്രത്തിൻെറ സകലചുമതലകളും മഹാത്മാജിയിലും കഥാപുരുഷനിലുമാണ് നിക്ഷിപ്തമായിരുന്നതു്. കഥാനായകൻ ലണ്ടൻ സന്ദശിച്ച അവസരത്തിൽ പാർലിമെൻറിലെ വിശാല ഹൃദയന്മാരായ അംഗങ്ങളേയും മന്ത്രിസഭയിലുള്ള മൂന്നു് പ്രധാന പ്രവത്തകന്മാരേയും മററുചില രാഷ്ട്രീയ വാദികളേയും കണ്ടു് ഒരു സന്ധിക്കുവേണ്ടി തീവ്രയത്നം ചെയ്തിരുന്നു. തൽഫലമായി 1946 ജനുവരി അഞ്ചാംതിയതി

പാർലിമെൻറ് പ്രതിനിധികൾ ലണ്ടനിൽനിന്നും ഭാരതത്തിൽ എത്തിച്ചേൎന്നു. ആ സംഘത്തിൽപെട്ട പത്തു പ്രതിനിധികൾ മടങ്ങി പോയപ്പോൾ മന്ത്രിസംഘത്തിലെ മൂന്നു പ്രമുഖ അംഗങ്ങൾ ഇന്ത്യയിൽ വന്നുചേൎന്നു. ഭാരതത്തിലെ പ്രമുഖ രാഷ്ട്രീയകക്ഷികളുമായി ആലോചിച്ച് സൎവ്വസമ്മതമായ ഒരു തീരുമാനമുണ്ടാക്കണമെന്നുള്ളതായിരുന്നു അവരുടെ പ്രധാന ലക്ഷ്യം. പണ്ഡിത് ജവഹർലാൽജി കാൺഗ്രസിൻെറ പ്രധാന ഉദ്ദേശത്തെ അവരെ ധരിപ്പിച്ചു. മുസ്ലിംലീഗ് അദ്ധ്യക്ഷനായ ജിന്നയുടെ കുതൎക്കങ്ങൾക്കു ശരിയായ സമാധാനവും ഭാരതത്തിലെ ന്യൂനപക്ഷക്കാരുടെ രക്ഷക്ക് സമുചിതമായ ഉറപ്പും പണ്ഡിത്ജി നല്കി. എന്നാൽ ഒരു കൈമാത്രം കൊട്ടിയാൽ ശബ്ദം കേൾക്കുകയില്ലല്ലൊ. ജിന്നക്ക് തൻെറ സ്വാൎത്ഥലാഭം ദേശത്തിൻെറ സ്വാതന്ത്ര്യത്തെക്കാൾ വലുതാണ്. തന്നിമിത്തം പണ്ഡിത്ജീയുടെ മഹാമനസ്കതക്കും ഔദാൎയ്യത്തിനും ഈ സ്വാൎത്ഥലാഭത്താൽ പ്രേരിതനായ പ്രതിപക്ഷി നേതാവിനെ തൃപ്തിപ്പെടുത്തുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. 1946 ജൂൺ 16-ാംതീയതി മന്ത്രിസംഘത്തിൽപ്പെട്ട മൂന്നു പ്രതിനിധികളുടെകൂടെ ചേൎന്നു, ഭാരതത്തിൽ ഒരു ഇടക്കാലഗവർമ്മേൻറ് രൂപീകരിക്കുന്നതാണെന്നും, ആ ഗവർമ്മേൻറ് മുഖേന ഇന്ത്യയുടെ ഭാവി ഭരണഘടന രൂപവൽക്കരിക്കുന്നതായിരിക്കുമെന്നും ഒരു പ്രഖ്യാപനം പ്രസിദ്ധപ്പെടുത്തി. 1946 സപ്തെമ്പർ രണ്ടാം തിയതി പണ്ഡിത്നെഹറുവിൻെറ അദ്ധ്യക്ഷതയിൽ ഇടക്കാലഗവർമ്മേൻറ് രൂപീകരിക്കപ്പെട്ടു.

പണ്ഡിത്ജിയുടെ വ്യക്തിമാഹാത്മ്യം ബുദ്ധിമാന്മാരും രാഷ്ട്രതന്ത്രജ്ഞന്മാരുമായ യൂറോപ്യന്മാർ മനസ്സിലാക്കി. ഇടക്കാലഗവർമ്മേണ്ടിൻെറ ഭരണ സൂത്രം ജവഹർലാൽ ഏറെറടുത്തപ്പോറം നാട്ടിൻെറ ഉത്സാഹവും സന്തോഷവും അവർണ്ണനീയമായിരുന്നു. അധഃപതിച്ചു കിടക്കുന്ന ഭാരതം വീണ്ടും പൂർവ്വസ്ഥിതിയിൽ ഐശ്വര്യസമ്പന്നമായിത്തീരുമെന്ന് ജനങ്ങറം അഭിലഷിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുന്നു. എന്നാൽ മാർഗ്ഗം ഇപ്പോഴും കണ്ടകാകീർണ്ണവും അന്ധകാരമയവുമാണ്. ദുരൂഹങ്ങളായ പർവ്വത പംക്തികളേയും അഗാധമായ ഗർത്തങ്ങളേയും തരണം ചെയ്യേണ്ടതായിട്ടാണിരിക്കുന്നത്. എന്നാൽ ജവഹർലാൽ നെഹറുവിനെപ്പോലെയുള്ള ഒരു സർവ്വ ശ്രേഷ്ഠനായ നേതാവിൻെറ ഹസ്തങ്ങളിലാണ് രാഷ്ട്രത്തിൻെറ കടിഞ്ഞാൺ അർപ്പിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളതെന്നുള്ള ആശ്വാസം ഭാരതീയരെ ശുഭപ്രതീക്ഷയുള്ളവരാക്കിത്തീർത്തിട്ടുണ്ട്. ഭാരതചരിത്രത്തിൽ ഒരു നൂതന അദ്ധ്യായമാണ് കഥാപുരുഷനാൽ ആരംഭിക്കപ്പെട്ടിട്ടുള്ളത്. കേന്ദ്രഗവർമ്മേൻറിൻെറ എക്സിക്യൂട്ടിവിന് മന്ത്രിമണ്ഡലത്തിൻെറ രൂപംകൊടുത്തത് നെഹറുവിൻെറ അഭിപ്രായമായിരുന്നു. ജവഹർലാൽജിക്കു വ്യക്തിമാഹാത്മ്യവും കർമ്മകുശലതയും ബുദ്ധിസാമർത്ഥ്യവും ഈശ്വരൻ പ്രദാനംചെയ്തിട്ടുണ്ട്. ഭാരതത്തെ മററു രാഷ്ട്രങ്ങളുമായി സംഘടിപ്പിച്ച് ഐശ്വര്യോന്മുഖമാക്കിത്തീർക്കുന്നതിനുള്ള സാമർത്ഥ്യവും അദ്ദേഹത്തിനുണ്ട്. കൽക്കത്ത, നൌഖാലി, ബീഹാർ, പഞ്ചാബ് മുതലായ സ്ഥലങ്ങളിൽ ഉണ്ടായ വർഗ്ഗീയലഹളകറം

കാരണം കഥാപുരുഷൻ അത്യന്തം ദുഃഖിതനും ക്ഷുഭിതഹൃദയനും ആയിത്തീൎന്ന എങ്കിലും, അതിനെ എല്ലാം ധൈൎയ്യത്തോടും ശരിയായ സംയമനത്തോടുംകൂടി സഹിച്ച് രാഷ്ട്രത്തിൻെറ ഭാവിനന്മക്കുവേണ്ടി അദ്ദേഹം ചെയ്തിട്ടുള്ള തീവ്രയത്നം രാഷ്ട്രത്തിന് ഒരിക്കലും മറക്കാൻ സാദ്ധ്യമല്ല. ക്ഷോഭം, കഷ്ടത, ചിന്ത എന്നിവയാൽ ഒരിക്കലും തൻെറ ലക്ഷ്യത്തിൽനിന്നും വ്യതിചലിക്കാതെ സധൈൎയ്യം പുരോഗമനം ചെയ്യുന്ന ഒരുവനാണ് യഥാൎത്ഥ നേതാവ്. ഈ പരീക്ഷയിൽ കഥാനായകൻ പ്രശംസനീയമായ വിജയം നേടുകതന്നെ ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. അപ്രകാരമുള്ള നേതൃലക്ഷണങ്ങൾ തികഞ്ഞ ജവഹർലാലിൻെറ നേതൃത്വത്തിൽ നടത്തപ്പെടുന്ന ഗവൎമ്മേൻറ് അടുത്ത ഭാവിയിൽതന്നെ പരിപൂൎണ്ണമായ സ്വാതന്ത്ര്യത്തോടുകൂടിയ ഒരാദൎശജനാധിപത്യ ഗവൎമ്മേൻറായി പ്രശോഭിക്കുമെന്നുള്ളതിന് സംശയമില്ല. ജവഹർലാൽ നെഹറുവിനെപ്പോലെയുള്ള വീരസിംഹങ്ങളെ പ്രസവിച്ച ഭാരതാംബ നീണാൾ വിജയിപ്പുമാറാകട്ടെ !!

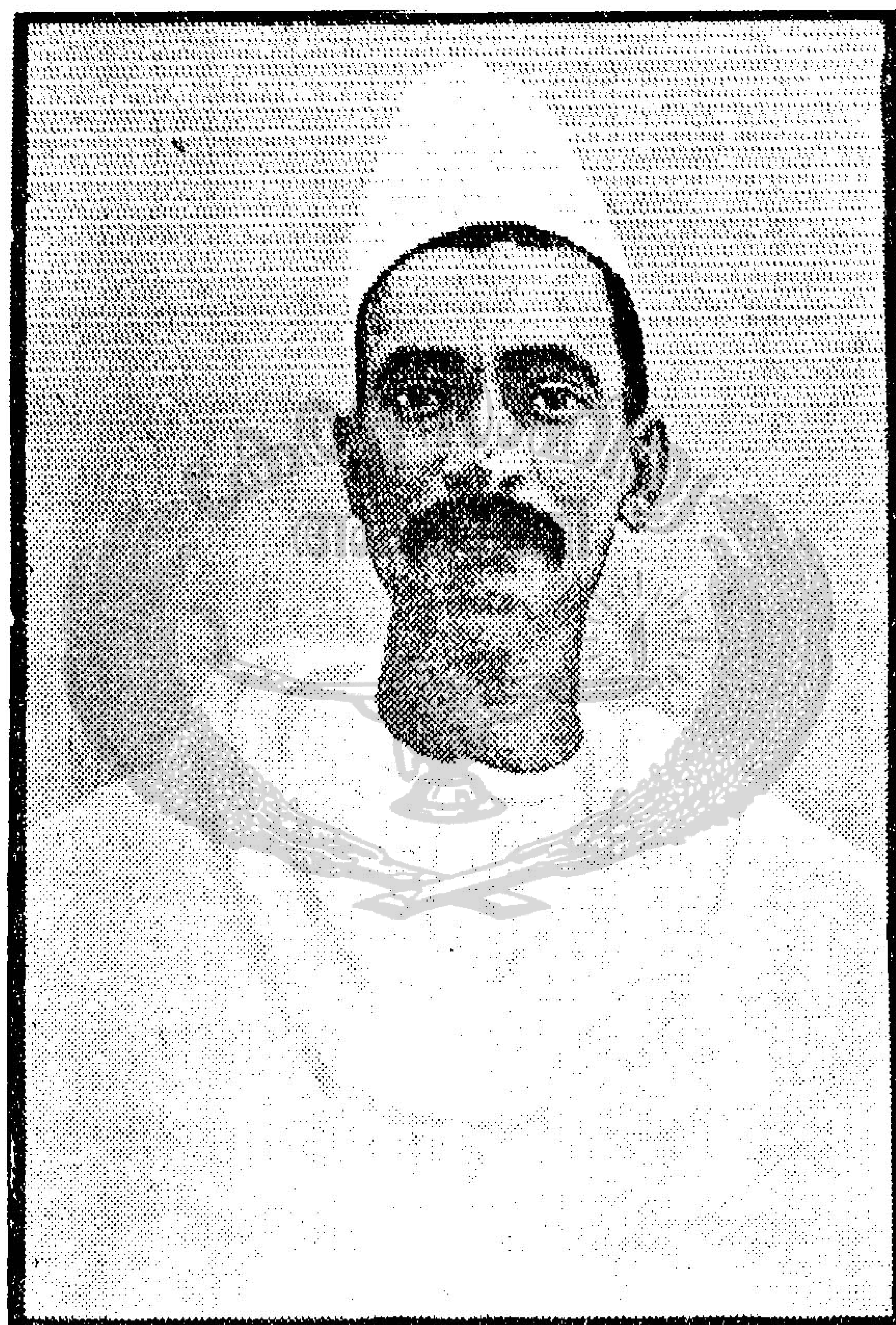
ശുഭം

ഖണ്ഡം മൂന്ന്.

ബാബു രാജേന്ദ്രപ്രസാദ്

അപ്രസിദ്ധങ്ങളായ ദേശങ്ങൾപോലും വീരന്മാരുടേയും, മഹാന്മാരുടേയും ജനനംകൊണ്ട് പ്രഖ്യാതി അടയാറുണ്ട്. പല മഹാപുരുഷന്മാരുടേയും ജന്മഭൂപടമലങ്കരിക്കുന്നതിനുള്ള ഭാഗ്യം ബീഹാറിന് ഉണ്ടായിട്ടുണ്ട്. "ബീഹാർകോകിലം" എന്ന അപരനാമധേയത്താൽ പ്രശസ്തനായിത്തീൎന്ന മഹാകവി വിദ്യാപതിയുടെ ജന്മദേശവും ഈ പുണ്യഭൂമിതന്നെയാണ്. ദേശഭക്തനും ത്യാഗിവൎയ്യനുമായ ബാബുരാജേന്ദ്രപ്രസാദിന്റെ ജനനംനിമിത്തം ബീഹാറിനുണ്ടായിട്ടുള്ള പ്രശസ്തി അഭൂതപൂൎവ്വമത്രെ. തന്റെ ത്യാഗസന്നദ്ധതയാലും, സേവനനിരതതയാലും രാജേന്ദ്രപ്രസാദ് പൊതുജനസമ്മതനായ ഒരു നേതാവായിത്തീൎന്നിട്ടുണ്ട്. ശരിയായ അച്ചടക്കബോധത്തോടും, വിജൃംഭിതമായ സ്വാതന്ത്ര്യതൃഷ്ണയോടും കൂടി, കീൎത്തിലാഭത്തെ ലേശംപോലുമാശിക്കാതെ സേവനമനുഷ്ഠിച്ചുവരുന്ന ഒരു മഹാപുരുഷനാണ് പ്രസാദ്. ഏതൊരവസ്ഥാന്തരത്തിലും വിചലിതമാകാതെ ധ്രുവനക്ഷത്രംപോലെ സ്ഥിരമായും ശാന്തമായും നിന്ന് വിവേചനപൂൎവ്വം കൎത്തവ്യപാലനം നിറവേററിവരുന്ന ഈ "ബീഹാറിലെ തപസ്വി"യെ അറിയാത്തവരായി ഭാരതീയരിലാരും ഉണ്ടായിരിക്കയില്ലതന്നെ. സ്വാൎത്ഥത്യാഗത്തിനും, പരിശ്രമശീലത്തിനും, ബുദ്ധിസാമൎത്ഥ്യത്തിനും മകു

ട്ടാദാഹരണമായി പരിലസിക്കുന്ന രാജേന്ദ്രപ്രസാദി ന്റെ ജീവചരിത്രം വിദ്യാർത്ഥിലോകത്തിന് സർവഥാ മാർഗ്ഗപ്രദർശകമായിരിക്കുമെന്ന് സധൈര്യം പറയുവാൻ ഞാൻ മടിക്കുന്നില്ല.

ജനനം.

ഏകദേശം 200 വർഷങ്ങൾക്ക് മുമ്പ് ഫതേപ്പുരത്തിന് സമീപമുള്ള 'സിക്കരി' രാജ്യത്തുനിന്നു ബീഹാറിൽ വന്ന് വാസമുറപ്പിച്ചവരാണ് കഥാനായകന്റെ പൂർവ്വികന്മാർ. അവരിൽ പലരും വിവിധരാജ്യങ്ങളിൽ പ്രശസ്തമായ വിധത്തിൽ ദിവാൻപദം അലങ്കരിച്ചിട്ടുള്ളവരാണ്. തന്നിമിത്തം കഥാനായകന്റെ ജനനത്തിനു മുമ്പ്തന്നെ കുടുംബവും കുലവും പ്രസിദ്ധിയുള്ളതായിത്തീർന്നു. രാജേന്ദ്രപ്രസാദിന്റെ പിതാമഹന്റെ സഹോദരനായ ദിവാൻ ചൌധുരലാൽ ഈ വംശത്തിൽ ഏററവും പ്രഖ്യാതനായ ഒരു വ്യക്തിയായിരുന്നു. പ്രസാദിന്റെ പിതാവായ മഹാദേവസായിക്ക് ഒന്നര വയസ്സുപ്രായമുള്ളപ്പോൾ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പിതാവ് ദിവംഗതനായതുനിമിത്തം ദിവാൻ ചൌധുരലാലായിരുന്നു കുട്ടിയെ സംരക്ഷിച്ചുവന്നിരുന്നത്. ദീനാനുകമ്പിയും പരോപകാരതല്പരനുമായിരുന്ന മഹാദേവസായ് ദു:ഖിതന്മാരേയും രോഗികളേയും സഹായിക്കുന്നതിൽ പ്രത്യേകം താല്പര്യം പ്രകടിപ്പിച്ചിരുന്നു. അങ്ങനെയുള്ള ഒരു ആർദ്രചിത്തന്റെ പുത്രനായിട്ടാണ് കഥാനായകൻ 1884 ഡിസംബർ മാസം 3-ാം തിയ്യതി ജനിച്ചത്. ശ്രീവാസ്തവ്യകായസ്ഥകുലമാണ് ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ വംശം. പിതാ

വിനെപ്പോലെതന്നെ കഥാനായകൻെറ മാതാവും സുശീലയും യഥാശക്തി ദരിദ്രന്മാരെ സഹായിക്കുന്നതിൽ ഔത്സുക്യമുള്ളവളുമായ ഒരു സ്ത്രീരത്നമായിരുന്നു. കഥാപുരുഷന് ഒരു സഹോദരനും മൂന്നു സഹോദരിമാരും ഉണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും ഒരു ജ്യേഷ്ഠസഹോദരി മാത്രമേ ഇപ്പോൾ ജീവിച്ചിരിപ്പുള്ളു.

വിദ്യാരംഭം.

ഏഴു വയസ്സു പ്രായമുള്ളപ്പോൾ അക്കാലത്തെ സമ്പ്രദായമനുസരിച്ച് രാജേന്ദ്രനെ ഒരു മൌലവിയുടെ അടുക്കൽ ഫാർസിഭാഷ അഭ്യസിപ്പിക്കുവാനയച്ചു. 9 വയസ്സുള്ളപ്പോൾ മൌലവിയുടെ കൂടെയുള്ള അദ്ധ്യയനം അവസാനിപ്പിച്ചിട്ട് 'ഛപ്പരാ'ജില്ലാ സ്കൂളിൽ ചേൎന്നു പഠിത്തം ആരംഭിച്ചു. ഇവിടെനിന്നു ഇംഗ്ലീഷും ഹിന്ദിയും പഠിച്ചു.

കഥാനായകൻെറ തീക്ഷ്ണബുദ്ധിയാൽ അദ്ധ്യാപകന്മാർ സന്തുഷ്ടരായിത്തീരുകയും 6-ാംക്ലാസിൽനിന്ന് ഡബിൾപ്രമോഷനോടുകൂടി എട്ടാം ക്ലാസിൽ എത്തിച്ചേരുകയും ചെയ്തു. ഹൈസ്കൂൾ വിദ്യാഭ്യാസം പൂൎത്തിയാക്കിയതിനുശേഷം ഉപരിപഠനത്തിന്നായി കഥാപുരുഷൻ കൽക്കത്താ വിശ്വവിദ്യാലയത്തിൽ ചേൎന്നു. 1902-ൽ വിശ്വവിദ്യാലയത്തിൽനിന്നും ഒന്നാമനായി പ്രവേശികപരീക്ഷയിൽ വിജയിയായിത്തീൎന്നു. അക്കാലത്ത് ബംഗാൾ, ബീഹാർ, ഒറീസ്സ, ബൎമ്മ എന്നീ സ്ഥലങ്ങളിലുള്ള കാളേജുകൾ കല്ക്കത്താ വിശ്വവിദ്യാലയത്തിൻെറ ആധീനതയിലായിരുന്നു. ഇത്രയും കാളേജുകളിൽനിന്നും

ഒന്നാമനായി വിജയിയാകുക എന്നതു് സാധാരണ കാര്യമല്ല. ഈ അസാധാരണ വിജയംനിമിത്തം വിശ്വവിദ്യാലയത്തിൽനിന്നു ഇദ്ദേഹത്തിന്നു് പ്രതിമാസം 30ക. വിദ്യാൎത്ഥിവേതനം നല്കിവന്നിരുന്നു. പഠിത്തത്തിലെന്നപോലെ കളികളിലും കഥാനായകൻ അത്യുത്സാഹം പ്രദൎശിപ്പിക്കയും ഒരു നല്ല ഫുട്ടു്-ബാറം കളിക്കാരൻ എന്ന പ്രശസ്തി നേടുകയും ചെയ്തു.

1902ലാണു് കല്ക്കത്തയിലുള്ള പ്രസിഡൻസി കാളേജിൽ ചേൎന്നു് രാജേന്ദ്രപ്രസാദ് അദ്ധ്യയനം ആരംഭിച്ചതു്. കാളേജിൽ ചേൎന്ന വൎഷത്തിൽ ഏതാനും നാറം രോഗിയായി കിടന്നിരുന്നെങ്കിലും 1904-ൽ എഫ്. ഏ. പരീക്ഷയിൽ ഒന്നാമനായി വിജയം നേടുകയും തന്നിമിത്തം 50ക. വിദ്യാൎത്ഥിവേതനം ലഭിക്കുവാനിടയാകുകയും ചെയ്തു. ഇതിനും പുറമെ അനേകം പുസ്തകങ്ങളും സ്വൎണ്ണംകൊണ്ടും വെള്ളികൊണ്ടുമുള്ള മെഡലുകളും ഇദ്ദേഹത്തിന്നു് സമ്മാനമായി ലഭിച്ചു. കഥാനായകൻ ഡോക്ടർ സർ. ജഗദീശചന്ദ്ബോസ്വിൻേറയും പ്രഫുല്ലചന്ദ്രറായുടേയും കൂടെ പ്രകൃതിശാസ്ത്രം (സയിൻസ്) പഠിക്കുകയും ഈ രണ്ടു അദ്ധ്യാപകന്മാരുടേയും വാത്സല്യത്തിനും ആശീർവാദത്തിനും പാത്രീഭൂതനായിത്തീരുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. എഫ്. എ. പരീക്ഷയിൽ ഒന്നാമനായി വിജയിയാകേണമെന്നാഗ്രഹമുണ്ടായിരുന്നതിനാലും, അദ്ധ്യാപകനായ രസികലാൽറായുടെ പ്രോത്സാഹനത്താലും കഥാനായകൻ കഠിനമായി പരിശ്രമിച്ചതിൻെറ ഫലമാണു് പ്രസ്തുതപരീക്ഷയിൽ ഒന്നാമനായി

വിജയി ആയതു്. എഫ്. എ.ക്ക് പ്രകൃതിശാസ്ത്രം വള രെ ശ്രദ്ധിച്ചും ഉത്സാഹിച്ചും പഠിച്ചു എന്നു വരികിലും പ്രകൃതിശാസ്ത്രത്തിൽ ഒന്നാമനായിത്തീരാതെ കലകളിലാ ണ് പ്രഥമസ്ഥാനത്തെ പ്രാപ്തമാക്കുവാൻ പ്രസാദിന്നു് സാധിച്ചതു്. തന്നിമിത്തം B. A. ക്ക് കലകൾതന്നെ എടുത്തു പഠിക്കുകയും 1906_ൽ കൽക്കത്താ വിശ്വവിദ്യാ ലയത്തിൽനിന്നും ഒന്നാമനായിത്തന്നെ B. A. പരീക്ഷ യിലും വിജയം കരസ്ഥമാക്കുകയുംചെയ്തു. കല്ക്കത്താ വി ശ്വവിദ്യാലയം പ്രാചീനമായ ഒന്നാണ്. എൻട്രൻസ്, എഫ്. എ., ബി. എ. എന്നീ മൂന്നു പരീക്ഷകളിലും ഒന്നുപോലെ പ്രഥമസ്ഥാനം കരസ്ഥമാക്കിയിട്ടുള്ളവർ വിരളംതന്നെയാണ്. B. A. പരീക്ഷയിൽ ഒന്നാമനായി ജയിച്ചതുനിമിത്തം ഇദ്ദേഹത്തിന്നു് 90ക. വേതനം ലഭി ക്കുവാൻ തുടങ്ങി. രാജേന്ദ്രപ്രസാദ് കാളേജിൽ അദ്ധ്യയ നംചെയ്തിരുന്നകാലത്തു് ലേഖനങ്ങൾ എഴുതുകയും വി ദ്യാർത്ഥിസഭകളിൽ പ്രസംഗിക്കുകയും ചെയ്തുവന്നിരുന്നു. സ്ഥിരോത്സാഹം, കഠിനപരിശ്രമം, അനന്യസാധാരണ മായ ധിഷണാവിലാസം എന്നിവ കഥാനായകന്നു് ബാ ല്യകാലം മുതല്ക്കേയുള്ള വിശിഷ്ടഗുണങ്ങളാണ്. 1906ൽ എം. എ. പരീക്ഷക്കുള്ള അദ്ധ്യയനം ആരംഭിച്ചെങ്കിലും ബാരിസ്റ്റർ പരീക്ഷക്ക് പഠിക്കുവാൻവേണ്ടി ലണ്ടനിൽ പോകണമെന്നു് അതിയായ ആഗ്രഹം കഥാനായകനുണ്ടാ യിരുന്നു. എന്നാൽ തൻെറ അഭിലാഷത്തെ ഗൃഹത്തിലുള്ള ആളുകളെയെല്ലാം അറിയിക്കാതെ മൂത്ത സഹോദരനെ മാത്രം ധരിപ്പിച്ചു. ഏതാനും നാളുകളായി രോഗാതുരനാ

യി ശയ്യയെ ശരണം പ്രാപിച്ചിരുന്ന പിതാവിന് ഈ വിവരം മനസ്സിലായപ്പോഠം, തൻെറ അന്തിമസമയത്ത് ഇളയപുത്രനെ ദൂരദേശത്തയക്കുന്നതിന് വാത്സല്യനിധിയായ ആ പിതാവ് സമ്മതിച്ചില്ല. തന്നിമിത്തം രാജേന്ദ്രന് തൻെറഅഭിലാഷം തല്ക്കാലത്തേക്ക് അടക്കിവെയ്ക്കേണ്ടതായിതന്നെ വന്നു. 1907 മാർച്ചിൽ ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ പിതാവ് കാലയവനികക്കുള്ളിൽ തിരോധാനം ചെയ്തു. തന്നിമിത്തം ദുഃഖിതയായിത്തീൎന്ന മാതാവിനെ വേർപെടുന്നതിലും രാജേന്ദ്രൻ അശക്തനായിത്തീൎന്നതിനാൽ തല്ക്കാലം ലണ്ടൻയാത്ര വേണ്ടെന്നുതന്നെ നിശ്ചയിച്ചു. അതിനാൽ ഇദ്ദേഹം എം. എ. പരീക്ഷക്ക് പഠിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. എന്നാൽ പൂർവകാലങ്ങളിലെപ്പോലെ പഠിത്തത്തിൽ പ്രസാദിന് കൂടുതൽ ശ്രദ്ധ പതിപ്പിക്കുവാൻ കഴിഞ്ഞില്ല. 1906_ൽ സ്വദേശിപ്രചരണമാരംഭിച്ചപ്പോഠം മുതൽ കഥാപുരുഷൻ രാഷ്ട്രീയകാര്യങ്ങളിൽ പങ്കെടുക്കുവാൻ തുടങ്ങി. ഈ കാരണങ്ങളാൽ എം. എക്ക് പതിവുപോലെ ഒന്നാമതായി വിജയിയാകാതെ സെക്കൻഡ്ക്ലാസിൽ അഞ്ചാമനായി മാത്രം വിജയിയാകുന്നതിനെ സാധിച്ചുള്ളു. എം. എ. പരീക്ഷക്ക് പഠിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന കൂട്ടത്തിൽതന്നെ നിയമപുസ്തകങ്ങളും പഠിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നെങ്കിലും 1907_ൽ നിയമപരീക്ഷക്കു ചേരാതെ 1910_ൽ മാത്രമാണ് നിയമപരീക്ഷക്കു ചേരുവാൻ സാധിച്ചത്.

രാജേന്ദ്രബാബു ബാല്യകാലംമുതൽ തന്നെ പൊതുക്കാര്യങ്ങളിൽ പങ്കെടുത്തുവന്നിരുന്നു. 1902_ൽ ഇദ്ദേ

ഹം കല്ക്കത്തയിൽ വിദ്യാ സമ്പാദനത്തിന്നുവേണ്ടി എത്തിയപ്പോഠം ബിഹാരികളായ വിദ്യാൎത്ഥികളുടെ സൌകൎയ്യത്തേയും സുഖത്തേയും ഉദ്ദേശിച്ചു ഇദ്ദേഹം "ബിഹാരിക്ലബ്" എന്നപേരിൽ ഒരുസ്ഥാപനമേൎപ്പെടുത്തി. അനേകം വൎഷങ്ങളോളം രാജേന്ദ്രബാബുതന്നെ ഈ സ്ഥാപനത്തിൻെറ സെക്രട്ടറിയായിരിക്കുകയും ക്രമേണ ആ സ്ഥാപനം പ്രസിദ്ധിയുള്ള ഒന്നായിത്തീരുകയും ചെയ്തു. കഥാനായകൻ വിദ്യാൎത്ഥിജീവിതം മുതൽ തന്നെ ഒരു ആദൎശപുരുഷനായി കാണപ്പെട്ടിരുന്നു. വിദ്യാൎത്ഥികഠം പാശ്ചാത്യപരിഷ്ക്കാരത്തിൽ ഭ്രമിച്ചു ആഡംബരപരമായ വേഷവിധാനങ്ങളിലും, മററു സുഖഭോഗങ്ങളിലും മുഴുകി കിടന്നിരുന്നപ്പോഠം ഈ അസാധാരണനായ യുവാവ് അവയിൽ അല്പംപോലും ശ്രദ്ധ പതിപ്പിച്ചിരുന്നില്ല. ലോകോപകാരപ്രദമായ പ്രവൎത്തനങ്ങളിൽ ബാല്യംമുതൽ തന്നെ ഏൎപ്പെട്ടിരുന്ന ഇദ്ദേഹത്തിൽ ഒരു ഭാവിനേതാവിൻെറ സകല ഗുണങ്ങളും പ്രത്യക്ഷമായി കാണാനുണ്ടായിരുന്നു. സ്വദേശത്തോടും സ്വദേശിവസ്തുക്കളോടും വിദ്യാൎത്ഥി ജീവിതത്തിൽതന്നെ ഇദ്ദേഹത്തിന്നു അതിയായ പ്രേമമുണ്ടായിരുന്നു. നിവൃത്തിയുള്ളേടത്തോളം സ്വദേശി സാധനങ്ങഠംതന്നെ ഉപയോഗിക്കണമെന്നുള്ളതായിരുന്നു ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ നിൎബ്ബന്ധം. സ്വദേശിപ്രേമത്താൽ പ്രേരിതനായ ഇദ്ദേഹം സ്വദേശിപ്രചരണത്തിലേൎപ്പെട്ടിരുന്നതു് നിമിത്തം അദ്ധ്യയനത്തിൽ തന്നെ ചിലപ്പോഠം ശ്രദ്ധപതിക്കാതിരുന്നിട്ടുണ്ടു്. 1906ൽ സ്വദേശി പ്രക്ഷോഭം ആരംഭിച്ചപ്പോഠം രാജേ

ന്ദ്രബാബുവിൽ നൂതനമായ ഒരുണർവ്വുണ്ടാകയും യഥാശക്തി അതിൽ പങ്കെടുക്കകയും ചെയ്തു.

വിവാഹം

ബാല്യവിവാഹം നടപ്പുള്ള കാലമായിരുന്നതിനാൽ മാതാപിതാക്കന്മാരുടെ നിർബന്ധമനുസരിച്ചു അഞ്ചാം ഫോറത്തിൽ പഠിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നപ്പോൾതന്നെ 'ദലൻഛപ്പരാ' ഗ്രാമത്തിലെ ഹരനന്ദലാലിന്റെ പുത്രിയും കഥാനായകനും തമ്മിലുള്ള വിവാഹം നടന്നു. രാജേന്ദ്രബാബുവിന്റെ മൂത്ത സഹോദരനായ മഹേന്ദ്രപ്രസാദ് കുടുംബഭരണം ഭംഗിയായി നടത്തിവന്നിരുന്നതിനാൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ മരണംവരെ ഇദ്ദേഹത്തിനു കുടുംബസംബന്ധമായ യാതൊരു ഭാരവും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. ഇതിനും പുറമെ സ്വസഹോദരനെ ഒരു ഉന്നതനിലയിൽ എത്തിക്കണമെന്ന് മഹേന്ദ്രപ്രസാദ് ആത്മാർത്ഥമായി അഭിലഷിക്കുകയും, യഥാശക്തി അതിനുള്ള പ്രയത്നങ്ങൾ ചെയ്യുകയും ചെയ്തു. രാജേന്ദ്രബാബുവിനു "മൃത്യുഞ്ജയപ്രസാദ്, ധനഞ്ജയപ്രസാദ്" എന്ന രണ്ടു പുത്രന്മാരുണ്ട്. ഗൃഹത്തിലും സ്വദേശിപ്രേമം ഉളവാക്കുന്നതിനു കഥാനായകനു സാധിച്ചിട്ടുണ്ട്. രാജേന്ദ്രപ്രസാദിന്റെ കുടുംബം സാമാന്യസ്ഥിതിയിൽ സമ്പത്തുള്ള ഒന്നായിരുന്നതിനാൽ കുടുംബത്തെപ്പററി അധികം ചിന്തിക്കേണ്ട ആവശ്യമുണ്ടായിരുന്നില്ല. ഇതിനുംപുറമെ കാര്യക്ഷമമായ വിധത്തിൽ മൂത്ത സഹോദരൻ കുടുംബകാര്യങ്ങൾ അന്വേഷിച്ചും വന്നിരുന്നതിനാൽ രാഷ്ട്രീയകാര്യങ്ങളിൽ പങ്കെടുക്കുന്നതിനു രാജൻബാബുവിനു സൌകര്യം ലഭിച്ചു. കഥാനായകന്റെ കുടുംബത്തിൽ ഇ

പ്പോറം ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ രണ്ടു പുത്രന്മാരും സ്നുഷക ളും, വിധവയായ ഒരു മൂത്ത സഹോദരിയും ജ്യേഷ്ഠൻെറ കുട്ടികളുമാണുള്ളതു്.

പ്രൊഫസർ.

ബാബു രാജേന്ദ്രപ്രസാദ് 1907_ൽ എം.എ. പരീക്ഷയിൽ വിജയിയായ വിവരം മുമ്പു പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ട ല്ലോ. മുജഫർ പുരത്തുള്ള ബ്രാഹ്മൺ കോളേജിൽ സുയോഗ്യനായ ഒരു പ്രഫസരുടെ ആവശ്യം നേരിട്ടു. വിദ്യാത്ഥിജീവിതകാലം മുതൽതന്നെ കഥാനായകൻ സുപ്രസിദ്ധനായിരുന്നതിനാൽ കോളേജ് അധികൃത ന്മാരുടെ നിർബന്ധമനുസരിച്ചു ഇദ്ദേഹത്തിനു അവിടു ത്തെ ഇംഗ്ലീഷു പ്രഫസർസ്ഥാനം കയ്യേല്ക്കുവാൻ ഇട യായി. ഏതാനുംകാലം ഇദ്ദേഹം ആ കാളേജിലെ പ്രിൻ സിപ്പാളായും ജോലി നിവ്വഹിച്ചിട്ടുണ്ടു്. എന്നാൽ രാ ജൻബാബുവിൻെറ കൂടുതലായ അഭിലാഷം അഭിഭാഷ കവൃത്തിയിലായിരുന്നതിനാൽ കാളേജിലെ ഉദ്യോഗം രാജിവെച്ചു അദ്ദേഹം കല്ക്കത്തയിലേക്കു പുറപ്പെട്ടു. എ ന്നാൽ ചില അസൌകയ്യങ്ങളാൽ അഭിഭാഷകവൃത്തിയി ലേപ്പെടുവാൻ അദ്ദേഹത്തിനു സാധിക്കാതെവന്നു. ഈ അവസരത്തിൽ കല്ക്കത്താ പട്ടണത്തിലുള്ള കാളേജിലെ ധനശാസ്ത്രം പഠിപ്പിക്കുന്ന പ്രഫസർ അവധി എടുത്തി രുന്നതിനാൽ തൽസ്ഥാനത്തു് രാജൻബാബു നിയമിക്ക പ്പെട്ടു. തദനന്തരം കല്ക്കത്തയിലെ നിയമപാഠശാലയി ൽ 1914 മുതൽ 1916 മാച്ചുവരെ നിയമം പഠിപ്പിക്കു ന്ന പ്രഫസറായും ജോലി നോക്കിയിട്ടുണ്ടു്. ജോലിയു ണ്ടായിരുന്ന സ്ഥലത്തെല്ലാം ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ പാണ്ഡി

ത്ര്യവും അദ്ധ്യാപകവൃത്തിയിലുള്ള സാമത്ഥ്യവും സ്തുത്യനിഷ്ഠയും കണ്ടു് വിദ്യാത്ഥികളും കാളേജ് അധികൃതന്മാരും ഒന്നുപോലെ സന്തുഷ്ടരാകുകയും കഥാനായകനെ പലപ്പോഴും മുക്തകണ്ഠം പ്രശംസിക്കുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്.

വക്കീൽ

1909_ൽ രാജേന്ദ്രപ്രസാദ് പ്രഥമസർ ഉദ്യോഗം രാജിവെച്ചു അഭിഭാഷകവൃത്തിയിൽ ഏർപ്പെടുന്നതിനുവേണ്ടി കല്ക്കത്തയിൽ എത്തി എന്നു മുമ്പു പ്രസ്താവിക്കുകയുണ്ടായിട്ടുണ്ടല്ലോ. അഭിഭാഷകവൃത്തിയിൽ വേണ്ട പരിചയം സമ്പാദിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി പ്രാരംഭകാലത്തു് കല്ക്കത്തയിലെ പ്രസിദ്ധന്മാരായ ഒന്നുരണ്ടു വക്കീൽമാരുടെകൂടെ കേസുകൾ പരിചയിച്ചുവന്നിരുന്നു. കുറച്ചുകാലംവരെ ജാഹീദ് സുഹവർദിയുടേയും, സർ സൈയിദ് ശംസ്ഉൽഹുദായുടേയും ഗുമസ്ഥനായും പ്രസാദ് ജോലി ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. 1911 ആഗസ്റ്റ് മുതല്ക്കാണു കല്ക്കത്താ ഹൈക്കോടതിയിൽ കഥാനായകൻ അഭിഭാഷകവൃത്തി ആരംഭിച്ചതു്. നേരത്തെതന്നെ കല്ക്കത്തയിൽ വേണ്ടത്ര പരിചയവും പ്രശസ്തിയും സമ്പാദിച്ചിരുന്ന ഇദ്ദേഹത്തിനു പ്രാരംഭദശയിൽ സാധാരണ പുതിയ വക്കീൽമാരെപ്പോലെയുള്ള വിഷമതകൾ ഒന്നുംതന്നെ ഉണ്ടായില്ല. അഭിഭാഷകവൃത്തി ആരംഭിച്ചപ്പോൾ മുതൽ കേസുകൾ മുറക്കു കിട്ടുവാൻ തുടങ്ങി. ക്രമേണ രാജേന്ദ്രബാബു കല്ക്കത്തയിലെ പ്രമുഖ അഭിഭാഷകന്മാരുടെ കൂട്ടത്തിൽ ഒരാളായിത്തീൎന്നു. ലാർഡ്സിൻഹാ, ദേശബന്ധുദാസ്, ഹസൻഇമാം, സർ ഗണേശദത്തസിംഹ

മുതലായവർ ആയിരുന്നു അക്കാലത്തെ കല്ക്കത്തയിലെ പ്രമുഖന്മാരായ അഭിഭാഷകന്മാർ. അവർ എല്ലാവരും പ്രസാദിന്റെ പ്രതിഭാ വിലാസത്തിലും നിയമപാണ്ഡിത്യത്തിലും സന്തുഷ്ടരായിട്ടുണ്ട്. ദേശബന്ധുദാസിന്റെയും സർ രാസ്ബിഹാരിഘോഷിന്റെയും കൂടെ കേസു സംബന്ധിച്ചുള്ള ജോലികൾ ചെയ്യുന്നതിനു ഇദ്ദേഹത്തിനു പല പ്രാവശ്യവും സൌകര്യം ലഭിക്കുകയും, അവർ രണ്ടുപേരും ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ സാമർത്ഥ്യത്തെപ്പററി വളരെ പ്രശംസിക്കുകയും ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. 1915_ൽ കഥാനായകൻ എം. എൽ. പരീക്ഷയിൽ ചേരുകയും അതിൽ ഒന്നാംക്ലാസ്സിൽ ഒന്നാമനായി വിജയം നേടുകയും ചെയ്തു. എം. എ. ബി. എൽ. എന്നീ പരീക്ഷകളിൽ ഒന്നാമനായി വിജയം നേടാതിരുന്നതു നിമിത്തവും, കൂട്ടുകാരനായ വൈദ്യനാഥ് നാരായണസിംഹയുടെ പ്രോത്സാഹനം നിമിത്തവും രാജേന്ദ്രപ്രസാദ് കഠിന പരിശ്രമം ചെയ്തു എം. എൽ. പരീക്ഷയിൽ തന്റെ ബുദ്ധിസാമർത്ഥ്യത്തെ മുഴുവൻ പ്രകടിപ്പിച്ചു. 1916 വരെ കൽക്കത്തയിൽ അഭിഭാഷകവൃത്തി തുടരുകയും, അതിനുശേഷം പാട്നായിൽ പുതിയ ഹൈക്കോടതി സ്ഥാപിച്ചപ്പോൾ അങ്ങോട്ടു പോകുകയും ചെയ്തു. പാട്നായിലും രാജേന്ദ്രപ്രസാദിനു ധാരാളമായി കേസ്സുകൾ കിട്ടുക നിമിത്തം പ്രതിമാസം ഗണ്യമായ ഒരു തുക ഇദ്ദേഹത്തിനു വരവുണ്ടായിരുന്നു. എന്നാൽ ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ ഈ വരുമാനംകൊണ്ടു കുടുംബാംഗങ്ങൾക്കു പറയത്തക്ക പ്രയോജനമൊന്നും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. കഥാനായകൻ

തൻെറ ആദായം മുഴവനും രാഷ്ട്രീയകാര്യങ്ങൾക്കും ദരിദ്രന്മാരായ വിദ്യാത്ഥികളെ പഠിപ്പിക്കുന്നതിനും ചിലവു ചെയ്തുവന്നിരുന്നു. ഇദ്ദേഹത്തിനു പ്രതിമാസം അയ്യായിരം രൂപാവരെ ലഭിച്ചുകൊണ്ടിരുന്നു. എന്നാൽ വക്കീൽ ജോലി ഉപേക്ഷിക്കുന്ന കാലത്ത് ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ പേരിൽ പതിനഞ്ചുറുപ്പിക മാത്രമാണ് ബാങ്കിൽ നിക്ഷേപമുണ്ടായിരുന്നതു. കഥാനായകൻെറ ദാനശീലത്തിനും പരോപകാരതല്പരതക്കും ഇതിൽ കൂടുതൽ തെളിവു എന്താണുണ്ടാകേണ്ടതു്?

വിദ്യാത്ഥിജീവിതം മുതൽതന്നെ പൊതുകാര്യങ്ങളിൽ താല്പര്യമുണ്ടായിരുന്ന കഥാനായകന് പ്രഥസരായിരിക്കുന്ന കാലംമുതൽക്കാണ് അതിൽ ശരിയായവിധത്തിൽ ഏപ്പെടുന്നതിന് സാധിച്ചിട്ടുള്ളത്. ഉത്സാഹത്തോടും ആത്മാത്ഥതയോടും കൂടി ദേശസേവനം അനുഷ്ഠിക്കുന്ന ഏതാനും ആളുകളെ ചേത്തു് ഒരു സംഘം രൂപീകരിക്കണമെന്നുള്ള അഭിലാഷം ശ്രീ. ഗോപാലകൃഷ്ണഗോഖലേക്കുണ്ടായിരുന്നു. അക്കാലത്ത് ബിഹാറിലെ പ്രശസ്ത രാഷ്ട്രീയ നേതാവായിരുന്ന പരമേശ്വരലാലിനോടു ഗോഖലെ ഏതാനും ബീഹാർ യുവാക്കന്മാരെ ആവശ്യപ്പെട്ടു. അദ്ദേഹം രാജേന്ദ്രപ്രസാദിൻെറ പേരുപറയുകയും ഗോഖലെ പ്രസാദിനെ കാണാൻ ആഗ്രഹിക്കുന്നു എന്നുള്ള വിവരം അദ്ദേഹത്തിനെ അറിയിക്കുകയും ചെയ്തു. ഇതിൽ സന്തുഷ്ടചിത്തനായ പ്രസാദ് ഗോഖലയെ സമീപിക്കുകയും, അവർ തമ്മിൽ വളരെ അധികം സംഭാഷണം നടത്തുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ താൻ ആ

ലോചിച്ച മറുപടി പറയാമെന്ന് പറഞ്ഞ് കഥാനായകൻ ഗോഖലയോടു യാത്രപറഞ്ഞു സ്വഗൃഹത്തിലേക്കു തിരിച്ചു. സ്വവസതിയിൽ എത്തിയതിനുശേഷം 20 ദിവസംവരെ ഗോഖലെ ആവശ്യപ്പെട്ട കാര്യങ്ങളെപ്പററി പ്രസാദ് ആലോചന നടത്തിക്കൊണ്ടിരുന്നു. തദനന്തരം തൻെറ അഭിലാഷത്തേയും, ഗോഖലേ പറഞ്ഞ അഭിപ്രായത്തേയും കാണിച്ച് കഥാനായകൻ ജ്യേഷ്ഠന് ഒരു കത്തയച്ചു. എന്നാൽ രാജേന്ദ്രപ്രസാദിൻെറ ജ്യേഷ്ഠനായ മഹേന്ദ്രപ്രസാദിന് ഈ കാര്യം തീരെ ഇഷ്ടമായില്ല. അദ്ദേഹം വളരെ നിർബ്ബന്ധം പിടിക്കുകയാൽ ജ്യേഷ്ഠൻെറ ആഗ്രഹത്തിനു വിപരീതമായി പ്രവർത്തിക്കുവാൻ കഥാനായകൻ ഒരുങ്ങിയില്ല. രാജേന്ദ്രപ്രസാദ് എം. എ പരീക്ഷക്ക് പഠിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന അവസരത്തിൽ 'ബീഹാരിക്ലബ്'' സ്ഥാപിച്ച കാര്യവും മുമ്പു പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലൊ. ദേശത്തിലെ ഭാവിപൌരന്മാരും നേതാക്കന്മാരും ആയിത്തീരേണ്ടവർ വിദ്യാർത്ഥികളാണെന്നുള്ള ദൃഢവിചാരം നിമിത്തമാണ് ഇദ്ദേഹം വിദ്യാർത്ഥികളെ സംഘടിപ്പിക്കുവാൻ ശ്രമിച്ചത്. ആ ക്ലബ്ബിൻെറ ശാഖകൾ മററു പലയിടങ്ങളിലും സ്ഥാപിക്കുകയും, വായനശാല, വ്യായാമശാല എന്നിവകൾക്ക് ക്ലബ്ബിൽതന്നെ ഏർപ്പാടുചെയ്ത് വിദ്യാർത്ഥികൾക്കുവേണ്ട പ്രോത്സാഹനങ്ങൾ നല്കുകയും ചെയ്തുവന്നിരുന്നു. സത്യാഗ്രഹസമരം ആരംഭിക്കുന്നതുവരേയും ബിഹാരി ക്ലബ്ബിൻെറ വാർഷികസമ്മേളനം നാട്ടിലെ പ്രശസ്തരാഷ്ട്രീയ നേതാക്കന്മാരുടെ അദ്ധ്യക്ഷതയിൽ നടത്തിവന്നിരുന്നു. ഇന്നു ബിഹാറിലുള്ള

രാഷ്ട്രീയ പുരോഗതി വാസ്തവത്തിൽ ഈ സ്ഥാപനംമുഖാന്തിരം ഉണ്ടായിട്ടുള്ളതാണ്.

പാട്നാവിശ്വവിദ്യാലയത്തെ ഒരു ആദർശസ്ഥാപനമാക്കിത്തീർക്കുന്നതിനുവേണ്ടി കഥാനായകൻ അക്ഷീണപരിശ്രമം ചെയ്തിട്ടുണ്ട്. ഇന്നു പ്രചാരത്തിലിരിക്കുന്ന ഇംഗ്ലീഷ് വിദ്യാഭ്യാസംകൊണ്ടു നാട്ടിന് നന്മകളൊന്നുമുണ്ടാകുകയില്ലെന്നു ഇദ്ദേഹത്തിന് നല്ലതുപോലെ അറിയാമായിരുന്നു. 1912ൽ ബിഹാറിനെ ബംഗാളിൽനിന്നും വേർപ്പെടുത്തിയപ്പോൾ ഇവിടെ ഒരു വിശ്വവിദ്യാലയം സ്ഥാപിക്കുന്നതിനുള്ള ആലോചന ഉണ്ടാകുകയും അതിലേക്കു ഒരു കമ്മററിയെ നിയമിക്കുകയും ചെയ്തു. ആ കമ്മിററിയുടെ റിപ്പോർട്ടനുസരിച്ചു നാട്ടിലെ ധനികന്മാർക്കല്ലാതെ ദരിദ്രന്മാർക്ക് വിശ്വവിദ്യാലയംകൊണ്ട് യാതൊരു പ്രയോജനവും ഉണ്ടാകുകയില്ലെന്നു സ്പഷ്ടമായി കാണാമായിരുന്നു. രാജേന്ദ്രപ്രസാദ് കമ്മിററിയുടെ നിർദ്ദേശത്തെ എതൃക്കുകയും, 1913ൽ മുംഗരയിൽവെച്ച് നടന്ന വിദ്യാർത്ഥിസമ്മേളനത്തിൽ അദ്ധ്യക്ഷസ്ഥാനം വഹിച്ചുകൊണ്ടു വിശ്വവിദ്യാലയകമ്മററിയുടെ നിർദ്ദേശങ്ങൾ സ്വീകരിക്കുന്നതുകൊണ്ടുണ്ടാകാവുന്ന ദോഷങ്ങളെ വ്യക്തമാക്കുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ 1916ൽ ആ കമ്മിററിയുടെ നിർദ്ദേശമനുസരിച്ച് പാട്നാ വിശ്വവിദ്യാലയബിൽ കൌൺസിലിൽ അവതരിപ്പിച്ചു. രാജേന്ദ്രപ്രസാദ് ആ ബില്ലിന് വിരുദ്ധമായി നാടുമുഴവൻ പ്രക്ഷോഭം ആരംഭിച്ചു. ബീഹാർ സംസ്ഥാന അസോസിയേഷൻെറ ഒരു അസാധാരണയോഗം ചേരുകയും ബി

ല്ലിനെപ്പററി പര്യ്യാലോചന നടത്തുവാൻ വലിയ വലി യ നേതാക്കന്മാരടങ്ങിയ ഒരു കമ്മററിയെ നിയമിക്കുക യും ചെയ്തു. ബില്ലിൻെറ ദോഷവശങ്ങളേയും വിദ്യാൎത്ഥി കഠംക്കുണ്ടാകാവുന്ന അസൌകര്യങ്ങളേയുംപററി പ്രതി പാദിച്ചുകൊണ്ടുള്ള ലേഖനങ്ങഠം പത്രങ്ങളിൽ പ്രസിദ്ധം ചെയ്തു. രാജേന്ദ്രപ്രസാദിൻെറ അവിശ്രമപരിശ്രമത്തി ൻെറ ഫലമായി ബില്ലിൽ സാരമായ ഭേദഗതികഠം വ രുത്തപ്പെടുകയും അതനുസരിച്ച് പാട്നാ വിശ്വവിദ്യാ ലയം സ്ഥാപിക്കപ്പെടുകയുംചെയ്തു. ആ സ്ഥാപനം മററു പല വിശ്വവിദ്യാലയങ്ങളേയും അപേക്ഷിച്ച് കൂടുതൽ ലോകോപകാരപ്രദവും ആദൎശപരവുമായിത്തീൎന്നിട്ടുണ്ട്. വിശ്വവിദ്യാലയത്തിലെ സെനററിൽ രാജേന്ദ്രപ്രസാദും ഒരംഗമായി തിരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ടു. അതിൻെറ നിയമനി ൎമ്മാണ വിഷയത്തിലും, സ്ത്രീകഠംക്കു പ്രത്യേക പാഠക്ര മം ഏപ്പെടുത്തുന്നതിനുള്ള കമ്മററിയിലും പ്രധാന ചു മതല വഹിച്ചിരുന്നത് കഥാനായകൻ തന്നെ ആയിരു ന്നു. പല വിഷയങ്ങളുടേയും പരീക്ഷകനായും ഇദ്ദേഹം ഇരുന്നിട്ടുണ്ട്.

ദരിദ്രന്മാരായ വിദ്യാൎത്ഥികഠംക്കും ഉന്നതവിദ്യാഭ്യാ സം പ്രാപ്തമാക്കണമെന്നുള്ള ഉദ്ദേശത്തോടുകൂടി വിശ്വ വിദ്യാലയത്തിലെ ചിലവു ഏററവും ചുരുങ്ങിയ രൂപ ത്തിലായിരിക്കണമെന്നു കഥാനായകൻ ആഗ്രഹിച്ചിരു ന്നു. 1917-ലെ സെനറ്റുയോഗത്തിൽ ബഡ്ജററ് അ വതരിപ്പിച്ചപ്പോഠം അതിൽ പല ഇനങ്ങളിലും കുറവു വരുത്തണമെന്നുള്ള ഒരു പ്രമേയം പ്രസാദ് അവതരി

പ്പിച്ചു. റജിസ്ത്രാരുടെ ശമ്പളം ആയിരത്തിൽനിന്നു 500 ആക്കിയും, അദ്ധ്യാപകന്മാരുടെ ശമ്പളത്തിൽ 15 ശതമാനംവീതം കുറവു വരുത്തിയും ചുരുക്കണമെന്നായിരുന്നു ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ അഭിപ്രായം. എന്നാൽ ഗവമ്മേൻറു പ്രസാദിൻെറ അഭിപ്രായത്തിൽ ശ്രദ്ധപതിപ്പിച്ചില്ല. ഇംഗ്ലീഷുഭാഷയിൽക്കൂടെ അദ്ധ്യാപനം നടത്താതെ മാതൃഭാഷയിൽക്കൂടെതന്നെ അദ്ധ്യാപനം നടത്തണമെന്നായിരുന്നു കഥാനായകൻെറ മറെറാരു നിർദ്ദേശം. 1920-ൽ മാതൃഭാഷയിൽക്കൂടെ അദ്ധ്യയനം നടത്തുന്നതിനെ സംബന്ധിച്ചു ആലോചിക്കുന്നതിനായി ഒരു കമ്മിററി ഏൎപ്പെടുത്തി. ആ കൊല്ലത്തിൽ സെനററു കൂടിയപ്പോഠം എൻട്രൻസ് പരീക്ഷവരെ ദേശഭാഷയിൽക്കൂടെ പഠിപ്പിക്കണമെന്നുള്ള ഒരു പ്രമേയം രാജേന്ദ്രപ്രസാദ് അവതരിപ്പിച്ചു. പ്രമേയം അവതരിപ്പിച്ച അവസരത്തിൽ ഇദ്ദേഹം ചെയ്ത പ്രസംഗം സദസ്യരിൽ ഒരു പ്രചോദനമുളവാക്കിയതിൻെറ ഫലമായി ആ പ്രമേയം ഭൂരിപക്ഷത്തോടുകൂടെ പാസാക്കി. ഭാരതത്തിലെ മറെറാരു വിശ്വവിദ്യാലയത്തിലും അതുപോലെയുള്ള ഒരു പ്രമേയം ഇന്നുവരെ പാസായിട്ടില്ല. എന്നാൽ രാജേന്ദ്രബാബു നിസ്സഹകരണപ്രസ്ഥാനം സംബന്ധിച്ചുള്ള പ്രവൎത്തനങ്ങളിൽ ഏൎപ്പെട്ടതുമുതൽ വിശ്വവിദ്യാലയം സംബന്ധിച്ചുള്ള കാൎയ്യങ്ങളിൽ ശ്രദ്ധ പതിപ്പിക്കുന്നതിനുള്ള സൌകൎയ്യം അദ്ദേഹത്തിനുണ്ടായില്ല.

ചമ്പാരൺ സത്യാഗ്രഹം.

ചമ്പാരൺ സത്യാഗ്രഹം മുതല്ക്കാണു കഥാനായകൻെറ ലഘുജീവിതവും ത്യാഗസന്നദ്ധതയും ലോകത്തിനു

ശരിയായ വിധത്തിൽ മനസ്സിലാക്കുവാൻ സാധിച്ചിട്ടുള്ളതു്. അക്കാലത്ത് ചമ്പാരൺ ജില്ലയിലുള്ള കൃഷിക്കാർ യൂറോപ്യന്മാരായ ജന്മികൾ നിമിത്തം പല കഷ്ടതകളും അനുഭവിച്ചുവരികയായിരുന്നു. ക്ലിപ്തപ്പെടുത്തിയിട്ടുള്ള ഭൂനികുതികൾക്കും പുറമെ, ഏക്കറിനു മൂന്നു സെൻറു വീതമുള്ള ഭൂമിയിൽ നീലം കൃഷിചെയ്യണമെന്നു നിർബന്ധമുണ്ടായിരുന്നു. ഇതിനും പുറമെ കൂലി വാങ്ങാത്ത കൃഷകർക്കു പലപ്പോഴും ജന്മികൾ നിർദ്ദേശിക്കുന്ന ജോലികളും ചെയ്യേണ്ടിയും വന്നിരുന്നു. നീലം കൃഷിക്കുപയോഗിക്കുന്ന ഭൂമിയുടെ നികുതി ഇളവുചെയ്തു കിട്ടുന്നതിനു കൃഷകർ പ്രക്ഷോഭം നടത്തിയെങ്കിലും യാതൊരു പ്രയോജനവും ഉണ്ടായില്ല. 1916_ൽ ലഖ്നൊവിൽവെച്ചു കോൺഗ്രസ് സമ്മേളനം കൂടിയപ്പോൾ ബീഹാറിലെ പ്രസിദ്ധ നേതാറായ വ്രജകിശോരപ്രസാദിൻെറയും രാജേന്ദ്രപ്രസാദിൻെറയും ഉത്സാഹത്താൽ കൃഷകർ അവരുടെ കൃഷി ആവശ്യങ്ങൾക്കായി ഉപയോഗിക്കാത്ത ഭൂമിയുടെ നികുതി അവരിൽനിന്നും ഈടാക്കാൻ പാടില്ലെന്നുള്ള ഒരു പ്രമേയം പാസാക്കി. രാജകുമാരശുക്ല എന്ന കൃഷകനേതാവു, ഗാന്ധിജിയോട് ചമ്പാരണിൽ വന്നു അവിടത്തെ കൃഷകരുടെ ദുർദ്ദശകണ്ടു മനസ്സിലാക്കി അതിനൊരു പരിഹാരമുണ്ടാക്കിച്ചുതരണമെന്നപേക്ഷിച്ചു. അദ്ദേഹംതന്നെയാണ 1917_ൽ ഗാന്ധിജിയെ ചമ്പാരൺ ജില്ലയിലേക്കു കൂട്ടിക്കൊണ്ടുപോയതു. ചമ്പാരണിൽ പോയി കൃഷകരുടെ കഷ്ടസ്ഥിതികൾകണ്ടു മനസ്സിലാക്കുന്നതിനു ഗാന്ധിജി ആഗ്രഹിച്ചിരു

ന്നെങ്കിലും, അവിടുത്തെ കമ്മീഷണക്ക ഈ കാര്യം ഇഷ്ടപ്പെട്ടില്ല. അയാരം ഗാന്ധിജിക്ക 24 മണിക്കൂറിനകം അവിടംവിട്ടു പോയ്ക്കൊള്ളുവാനുള്ള നിരോധനാജ്ഞ നല്കി. ഗാന്ധിജി അതിന്ന വിസമ്മതം പറഞ്ഞപ്പോരം അദ്ദേഹത്തിൻെറ പേരിൽ കേസെടുത്തു; എങ്കിലും അല്പദിവസങ്ങരംക്കുള്ളിൽ ഗാന്ധിജിയുടെ പേരിലുണ്ടായിരുന്ന നിരോധം നീക്കി. ഗാന്ധിജിയെ സഹായിക്കുവാൻവേണ്ടി രാജേന്ദ്രപ്രസാദ് തൻെറ ഏതാനും അനുയായികളോടുകൂടി അവിടെ എത്തിച്ചേൎന്നു. കഥാനായകൻ അഭിഭാഷകവൃത്തി ഉപേക്ഷിച്ചു ഗാന്ധിയെ പരിപൂൎണ്ണമായി സഹായിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. രാപകൽ പരിശ്രമിച്ചു അനേകം കൃഷിക്കാരുടെ മൊഴി വാങ്ങിച്ചു. അവസാനം ലെഫ്ടനൻറ ഗവൎണ്ണർ ഒരു അന്വേഷണകമ്മററിയെ നിയമിക്കുകയും ഗാന്ധിജിയെ കൂടെ ആ കമ്മററിയിൽ ഒരംഗമായിരിക്കുവാൻ അനുവദിക്കുകയുംചെയ്തു. തൽഫലമായി 1918_ൽ ജന്മിക്കുവേണ്ടി നിലം കൃഷിചെയ്യുന്ന സ്ഥലത്തിൻെറ നികുതി ഇളവു ചെയ്തുകൊടുത്തു.

ഗാന്ധിജി ഭാരതത്തിൽ ആദ്യമായി തൻെറ സത്യാഗ്രഹായുധം പ്രയോഗിച്ചതു് ചമ്പാരൺ ജില്ലയിലായിരുന്നു. രാജേന്ദ്രബാബു ആദ്യന്തം ഗാന്ധിജിയുടെ കൂടെ തന്നെ ഉണ്ടായിരുന്നു. ഗാന്ധിജി തൻെറ ആത്മകഥയിൽ കഥാനായകൻെറ ത്യാഗമനോഭാവത്തെപ്പററി വളരെ പ്രശംസിച്ചിട്ടുണ്ടു്. മഹാത്മജിയുടെ സാഹചൎയ്യത്തിൽനിന്നു് രാജൻബാബു ലഘുജീവിതത്തിൻേറയും, സ്വാശ്രയശക്തിയുടേയും നിസ്തുലമായ പാഠങ്ങരം പഠിച്ചു

യഥാത്ഥഗ്രാമോദ്ധാരണം എങ്ങിനെയാണ് ചെയ്യേണ്ട തെന്ന് ഗാന്ധിജിയുമൊരുമിച്ച് പ്രവൃത്തിചെയ്യുന്ന സമയത്തുതന്നെ രാജേന്ദ്രപ്രസാദ് മനസ്സിലാക്കി. ഗ്രാമസേവചെയ്യാനുദ്ദേശിക്കുന്ന ഒരാഠം ആദ്യമായിതന്നെ ഒരു ശരിയായ ഗ്രാമീണനായിത്തീരണം. അസ്പൃശ്യതയെ ദൂരീകരിക്കാനും ഈ സമയം അദ്ദേഹം വിനിയോഗിച്ചു. ഗാന്ധിജിയുടെകൂടെ ഉണ്ടായിരുന്നവർ നാനാജാതികളിലും പെട്ടവരായിരുന്നു. അവസാനം എല്ലാ പേക്കും ഒരിടത്തുതന്നെ ഭക്ഷണം പാകംചെയ്യാനും എല്ലാവരും ഒരുമിച്ചിരുന്ന് ആഹാരം കഴിക്കുവാനും ഉദ്ദേശിച്ചപ്പോഠം സഹഷം എല്ലാവരും അതിനെ സ്വാഗതം ചെയ്തു. നിസ്സാരങ്ങളായ കാര്യങ്ങഠംക്കുവേണ്ടി അന്യരെ ആശ്രയിക്കാതെ അവനവൻെറ പ്രവൃത്തികഠം അവനവൻതന്നെ നിസ്സങ്കോചം ചെയ്യേണ്ടതാണെന്ന് കഥാനായകന് ഗ്രഹിക്കുവാൻ സാധിച്ചത് ചമ്പാരൺ സത്യാഗ്രഹസമയത്തായിരുന്നു. ചമ്പാരണിൽനിന്നും മോതിഹാരിലേക്ക് താമസം മാററിവന്നപ്പോഠം സമയം രാത്രിയായിരുന്നതുനിമിത്തം കൂലിക്കാരെ ആരേയും കിട്ടിയില്ല. അപ്പോഠം തൻെറ സാമാനങ്ങഠം തന്നത്താൻ ചുമന്നുകൊണ്ടു് ഗാന്ധിജി നടക്കാൻതുടങ്ങി. അതിനെ തുടന്ന് രാജേന്ദ്രപ്രസാദ് മുതലായവരും അവനവൻെറ സാധനങ്ങഠം തന്നത്താൻ ചുമക്കാൻ ആരംഭിച്ചു. മോതിഹാരിയിൽ എത്തിയതിനുശേഷം താമസത്തിനേപ്പാടുചെയ്തിരുന്ന കെട്ടിടം അവർതന്നെ അടിച്ചുതളിച്ചു ശുദ്ധമാക്കി. വെള്ളം കോരുക, എച്ചിൽപാത്രം കഴുകിവയ്ക്കുക മുതലായ

പ്രവൃത്തികൾ ഗാന്ധിജിയുമായുള്ള സാഹചര്യംകൊണ്ട് രാജേന്ദ്രപ്രസാദും മററു കൂട്ടുകാരും പരിചയിച്ചു. ഈ പരിശീലനം കഥാനായകന്റെ ഭാവിജീവിതം ശോഭനമാക്കിത്തീർക്കുവാൻ വളരെസഹായിച്ചു.

കോൺഗ്രസ്സിൽ.

രാജേന്ദ്രപ്രസാദിന് അഹിംസയിൽ അടിയുറച്ച വിശ്വാസവും ദേശസേവനത്തിൽ അചഞ്ചലമായ ശ്രദ്ധയും ഉണ്ടായിരുന്നു. 1906_ൽ എം. എക്‌ പഠിച്ചുകൊണ്ടിരിക്കുമ്പോഴാണ് ഇദ്ദേഹം ആദ്യമായി കോൺഗ്രസ് സമ്മേളനത്തിൽ പങ്കെടുത്തതു്. അന്നുമുതൽ എല്ലാ കാൺഗ്രസ് സമ്മേളനങ്ങളിലും ഇദ്ദേഹം ഭാഗഭാക്കായിരുന്നിട്ടുണ്ട്. 1911_ൽ കഥാനായകൻ കോൺഗ്രസിൽ അംഗമായിച്ചേർന്നു. 1920_ലെ നിസ്സഹകരണ പ്രസ്ഥാനകാലം മുതൽ രാജേന്ദ്രപ്രസാദ് കോൺഗ്രസ് കാര്യങ്ങളിൽ മാത്രം ഏർപ്പെട്ടു ജീവിതം നയിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. 1919_ൽ റൌലട് ആക്ട് സംബന്ധിച്ച് ഭാരതം മുഴുവൻ ഹർത്താൽ അനുഷ്ഠിച്ചിരുന്നപ്പോൾ കഥാനായകൻ അതിലും പങ്കെടുത്തിരുന്നു. നിസ്സഹകരണപ്രസ്ഥാനം ആരംഭിച്ചപ്പോൾ ബീഹാറിന്റെമാർഗ്ഗദർശി ഇദ്ദേഹം തന്നെയായിരുന്നു. രാജൻബാബു അഭിഭാഷകവൃത്തി ഉപേക്ഷിച്ച് നിസ്സഹകരണപ്രസ്ഥാനത്തിന്റെ നേതൃത്വം കയ്യേററപ്പോൾ വ്രജകിശോർദാസ്, ശ്രീകൃഷ്ണസിംഹ് മുതലായ പ്രശസ്ത അഭിഭാഷകന്മാരും അവരുടെ വൃത്തിയെ ഉപേക്ഷിച്ച് പ്രസ്ഥാനത്തിൽ പങ്കെടുത്തു. അക്കാലത്ത് മഹാത്മാഗാന്ധിയുടെ ബീഹാർ സന്ദർശന

ജനങ്ങളിൽ നൂതനമായ ഒരുണർവിനേയും ഉത്സാഹത്തേയും ഉണ്ടാക്കി. സംസ്ഥാനം മുഴുവനുമുള്ള സംഘടനാജോലി കഥാനായകൻതന്നെ ഏറെറടുത്തു. പാട്നയിൽ "ബീഹാർവിദ്യാപീഠം" എന്ന പേരിൽ ഒരു രാഷ്ട്രീയവിശ്വവിദ്യാലയം സ്ഥാപിച്ചു. ഇക്കാലത്ത് ബസ്വാഡയിൽ സമ്മേളിച്ച കോൺഗ്രസ് സമ്മേളനത്തിൽ സംഘടനാപരമായ വിപുലകാര്യപരിപാടികൾ നിർമ്മിക്കപ്പെട്ടു. ഭാരതമൊട്ടുക്ക് ഒരു കോടി ആളുകളെ കോൺഗ്രസിൽ അംഗങ്ങളായി ചേർക്കുവാനും തിലക് സ്വരാജ്യ ഫണ്ടിലേക്ക് ഒരു കോടി ഉറുപ്പിക പിരിച്ചുണ്ടാക്കുവാനും ഇരുപതിനായിരം ചക്ക നടപ്പിൽവരുത്തുവാനുമുള്ള പ്രമേയങ്ങൾ പാസാക്കപ്പെട്ടു. കഥാനായകൻ പൂർവ്വാധികം ഉത്സാഹത്തോടുകൂടി തൻെറ സംസ്ഥാനത്തിലെ ജോലിയിൽ ഏർപ്പെട്ടു. ഗ്രാമങ്ങൾതോറും കോൺഗ്രസ് കമ്മിററികൾ സ്ഥാപിക്കുകയും, തിലക് ഫണ്ടിലേക്ക് ഊർജ്ജിതമായ പണപ്പിരിവ് ആരംഭിക്കുകയും ചെയ്തു. ബീഹാർസംസ്ഥാനത്തിൽതന്നെ കൂടുതൽ ചക്കകൾ നടപ്പിൽ വരുത്തുകയും അനവധി ഖാദിഡിപ്പോകൾ തുറക്കുകയും ചെയ്തു. ലഹരിസാധനങ്ങളേയും വിദേശവസ്ത്രങ്ങളേയും ബഹിഷ്കരിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. തൻെറസംസ്ഥാനത്തെ എല്ലാ വിഷയങ്ങളിലും മുന്നണിയിൽ കൊണ്ടുവരുവാൻ വേണ്ടി രാജേന്ദ്രപ്രസാദ് അശ്രാന്തപരിശ്രമം ചെയ്തു.

നിസ്സഹകരണപ്രസ്ഥാനം ബീഹാറിൽ ശക്തിമത്തായി അഭിവൃദ്ധിപ്പെട്ടതു കണ്ടിട്ട് രാജേന്ദ്രപ്രസാദി

ൻെറ സേവനൌത്സുക്യത്തേയും കർമ്മകശലതയേയുംപ
ററി നേതാക്കന്മാർ ഒന്നുപോലെ മുക്തകണ്ഠം പ്രശംസി
ച്ചു. 1921-ൽ അഹമ്മദബാദിൽവച്ച്ചേൎന്ന കോൺഗ്ര
സ് സമ്മേളനത്തിൽ കഥാനായകൻ പ്രവൎത്തകസമിതി
യിലെ ഒരംഗമായി തിരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ടു. ഈ സമ്മേളന
ത്തിനു് ശേഷമാണ് നിർഭ്ഭാഗ്യവശാൽ ചൌരിചൌരാ
യിൽ ചില അനിഷ്ടസംഭവങ്ങൾ ഉണ്ടായതും, പ്രസ്ഥാ
നം തല്ക്കാലത്തേക്ക് നിൎത്തിവയ്ക്കുവാൻ ഇടവന്നതും. പ്ര
സ്ഥാനത്തിൻെറ വളൎച്ചയിൽ ജനങ്ങൾക്കുണ്ടായിരുന്ന
ഔത്സുക്യം നിമിത്തം ഗാന്ധിജി പ്രസ്ഥാനത്തെ പെട്ടെ
ന്നു നിൎത്തിവച്ചതിൽ അദ്ദേഹത്തെ ചിലരും ശക്തിയാ
യി അധിക്ഷേപിച്ചു. 1922-ൽ കോൺഗ്രസ് സമ്മേള
നം ഗയയിൽവച്ച് സമ്മേളിക്കുകയും അദ്ധ്യക്ഷനായി
ദേശബന്ധുദാസിനെ തിരഞ്ഞെടുക്കുകയും ചെയ്തു. ഈ
സമ്മേളനത്തിനു മുമ്പുതന്നെ ഗാന്ധിജി ബന്ധനസ്ഥ
നാക്കപ്പെട്ടു. ആ സമയത്ത് കോൺഗ്രസിൽ രണ്ടുകക്ഷി
കൾ ഉത്ഭവിച്ചു. കോൺഗ്രസ് തല്ക്കാലം സംഘടനാപ
രവും സൃഷ്ടിപരവുമായ കാൎയ്യങ്ങളിൽ ഏൎപ്പെട്ട് കോൺ
ഗ്രസിൻെറ ശക്തി വൎദ്ധിപ്പിക്കുകയാണ് വേണ്ടതെന്ന്
ഒരു കക്ഷിയും, കൌൺസിലിനുള്ളിൽ പ്രവേശിച്ച് ഭര
ണസംബന്ധമായ അധികാരങ്ങൾ കൈവശമാക്കുകയാ
ണ് വേണ്ടതെന്ന് രണ്ടാമത്തെ കക്ഷിയും അഭിപ്രായ
പ്പെട്ടു. കഥാനായകനും സി. രാജഗോപാലാചാരിയും
തീവ്രമായി പരിശ്രമിച്ചതിൻെറ ഫലമായി കോൺഗ്ര
സ് സംഘടനാപരമായ പ്രവൎത്തനങ്ങളെക്കുറിച്ചുള്ള അ

ഭിപ്രായം സ്വീകരിച്ചുവെങ്കിലും, എരുകക്ഷികളെ തൃപ്തി
പ്പെടുത്തുവാൻ സാധിച്ചില്ല. തന്നിമിത്തം രണ്ടു കക്ഷിക
ൾ ഉണ്ടാകുകതന്നെ ചെയ്തു. അക്കൊല്ലത്തിൽ രാജൻ
ബാബു കോൺഗ്രസ് സെക്രട്ടറിയായിത്തീന്നു. അദ്ദേ
ഹം നാടുമുഴുവൻ സഞ്ചരിച്ച് സംഘടനയ്ക്കുള്ള പ്രചര
ണജോലികൾ നടത്തിവന്നു. വളരെ പരിശ്രമിച്ചിട്ടും ഇ
രുകക്ഷികളേയും തമ്മിൽ യോജിപ്പിക്കാൻ നിവൃത്തിയി
ല്ലാതെ വന്നതിനാൽ അന്നത്തെ പ്രവൎത്തകസമിതി
രാജിവെച്ചു. പിന്നീടുണ്ടായ പ്രവൎത്തകസമിതി ശ്രമിച്ചി
ട്ടും കക്ഷികൾ തമ്മിൽ രഞ്ജിപ്പുണ്ടാകായ്ക നിമിത്തം ആ
സമിതിയും രാജിവെച്ചു. മൂന്നാമത്തെ പ്രവൎത്തകസമിതി
ഇരുകക്ഷികൾക്കും അവരവരുടെ ആഗ്രഹവും സ്വാത
ന്ത്ര്യവും അനുസരിച്ചുള്ള പ്രവൎത്തനങ്ങളിൽ ഏൎപ്പെടുന്ന
തിനുള്ള അനുമതി നല്കി.

1924-ൽ ഗാന്ധിജി ബന്ധനവിമുക്തനായി പുറ
ത്ത് വന്നപ്പോൾ കക്ഷികൾ തമ്മിലുള്ള ഭിന്നാഭിപ്രായം
മനസ്സിലാക്കുകയും കോൺഗ്രസിനകത്തുള്ള ഭിന്നിപ്പ് തീ
ക്കാൻവേണ്ടി പ്രവൎത്തകസമിതി ചെയ്ത തീരുമാനത്തെ
അദ്ദേഹം സ്വാഗതംചെയ്യുകയും ചെയ്തു. തന്റെ അനു
യായികളുമായി ഗാന്ധിജി സംഘടനാപരമായ കാൎയ്യ
ങ്ങളിൽ ഏൎപ്പെട്ടു. ഗാന്ധിജിയുടെ സഹപ്രവൎത്തകന്മാരി
ൽ പ്രധാനിയും, സൃഷ്ടിപരമായ കാൎയ്യങ്ങൾകൊണ്ടല്ലാ
തെ സ്വരാജ്യലബ്ധി ഉണ്ടാകുന്നതല്ലെന്ന് ദൃഢമായി വി
ശ്വസിച്ചിരുന്ന ഒരാളുമാണ് കഥാനായകൻ. അദ്ദേഹം
ഗ്രാമങ്ങൾതോറും കോൺഗ്രസ്കമ്മററികളുടെ സ്ഥാപ
നം, രാഷ്ട്രഭാഷാപ്രചരണം, ഖദർനിൎമ്മാണം മുതലായ

കാര്യങ്ങളിൽ ജനങ്ങൾക്ക് വേണ്ടത്ര പ്രോത്സാഹനങ്ങളും, ഉപദേശങ്ങളും നല്കികൊണ്ടിരുന്നു. രാജൻബാബുവിൻെറ അശ്രാന്തപരിശ്രമം ഒന്നുകൊണ്ടു മാത്രമാണ് ബീഹാറിന്ന് മററു സംസ്ഥാനങ്ങളെ അപേക്ഷിച്ച് കരത്തറവിലയ്ക്ക് ചെർ വിട്ടുവാൻ സാധിച്ചത്. രാജേന്ദ്രപ്രസാദ് കൌൺസിൽ പ്രവേശനത്തിനനുകൂലി അല്ലായിരുന്നെങ്കിലും ഗ്രൂപക്ഷക്കാർ പലപ്പോഴും അദ്ദേഹത്തിൻെറ ഉപദേശങ്ങൾ സ്വീകരിച്ചുവന്നിരുന്നു. അദ്ദേഹം അഖിലഭാരത ഹിന്ദിസാഹിത്യസമ്മേളനത്തിൻേറയും സംസ്ഥാനഹിന്ദി സാഹിത്യസമ്മേളനത്തിൻേറയും അദ്ധ്യക്ഷനായിരുന്നിട്ടുണ്ട്. 1911_ൽ ശ്രീ. പരമേശ്വരലാലിൻെറ സഹായത്തോടുകൂടി "ബീഹാർഹിന്ദുസഭ" സ്ഥാപിച്ചു. ഭാരത ഹിന്ദുമഹാസഭക്കുവേണ്ടിയും കഥാനായകൻ യഥാശക്തി പ്രയത്നിച്ചിട്ടുണ്ട്.

കാലക്രമേണ ബീഹാർ സംസ്ഥാനം ഭാവിസമരത്തിനുവേണ്ടി പരിപൂർണ്ണരൂപത്തിൽ തയ്യാറായി. 1928 ലെ കല്ക്കത്താ കോൺഗ്രസ് സമ്മേളനത്തിൽ "പുത്രികാരണപദവി" പ്രമേയം പാസാകുകയും, അതിനുവേണ്ടി ഗവമ്മേണ്ടിന് ഒരു കൊല്ലത്തെ സമയം കൊടുക്കുകയും ചെയ്തിരുന്നു. ഇതിനിടയിൽ കഥാനായകൻ തൻെറ സംസ്ഥാനത്തെ സംഘടിപ്പിച്ച് സമരസന്നദ്ധമാക്കിത്തീർത്തു. അദ്ദേഹത്തിൻെറ പ്രയത്നഫലം 1929_ൽ സ്പഷ്ടമായി കാണപ്പെട്ടു. 1929_ൽ ലാഹോർ സമ്മേളനത്തിൽവച്ച് പൂർണ്ണസ്വാതന്ത്ര്യപ്രമേയം പാസാകുകയും നാടു മുഴവൻ ഒരു കൊടുങ്കാററെന്നോണം പ്രക്ഷോഭണം

വ്യാപിക്കുകയും ചെയ്തു. നികുതിനിഷേധം, മദ്യവജ്ജനം, വിദേശവസ്ത്രബഹിഷ്കരണം ഇവ മൂന്നും ബീഹാറിൽ ശക്തിമത്തായി നടന്നു. ഈ പ്രക്ഷോഭണഫലമായി അനേകായിരം ജനങ്ങൾ ജയിലുകൾക്കുള്ളിൽഅടയ്ക്കപ്പെട്ടു. അനേകമാളുകളുടെ വസ്തുവകകൾ നശിച്ചു. ത്യാഗത്തിലും ധീരകമ്മത്തിലും ബീഹാർ ഭാരതത്തിൽ ദ്വിതീയസ്ഥാനം കരസ്ഥമാക്കി. ഈ പ്രക്ഷോഭണം സംബന്ധിച്ച് കഥാനായകന് പലപ്രാവശ്യവും ജയിൽവാസം അനുഭവിക്കുവാനിടയായിട്ടുണ്ട്. വളരെ പ്രാവശ്യം ഇദ്ദേഹം ആക്ടിംഗ്‌രാഷ്ട്രപതിയായി പലപ്പോഴും ദേശസേവനമനുഷ്ഠിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഗവമ്മേണ്ടുമായി ഒരു തല്ക്കാലികസന്ധിഉണ്ടായപ്പോൾ അന്നത്തെ രാഷ്ട്രപതിയായിരുന്നതു് രാജൻബാബുവായിരുന്നു. 1932_ൽ പുരിയിൽ സമ്മേളിക്കുവാൻ നിശ്ചയിച്ചിരുന്ന കോൺഗ്രസ് സമ്മേളനത്തിലും രാജേന്ദ്രപ്രസാദ്തന്നെ അദ്ധ്യക്ഷനായി തിരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ടെങ്കിലും ഗാന്ധിജി ലണ്ടനിൽനിന്നും മടങ്ങിഎത്തുകയും പ്രക്ഷോഭണം വീണ്ടും ആരംഭിക്കുകയും ചെയ്തതിനാൽ പുരി സമ്മേളനം നടന്നില്ല. പ്രക്ഷോഭണം നടന്നുകൊണ്ടിരിക്കുന്ന അവസരത്തിൽതന്നെ ഹരിജനപ്രശ്നത്തെ സംബന്ധിച്ച് ഗാന്ധിജി ജയിലിനുള്ളിൽ വച്ച് നിരാഹാരവ്രതം ആരംഭിച്ചു. ഹരിജനങ്ങൾക്ക് പ്രത്യേകം സ്ഥാനങ്ങൾ കൊടുക്കുന്നതിനെപ്പററിയുള്ള പ്രശ്നം രാജേന്ദ്രപ്രസാദിൻേറയും, മററു ചില നേതാക്കന്മാരുടേയും പരിശ്രമഫലത്താൽ ഇല്ലാതായി. അവണ്ണരും സവണ്ണരുമായ നേതാക്കന്മാർ പൂനയിൽ സമ്മേളിച്ചു

ഈ വിവരം ഗവൎമ്മേണ്ടിനെ ധരിപ്പിക്കുകയാൽ ഗവ ൎമ്മേണ്ട് ആ അഭിപ്രായം സ്വീകരിക്കുകയും, തൽഫലമാ യി ഗാന്ധിജി ഉപവാസം ഉപേക്ഷിക്കുകയും ചെയ്തു.

ഈ സംഭവത്തിനുശേഷം ഹരിജനോദ്ധാരണം കോൺഗ്രസ്സിന്റെ ഒരു പ്രത്യേക പരിപാടിയായിത്തീ രുകയും നേതാക്കന്മാരുടെ ശ്രദ്ധ ഇതിലേക്കാകൎഷിക്ക പ്പെടുകയുംചെയ്തു. ഹരിജനങ്ങൾക്ക് കിണറുകൾ, പാഠ ശാലകൾ, ശുദ്ധീകരണം, വിദ്യാൎത്ഥിവേതനം മുതലായ വ പലയിടങ്ങളിലും നടപ്പിൽ വരുത്തി. ഈ അവസര ത്തിൽ ഹരിജനോദ്ധാരണത്തിൽ കൂടുതൽ ഉത്സാഹമു ണ്ടായിരുന്ന അന്നത്തെ രാഷ്ട്രപതി ശ്രീ. രാജഗോപാ ലാചാരി തന്റെ സ്ഥാനം കഥാനായകനു ഒഴിഞ്ഞു കൊടുത്തു. രാഷ്ട്രപതിയുടെ നിലയിൽ സത്യാഗ്രഹസമ രത്തിന്റെ വാൎഷികോത്സവം ആഘോഷിക്കുന്നതിനുവേ ണ്ടി അദ്ദേഹം ഒരു പ്രസ്താവന പുറപ്പെടുവിക്കുകയും, ഗവൎമ്മേന്റു അതിനെ കുററകരമാക്കിക്കൊണ്ടു രാജൻ ബാബുവിനെ അറസ്ററുചെയ്തു 15 മാസത്തെ കഠിന തടവിനു ശിക്ഷിക്കുകയും ചെയ്തു. ജയിലിൽവച്ചു അദ്ദേ ഹത്തിനു പുരാതനമായുണ്ടായിരുന്ന കാസരോഗം ഉഗ്ര രൂപം അവലംബിക്കുകയും, തന്നിമിത്തം ശിക്ഷയുടെ കാലാവധി കഴിയുന്നതിനു ഒരു മാസംമുമ്പു ഗവൎമ്മേന്റു അദ്ദേഹത്തെ മോചിപ്പിക്കുകയും ചെയ്തു. കഥാനായകൻ ജയിലിൽനിന്നും മുക്തനാകുന്നതിനു രണ്ടുദിവസം മുമ്പു 1934, 15-ാംനു- ബീഹാറിൽ ഒരു ഭയങ്കര ഭൂകമ്പം ഉ ണ്ടായി. ഈ വാൎത്താശ്രവണത്തിൽതന്നെ കഥാനായക

ൻ തൻെറ ദേശവാസികളുടെ ദുരിതാനുഭവങ്ങളെപ്പററി ഓത്തു അനർഗ്ഗളമായി അശ്രുപ്രവാഹം നടത്തി. ബന്ധനമുക്തനായി നാട്ടിൽ എത്തിയ ഉടനെ തന്നെ ഭൂകമ്പത്താൽ പീഡിതരായ ജനങ്ങളെ സഹായിക്കുകയായിരുന്നു അദ്ദേഹത്തിൻെറ മുഖ്യപ്രവൃത്തി. കഥാനായകൻെറ അതുപഷ്യന്തമുള്ള സേവനങ്ങളാൽ സന്തുഷ്ടരായ ഭാരതജനങ്ങൾ രാഷ്ട്രപതിയായി അദ്ദേഹത്തെതന്നെ തെരഞ്ഞെടുത്തു.

ബീഹാർ വിദ്യാപീഠം.

രാജേന്ദ്രപ്രസാദിൻെറ മഹനീയ കൃത്യങ്ങളിൽ ബീഹാർ വിദ്യാപീഠം സർവ്വഥാ പ്രാമാണ്യത്തെ അർഹിക്കുന്നുണ്ട്. ഈ സ്ഥാപനമാണ് ബീഹാറികളുടെ രാഷ്ട്രീയബോധത്തിൻെറ അസ്ഥിവാരമെന്നു പറയുന്നതിൽ അല്പംപോലും അതിശയോക്തി ഇല്ല. ഇന്നത്തെ ബീഹാറിലെ രാഷ്ട്രീയപ്രവത്തകന്മാരെല്ലാം ഈ വിദ്യാപീഠത്തിൽനിന്നും പരിശീലനം സിദ്ധിച്ചിട്ടുള്ളവരാണ്. ഒരു രാഷ്ട്രത്തിനു ലഭിക്കുന്ന ശിക്ഷണമനുസരിച്ചായിരിക്കും അതിൻെറ വളച്ച എന്നു ദൃഢമായി വിശ്വസിക്കുന്നവനാണ് രാജൻബാബു. സ്വാതന്ത്ര്യലബ്ധിക്കുവേണ്ടി ഏതൊരു കഷ്ടപ്പാടുകളേയും അഭിമുഖീകരിക്കുവാനുള്ള ധൈര്യ്യവും, സഹനശക്തിയും ആത്മാഭിമാനവും, ത്യാഗസന്നദ്ധതയും പരിശീലിപ്പിക്കുകയായിരുന്നു വിദ്യാപീഠത്തിൻെറ പ്രധാനലക്ഷ്യം. ഒരു രാഷ്ട്രീയവിദ്യാലയം സ്ഥാപിച്ചു ഭാരതീയാദശങ്ങൾക്കനുരൂപമായ നിലയിൽ ശിക്ഷണം നല്കി ആധുനികവിദ്യാഭ്യാസസമ്പ്രദായത്തെ പാടെ വിപാ

ടനം ചെയ്യണമെന്നു കഥാനായകനു ആദ്യകാലം മുതൽ തന്നെ അതിയായ ആഗ്രഹമുണ്ടായിരുന്നെങ്കിലും അതു ഫലപ്രാപ്തിയിൽ എത്തിച്ചേൎന്നതു 1921-ൽ മാത്രം ആയിരുന്നു. രാഷ്ട്രീയമായ പ്രേരണമൂലം സ്കൂളുകളും കോളേജുകളും ഉപേക്ഷിച്ചു വിദ്യാൎത്ഥികൾ ആയിരക്കണക്കായി ഈ പുതിയ സ്ഥാപനത്തിലേക്ക് വന്നുചേരുവാൻ തുടങ്ങിയപ്പോൾ അവരുടെ അദ്ധ്യയനത്തിനുവേണ്ട വിപുലമായ ഏൎപ്പാടുകൾ ചെയ്യേണ്ടതും അവശ്യമായിത്തീൎന്നു. തന്റെ ഉദ്ദേശസാദ്ധ്യത്തിനു അനുകൂലമായ ഒരവസരം ലഭിച്ചതിനാൽ 1921 ഫിബ്രവരി 10-ാംനു- മുതൽ വിദ്യാപീഠത്തിൽ മുറയ്ക്കു് അദ്ധ്യയനം ആരംഭിച്ചു. മൌലാനാ 'മജഹറുൽഹക്'' ചാൻസലറും രാജേന്ദ്രപ്രസാദ് വൈസ്ചാൻസലറുമായി തെരഞ്ഞെടുക്കപ്പെട്ടു. ഏതാനും നാളുകൾക്കുശേഷം കഥാനായകൻതന്നെ ചാൻസലറായിത്തീൎന്നു. പണ്ഡിതന്മാരും ആദൎശനിഷ്ഠയോടുകൂടിയവരുമായ ആചാൎയ്യന്മാരെ ലഭിക്കുവാനുള്ള ഭാഗ്യമുണ്ടായതുനിമിത്തം താമസിയാതെ ഈ സ്ഥാപനത്തിനു ഒരു കോളേജിന്റെ രൂപം നല്കുവാൻ സാധിച്ചു. രാജൻബാബുതന്നെ വിദ്യാ പീഠത്തിലെ ഒരാചാൎയ്യനായി പ്രവൎത്തിച്ചിരുന്നു. വിദ്യാപീഠത്തെ ഒരു ആദൎശ വിദ്യാസ്ഥാപനമാക്കിത്തീൎക്കുവാൻ കഥാനായകൻ ഭഗീരഥപ്രയത്നം ചെയ്തിട്ടുണ്ടു്. അതിലുള്ള ഗ്രന്ഥശാലയെ വിശാലമാക്കിത്തീൎക്കണമെന്നുള്ള ഉദ്ദേശത്തോടുകൂടി അദ്ദേഹം തന്റെ കൈവശമുണ്ടായിരുന്ന പുസ്തകങ്ങളെല്ലാം ഈ സ്ഥാപനത്തിനു സംഭാവനചെയ്തു. നിസ്സഹകരണ

പ്രസ്ഥാനകാലത്ത് യോഗ്യന്മാരായ നിരവധി വിദ്യാൎത്ഥികൾ ഈ വിദ്യാപീഠത്തിൽ ചേൎന്ന് അദ്ധ്യയനം നടത്തിയിരുന്നെങ്കിലും, പിന്നീട് പലരും ഗവൎമ്മെൻറ സ്കൂളുകളിലേക്കു തന്നെ മടങ്ങി. ശേഷിച്ചവരിൽ പലരും ഇന്നു പല സംസ്ഥാനങ്ങളിലായി പ്രശസ്തമായ നിലയിൽ ദേശസേവനം അനുഷ്ഠിച്ചു വരുന്നുണ്ട്.

ബീഹാർ വിദ്യാപീഠം കൂടാതെ സംസ്ഥാനത്തിൻെറ നാനാ ഭാഗങ്ങളിലായി വേറെയും അനേകം രാഷ്ട്രീയവിദ്യാലയങ്ങൾ സ്ഥാപിക്കുവാൻ കഥാനായകനു സാധിച്ചു. 1922 ജൂൺമാസത്തിൽ ബീഹാർ സംസ്ഥാനമൊട്ടുക്കു 41 ഹൈസ്കൂളുകളും 600 മിഡിലും പ്രൈമറിയുമായ വിദ്യാലയങ്ങളും സ്ഥാപിക്കപ്പെട്ടു. ഹൈസ്കൂളുകളിൽ 45000 വിദ്യാൎത്ഥികളും മററു രണ്ടു സ്കൂളുകളിലുംകൂടെ 17000 വിദ്യാൎത്ഥികളും അദ്ധ്യയനം നടത്തിവന്നിരുന്നു. ഭാരതത്തിൽ മറെറാരു സംസ്ഥാനത്തും ഇത്രയും രാഷ്ട്രീയ വിദ്യാലയങ്ങൾ നടത്തുവാൻ ഇന്നുവരെ സാധിച്ചിട്ടില്ല. ഇന്നും ബീഹാറിൽ ഇവയിൽ മിക്ക വിദ്യാലയങ്ങളും ക്രമമായി നടന്നുവരുന്നുണ്ട്. രാജേന്ദ്രപ്രസാദിൻെറ രാഷ്ട്രീയാദൎശങ്ങൾക്കും ദേശപ്രേമത്തിനും ഇതിൽ കൂടുതൽ തെളിവുകൾ വേണമെന്നു തോന്നുന്നില്ല. ഈ വിദ്യാലയങ്ങളിൽ രാഷ്ട്രീയബോധം ഒരിക്കലും നഷ്ടപ്പെടാത്ത വിധത്തിലുള്ള അദ്ധ്യയനമാണ് നടന്നുവരുന്നതു്. ഈ വക പ്രവൎത്തനങ്ങളാലാണ് ഇന്നും രാഷ്ട്രം കഥാനായകനെ ആരാധിച്ചും സ്നേഹിച്ചും വരുന്നതു്.

ലോകസേവ

കഥാനായകൻ ബാല്യകാലം മുതൽതന്നെ ദീനാനുക മ്പിയായിരുന്നതു നിമിത്തം പരദുഃഖം കണ്ട്കൊണ്ടിരി ക്കുന്നതിനുള്ള ശക്തി അദ്ദേഹത്തിനു ഒരിക്കലും ഉണ്ടാ യിട്ടില്ല. ആപത്തിൽപ്പെട്ടു വലയുന്നവരെ സഹായിക്കു വാൻ ഓടി എത്തുകയെന്നുള്ളത് ഇദ്ദേഹത്തിന്റെ ഒരു സ്വഭാവ വിശേഷമാണ്. നിസ്സഹകരണ പ്രസ്ഥാനം ആരംഭിക്കുന്നതിനുമുമ്പ് ഇദ്ദേഹം ദരിദ്രന്മാരായ സഹോ ദരന്മാരെ സഹായിക്കുന്ന പല പ്രവൎത്തനങ്ങളിലും ഏ ൎപ്പെട്ടിരുന്നു. നാട്ടിൽ എവിടെ എങ്കിലും ക്ഷാമത്താ ലോ, വെള്ളപ്പൊക്കത്താലൊ ജനങ്ങൾ കഷ്ടപ്പെടുന്ന തായി അറിഞ്ഞാൽ അവരുടെ സഹായാൎത്ഥം ആദ്യം എത്തുന്നത് രാജൻബാബുവാണ്. 1913ൽ ദാമോദര ന ദിയിൽ വലുതായ ഒരു വെള്ളപ്പൊക്കമുണ്ടാകുകയും, ത ന്നിമിത്തം "വൎദ്ദമാന"വും അതിന്റെ അടുത്തുള്ള ചില ജില്ലകളും ജലനിമഗ്നമായിത്തീരുകയും ചെയ്തു. ആ പ്രദേ ശങ്ങളിലെ പാവപ്പെട്ട ജനതയെ സഹായിക്കുവാൻ വേണ്ടി കഥാനായകൻ കൽക്കത്തയിൽനിന്നും മററു പ ലസ്ഥലങ്ങളിൽനിന്നും ധനശേഖരം നടത്തി. രാജൻ ബാബു കൽക്കത്തയിൽ അഭിഭാഷകനായിരുന്ന കാല ത്ത് ഒരിക്കൽ ബിഹാറിലുള്ള 'പുനപുൻ' എന്ന നദി യിൽ വെള്ളപ്പൊക്കം ഉണ്ടാകുകയും ബിഹാറിലെ "സ ബ്ഡിവിജൻ" ഗ്രാമം ജലത്തിലാണ്ടുപോകുകയും ചെ യ്തു. ഈ വാൎത്തയറിഞ്ഞയുടൻ അദ്ദേഹം തല്ക്കാലത്തേ ക്ക് തന്റെ പ്രവൃത്തി നിൎത്തിവച്ചിട്ടു ദുഃഖിതരെ സമാ

ശ്വസിപ്പിക്കുവാൻ വേണ്ടി അവിടെ എത്തി. പകലെല്ലാം തോണിയിൽ ചുററി സഞ്ചരിച്ച് ദുരിതമനുഭവിക്കുന്ന ജനങ്ങൾക്ക് ആഹാരസാധനങ്ങളും വസ്ത്രങ്ങളും എത്തിച്ചുകൊടുത്തിട്ട രാത്രിയായാൽ റയിൽവേസ്റ്റേഷനിൽ വന്നിരുന്നു സമയം കഴിക്കുകയുമാണ് ചെയ്തിട്ടുള്ളത്. 1923ൽ ഗംഗാനദിയിൽ ഒരു വലിയ വെള്ളപ്പൊക്കമുണ്ടായതുമൂലം ശാഹാബാദ്, പാട്നാ, സാരൺ, മുംഗേർ മുതലായ സ്ഥലനിവാസികൾക്ക് വലുതായ കഷ്ടനഷ്ടങ്ങൾ അനുഭവിക്കുവാനിടയായി. ഭക്ഷണ സാധനങ്ങളൊ വാസസ്ഥലങ്ങളൊ ആർക്കുംതന്നെ ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. കഥാനായകൻ അക്കാലത്ത് ബോംബെ, ഗുജറാത്ത് മുതലായ സ്ഥലങ്ങളിൽ സഞ്ചരിച്ച് ധനശേഖരം നടത്തി ദുഃഖിതന്മാർക്ക് ആശ്വാസം നല്കി. 1931ൽ ചമ്പാരൺ ജില്ലയിൽ ഭയങ്കരമായ ക്ഷാമപീഡ ഉണ്ടായപ്പോഴും കഥാനായകൻ ചെയ്തിട്ടുള്ള സേവനങ്ങൾ നിസ്തുലങ്ങളാണ്.

1934_ൽ ബീഹാറിൻെറ ഉത്തരഭാഗത്ത് ഭൂകമ്പമുണ്ടായപ്പോഴാണ് കഥാപുരുഷൻെറ ത്യാഗസന്നദ്ധതയും, പരോപകാരതല്പരതയും യഥാൎത്ഥമായി ജനങ്ങൾക്ക് അനുഭവപ്പെട്ടതു്. നിരവധി ഗൃഹങ്ങൾ നശിക്കുകയും, അനേകം ഏക്കർ ഭൂമി മണൽകൊണ്ടു് മൂടപ്പെടുകയും, സുമാർ നാല്പതിനായിരം ജനങ്ങൾക്ക് പ്രാണഹാനിനേരിടുകയും ചെയ്തു. തദവസരത്തിൽ രാജൻബാബു ചെയ്തിട്ടുള്ള ത്യാഗങ്ങളും സേവനങ്ങളും വൎണ്ണനാതീതങ്ങളത്രെ. ജയിൽവാസം അനുഭവിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന പ്രസാ

ദിൻെറ അനാരോഗ്യംനിമിത്തം ശിക്ഷയുടെ കാലാവധി തീരുന്നതിനു മുമ്പ്തന്നെ ഗവമ്മേണ്ട് ഇദ്ദേഹത്തെ വിട്ടയക്കുകയാണ് ചെയ്തിട്ടുള്ളതെന്നു് മുമ്പ് പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലൊ. സ്വദേശത്ത് എത്തുന്നതിന്നു മുമ്പുതന്നെ ഭയങ്കരമായ ഭൂകമ്പംകൊണ്ടുണ്ടായ നാശങ്ങളും, അനിഷ്ടസംഭവങ്ങളും അറിയുവാനിടയായ അദ്ദേഹത്തിനു് സീമാതീതമായ ദുഃഖമുണ്ടായി. ശരിയായ വിധത്തിൽ നടക്കുന്നതിന്നുപോലും സാധിക്കാതിരുന്ന രാജൻബാബു രോഗശയ്യയിൽ കിടന്നുകൊണ്ടുതന്നെ "റിലീഫ്കമ്മററി" സ്ഥാപിക്കുകയും പത്രങ്ങൾമുഖേന നാട്ടുമുഴുവൻ ധനസഹായത്തിന്നുവേണ്ടി അഭ്യത്ഥന നടത്തുകയും ചെയ്തു. ഗാന്ധിജി, രവീന്ദ്രനാഥടാഗോർ, മുതലായവരെക്കൊണ്ടു് വിദേശങ്ങളിലും ധനസഹായത്തിനുള്ള അഭ്യത്ഥനകൾ പുറപ്പെടുവിപ്പിച്ചു. ഗവമ്മേണ്ടും ഈ അവസരത്തിൽ ഒരു റിലീഫ് കമ്മററി ഏപ്പെടുത്തി. രോഗിയായിരുന്ന കഥാനായകനു് അല്പം ആശ്വാസം ലഭിച്ചപ്പോൾ അദ്ദേഹം ഭൂകമ്പം ഉണ്ടായ സ്ഥലങ്ങൾ മുഴുവൻ ചുററി സഞ്ചരിച്ച് ഒരു നിരീക്ഷണം നടത്തി. ഭൂകമ്പത്തിന്നുശേഷം "കൂനിന്മേൽ കുരു" എന്നപോലെ ബീഹാറിൽ വെള്ളപ്പൊക്കംകൊണ്ട് വലുതായ നാശനഷ്ടങ്ങൾ സംഭവിച്ചു. ഭൂകമ്പംകൊണ്ടും വെള്ളപ്പൊക്കംകൊണ്ടും ദുരിതമനുഭവിച്ച ദേശവാസികളെ രാജൻബാബു ഒരു വിധത്തിൽ സമാശ്വസിപ്പിച്ചു എന്നെ പറയേണ്ടതുള്ളു.

സാഹിത്യസേവ.

ദേശസേവ ചെയ്യുന്നതോടുകൂടി തന്നെ കഥാനായകൻ ഹിന്ദി സാഹിത്യത്തെയും പ്രശംസനീയമായ വിധത്തിൽ സേവിച്ചിട്ടുണ്ട്. വിദ്യാൎത്ഥി ജീവിതത്തിൽതന്നെ ഇദ്ദേഹം സാഹിതീദേവിയുടെ പരമഭക്തനും അനുഗൃഹീതനുമായിരുന്നു. ബാല്യകാലത്തുതന്നെ പാർസി ഭാഷ അഭ്യസിക്കുകയും എഫ്. എ. പരീക്ഷവരെ ഈ ക്രമം തുടരുകയുംചെയ്തു. ബി. എ. ക്ലാസിൽ എത്തിയപ്പോഠ ഹിന്ദി അദ്ധ്യയനം ആരംഭിച്ചു. അക്കാലത്ത് പാട്നാ സൎവ്വകലാശാലയിൽ ഹിന്ദി അദ്ധ്യയനത്തിനുള്ള സുഗമങ്ങളായ മാൎഗ്ഗങ്ങളൊന്നും ഉണ്ടായിരുന്നില്ല. രാജൻബാബു സ്വന്തമായി അദ്ധ്യയനം ചെയ്തു വേണ്ടുന്ന യോഗ്യത സമ്പാദിച്ചു. ഇംഗ്ലീഷുസാഹിത്യം പഠിച്ചു, പാശ്ചാത്യ പരിഷ്ക്കാരങ്ങളെ അങ്ങനെതന്നെ അനുകരിച്ചുവന്നിരുന്ന അക്കാലത്ത്, ഹിന്ദി ഭാഷാഭ്യസനം യോഗ്യമാംവിധം നടത്തിവന്നതിൽ നിന്നുതന്നെ രാജേന്ദ്രപ്രസാദിന്റെ സാഹിത്യപ്രേമം സ്പഷ്ടമാകുന്നുണ്ടല്ലൊ. കഥാനായകൻ കല്ക്കത്തയിൽ പഠിച്ചുകൊണ്ടിരുന്ന കാലത്തു അവിടെ 'ഹിന്ദി സാഹിത്യപരിഷദ്'' എന്നു 'ബാസാർ പുസ്തകാലയ്'' എന്നുമുള്ള രണ്ടു സാഹിത്യസ്ഥാപനങ്ങഠ ഉണ്ടായിരുന്നു. ഈ രണ്ടു സ്ഥാപനങ്ങളിലും വലിയ വലിയ സാഹിത്യകാരന്മാർ പങ്കെടുത്തുവന്നിരുന്നു. രാജേന്ദ്രപ്രസാദും ഉത്സാഹത്തോടും ആഗ്രഹത്തോടുംകൂടി ഈ സ്ഥാപനങ്ങളിൽ സഹകരിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. സാഹിത്യപരിഷത്തിൽ ക്രമേണ ഇദ്ദേഹ

ത്തിൻെറ ഉപന്യാസങ്ങളും പ്രസംഗങ്ങളും നടന്നുകൊണ്ടിരുന്നു. ഉപന്യാസങ്ങൾ എഴുതുന്നതിനും, പ്രസംഗങ്ങൾ ചെയ്യുന്നതിനും കഥാനായകനുണ്ടായിരുന്ന ഉത്സാഹവും അഭിരുചിയും ഒന്നു വേറെതന്നെയായിരുന്നു. പത്രങ്ങൾക്കും മാസികകൾക്കും ലേഖനങ്ങൾ അയച്ചുകൊടുക്കുന്നതിലും ഇദ്ദേഹം വളരെ ഉത്സാഹം പ്രദർശിപ്പിച്ചിട്ടുണ്ട്. 'ഭാരതമിത്രം, 'ഭാരതോദയം' 'കമൽ' മുതലായ പത്രങ്ങൾ രാജൻബാബുവിൻെറ ലേഖനങ്ങൾക്കു പ്രത്യേകം സ്ഥാനം നല്കിയിരുന്നു. ഹിന്ദി സാഹിത്യസമ്മേളനത്തിലെ ലേഖനമാലകളിൽ ഇദ്ദേഹത്തിൻെറ അനവധി ലേഖനങ്ങൾ ഇന്നും കാണാനുണ്ട്. ഹിന്ദി സാഹിത്യ സമ്മേളനത്തിൻെറ പ്രാരംഭദശമുതൽ തന്നെ രാജൻബാബു അതിലെ ഒരംഗമായിരുന്നു. പല സമയത്തും സാഹിത്യസമ്മേളനം കൂടുമ്പോൾ ഇദ്ദേഹം അദ്ധ്യക്ഷപദം അലങ്കരിച്ചിട്ടുണ്ട്. ഏതൊരു രാഷ്ട്രത്തിനും അതിനു സ്വന്തമായ ഒരു ഭാഷ അത്യാവശ്യമാണെന്നും, ആ ഭാഷ കൂടാതെ രാഷ്ട്രം ഔന്നത്യത്തെ പ്രാപിക്കുക സാദ്ധ്യമല്ലെന്നും ദൃഢമായി വിശ്വസിക്കുന്നവരിലൊരാളാണ് കഥാനായകൻ. 1922 ൽ ഛപ്രയിൽവച്ചു ഹിന്ദി സാഹിത്യസമ്മേളനത്തിൻെറ ഒരു വിശേഷാൽ യോഗം ചേരുകയും ഹിന്ദി ഭാഷയിൽ പ്രസംഗിക്കുന്നതിനു ഒരു മത്സരം ഉണ്ടാകുകയും ചെയ്തു. സംസ്കൃതത്തിലെ തത്സമം, തദ്ഭവം, ദേശ്യം ഈ ശബ്ദങ്ങളും ഹിന്ദി ശബ്ദങ്ങളുമല്ലാതെ മററു പദങ്ങൾ പ്രയോഗിക്കാൻ പാടില്ലെന്നും ഈ നിയമത്തിനു വിപരീതമായി പദപ്രയോഗം ചെ

യ്യുന്നവർ പദമൊന്നിനു കാൽ അണ വീതം പിഴ കൊടു ക്കണമെന്നും ഒരു നിയമം ഏർപ്പെടുത്തി. അനവധി പ ണ്ഡിതന്മാർ പ്രസ്തുത യോഗത്തിൽ പങ്കെടുക്കുകയും, ഓ രോരുത്തരും അനവധി തെററുകൾ വീതം വരുത്തുകയും ചെയ്തു. എന്നാൽ രാജേന്ദ്രപ്രസാദിനു ഒരു തെററുമാത്രം ഉണ്ടാകുകയും അതിനെ അദ്ദേഹം ഉടൻതന്നെ തിരുത്തു കയുമുണ്ടായി. ഈ ഒററ സംഗതി മാത്രംതന്നെ അദ്ദേ ഹത്തിൻെറ ഹിന്ദിഭാഷയിലുള്ള പാണ്ഡിത്യത്തിനു മകു ടോദാഹരണമാണ്.

കഥാനായകൻ പല പത്രങ്ങളുടേയും പത്രാധിപ രായി ജോലിനോക്കിയിട്ടുണ്ട്. കൽക്കത്തയിൽനിന്നും പാട്നയിലേക്ക് അഭിഭാഷകവൃത്തി മാററിയപ്പോൾ "പാട്നാവീക്കിലീ" എന്ന പേരിൽ ഒരു മാസിക ഇദ്ദേ ഹത്തിൻെറ പത്രാധിപത്യത്തിൽ നടത്തിവന്നിരുന്നു. "സർച്ച്ലൈററ്" എന്ന ഒരു പത്രം പാട്നയിൽ ആ രംഭിച്ചപ്പോൾ അതിൻെറ പ്രധാന പ്രവർത്തകനും ഇദ്ദേ ഹംതന്നെയായിരുന്നു. ഹിന്ദി സാഹിത്യസേവനത്തിനാ യി 1920_ൽ ഇദ്ദേഹം 'ദേശ" എന്ന പേരിൽ ഒരു മാ സിക ആരംഭിച്ചു. ഈ മാസിക വളരെക്കാലംവരെ സാ ഹിത്യത്തേയും ജനങ്ങളേയും ഒന്നുപോലെ സേവിച്ചിരു ന്നു. രാജേന്ദ്രബാബുവിന് ഹിന്ദിക്ക് പുറമെ ഗുജറാത്തി യിലും ബങ്കാളിയിലും അഗാധമായ പാണ്ഡിത്യമുണ്ട്. രാഷ്ട്രീയപ്രവർത്തനങ്ങളിൽ പൂർണ്ണമായി ഏർപ്പെട്ടിരുന്നതു നിമിത്തം കാലക്രമേണ ഇദ്ദേഹത്തിന് സാഹിത്യസേ വനത്തിനുള്ള അവസരം കുറയുവാൻ തുടങ്ങി. ഹിന്ദി

യിൽ "മഹാത്മാഗാന്ധി" എന്ന പേരിൽ ഒരു പ്രസിദ്ധപുസ്തകം കഥാനായകൻ എഴുതിയിട്ടുള്ളതിൽ അദ്ദേഹത്തിന്റെ പാണ്ഡിത്യം പ്രതിഫലിച്ചു കാണുന്നുണ്ട്.

യൂറോപ്പ് യാത്ര.

വിദേശങ്ങളിൽ യാത്രചെയ്തു് അവിടത്തെ സംസ്കാരത്തേയും ജനങ്ങളുടെ ജീവിതരീതികളേയും മനസ്സിലാക്കണമെന്നുള്ള ആഗ്രഹം കഥാനായകനു് വളരെക്കാലം മുമ്പുതന്നെ ഉണ്ടായിരുന്നു. ഒരു പ്രാവശ്യം ഇംഗ്ലണ്ടിൽപോയി ബാരിസ്റ്റർ പരീക്ഷക്കു് പഠിക്കുന്നതിനു് ഇദ്ദേഹത്തിനാഗ്രഹമുണ്ടായിരുന്ന വിവരം മുമ്പു് പ്രസ്താവിച്ചിട്ടുണ്ടല്ലോ. 1928-ൽ ഇദ്ദേഹത്തിനു് യൂറോപ്പു് യാത്രക്കുള്ള സൌകര്യം ലഭിച്ചു. യൂറോപ്പിലെ പ്രധാന ദേശങ്ങളായ, ജർമ്മനി, ഫ്രാൻസ്, ഇററലി, ആസ്ത്രേലിയ, സ്വിട്സർലണ്ട്, ഇംഗ്ലണ്ടു് മുതലായ ദേശങ്ങൾ സന്ദർശിച്ചു. ഇംഗ്ലണ്ടിൽവച്ചു് ദരിദ്രന്മാൎക്കുവേണ്ടി സേവനമനുഷ്ഠിച്ചുവരുന്ന കുമാരിലിസ്റ്ററിനെ ദർശിക്കുന്നതിനുള്ള അവസരം ലഭിച്ചു. ഗാന്ധിജിയുടെ യൂറോപ്യൻ ശിഷ്യയായ മിസ്സ് സ്ലേഡിനെ സന്ദർശിക്കുന്നതിനും, അവരുടെ ആതിഥ്യം സ്വീകരിക്കുന്നതിനുമുള്ള ഭാഗ്യവും ഈ യാത്രനിമിത്തം അദ്ദേഹത്തിനു് സിദ്ധിച്ചു. സ്വിട്സർലണ്ടിൽവച്ചു് മി: റൊമെയിൻറോലാനിനെ സന്ദർശിക്കുകയും, അദ്ദേഹവുമായി ഇന്ത്യൻകാൎയ്യങ്ങളെക്കുറിച്ചു് പലവിധ സംഭാഷണങ്ങൾ നടത്തുകയും ചെയ്തു. അക്കാലത്തു് ആസ്റ്റ്റിയായിലെ പ്രസിദ്ധിനേടിയിട്ടുള്ള വിയന്നയിൽവച്ചു് ലീഗ് ഓഫ് നേഷന്റെ ഒരു യുദ്ധവിരോധസമ്മേളനമുണ്ടാകുക

യും, രാജൻബാബു ഇന്ത്യൻ പ്രതിനിധിയുടെ നിലയിൽ അതിൽ പങ്കെടുക്കുകയുംചെയ്തു. സമ്മേളനം അവസാനിച്ചപ്പോൾ, അതിലെ സിദ്ധാന്തങ്ങളുടെ പ്രചാരണാർത്ഥം ആസ്ത്രിയായിൽവെച്ചു കഥാനായകൻ ഒരു പ്രസംഗം ചെയ്യാമെന്നു സമ്മതിച്ചിരുന്നെങ്കിലും വിരോധികളായ ചില ഇംഗ്ലീഷുകാർ ഇദ്ദേഹത്തെ ആക്രമിക്കുക നിമിത്തം അതു നടന്നില്ല. ആ ആക്രമണത്തെ നിന്ദിച്ചുകൊണ്ടു പത്രങ്ങളെല്ലാം ദീർഘ ലേഖനങ്ങൾ എഴുതിയിരുന്നു. ഇംഗ്ലണ്ടിൽനിന്നു മടങ്ങുന്ന അവസരത്തിൽ രാജേന്ദ്രബാബു അവിടെ വെച്ചുകൂടിയ "വിശ്വയുവക്" (അഖില ലോകയുവസമ്മേളനം) സമ്മേളനത്തിലും ഭാരതപ്രതിനിധിയുടെ നിലയിൽ സംബന്ധിക്കുകയും, അതിൽ ഒരു പ്രസംഗം ചെയ്യുകയുംചെയ്തു.

രാഷ്ട്രപതി

കഥാനായകൻ ബോംബയിൽവച്ചുചേന്ന കോൺഗ്രസ്സമ്മേളനത്തിൽ ആദ്ധ്യക്ഷ്യം വഹിച്ച് രാഷ്ട്രപതി ആയതിനുശേഷം മുതല്ക്കാണ് അദ്ദേഹത്തെ ഭാരതജനതമുഴുവൻ അറിയുന്നത്. ബിഹാറിലെ ഈ തപസ്വി സൽഗുണസമ്പന്നനും, ത്യാഗസുരഭിലമായ ജീവിതം നയിക്കുന്നവനും, നാട്ടിന്റെ യഥാത്ഥ അഭ്യുദയകാംക്ഷിയുമാണെന്നു അപ്പോൾ മാത്രമാണ് ജനങ്ങൾ മനസ്സിലാക്കുന്നത്. ആ സമയംമുതൽ പ്രവത്തകസമിതിയിലെ ഒരു പ്രശസ്ത അംഗമാകുന്നതിനും രാജൻബാബുവിന് സാധിച്ചു. ഇന്ന് ദേശത്തെ സംബന്ധിക്കുന്ന ഏതെങ്കിലും വിഷമപ്രശ്നമൊ, മറേറതെങ്കിലും അത്യാവശ്യ സംഗതി

യൊ ഉണ്ടാകുമ്പോഠം കഥാനായകൻെറ സാന്നിദ്ധ്യവും ഉപദേശവും കോൺഗ്രസിന്ന് അത്യന്താപേക്ഷിതമായി ത്തീന്നിട്ടുണ്ട്. പ്രത്യേകിച്ചും ബിഹാറിനെ സംബന്ധിക്കു ന്ന ഏതൊരു പ്രശ്നത്തിൻെറയും നിണ്ണയം രാജൻബാ ബുവിൻെറ അഭിപ്രായത്തിലാണ് നടന്നു വരുന്നത്. ബംഗാളിൽ കാൺഗ്രസ്സിൽവച്ചുണ്ടായ കക്ഷിമത്സരം വ ളരെ നാഠം നീണ്ടുനിന്നു. സെൻഗുപ്താ കക്ഷിയും സുഭാ ഷ് കക്ഷിയും കൂടെ മത്സരിച്ചതുനിമിത്തം ബംഗാളിൽ കാൺഗ്രസിൻെറ ശക്തി ഏററവും ദുർബലമായ ഒരവ സ്ഥയിൽ എത്തിച്ചേന്നു. ഭാരതത്തിലെ ഒരു പ്രധാന സംസ്ഥാനമായ ബംഗാളിൽ കാൺഗ്രസിൻെറ ഈ ദൌർബല്യ സ്ഥിതികണ്ടിട്ട് പ്രമുഖന്മാരായ നേതാക്കന്മാരെല്ലാം കക്ഷികളെ തമ്മിൽ യോജിപ്പിക്കുവാൻ തീ വ്രയത്നം ചെയ്തെങ്കിലും അതുകൊണ്ടൊന്നും ഫലമില്ലാ തായിത്തീരുകയാണുണ്ടായത്. അവസാനം ഏതുവിധേ നയെങ്കിലും കക്ഷികളെ തമ്മിൽ യോജിപ്പിക്കണമെന്നു ള്ള നിദ്ദേശത്തോടുകൂടി പ്രവത്തകസമിതി ആ ഭാരം ക ഥാനായകനെ ഭരമേല്പിച്ചു. ഈ ത്യാഗിവയ്യൻെറ നയ വൈദഗ്ദ്ധ്യത്താലും കമ്മകുശലതയാലും രണ്ടു കക്ഷിക്കാ രും തമ്മിൽ യോജിച്ച് ശിഥിലമായി കിടന്നിരുന്ന കാ ൺഗ്രസ് ശക്തിയെ പുനഃസംഘടിപ്പിച്ചു.

മുസ്ലീം ലീഗിനു കോൺഗ്രസിനോടുള്ള വിരോധമ നോഭാവം അറിയാത്തവരായി ഭാരതത്തിലെന്നല്ല, ലോ കമൊട്ടുക്കുതന്നെ ആരും ഉണ്ടെന്നു തോന്നുന്നില്ല. കോ ൺഗ്രസ് ഒരിക്കലും വഗ്ഗീയവിദ്വേഷം പ്രകടിപ്പിക്കുക

യൊ, സ്വ സഹോദരന്മാരെ വെറുക്കുകയൊ ചെയ്തിട്ടി ല്ല. വഴിപിഴച്ചു അപകടത്തിൽ ചാടുന്ന സഹോദരന്മാ രെപ്പററി സഹതപിക്കുകയും, അവർ തെററുമനസ്സിലാ ക്കി വീണ്ടും ന്യായമായ മാഗ്ഗത്തെ അവലംബിക്കുകയും ചെയ്യുമെന്നാണ് കോൺഗ്രസ് എപ്പോഴും ആശിക്കുന്ന ത്. ഒരുപ്രാവശ്യം മി. ജിന്നയുമായി രഞ്ജിപ്പുണ്ടാക്കുവാ ൻവേണ്ടി രാജൻബാബു കഴിയുന്ന ശ്രമങ്ങളെല്ലാം നട ത്തി. എങ്കിലും ഫലമുണ്ടായില്ല

കോൺഗ്രസ് മന്ത്രിസഭകൾ.

1935–ൽ ഭാരതത്തിൽ ഒരു പുതിയ ഭരണസമ്പ്ര ദായം നടപ്പാക്കപ്പെട്ടു. ഈ ഭരണസമ്പ്രദായമനുസരിച്ച് കോൺഗ്രസ് കൌൺസിൽ തെരഞ്ഞെടുപ്പിനു സ്ഥാ നാത്ഥികളെ നിത്തുവാനും മന്ത്രിസഭകൾ രൂപീകരിക്കു വാനും നിശ്ചയിച്ചു. കോൺഗ്രസ് എല്ലാ സംസ്ഥാന ങ്ങളിലും തെരഞ്ഞെടുപ്പിനു പ്രതിനിധികളെ നിത്തുക യും, എട്ടു സംസ്ഥാനങ്ങളിൽ വിജയം നേടുവാൻ സാ ധിച്ചതിൻെറ ഫലമായി ഈ സ്ഥലങ്ങളിലെല്ലാം മന്ത്രി സഭകൾ രൂപീകരിക്കപ്പെടുകയുംചെയ്തു. ഈ തെരഞ്ഞെ ടുപ്പുകൾ നടന്നിരുന്ന കാലത്ത് രാജൻബാബു സംസ്ഥാ നങ്ങളിലെല്ലാം ചുററി സഞ്ചരിക്കുകയും, കോൺഗ്രസ് പ്രവത്തകന്മാക്കുവേണ്ട നിദ്ദേശങ്ങൾ നല്കുകയും ചെയ്തു കൊണ്ടിരുന്നു. അക്കാലത്ത് കോൺഗ്രസിൻെറ നേതൃ ത്വം കഥാനായകനായിരുന്നതിനാൽ അദ്ദേഹത്തിനു കൂടുതൽ ഉത്തരവാദിത്വമുണ്ടായിരുന്നു. മന്ത്രിസഭകൾ പ്രവത്തകസമിതിയുടെ നിദ്ദേശമനുസരിച്ച് ഭരണം ന

ടത്തിവന്നു. ബീഹാറിൽ കോൺഗ്രസ് മന്ത്രിസഭ ഭരണം കയ്യേററതുമുതൽ ജന്മികളും കൃഷകരും തമ്മിൽ പുരാതനകാലംമുതല്ലേ ഉണ്ടായിരുന്ന ഭിന്നിപ്പ് ഉഗ്രരൂപം അവലംബിക്കുവാൻ തുടങ്ങി. രാജേന്ദ്രബാബു നയകോവിദമായ തൻെറ ഉപദേശാമൃതത്താൽ ഇരുക്കൂട്ടരേയും തമ്മിൽ യോജിപ്പിച്ചു ഭിന്നിപ്പ് അവസാനിപ്പിച്ചു.

ഇതിനിടയിൽ ബീഹാറിൽ ബംഗാളികളും ബീഹാറികളും തമ്മിലും ഒരു കലഹമുണ്ടായി. ബീഹാറിലുള്ള ബംഗാളികളിൽ ബീഹാറികളാണെന്നുള്ള സട്ടിഫിക്കേററു ഉള്ളവക്കുമാത്രമെ ബീഹാർ ഗവമേൻറു സവ്വീസിൽ പ്രവേശിക്കാൻ അവകാശമുള്ളു എന്നു ബീഹാർ ഗവമേൻറു ഒരു പുതിയ നിയമം പാസാക്കി. ഈ നിയമത്തിനു വിരുദ്ധമായി ബീഹാറിലും, പുറത്തുമുള്ള ബംഗാളികൾ ശക്തിയായ പ്രക്ഷോഭണം കൂട്ടി. അവസാനം ഈ സംഗതി കോൺഗ്രസ് പ്രവത്തകസമിതിയുടെ ആലോചനയിൽ എത്തുകയും പ്രവത്തകസമിതി ഇതുസംബന്ധിച്ചു് ഒരു തീരുമാനമുണ്ടാക്കുവാൻ കഥാനായകനെ നിയോഗിക്കുകയുംചെയ്തു. രാജേന്ദ്രബാബുവിൻെറ ബുദ്ധിസാമത്ഥ്യത്താലും നയവിശേഷത്താലും ഇരുക്കൂട്ടരുംതമ്മിൽ യോജിച്ചു.

കോൺഗ്രസ് മന്ത്രിസഭ രൂപീകരിച്ചതിനുശേഷം നേതാക്കന്മാരുടെ ശ്രദ്ധ സൃഷ്ടിപരമായ കായ്യങ്ങളിലേക്കായി. സൃഷ്ടിപരിപാടികളിൽ ഗ്രാമോദ്ധാരണം, വിദ്യാപ്രചരണം, ഹിന്ദുസ്ഥാനി പ്രചരണം എന്നീ സംഗതികളായിരുന്നു മുഖ്യമായവ. കഥാനായകൻെറ ആരോ

ഗ്യം നശിച്ചിരുന്നിട്ടും കഷ്കരുടേയും ദരിദ്രന്മാരായ തൊഴിലാളികളുടേയും കാൎയ്യത്തിലായിരുന്നു അദ്ദേഹം കൂടുതൽ ശ്രദ്ധ പതിപ്പിച്ചിരുന്നതു്. ബിഹാറിൽ ഹിന്ദുസ്ഥാനി പ്രചരണത്തിനുവേണ്ടി ഒരു കമ്മററി രൂപീകരിക്കുകയും ആ കമ്മററി മുഖേന മഹനീയമായ വിധത്തിൽ കഥാനായകൻ സേവനം അനുഷ്ഠിക്കുകയുംചെയ്തു.

യുദ്ധാരംഭവും ബന്ധനവും.

രണ്ടുമൂന്നുവൎഷങ്ങൾ കഴിഞ്ഞപ്പോൾ യൂറോപ്പിൽ യുദ്ധാഗ്നി പൊട്ടിപ്പുറപ്പെടുകയും, ഭാരതീയരുടെ സമ്മതംകൂടാതെ ബ്രിട്ടൻ ഇന്ത്യയെക്കൂടെ യുദ്ധത്തിൽ വലിച്ചിടുകയും ചെയ്തു. കോൺഗ്രസ് പ്രവൎത്തകസമിതി ഇതിൽ കോൺഗ്രസിനുള്ള വിരോധത്തെ പ്രകടിപ്പിക്കുകയും, മന്ത്രിസ്ഥാനങ്ങൾ രാജിവെച്ചു കോൺഗ്രസ് അംഗങ്ങൾ പുറത്തുവരുന്നതിനു ആജ്ഞനല്കുകയുംചെയ്തു. തൽഫലമായി മന്ത്രിസഭകൾ രാജിവയ്ക്കുകയും, ഗവൎമ്മേൻറും കോൺഗ്രസ്സുംതമ്മിൽ ഒരു വലുതായ ഭിന്നിപ്പുണ്ടാകുകയുംചെയ്തു. 1942-ൽ ബോംബയിൽവെച്ചു അഖിലഭാരതകോൺഗ്രസ് സമ്മേളിക്കുവാൻ നിശ്ചയിച്ചിരുന്നു. ഇതിനുമുമ്പു് പ്രവൎത്തകസമിതി കൂടുകയും, രോഗിയായിരുന്നിട്ടും രാജൻബാബു അതിൽ സംബന്ധിക്കുകയും ചെയ്തു. ബോംബെ സമ്മേളനം നടക്കുന്നതിനുമുമ്പു കോൺഗ്രസും ഗവൎമ്മേൻറും തമ്മിൽ ഒരു രഞ്ജിപ്പുണ്ടാകുവാൻവേണ്ടി ലണ്ടനിൽനിന്നു ക്രിപ്സ് ഇന്ത്യയിൽ വന്നുചേൎന്നിരുന്നു. എന്നാൽ ക്രിപ്സിൻെറ നിൎദ്ദേശങ്ങൾ കോൺഗ്രസിനു സ്വീകാൎയ്യങ്ങളല്ലാതെ വന്നതിനാൽ

ക്രിപ്സ് ലണ്ടനിലേക്കുതന്നെ മടങ്ങി. പ്രവൎത്തകസമിതി "ബ്രിട്ടൻ ഇന്ത്യവിടുക" എന്ന പ്രമേയം പാസാക്കിയിരുന്നു. ആ പ്രമേയം കോൺഗ്രസ് സമ്മേളനത്തിൽ പാസാക്കുന്നതിനുമുമ്പുതന്നെ പ്രധാനപ്പെട്ട നേതാക്കന്മാരെല്ലാം ബന്ധനസ്ഥരാക്കപ്പെട്ടു. രാജേന്ദ്രപ്രസാദിനെ പൂനയിലുള്ള ആഗാഖാൻ കൊട്ടാരത്തിലാണ് തടങ്ങലിൽ പാൎപ്പിച്ചിരുന്നതു്.

ഉപസംഹാരം

കഥാനായകൻ മൂന്നു വൎഷക്കാലം മുഴുവൻ ആഗാഖാൻ കൊട്ടാരത്തിൽ തടങ്ങിൽ പാൎത്തു. ഈ മൂന്നു വൎഷവും ലോകമൊട്ടാകെ സംഭവ ബഹുലമായ പല വിപ്ലവങ്ങളും നടന്ന ഒരു കാലമായിരുന്നു. ഭാരതം മുഴുവൻ 1942ലെ വിപ്ലവവും, ലോകംമുഴുവൻ മഹായുദ്ധവും കാട്ടുതീപോലെ വ്യാപിച്ചു. 1945ൽ ബ്രിട്ടീഷുകാർ യുദ്ധത്തിൽ വിജയികളായിത്തീൎന്നപ്പോഠം രാഷ്ട്രീയ തടവുകാരെ എല്ലാം മോചിപ്പിച്ചു. ജയിലിൽ കഴിച്ചുകൂട്ടിയ മൂന്നുകൊല്ലംകൊണ്ടു കഥാനായകൻ പാക്കിസ്ഥാനെപ്പററി ഇംഗ്ലീഷിൽ ഒരു മഹാഗ്രന്ഥം എഴുതി. ഇതിൻെറ തൎജ്ജിമ ഹിന്ദിയിലും ഉണ്ടായിട്ടുണ്ടു്. രാജേന്ദ്രബാബു ബന്ധനമുക്തനായി. ബീഹാറിൽ എത്തിയപ്പോഠം ജനങ്ങഠം വമ്പിച്ച ഒരു സ്വീകരണം നല്കി. പാട്നായിൽ ദീപാവലി ആഘോഷിക്കപ്പെട്ടു. കഥാനായകൻ വീണ്ടും രാഷ്ട്രീയരംഗത്തേക്കിറങ്ങി. സിംലയിൽ നടന്ന സമ്മേളനത്തിൽ അദ്ദേഹവും പങ്കെടുത്തു. സിംലാസ

മ്മേളനത്തിനുശേഷം കാൺഗ്രസ്, തെരെഞ്ഞെടുപ്പിൽ പങ്കെടുക്കുവാൻ തീരുമാനിച്ചു. അതനുസരിച്ച് കേന്ദ്രസഭയിലേക്കും സംസ്ഥാന അസംബ്ലികളിലേക്കും പ്രതിനിധികളെ നിർത്തി. ബിഹാറിൽ കാൺഗ്രസ് പക്ഷത്തെ വിജയിക്കുവാൻ വേണ്ടി കഥാനായകൻ ജനങ്ങളോടഭ്യർത്ഥിക്കുകയും തൽഫലമായി ബീഹാറിൽ കാൺഗ്രസ് മന്ത്രിസഭ ഏർപ്പെടുത്തുന്നതിന് സാധിക്കുകയും ചെയ്തു. തദനന്തരം കാൺഗ്രസും ഗവമ്മേൻറും തമ്മിലുണ്ടായ ദീർഘമായ കൂടിയാലോചനയുടെ ഫലമായി ഇന്ത്യയിൽ ഒരു തല്ക്കാലിക ഗവമ്മേൻറ് ഏർപ്പെടുത്തുകയും അതിലെ ഭക്ഷണ കാര്യമന്ത്രിയായി കഥാനായകൻ തെരഞ്ഞെടുക്കപ്പെടുകയും ചെയ്തു. അദ്ദേഹം ഇന്നും ആ സ്ഥാനത്തിരുന്നുകൊണ്ടു യുദ്ധത്താലും മററു അനിഷ്ടസംഭവങ്ങളാലും നരകിക്കുന്ന ഭാരതവാസികളെ സംരക്ഷിക്കുന്നതിനുവേണ്ടി ഭഗീരഥ പ്രയത്നം ചെയ്തുവരികയാണ്. ഭാരതത്തിൻെറ അമൂല്യരത്നങ്ങളിലൊരുവനായ രാജേന്ദ്രപ്രസാദ് ഇന്ന് ഭാരതവാസികളുടെയെല്ലാം ആരാധ്യപുരുഷനായി പരിലസിക്കുന്നു. ഈ ത്യാഗിവര്യന് ജഗദീശ്വരൻ ദീർഘായുസ്സും ആരോഗ്യവും പ്രദാനം ചെയ്യട്ടെ!

ശുഭം.

കേരള സാഹിത്യ
അക്കാദമി